

243172

Рік XI.

Р. 1902 кн. III.

Т. XLVII.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові по два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER SEVCENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUSEVŠKYJ.

XI Jahrgang.

1902, III B.

B. XLVII.

Накладом Наукового Товариства імені Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під керівництвом К. Беднарського.

—*—*— Вийшло 2077 с. с. 1902. —*—*—

Рік XI.

Р. 1902 кн. III.

Т. XLVII.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUSEVŠKYJ.

XI Jahrgang.

1902, III B.

B. XLVII.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під варядом К. Беднарського.

Вийшло 20/VІ с. с. 1902.

НБ ПНУС

249172

249 172

Зміст XLVII тому.

1. Козак Плахта, українська народня пісня друкowana в 1628 р., Дра Івана Франка (з трома фототипіями)	с. 1—28
2. Угроруські духовні вірші, подав Володимир Гнатюк (Вірші з північної Угорщини ч. 55—98. Забави при мерці. Вірші з Бачки й Сриму ч. 99—127).	с. 69—164
3. Памяти Олександра Лазаревського, написав Михайло Грушевський	с. 1—10
4. Miscellanea: а) Ким свідчив ся Отокар? проба інтерпретації оповідання Галицько-волинської літописи, Б. Барвінського; б) Кілька причинків до біографії Юрія Гуци (Венеліна), з нагоди столітя його уродин подав В. Гнатюк; в) Шість листів пок. Ізидора Шараневича з рр. 1862—1864, подав др. І. Франко	с. 1—9
5. Наукова Хроніка: Огляд часописей за р. 1901 — Часописи українсько-руські	с. 1—15
6. Бібліографія (рецензії й справоздання, зміст на с. 45)	с. 1—46

Inhalt des XLVII Bandes.

1. Der Kosak Plachta, ein ukrainisches Volkslied, gedruckt im J. 1625, von Dr. Ivan Franko (mit drei Facsimile's)	S. 1—28
---	---------

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного Інституту
Інв. 249172

2. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitgetheilt von Vladimir Hnatiuk (Die Gedichte aus Nord-Ungarn N. 55—98. Die Todtenwache. Gedichte aus Bačka und Srem N. 99—127)	S. 69—164
3. Zum Andenken an Alexander Lazarevskyj, von Michael Hruševskyj	S. 1 10
4. Miscellanea	S. 1—9
5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1901 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften	S. 1—15
6. Bibliographie	S. 1—46

Inhalt voriger Bande siehe letzte Seiten des Bandes.

Козак Плахта.

Українська народня пісня друкована в польській брошурі з р. 1625.

Написав Др. І. Франко.

Українські, польські й московські співанники з XVII та XVIII в., що містять у собі укр. вірші, духовні канти та народні пісні, звернули на себе в остатніх роках пильну увагу. Заходом проф. Грушевського, В. Перетца та В. Гнатюка опубліковано доси таку масу віршованих укр. творів із тої доби, про яку ще недавно анї не думали історики літератури. Там, де вперед не видно було нічого, або добачувано лише сіру мертвечину, язиковий макаронізм та несмачні панетірики, тепер при ближшій досліді можна завважити певний розвій, боротьбу ріжних течій, ріжнородні змаганя, ступневе вироблюване мови й віршової форми, проби письменства близького до народнього житя й його інтересів. І тож, додаймо, се доси зроблено лише початок праці; маса матеріялу ще лежить у рукописах, маса питань ще ледви зазначена, багато пороблених доси висновків прийдець ся перероблювати, коли виринуть нові матеріяли.

До таких зазначених, але задля недостачі матеріялу ще не рішених питань належить і те: як виглядала українська нар. пісня, а спеціально лірична (не обрядова, а індивідуальна) в XVII віці і давнійше, перед доконанем найстарших звісних нам записів? Історія розвою поетичної творчости доказує нам, що така чисто індивідуальна лірика, хоч і як се нам може видаватись дивним, являєть ся не на початку, а на кінці еволюції, рівночасно з тим, як і сама людська індивідуальність робить ся самостійною, одержує певну ціну і почуває свою вартість супроти переможного звязку громади, роду, сім'ї. З другого боку

історія поетичних форм, будови вірша, ритму, риму та мелодії показує нам, що все се появи зовсім не відвічні, не природжені чоловікові, але витворені цивілізацією, перенесені в певний час і серед певних обставин від народа до народа, а спеціально до нас занесені досить пізно. Ми знаємо, що у старинних цивілізованих народів Європи будова вірша полягала зовсім на інших основах, ніж у новочасних народів, а що у старинних цивілізованих Семітів, Вавилонців та Жидів, були також вірші, але збудовані знов на основі иншого принципу. Рим появляє ся в пізно-латинській, і розвиває ся в арабській поезії; Араби через Іспанію передають його Провансальцям, Італіянцям та Французам, а через них він здобуває пановане у всіх новочасних національних літературах. До Польщі сей похід доходить, здасть ся, аж у XIV, до нас у XV в. Певна річ, і перед тим були у нас пісні; про їх істноване маємо свідощтва з самого досвітку нашої історії¹⁾; відгуки їх маємо в наших літописях, відривки правдоподобно в „Словѣ о полку Игоревѣ“:

Чрѣна земля подѣ копѣтѣм
костѣми бѣла посѣлана,
а кровію польяна...

Тай пізнійше свідощтва про пісні, про „думи“ на Україні йдуть неперерваним рядом; перший згадує про них Сарніцький ще при подіях 1504 р.; для польського віршописця з 1650 р. думи вже стародавні пісні; він бажає замість різанини козаків з Ляхами,

By grali ukrainne dumy, jak przed laty
Turków bili Polacy u meźne Chorwaty²⁾.

Але як виглядали ті думи? Можна догадувати ся, що так само, як ті, що були записані аж у XIX в., але певности на се не маємо. Свої дослідні над формою українських віршів д. Перетц резюмує ось у яких словах: „В Польщі, на скільки можемо судити на основі дат із XV—XVI вв., зразу появили

¹⁾ Ті свідощтва зібрані й пояснені в майстерній праці проф. Ягіча „Gradja za slovinsku narodnu poeziju“ що була друкована в журналі „Rad jugoslovanske Akademije znanosti i umjetnosti“ 1876, т. XXXVII, і якої перша часть була опублікована в перекладі на нашу мову пз. „Историчні свідощтва про співане и пісні слав. нар.“ (Правда 1878, II).

²⁾ Оссол. рукоп. 723, к. 107—109, див. Ів. Франко, Хмельницщина 1648—49 років у сучасних віршах (Зап. Наук. Тов. ім. Шевч. т. XXIII—XIV, стор. 13).

ся вірші нерівноскладові, лише з приблизно схожим числом складів, та при тім римовані. Такі вірші панують до кінця XVI в., але по часах Кохановського ми вже майже не здибаємо у звісних поетів кульгавих віршів зі шкільними, ученицькими римами (cadentiae baccalaureae). На Україні сталось не те. Там ті нерівноскладові вірші швидко ввійшли в народ і даючи широкий простір імпровізаторови, зробились улюбленими у складачів і співаків народніх дум. Нерівноскладові римовані вірші находимо 1580 р. в передмові до Острожської Біблії; рівноскладові й римовані 1581 в „Хронольоїї“ Андрія Римші; перший тип найшов відгомін у свобіднім розмірі українських дум, другий у незлічених укр. піснях ліричного, а по частий історичного змісту¹⁾. Сі висновки далеко ще не певні. Переглядаючи найстарші польські духовні пісні опубліковані Бобовским ми переконуємо ся, що римовані рівноскладові вірші панували в Польщі в XV в. не менше як і в XVI; нерівноскладові вірші в формі троха подібній до наших дум находимо хіба в найстаршій польській пісні „Bogurodzicy“ (компіляції з ріжних, первісно окремих частин) та в тзв. ораціях, тоб-то говорених, а не співаних школярських промовах. Вірші Острожської Біблії ані своїм духом ані мовою не мають нічого спільного з думами; перший укр. автор, у якого здибаємо вірші зближені формою до дум, се Кирило Транквіліон Ставровецький на початку XVII в. Чи він наслідував тут готові вже форми, готові думи, чи творці дум наслідували його? Бо-ж можливо, що коли раз була витворена така вигідна форма, то українські кобзарі, адоптувавши її, передили в неї давнійші пісні та думи зложені в иншій формі. Прикладів такого переходу одної й тої самої пісні з одної форми в иншу, зі старшої та не вигідної в нову вигіднішу, можна би знайти не мало; наведу лише популярну на Україні ліриницьку сатиричну пісню про Дворянку і ту її, по моїй думці, старшу, первісну форму, що заховала ся вже на пів забута в Галичині²⁾.

¹⁾ В. Н. Перетцъ, Историко-литературныя изслѣдованія и материалы, т. I. С. Петербургъ 1900, стор. 421.

²⁾ Див. Житє і Слово III, 268—272. Свою думку про більшу первісність галицького варіянта супроти українського висловлюю в суперечности до погляду пок. Драгоманова, який (loc. cit.) уважав галицький варіант лише пізнім відгуком українського. Рішення сього сумніву можна надіяти ся лише від порівняної студії всіх варіантів, які би ще було можливо зібрати, та вандрівки сеї невідестичної теми й того шляху, яким вона прийшла до нас.

Документальні свідощтва про форму й мелодії деяких укр. пісень і віршіз маємо доси лише з XVII в. і то переважно з другої половини (найстарший співанник з нотами, опублікований д. Перетцом у 1901 р.). А отсе я публікую текст української пісні з першої чверти XVII в., що була друкована ще 1625 р. в одній польській брошурі, на яку звернув мою увагу проф. Брікнер. Брошура, якої примірник находить ся в бібліотечі кн. Чарторийських у Кракові, друк. in 4-to, має титул: *Seymu Walnego Domowego Artykułow szesc. Ktore są bardzo potrzebne wszelakim Stanom, a zwłaszcza gospodarstwem się zabawiającym: у tym na ktorých żony iężdzą, aby ie wmieli poskramiać, żeby im powolnuichne były. Przydano do tego у insze rzeczy smieszne ku czytaniu. Przez Jana Dzwonowskiego прѣдко на swiat wydane.*

Drukowano w Olesnicy
na Paczanowskiej vlicy
Roku tysiąc szescset dwudziestego piątego,
kiedy było obfitosc żuru owsianego:
Tak haniebnie dziewczki od niego tyły,
iako od mięsa рѣkaciuchne były.

На обороті титулової картки маємо віршовану передмову „Do czytelnika“; далі на к. 2—6 сатиричну віршу „Seymu Domowego artykułow szesc“; потім к. 6 об. —9 „Rozmowa szlachcica z kaczmarzem o niepospolitym Ruszeniu abo gęsiey woynie“; а нарешті на к. 9 об. —10 об. віршу „Konterfekt cudowny у siła Kozaka Płachty, Ukraińca, który był przyciągnął z Saydacznym kozakiem do Morawy we dwudziestu tysięcy Kozaków wybornych у dzielnych Mołodcow przeciw ludziom niechrześcianskim w roku 1620“. Подаю тут важніші уступи з сеї вірші Дзвоновского:

Fraszka był kozak Mucha za króla Olbrachta,
Fraszka у Nalewayko. Jam też kozak Płachta.
Bo ci przeciw oyczyźnie woowali, ale
Ja zaś oyczyzny bronił ręką swoią cale.
Jam Janczarom bulatem przecinał zawoie
У pohañską kwią w Turcech pisał imię swoje.
Rzezałem się z Wołochy, iam dawał ofiary
Do piekła, gdym półtował multanem Tatarsy.
Mam też ministra brata Franciszka we Zborze,
Ktory ięzykiem pismo iako radłem porze;

A iako ciała puszczam do piekła pohañskie,
Tak on dusze zabiia wiarą chrześcianskie.
Nie frasuy się, moy Płachto, idzie nam po rodzic:
Ja noszę w szabletaszu rozum, а ty w brodzie.
Moy pobratym był Janczy у Tomsza przeważny,
Gdyśmy Prekop z Teynią wzięli, zamek ważny.
Jam ubiegł Kozłow у iam przeszedł Thesalią,
Z małą garscią mołoycow pustosząc Kilią.
Jam Moskwę aż na Morze wyparł Lodowate,
Y popalił derewnie у twierdze bogate.

Далі Плахта порівнює себе до ріжних біблійних героїв і в перехвалках доходить до ось яких границь:

Nie długo w Carygradzie Płachta się rozwinie,
A na karkach Tureckich będzie wieszal swinie.
Jam durnego Szachmata wzięwszy w przygarść z koniem
Cisnął na szosty zagon, iuż był dyabeł po nim.
[Y] w Kamieńcu przez zdrowie Krola pana mego
Na sankach pusciłem się z muru choć przykrego.

Далі характеризує свою силу та фізичну будову подаючи, що й як він їсть і пє:

Cztery bierki на obiad nie wiele to było,
A miodu beczkę wypić duszkiem się trafiło;
Horeleccki pół beczki dla czczawego brzucha
Zażywałem — nie umiał tego nigdy Mucha.

При кінці Плахта пускаєть ся в моральні та патріотичні роздобендювання, що являють ся очевидно дешевою мудрістю самого автора, але зовсім не до лица такому зайдиголові-козардюзі, як Плахта. Для характеристики сього балаканя ось кінцеві його рядки, цікаві ще й тим, що в них рисуєть ся звичайна перспектива кінця такого лицаря:

Bo takiego pamiałka на wieki nie zginie,
Ktory oyczyzny broniąc pięknie wszędy słynie.
Nie z swoich krew wypić, nie z swych się bogacić,
Nie gwałtem ni łupiestwem dobrych ludzi tracić,
Ale obracać serce mężne на pogany,
Chcesz li, abyś sromotney nie wziął в sławie rany,
Abo на palu nie siadł dębowym wysoko,
Lub в kaydanach nie chodził gdzie в Turcech głęboko.

Поперед усього дещо до пояснення сеї вірші. Здасть ся, не треба й доказувати, що козак Плахта, змальований нашим автором, се тип, а не конкретна історична фігура. Автор звалив тут на одну купу різні суперечні між собою традиції про козаків і приправив се все своїм патріотично-моральним сосом. Отже коли в титулі сказано, що сеї козак у 1620 р. ходив з иньшими 20.000 козаків до Морави воювати „*przeciw ludziom niechrześcijańskim*“, себ-то против чеських таборитів, то зараз же далі вірша робить сього козака братом якогось єретика протестанта і говорить про обох з очевидними кпинами й іронією. Коли в початку вірші з великим уподобанем говорить ся про грабівницькі напади козаків на Туреччину та на Московщину, то при кінці автор іменем того самого Плахти моралізує на тему, що козакови не слід „*z swoich krew wypić, nie z swych się bogacić, nie gwałtem ni łupiestwem dobrych ludzi tracić*“. Сі слова були в устах автора Краковянина відгомонам живих вражінь і дуже недавніх подій, про які знаходимо звістки в тогочасних жерелах. Ті події треба вважати жерелом отсеї вірші; вражіння, винесені з них автором, зложили ся тут на комічно-героїчний образ козака-нетаги.

Історичне тло вірші було таке. В р. 1619 вівзав австрійський цісарь Фердинанд із Польщі козаків Лісовчиків на поміч проти збунтованих Мадяр. Ті „козакі“, зорганізовані ще в часі московського „смутного времени“ Литвином Олекс. Лісовским, уже в тім часі визначили ся своєю безумною відвагою та при тім розбишадством; „*maximas strages in Moschis ediderant*“, каже про них Велевіцький¹⁾. По московській війні вони держали ся купи і були дуже небезпечним надбанем того бурливого часу. В жовтні 1619 р. вони прибули на Підгірє в околиці Кросна, Беча, Ясла, та замість іти на Угорщину зупинили ся тут і, як подає той сам очевидець, „*more suo rapinis omnia complebant*“. Навіть Краків був zagrożений; народ трівожив ся, „*variis motus erant orti*“, бо серед міщанства говорено, будім то козаки нагрожують ся напасти на саму столицю й пограбувати її. Два тижні в місті за дня відмикано лише дві брами, а докола міста стояла сильна сторожа. Нарешті д. 20 листопада ті небезпечні герої під проводом королівського комісаря Ліпського вирушили на Угорщину і зараз другого дня, в сам день лат. Воведения вдарили на

¹⁾ Ks. J. Wielewicki, Dziennik spraw domu zak. św. Barbary w Krakowie od r. 1609 do r. 1619. Kraków 1899, str. 310.

військо Бетлен Іабора і розбили його так, що Мадяри стратили 4000, а козаки ледво 30 людей. Сам Бетлен, що тоді облягав Відень, почувши про сю битву, забрав ся геть. Але клопоти Малополющі з Лісовчиками не скінчили ся. Побивши Угрів вони три неділі бушували по північній Угорщині, де знов „*omnia rapinis ac vastitate replebant*“, а потім вернули в напрямі до Кракова. Тут в усякім разі було безпечнійше. Вступивши на польську землю, „*totum tractum submontanum, nullo discrimine bonorum regionum, ecclesiasticorum, nobilium, horrendum in modum spoliarunt*“. Вичистивши там усе до тла — говорить далі цитований Велевіцький (op. cit. III, 313), рушили в околиці Кракова, „*similibus rapinis plus quam per unum mensem omnia implentes Cracoviamque imprimis ut spoliarent sese comparantes*“. У Кракові були розрухи; нарікали й на Угрів і на короля і навіть на Єзуїтів, яких дехто вважав „*si non authores, certe complices irruptionis Lissovianorum in Hungariam*“. Ледво не ледво удалось мадярським прихильникам цісаря намовити Лісовчиків, щоб знов вернули на Угорщину. Цісарь Фердинанд потребував їх у війні з Чехами, яка 1620 р. скінчила ся памятною битвою на Білій Горі. Отсе були ті „нехристиянські люди“, з якими по словам Дзвоновского мав воювати козак Плахта. Розуміть ся, нема що й говорити про те, щоб у тій війні 1620 р. брав участь Сагайдачний з 20.000 козаків. Ходили туди лише Лісовчики, гультайство набране з різних непевних елементів, яке тогочасні автори старанно відрізняють від Запорозьких або Низових козаків. Говорючи про козаків пише Ян Петрицій: „*Duo horum nomina sunt: Donensium et Zaporouiensium; Lissouienses enim falso ad Kosacos ab aliquibus transferuntur.. quippe legionarii sunt nostri milites*“¹⁾. Чи брали ті псевдо-козаки участь у битві при Білій Горі, не знаємо; се тільки знаємо, що вони основно грабували на Шлезку і Моравії та відти в початку 1620 р. знов вернули до Малополющі і там почали господарювати по своєму. Сього стало нарешті за багато королеви; він вислав проти Лісовчиків своє військо, яке й розбило їх²⁾. В осени 1620 р. приходили чеські послы до Варшави благаючи Поляків, „*ne se, veteres socios, a Lissoviensibus, olim ad Caesarem*

¹⁾ Joannes Innocentius Petricius, Historia rerum in Polonia gestarum anno MDCXX... Cracoviae, стр. 11.

²⁾ Wielewicki, op. cit. IV, ст. 20 і д.

transgressis, faedius spoliari vexarique quam hostes patiantur“ (Petricius, op. cit. 73). Помішав наш Дзвонівський козака Запорожця з Лісовчиком; на тип козака Плахти, що буцім то ходив до Моравії, переніс геройські діла Запорожців. Цитований уже Петрицій, оповідаючи коротко про повстанє козаччини, підносить мандрівне, войовниче жите козаків. „Ad id tamen adduci non possunt, ut agros colant, solum conserant, sepiant, rigent; quicquid praelio partum, et sua cuique manus necessitatibus subvenit. Iners quippe videtur cum terra in annum contendere, quod alicunde possis cito sanguine parare. Quapropter crebrae illis in Pontum excursions“ (op. cit. 14). Можливо, що Дзвонівський користувався при укладаню своєї вірші крім усної традиції й брошурою Петриція. На се вказує його натяк на козацький напад на Стамбул 1620 р., про що масть ся коротеньке оповіданє у Петриція. Оповівши про те, як Ст. Жолкевський для догоди Туркам велів польському відділові спалити пограничне містечко Бершаду, відки козацький ватажок Василь Босий, strenuus militiae acribusque in ea ministeriis praefecturam Bersadae adeptus, часто нападав на татарські й турецькі землі, — Петрицій оповідає, що після того козаки розлучені „non portus modo et proxima maris, sed interiora urbesque Turcarum penetrare, premere, excindere; cuncta incendiis, caede, sanguine complere; quin non multo post sgressi Constantinopolim, Caesarem venationi intentum trepidumque fuga intra moenia compulerunt, accensis circum vicis suburbiisque; quae omnia tunc forte praesenti ac velut per ludibrium super firmanda foedera misso nostrorum legato a Turcis e propugnaculis monstrabantur“ (op. cit. 18—19). Зрештою ані географія ані історія у Дзвонівського не стоять на висоті. Обік козацьких нападів на Крим він тут же називає й Тесалію, де козаки не були ніколи, і грабівництво Лісовчиків у Московщині. Малюючи Плахту героєм він тут же називає його побратимом Янчі, звісного малярського ватажка розбійників, і Томші, такогж ватажка волоських розбійників, таї чинить його братом протестанта, супроти якого не криє ся зі своєю ненавистю. Перехвалки Плахти про силу та молодецькі штуки, такі як обаленє Турчина разом з конем на землю ударом п'ястучка, як з'їханє на санках у низ із Каменецької стіни, виниванє бочки меду та півбочки горілки міг наш віршар узяти або з усної традиції, з анекдотів про козацьких чи яких иньших силачів, або й з оповідань деяких козацьких зайдиголов та сьміхунів,

що ським чи таким припадком могли опинити ся в Кракові. Про одного такого авантюриста оповідає Велевіцький під р. 1593. Вичисляючи здобутки сзуїтського дому в Кракові в тім році він згадує також про одного старого козака, що знайшов там притулок. „Alius, annos natus septuaginta duos, quorum fere dimidium inter latrunculos Cosacos Turcis et Tartaris infensissimos exegerat, neque ab anno aevi sui 16 confessum se meminerat, cum Deo amicitiam rescissam instauravit“ (Wielewicki, op. cit. I, 177). Скільки всякої всячини міг наоповідати такий один бувалець цікавому краківському міщанинови!

Конець нашої брошури містить найцікавішу річ, задля якої властиво ми й знали розмову про брошуру та козака Плахту. На к. 10 об. і 11 містить ся тут українська пісня п. з. *Pieśń Kozaka Płachty*. Подаю в додатку її текст у фотографічній подобизні, а тут зараз транскрипцію на нашу писовню, з розділом на вірші та з деякими поправками. Придививши ся уважно тій пісні приходимо до переконаня, що не може бути й думки про те, щоб вона була твором самого Дзвонівського¹⁾; коли що тут його, то хиба помилки та деякі польонізи, якими він силкувався надшуквати руський текст у деяких місцях, де записав його не добре або де може співакови не дописала пам'ять. З його віршою про козака Плахту пісня не має нічого спільного; можливо, що він навмисно скомпонував свою віршу на те тільки, щоб мати інтродукцію для пісні, яку чув від якогось козака і вподобавши її хотів опублікувати. Транскрибуючи його текст я не берусь ретитувати первісний український текст пісні в повній чистоті, хоча пізніші варіанти сеї пісні, заховані ще в XIX в. в устах нашого народа, дають до сього досить можности.

Кулина.

Ой козачейку, пане-ж мій,
Далек же маєш домок свій?

Козак.

При березі при Дунаю,
Там я свою хижу маю:
5 Ліс зелений оздоблений

¹⁾ Ближших звісток про сього польського письменника, краківського міщанина, псевдоніма, не маю; проф. Брікнер обіцяв ся подати їх у польськім виданю своєї „Історії польської літератури“. Про брошуру, а властиво лише про її першу часть коротко згадує Вішневський (Historia literatury polskiej VIII, 96).

Красним цвѣтом, густим листом,
То дїм мій, то покій.

Кулина.

Гой козачейку, пане-ж мій,
На чїм же буде поїзд мій?

Козак.

10 Посажу тя за бедрами,
Привяжу тя тороками,
Бог над нами, кїнь під нами,
Ти зо мною, я з тобою, —
Побїжим, поспїшим!

Кулина.

15 Гой козачейку, пане-ж мій,
Який же буде покарем твій?

Козак.

Будем їсти саламаху,
Козацькую затираху,
При криниці без *тескниці*,
20 Будем їсти, будем пити,
Викрирати, *облапяти*.

Кулина.

Гой козачейку, пане-ж мій,
Що за розкіш буде мені?

Козак.

Да в день будеш конї пасти,
25 В ночі при мні ляжеш спати,
O rólności ze wzżej tosy
Osise, przewróbce
Дівоньку к серденьку.

Кулина.

Гой козачейку, пане-ж мій,
30 Який же буде постіль твій?

Козак.

Войлочище під бочище,
А сїдлище в головище,
В дубровиці на травиці
Я закрию і прикрию
35 Гормаком, жупаном.

Кулина.

Гой козачейку, пане-ж мій,
Сподобав ми ся живот твій.

Козак.

Любо-ж тобі горювати?
Дай преч з тобов поїхати!

Кулина.

40 Душе моя, я вже твоя!

Козак.

Ручку дай, а всїдай!

Кулина.

Я твоя!

Козак.

Ти моя!

Кулина.

Гой козачейку, пане-ж мій,
Не донесе нас коник твій.

Козак.

45 Не жури-ж ся ти для того,
Найдем в полю коний много,
А не найдем, то піш підем.
Нич лихого для любого
Пішки йти, з ним бути.

Кулина.

50 Гой козачейку, пане-ж мій,
Далек-же іще домок твій?

Козак.

Юже геть ті Запороги,
Конець нашої дороги.
Тут козаки все юнаки:

55 Здобуває — пропиває,
Що має — програє.

Кулина.

Гой козачейку, пане-ж мій,
Которий же то домок твій?

Козак.

Ген катера розбитая,

60 Опанчою прикритая,
То мій херем, то мій терем,
Тут ховаю, що-же маю:
Рубашку, сермяжку.

Кулина.

Гой козачейку, пане-ж мій,

65 Вельми то благий єсть скарб твій.

К о з а к.

Козак щаслив, хоть не богат,
Нікому нич не виноват.
Він горює, він чатує:
Де пійду — здобуду,

70 Боярин, Татарин.

К у л и н а.

Да й що-ж ми то за бесіда,
Ні приятеля, ні сусіда!
Ти ся здобувати пійдеш,
А мене смутну відійдеш:
75 Ні з ким жити, розмовити,
Ні сестриці, ні зовиці
З козаком, гуляком.
Коли буде того много,
Пусть мене до дому мого.

К о з а к.

80 Коли схочеш поїхати,
Не буду тебе тримати.
Борзо веїдай да й од'їжджай
Ко чортом, всім лихом,
Люб човном, люб коньом.

К у л и н а.

85 Доді-ж моя нещасная!
Чого-м ся я дочекала;
На діл мене несла вода,
Тепер мене женеть біда.
Що-ж ділати? Проклинати?

90 Би пронав, що мене взяв
Дівчину зведену!

Поперед усього декілька уваг про язик пісні. Розумієть ся, що в транскрипції польського автора та ще й Краковянина характерні форми української мови в значній частині затратились і текст Дзюновського виявляє такі ані в польським ані в українським неможливі форми, як *ozdebleny, pryteła, zwiedynu, pry mene*. Мазуризмами можна вважати такі форми, як *woylocysce, hołowisce, bocyzsce, czochom* = чого-м, *liholo* = лихого; в загальні польонізми: *nie, w nosy, poiazd, wsiaday, posciołek, co*, не говорячи про рядки 26—27, які мб. наш автор сам докомпонував по польськи, щоб заступити ними інші, нецензурні слова укр. оригіналу. Декуди видно немов білорусизми: *hete*

Zaporohy (вважаю се непорозумінням українського геть ті), *za biadrami, dewońku, wielmi, pobeżym, sestryce, zołwice* (gen. sing.). Інтересне надто *gisty* = їсти, писовня загально вживана в XVI в., первісно чеська. Ще цікавіші такі без сумніву руські форми, як *kozaczeyku, prywieżu, leżesz, neżurysz sie, szczesliw, se zdobuwaty* (се здобувати), *rust'* (зам. пусти), *dolisz moja* (долі-ж, пом. sing.), — вони видають ся слідами галицько-підгірського діалекту і вказували би на те, що тут була й вітчизна нашої пісні. На сю саму, навіть по троха гірську сторону вказують і такі слова, як *хижа, рубашка* (доси вживаєть ся в формі *рубатка, coll. рубате*), *благий* в знач. нікчемний, нездатний. В кінці варто звернути увагу на такі старі форми, як *dalek* (ряд. 2 і 51) зам. далекий, *piesz poydem* (ряд. 47, пор. у Волинській літоп. *п'кшъ ходѣ, котель несѣ на плечевѣ*); останки таких форм задержали ся в деяких словах і доси (рад, здоров), інші стрічають ся в піснях старшої формації, прим. у однім весільній пісні в Нагуєвичах співаєть ся:

Уставай сваєнько раненько,
Підливай виноград частенько,
Аби той виноград зелен був,
Аби наш староста весел був.

Слово *облапати*, заховане тепер лише в польським та в деяких західно-укр. діалектах (прим. на Угорській Русі), уживало ся в XVI—XVII в. загально в нашім письменстві. „*Bez tesknicu*“ — іменника тескниця чи тоскниця наша мова не знає, хоча є прислівник тоскно. До старих слів належить і терем, тепер не вживане в розмові, але заховане в деяких піснях, наприм.

Ой у поли там терем,
Стоїть він там сам оден;
А із того терема

Вийшла вдова молода. (Пор. Гол. III, 22, 23).

Покладене обік сього слово *cherem* мб. турецьке гарем; оба ті слова в звязку заховали ся досі в галицько-руській приповідці: „Обіцье гóреми-тэреми“ в значіню: обіцье золоті гори, якесь велике добро — трохи чи не ремініценція отсеї самої пісні, де козак заводить дівчину до безверхої халабуди і каже гумористично: „То мій херем (або герем), то мій терем“. Норматом — від старого слова гормак або гермак — довга одежа; назва уживана у наших письменників XVI—XVII в., у Вишен-

ського крермачок, *vestis talaris vulgi in publicum prodeuntis*, як поясняє се слово Кнапський (див. Linde, *Słownik* II, 44).

Як уже було сказано, пісня про козака й Кулину заховала ся до нашого часу в кількох варіантах, записаних у Галичині й на Україні, хоча ані один із них не дорівнює ані повнотою ані викінченням форми текстови Дзвонівського (див. Головацькій *Нар. п'єсни Гал. и Уг. Руси* I, 120—122; III, 58; *Wasław z Oleska, Pieśni polskie i ruskie* 392—393; *Zegota Pauli, Pieśni ludu ruskiego w Galicyi* II, 26). На Україні один уривок, записаний не знати де, знайшов Чубинський в рукописній збірці Куліша (Чубинській, *Труды* т. V, стор. 953); два уривки маємо в збірці Б. Грінченка „Етнографические материалы“ III, 193—195. Просторий варіант у першій томі збірки Головацького — мабуть його власна компіляція; він не подає, ані де, ані ким записана пісня, але покликає ся на Вацлава з Олеська і на свої чотири записи; другий його варіант також невідомо де записаний. Подаю тут для порівняння з текстом Дзвонівського просторий варіант Головацького (зву його далі коротко А), зводячи далі до купи иньші варіанти тої самої пісні, а також деяких иньших, що позичили з неї уривки тексту, або й навпаки, дали уривки свого тексту до компіляції Головацького.

Гол. А.

Гей їхав козак з України,
Надбав дівчину край долини:
Над річкою край дороги
Вимиває білі ноги.

5 Козак бачив, конем збочив,
А підбігши з коня скочив:
„Стій дівчино, не лякай ся,
Та з козаком привитай ся,
Дівчино тай небого!“

10 „Ой ти дівчино, ти мила моя,
Як же тя кличе мати твоя?“
„Біг мня створив дівчиною,
Щип мня хрестив Кулиною,
Козаче тай небоже“.

15 „Кидай, дівчино, сію долину,
Вандруй зо мною на Україну!
На Україні, в Запорожю

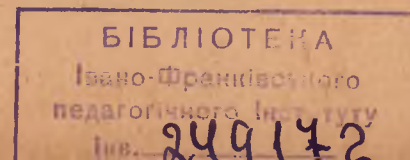
Козаченьки пробувають,
Красних павянок не мають;
20 Лиш в нас гори золотії,
А річеньки медовії,
А травоньки шовковії,
Кулино тай небого!“

„Ой ти козаче, ой ти пане мій,
25 Який же буде поїзд твій?“
„Не жури ся, ти Кулино,
Ти дівчино, ти небого:
Посаджу тя за бедрами,
Обв'язу тя гороками,
30 Кулино тай небого!“

„Ой ти козаче, ой ти пане мій,
Який же буде обід твій?“
„Не жури ся, ти Кулино,
Ти дівчино, ти небого!
35 Будем їсти, будем пити
При криниці-студениці
Козацькую саламаху,
Козацькую затераху,
Кулино тай небого!“

40 „Ой ти козаче, ой ти пане мій,
Який же буде пічліг твій?“
„Не жури ся, ти Кулино,
Ти дівчино, ти небого!
Є у степу трави много,
45 Нагребемо, постелимо,
Войлочище під бочище,
Кульбачище в головище,
Кулино тай небого!“

„Ой ти козаче, ой ти пане мій,
50 Який же буде палаць твій?“
„Не жури ся, ти Кулино,
Ти дівчино, ти небого!
А у степу край Дунаю,
Там я свою хижу маю:
55 Густим лісом обсажена,
Красним цв'ітом оздоблена, —

Все що маю, то сховаю
В рукавицю на полицю,
Кулино тай небого!“

60 „Ой ти козаче, бодай ти пропав!
На що ти мене з собою намовляв?“

„Сама-сь, дівко, поблудила¹⁾,
Що-сь козака полюбила;
Бо козаки то голяки:

65 У козака душа в тілі,
А сорочку воши з'їли,
Кулино тай небого“.

„Ой ти козаче, ой ти папе мій,
Який же буде роз'їзд твій?“

70 „Не жури ся, ти Кулино,
Ти дівчино, ти небого!

Є у степу доріг много:
Куда схочу, туда скочу,
Хоть ік лісу, хоть ік бісу,

75 Хоть у поле, хоть у море,
Кулино тай небого“.

Усі варіанти нашої пісні мають виразну строфічну будову; вона найкраще проведена в тексті Дзвонівського (кожда строфа має 2 8-складові вірші форми 5+3, 4 вісьмоскладові форми 4+4 і на кінці один коротший зложений з двох рівних римованих половинок, форми 3+3); у варіанті А в Головацького видно вже значне попсоване тої будови, в вар. Б, з якого маємо лише 3 строфи, однаково збудовані лише дві перші, а третя попсована; ще більше попсована ся будова у Вацлава з Олеська: перші дві строфи однакові, так само три остатні, але відмінні від двох перших; між ними одна відмінна і від перших і від остатніх. У Куліша лише 3 строфи, подекуди ближші до тексту Дзвонівського від інших варіантів, але всі три неповні. Загалом текст Дзвонівського має повних строф 13, Голов. вар. А має 9, вар. Б лише 3, у Вацлава з Олеська 6, а у Куліша 3. Ось детальне порівнянє тих текстів.

Голов. А вірші 1—9 не мають собі паралелі ані у Дзвонівського ані в інших варіантах крім одного Вацлава з Олеська, де ся строфа виглядає ось як:

¹⁾ У Голов. очевидна помилка: побродила.

Hej jichaw kozak z Ukrainy, z Ukrainy,
nadybaw diwezynu kraj dołyny, kraj dołyny,
kraj dołyny, kraj dorohy,
bili ruku, bili nohy,
kraj dołyny, kraj dorohy, kraj dorohy.

Повторене остатніх слів у двох перших рядках сеї і кожної дальшої строфи показує, що пісню співано на мелодию відмінну від первісної; в остатнім рядку співак очевидно забув первісний текст і штукував як будь повторюючи слова.

Голов. А вірші 10—14 також не мають паралелі ніде крім Вацл. з Олеська, де ся строфа читає ся ось як:

Ach ty diwezynu, rozluko moja, rozluko moja,
ta powidz meni, jak tobi imia, jak tobi imia?
Boh mia sozdaw diwezynoju,
pip mia nazwaw Kałynoju,
diwezynoju, Kałynoju, Kałynoju.

Чи маємо отсеї дві перші строфи, що творять немов епічну експозицію маленької новельки, яка відіграє ся далі в драматичній формі, вважати приналежними до первотвору пісні, чи пізнішим додатком? Текст Дзвонівського не має сього вступу, так само, як не мають його деякі інші аналогічні, чисто діяльовані пісні, прим. про парубка отроного вдовою (Голов. Нар. пісни II, 584, пор. М. Драгоманов, Розвідки II, 194—195), жартлива розмова дівчини з Василем (Голов. III, 191), розмова дівчини з милим, що хоче від'їжджати (Голов. II, 153), і т. и. Така діяльова форма властива самим початкам індивідуальної ліричної пісні, коли та лірика починає виділювати ся з хорового співу і проявляє себе зразу в формі розмови одиниці з хором (улюблена форма веснянок), а далі одиниці з одиницею.

Голов. А вірші 15—23 не мають паралелі в жаднім іншим варіанті пісні про Кулину, та за те знаходимо ті самі вірші в інших піснях, як ось Голов. I, стор. 116—118 (два варіанти), в компілятивній пісні Ж. Паулі (Żegota Pauli, Pieśni ludu ruskiego w Galicyi II, 29), повтореній у Голов. III, 54. На жаль варіант Головацького I, стор. 116—117 очевидно компільований і ретушований самим збирачем (він покликає ся на вар. Żeg. Pauli II, 29, що має з ним спільних усього 6 рядків і на свої два записи не знати відки взяті), і тому для критики тексту

важний властиво лише другий варіант (Гол. I, 117—118, що має спільних 10 рядків з варіантом Головацького). Там сей уступ, перенятий до пісні про Кулину, виглядає так:

Козак дівча підмовляє:
 „Вандруй, вандруй, дівча з нами,
 З молодими козаками.
 А в нас верби грушки родять,
 В нас дівчата в золоті ходять;
 А в нас гори золотії,
 А в нас ріки медянії.

Більше заокруглений і краще оброблений варіант сеї пісні записала пані Ольга Озаркевичева в Лоліні, де ся пісня вийшла в цикль весільних обрядових пісень. Подаю тут сю пісню в повні крім кінцевого уступу, який уже відмінним розміром свідчить про своє окреме походження.

Ой сеї ночі аж до півночі
 Наш Василечко не спав,
 Наш Василечко не спав,
 Оленку си підмовляв.
 „Ти Оленочко, сива вазулечко,
 Забирай же ся з нами!
 У нас гори все не такії,
 У нас гори все кремянїї;
 У нас трави все не такії,
 У нас трави все шовковїї;
 У нас поля все не такії,
 У нас поля все ружовїї;
 У нас кернички все не такії,
 У нас кернички все медянії;
 У нас садки все не такії,
 У нас садки все терновїї;
 У нас верби горіхи родят,
 У нас дівки у сріблї ходят“.
 Оленка молоденька
 Цїлу нічку не спала,
 Цїлу нічку не спала,
 Прїч ся віберала.
 Їхали одну гору,
 Тай їхали і другу;

На третій горі
 Стали си спочивати;
 Стали си спочивати
 Тай двоє розмовляти.
 Оленка молоденька
 Яла го ся питати:
 „Де гори кремянїї,
 Де трави шовковїї,
 Де поля ружовїї,
 Де кернички медовїї,
 Де садки терновїї?“
 Каже ї Василечко:
 „Уповім ти, Оленочко.
 Тож поля ружовїї
 Твої личка румянії;
 Тото трави шовковїї —
 Твої коси жовтенькії;
 А кернички медовїї —
 Твої губки солодкії;
 А то садки терновїї —
 Твої очка чорненькії“.
 Оленка стала, задумала ся
 Та щиренько заплакала:
 „Боже-ж мій Боже, тепер каю ся,
 Щом кепско ізробила!
 Маю таточка як соколика,
 Том єго відступила.
 Ой Боже, Боже, тепер каю ся,
 Щом кепско ізробила:
 Маю матінку як ластівочку,
 Тепер єм ї лишила“¹⁾.

Хоч і як се може йти на перекір утертим поглядам про старинність весільних пісень, а ще в такім глухім куті як Лоліна, а про те порівнане отсеї пісні з цитованими висше варіантами пісні про увезене дівчини козаками показує наглядно, що отся весільна пісня новїйша від козацьких, свідчить про висшій ступінь артистичної рефлексії, переносить подїю із сфери грубого, майже цинїчного відношеня до жінки (див. особливо Гол.

¹⁾ Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, t. X, пісня ч. 127.

I, 117 де козак говорить дівчині: „А хто умний і розумний, нех ся не дасть на підмову козакови молодому“) у сферу далеко більше утонченого чутя. Не входячи ближше в розбір сього дуже інтересного питання, чи була ся пісня первісно зложена як обрядова пісня, чи вийшла туди пізнійше, зазначаю тут лиш се одно, що вона, хоча має тему майже ту саму, що й пісня про Кулину (підмова козака, але далеко більше поетичними та гіперболічними образами, потім розчароване і жаль дівчини), повстала окремо від нашої. Переконає нас у сьому відмінний, коротший розмір і цілковитий брак строфічної будови у всіх варіантах, де вірші римуєть ся попарно.

Голов. А вірші 24—30 відповідають Дзвон. віршам 8—14, у Вацл. з Ол. стр. 5. Тільки строфа Дзв. богатша змістом, бо в Гол. три, а в Вацл. з Ол. аж 5 рядків шаблянових, що повторяють ся і в інших строфах, так що властиво спільні всім трьом варіантам лише 4 рядки: запитанє Кулини, а з відповіді козака Гол. р. 28—29 = Дз. 10—11. У Вацл. з Ол. надто набаламучено: в питаню Кулини річ іде не про поїзд, а про посаг, зовсім невідповідно, а козак говорить: посажу тя за підрами — видно той хто записував, не розумів записаного; так само не до ладу зам. обвяжу положено: обдару тя тороками.

Голов. А вірші 31—39 відповідають Дзв. 15—21, Вацл. з Ол. стр. 4. В обох варіантах записаних із уст народа замість польонізму „покарм“ маємо „обід“; словам Дзв. *ry grupicy bez tesknicy* у Голов. відповідають щиро-руські „при кирниці-студениці“; у Вацл. з Ол. анальоґічного вірша нема зовсім; козацьку саламаху у Вацл. з Ол. названо не затирахою, а за-вертахою.

Голов. А р. 40—48 відповідають Дзв. р. 29—35, Гол. Б р. 1—8, у Вацл. з Ол. стр. 6. Властиво в сьому остатньому варіанті з Дзв. спільне лише питанє Кулини; два рядки відповіді козака:

Jest tam w poli trawy mnoho,
postelym sy pid soboju —

відповідають хиба рядкам 44—45 Гол. А. У Гол. Б замість сих двох рядків маємо три ось які:

Постелимо войлочище,
Під голову кульбачище,
Ой а з верха опанчище.

Голов. А р. 49—59 відповідає Дзв. р. 1—7 і 62—63. Як бачимо, в Голов. стягнуто разом дві строфи первовзору і тому строфа вийшла за велика. В варіанті Куліша заховано більше рядків з тексту Дзв., а власне К. р. 8—12 відповідають Дзв. 59—63, тільки р. 8 читаємо: „Гей катерко розбитая“, а р. 10 повторено два рази: „то мій терем“. Дивна річ, що неясне слово Дзв. *kathera* (мб. кватира, а може каторга = великий човен?) заховало ся майже живцем у Кулішевім „катерка“; не знати, чи мова тут про віконце, в яким була лиш одна кватирка, тай та розбита й заткана драною опанчею, чи про розбитий човен, витягнений на беріг і переіменований на буду та накритий драною опанчею.

Остатні дві строфи вар. Гол. А не мають нічого спільного з текстом Дзв. крім питання Кулини (р. 68—69 = Дзв. 8—9). Ще 3 рядки з тексту Дзв. заховали ся в варіанті Вацлава з Олеська, причеплені до питання Кулини про поїзд:

Jest tam w poli koni mnoho,
iak zlapaiem, to pojidem,
ne zlapajem, piszki pidem, —

відповідь виємково ліпше заострена і красша що до форми, ніж у тексті Дзвонівського. Варіант Куліша крім цитованих уже рядків заховав із тексту Дзв. р. 1—4, 54—55, 66—70, при чім остатні три рядки, не зовсім ясні у Дзв., тут виглядають так:

Він горює, він готує,
Где поїде — роздобуде,
У боярина, Татарина. (Чуб. V, 954).

„Готує“ виглядає так, мов помилка такого, що переписував текст писаний руськими буквами; ані при передачі пісні з наслуху, ані при переписуваню з тексту писаного латинкою така помилка неможлива, а само „готує“ тут очевидно не дає доброго значіння зам. перв. „чатує“. Значить, Кулішев варіант — якийсь обривок писаного тексту нашої пісні.

Остатня строфа Гол. вар. А має дещо спільного з Гол. вар. Б (III, 58), хоча сей другий більше поплутаний:

Віідемо в чисте поле:
В чистім полі дві могили,
Дві дороги, дві могили,
А третя моя.

Одна іде до ліса,
А другая до біса;
На котру хоч, на тоту скоч,
А третя моя.

Сей мотив розбіжних степових доріг, що має в собі також символіку неоднакової долі ріжних людей, а тут являєть ся характеристикою очайдушного, непевного козацького життя, на-ходить ся нераз в укр. нар. піснях. І так в одній пісні козак, блудячи по степу, питає зазулі:

Зазуленько, моя пенько,
Скажи мені доріженьку!
Скажи мені слід-дорогу
До мого вірного роду!

На се зазуля відповідає йому:

„Буде тобі, козаченьку,
Аж три доріженьки вкупі:
Їдна у Рим, друга у Крим,
А третя в Запороже“. (Чуб. V, 946).

Передостатня строфа Голов. вар. А (рядки 60—67) вьязеть ся ще з одним варіантом пісні про увезене дівчини козаком, про який ми доси не згадували і який треба обговорити окремо. Сей варіант надрукований у Жетоти Паулі¹⁾ з допискою „Україńska“ і без зазначення, відки взяв його збирач. Наводжу його тут у цілости, переписуючи на наші букви:

Не против дня, против нічки
Підмавляє козак прічки
Молодую дівчиноньку.
„Чи ти, милий, шляхи знаєш,
5 Що ти мене підмовляєш,
Молоденький козаченьку?“
„Коли-б же я шляхів не знав,
То б я тебе не підмовляв,
Молодую дівчиноньку“.
10 Не против дня, против нічки
Помандрував козак прічки

¹⁾ Żegota Pauli, Pieśni ludu ruskiego w Galicyi, Lwów 1839, t. II, 26—28.

З молодю дівчиною.
Питаєть ся дівчинонька
В молодого козаченька:
15 „Ой козаче, паноньку мій,
Ой ци маєш ти дворик свій?“
„Край Дунаю пробуваю,
Там я свою хижу маю“.

Питаєть ся дівчинонька
20 В молодого козаченька:
„Де будемо ночувати?“
„Ой де буде жито ажате,
То там будем почувати“.

Питаєть ся дівчинонька
25 В молодого козаченька:
„Що будемо постилати?“
„Ой у тебе запасчина,
А у мене сірачина,
То те будем постилати“.

30 Питаєть ся дівчинонька
В молодого козаченька:
„Чим будемо покривать ся?“
„Як наступить чорна хмара,
То вона нас покриває,
35 Молодая дівчинонько“.

Питаєть ся дівчинонька
В молодого козаченька:
„Ой чим будем умивать ся?“
„Я вмю ся росоньками,
40 Ти вмєєш ся сльозопьками,
Молодая дівчинонько“.

Питаєть ся дівчинонька
В молодого козаченька:
„Чим будемо утирать ся?“
45 „Ой я утрусь китайкою,
Тебе утру нагайкою,
Молодая дівчинонько“.

Ой приїхав до Дунаю:
Ні хатинки, ні хижипки,

50 Де ся діти дівчиноньці.
 „Бодай тебе перун убив,
 Що ти мене з розуму звів,
 Молодую дівчиноньку“.

Як бачимо, що до змісту ся пісня зовсім сходить ся з піснею Дзвонівського, хоча спільні з нею має всього 4 рядки (15—19 = Дзв. 1—4), тай то з маленькою відміною в р. 2. Нема сумніву, що се иньша, новійша редакція тої самої пісні, зроблена відповідно до иньшої мелодії. Хоча розмова ділить пісню на рівні уступи, то про те строфічна будова тут значно затратилась, так само рим трактуєть ся дуже свобідно і значна часть віршів полишена зовсім без риму; строфічну будову нагадує лише рефрен, що також не видержаний усюди. Ся пісня розвиває ширше деякі мотиви ледво зазначені в тексті Дзвонівського; там козак іронічно відповідає на наївні запити дівчини, господарської дочки; тут він кінчить брутальною погрозою. З другого боку отся редакція вяжесть ся з деякими варіантами, розібраними више, особливо з Гол. Б, де в стр. 2 Кулина також питає козака: „Та чим ми ся повтираємо?“ і на се одержує відповідь склеєну з двох строф отсеї другої редакції:

„Не жури ся, ти Кулино,
 Ти дівчино, ти небого!
 Я росою, ти сльозою;
 Я утру ся китайкою,
 Тебе удру нагайкою,
 Кулино тай небого“.

Остатня строфа сеї редакції нагадує по троха сумне положене дівчини в козацькій степовій халабуді у Дзвонівського р. 59—60 і її прокляте тамже р. 90—91 та Гол. А 60—61, хоча стилізація тут зовсім самостійна.

Передостатня строфа Голов. варіанта А вяжесть ся ще з двома варіантами нашої пісні, ще дужше поповнаними ніж попередні і надрукованими в збірці Б. Грінченка (Етнографіческіє матеріали собр. Б. Д. Грінченко, т. III. Черниговъ 1899, стор. 193—195). Де записані ті варіанти, на жаль незвісно; впорядчик зазначив лише, що один узятий із паперів Лукашевича, а другий записаний Тр. Зінківським. Варіант Лукашевича зачинаєть ся так:

Іхав козак з України,
 Да пагибав дівчину край долини.

„Ой стань, руку дай,
 І на мене поглядай,
 На мене молодого
 Й на коника вороного, —
 Дівчино моя, серце моє!“

„Ой ти козаче, паночку мій,
 Чи є у тебе хоч жупанок твій?“
 „Я жупана не маю,
 Під свитину сховаю,
 Дівчино моя, серце моє!“

Далі повторяєть ся знов стр. 1 дословно, по тім дівчина промовляє:

„Ой ти козаче, паночку мій,
 Чи є у тебе хоч куріньок свій?“
 „Я куріня не маю,
 Край Дунаю хату маю,
 Лопухами укриваю,
 Квіточками украшаю,
 Дівчино моя, серце моє!“

Ще раз повторяєть ся стр. 1, і знов запитує дівчина:

„Ой ти козаче, паночку мій,
 Чи є у тебе хоть копичок твій?“
 „Ой я коня не маю,
 Край Дунаю табуи маю:
 Як піймаю, дак поїдем,
 А не піймаєм, пішки поїдем,
 Дівчино моя, серце моє!
 В мене тілки душа в тілі,
 А сорочку воши взїли;
 Через спину стежку вбили,
 Як до річки пить ходили,
 Дівчино моя, серце моє!“

Нарешті варіант Зінківського з козака робить уже улана, в його промови вставляє зовсім недоладні дотепи, та про те декуди має живі ремінісценції старого тексту.

Виїхав козак в Україну,
 Тай побачив дівчиненьку край дороги.
 Як побачив, с коня скочив:

„Ти дівчино, серце моє, квіточко моя,
Кров бураковая, а душа часпикова,
Не лякай ся мене,
Ізо мною улаником обізнай ся!“
„Ой ти улан, ти мій пац,
Чи є в тебе хоч дім свій?“
„На Дунаю хату маю,
Всю худобу поховаю“.

Далі улан уже називає дівчину Ганнусею, а на її питанє, чи є в нього кінь, відповідає:

В чистім полі много коней,
Є і карі, є і гніді;
Як іспіймем, то поїдем,
Як не піймем, пішки підем“.

На дальше питанє дівчини, чи є в нього свій хліб, улан відповідає:

„Соломаха, затераха:
Як затрем — поїмо,
Не затрем — так будем“.

Нарешті на питанє, чи є в нього кожух, він, як і в попереднім варіанті, відповідає цинічним чотиростихом:

„Кожущину воши звїли,
А сорочку росточили,
А на спині стежку вбили,
А до річки пить ходили“.

Отже треба сказати, що сей чотиростих живе в устах народа як окрема співанка, яку часто можна чути в часі танцю в різних варіантах. У Нагуєвичах я записав такий:

А в козака душа в тілі,
Реверенду вуши звїли;
По за плечі стежку мали,
За обшивков ночували.

Се був правдоподібно один із тих гризких насьміхів, що ними сільські парубки відплачували ся двірським козакам та гайдукам за канчуки, якими ті щедро надїляли їх з панського наказу. Певна річ, що з піснею про увезену дівчину ся ущиплива пісня первісно не мала нічого спільного, а лише пізнійше прилипла до неї, коли поведженє козака з дівчиною в пісні зробило ся брутальнішим та цинічнішим.

Та хоч які пізні та попсовані оба варіанти у Грінченка, все таки маємо в них зерна старої традиції. Козацька хата край Дунаю умасна цвїтами та прикрита листєм нагадує Дзвон. р. 3—7 та Голов. А, 53—56; козацький табун, із якого треба зловити коня, нагадує Дзвон. р. 45—47 та варіант Вацлава з Олеська; ще ширше розвиває сей мотив вар. Зіньківського, а його двостих про козацьку хату, в якій захована вся його худоба, нагадує Дзвон. 62—63 та Голов. А, 57—58. Рядки про козацьку страву-саламаху у Зіньк. не тільки заховали старе та зрештою мало вживане слово „затераха“, але розвинули мотив про незовсім правильні козацькі обїди на взір попередньої строфки про коний.

Кінчу. Щасливий припадок, яких певно не повторить ся багато, се-б то надруковане якимсь малозначним польським віршарем XVII в. тексту української пісні, дав нам змогу віднайти коли не прототип, то бодай найстаршу і найповнійшу форму інтересної і досить розповсюдженої, та тепер уже майже забутої укр. нар. пісні (мені прим. не доводилось чути її або хоч би про неї в устах люду ніколи). До яких же висновків доводить нас детальне порівнанє всіх доси збережених варіантів і їх обопільних перехресчувань та мішаня з иньшими мотивами? Чи позволяє нам ся студія зробити які висновки про характер та ество народньої творчости та еволюцію її форм?

Придивляючи ся ріжним варіантам нашої пісні, записаним у ріжних сторонах України на протяві майже цілого XIX в., ми можемо завважити два інтересні явища: найчисленнійші і найповнійші варіанти заховали ся в Галичині, стороні, на яку диялектологічні прикмети тексту Дзвоновского вказують як на вітчину первовзору пісні. В російській Україні пісня перейшла на той бік Дніпра мабуть лише в двох неповних варіантах (друк. у Грінченка); третій варіант — Кудіша, то якийсь відривок перенятий із неповного писаного тексту. Загалом пісня на Україні розширена мало і тепер близька забутя. Зглядно повний і заокруглений український варіант Жеґоти Паулі являєть ся індивідуальною, свідомою перерібкою первісного тексту, перерібкою dokonаною якимсь професіональним співаком, мб. із тих, що в XVIII і XIX в. були при дворах польських панів і від яких лишило ся значне число дворацьких пісень, що по части перейшли також в уста народа; власне ті пісні, брані чи то безпосередно з уст таких співаків, чи з писаних співанників, заповняють у великій часті збірки Вацлава з Олеська й Жеґоти

Паулі, та займають не мало місця і в збірці Головацького під куріозним титулом „Думки образованного сословія“ і також у інших відділах.

Друга увага, на яку наводять нас розбір різних текстів нашої пісні, се те, що найстарший звісний нам текст — Дзвонівського — zarazом і найкращий що до форми і найповніший що до змісту. Пізніші варіанти додають лиш одно важне — епічний вступ до чисто драматичного тексту Дзвонівського. Все инше в тих варіантах, то або вставки брані з інших пісень, або попсоване (з малесенькими виемками) старшого тексту, попсоване строфічної будови, версіфікації, введене більше цинічних та бруталних мотивів у зміст. І то не для того, щоб сьвідомість відносин, на яких повстала пісня, затемнила ся в пам'яті співаків, як се буває при піснях історичних. Тільки в однім, найпізнішій варіанті можна добачити таке затемнене, заміну козака уланом. А загалом вид являєть ся такий, немов би ми з висшого поетичного рівня сходили на низший, або немов би річ утворена талановитою одиницею, пішовши з рук до рук, обтовклась, стратила первісні ясні контури. Се суперечило би в повні теорії колективної народньої творчости, особливо довгих, епічно-ліричних пісень, і потверджувало би, хоч малесеньким прикладом, думку італіянського вченого Доменіка Комнаретті: „Кожда поема без виїмка, чи безіменна чи ні, була індивідуальним твором, ділом штуки“¹⁾. Та про се може прийдець ся детальніше говорити иньшим разом, при розборі козацьких дум.

— 000 —

¹⁾ Domenico Comparetti, Der Kalewala oder die traditionelle Poesie der Finnen. Historisch-kritische Studie über den Ursprung der grossen nationalen Epopöen. Deutsche, vom Verfasser autorisierte und durchgesehene Ausgabe. Halle 1892, стр. 321.

W KALE

W Kámieńcu przez zdrowie Króla Páná mego/
 Na sankach puściłem sie z muru choć przytrego.
 Cztery Bierki na obiad nie wiele to było/
 A Medcu bezka wyptę duszkiem sie trąfio:
 Horeleczi puł bezki/ dla cząwego brzuchá
 Zązywalem/ nie rmiál tego nigdy Muchá.
 Szablá z dwu wozow stály w bołu wiśiálá/
 Kzadka Turcka sziá aby ia wytrwálá.
 Dwie piędzi oko moje od drugiego oká/
 W Jámboldzie vda wilem okrutnego Smóła:
 Szudkiem wieprzam w leb zabił/ z deceniu twárdego
 Gdyn ścisnat/ wypędzilem zaráz wodę z niego.
 Takiey cnoty Junacy dochodziey sławy/
 Aby wáśe słynely pocziwe zabawy.
 Bo takiego pámiatka ná wielki nie zginię/
 Ktory Wyczyzny broniac/ piśkuie wśedy słynie.
 Nie z swoich krew wypiiác/ nie z swych sie bogácię/
 Nie gwaltrem ni łupiestwem/ dobrych ludzi trácię.
 Nie obracác serce mezne ná pogány/
 Chceszli ábyś stromotney nie wziął w sławie rány.
 Abo ná palu nie siadł/ debowym w yśoko/
 Lub w káydánách chodził gđzie w Turcedh głeboło.

Wieśń Kozalá Płáchey

Goy Kozáczku śanéś moy/ Dáleżje máieś domeł swoy
 re. Pry Bereży/ pry Dunáiu/ Tam ia swoiu chyżu máiu/
 List

Lisť zelený / Ozdeblený / Krasným switem / Hustým listem
To dom moy / To poley / Kulíná.

Hoy Kozáczekú páneš moy / Naczynže budet poiazd
r. Posážu te zá biodrámi / Prywieszu te torokámi. (moy
Boh nád námi / Kon pod námi: Ty zemnoiu / Ja z tobo
Pobežym / pošpiešym / Kulíná. (iu.

Hoy Kozáczekú páneš moy / Jakž budet potatim tway
r. Budem gisty salámáchu / Kozackoin sátryáchu.

Pry krynicy / Bez rečnicy / Budem izty / Budem pity /
Wykrytary / Oblapiary / Kulíná.

Hoy Kozáczekú páneš moy / Ezo zá rostkeš inne budet
r. Day w den budeš toni pásty / W noci pry mene ležeš
Opulnocy, ze wšey mocy, ocucim / přewroćem, (spáty
Dewontu, Serdentu / Kulíná.

Hoy Kozáczekú páneš moy / Jakž budet poščioleš tway
r. Woylocyše podboczyše / A siedliše w hoto wišce.

W dubrowicy / Na trawicy / Ja zákrju / y prykrju.
Hoematom / Supanom / Kulíná. (tway

Hoy Kozáczekú páneš moy / E podobal mi sie žywot
r. Luboš tobie horowaty / Day přez ztoba poiechaty.

Dužo moia / Ja uiz twoia / Kuczku day / á wšiday /
Ja twoia / Ty moia / Kulíná.

Hoy Kozáczekú páneš moy / Nezneseť nas konit tway
r. Nezyřš sie ty dia tobo / Naydem w polu toni mnoho
A nie naydem / To piež poydem / Uic lihocho, dla lubo

Teper pity / Ž uim byty / Kulíná. (ho/
Hoy

Hoy Kozáczekú páneš moy / Dalekzešcy domeť tway
r. Inže hete žaporohy / Koniec nášey ieť dorohy.

Tut Kozaki / Wse Jonaki / Ždobywáiet / Přepiwáiet /
Szežo máiet / Pregráiet / Kulíná.

Hoy Kozáczekú páneš moy / Kotorýže tu domeť tway
r. Hen tohera rozbitaia / Oponzoiu prykrytaia. (maiu

To moy cherem / To moy terem / Tut chowáiu / szežo
Kubášku / Siermiešku / Kulíná (tway

Hoy Kozáczekú páneš moy / Wielni to bláhy ieť starb
r. Kozak šezesliw choť niebohat / Nikomu nie niewin-

On horne / On czotnie / Gde poydu / Ždobudu / (wáit
Boiaryn / Tataryn / Kulíná.

Day šezoš ni tu zá besida / Ni prytda, Ni susida.
r. Ty se ždobywáty poydš / A imnie smutnoiu odehydš:

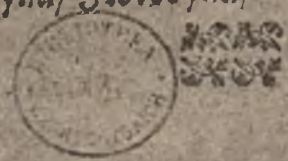
Niškim žyty / Kozmowity / Ni sieštryee / ni žolwice /
Ž Kozakom / Ž hulakom / Kulíná.

Koli budet tobo mnoho / K uť mene do domu moho.
r. Koli z chceš poiechaty / Ne budu tebe trymaty,

Borzo wšiday / Dayediezday, Kulczortom / Wšem
Lub czolnem / Lub tomiem / Kulíná. (lichon

Doliš moia niešezesnaia, Czochoť se ia doczeťata:
r. Na doť mene neštá woda / Teper mene ženet bda.

Ezoš dilaty / rečinaty / Ty přepal / Co mene w žial
Dwozynu / Žwiedynu / Kulíná.

УГРОРУСЬКІ ДУХОВНІ ВІРШІ.

Подав Володимир Гнатюк.

[Далі].

55.

Р. III. Ч. 15.

Благодатня органы, гуслѣ духа святаго,
Васілія великаго, кесаріи Кападокійскія.

Григорія Богослова і ритором сладка,
Достойно можем воспѣти, Грѣгорія восхвалити.

Іоана Златоуста, Константина цариградска,
Орган духа святаго, Іоана Златоустаго.

Василіе чюдотворче, сиротам и вдовам еси отче,
Сохрани нас от напасти, не дай нам в грѣх впасти.

Григоріе Богослове, іерарховъ начальниче,
От стада Христова отгнал ес Арія волка далече.

Іоане Златоусте, храни стадо своє,
Нынѣ и присно и во вѣки от волков губящих.

56.

Р. I. Ч. 2.

Излияй ся благодать от уст твоихъ отче,
Ти былъ еси пастырь добрый, Василіе святче.
Учай словесная овца, вѣровати въ Бога отца
В тройци единой.

Когда демонъ Евлавію за жену записалъ,
Тогда святой Василіе пречъ демоны отгналъ.
Плачетъ, болитъ Кесаріе, велми молитъ Василіе,
Абы бѣсы отгналъ.

Святителю Василіе, отче щедротливый!
Молю ти ся, пастырю, будь мнѣ милостивый.
Записал ся мой мужъ врагу!), Луцѣперу пекелному,
Своею кровию.

Замкнулъ святой Василіе Евлавію въ дому,
А самъ пошолъ молити ся ко самому Богу.
Помилуй мя, Боже Отче, всего свѣта и мой творче,
Избавителю мой.

1) Нам. вдругу, як в оригіналі.

Кай ся грѣховъ, человекѣ, покуты держи ся,
Створителеви своєму съ слезами моли ся;
Бы тя врази не вловили, во адъ, съ[р]ку не вкинули,
Где будетъ горѣти.

Рече демонъ Василю: Не чини намъ пакости,
Бо оныя намъ записалъ за тѣлесныя сладости.
Теразь от насъ отбираешъ, въ руки наши намъ не дашъ
Слугу нашего.

И глаголетъ Василю: О человекѣ, муже!
Евлавие! Бой ся Бога, согрѣшилъ еси дуже.
Бога Отца отступилъ еси, Духа свята похулилъ еси,
Сына божия!

Славословіе спѣвають, демоны пречъ утѣкають
И записы вертають; облакомъ с церкви утѣкають
Велми барзо Евлавию проклинають
Слугу своего.

Паралелі: Житє і Слово, III, ст. 307—312. В. Гнатюк, Лірники,
ст. 33—34. — Р. II. Ч. 25. — Р. VI. Ч. 8. — Р. III. Ч. 10. — Відмін
не подаю тому, що є друковані варіанти та що ще один прийде низше,
у другім розділі.

57.

Р. II. Ч. 27.

Человѣкъ един богачъ былъ,
Роскошне жилъ такъ и пилъ,
В драгихъ шатахъ всегда ходилъ.
Але предъ его враты
Лежалъ Лазарь убогий,
Нагій, худый, вредовый.
Ишолъ богачъ мимо его,
Лазарь на него заволаалъ,
Жебы му дашто пре Бога далъ.
Не былъ богачъ такъ добрый,

Бы ся змыловалъ над нимъ,
Не далъ му стола одробин.
Але псы пригодили,
Кости ему носили
Вреды его лизали.
О богачу, брате мой,
Прошу тя, мало постой,
Дай ми воды и хлеба,
Заплатить Богъ з неба
Где ти буде треба.

58.

Р. II. Ч. 33.

Охъ ми тяжкый жалъ, не малый,
Многи скорби мия обьяли:
Отца матеръ оставилемъ
И самъ от нихъ заблудивъ емъ.

Усѣхъ живыхъ я оставилъ,
А днесъ слышу, ошъ помел[л]и!¹⁾
Отець, мати престави ся,
Во мнѣ сердце расъдвои ся.

1) „Помели“ говорятъ декуди на Угор. Руся памість померли, по-
дібно як нни памість дни і ин. Тут переписувач пропустив друге л,
звідки повстало „помели“.

Ци не плохий розумъ сталъ ся,
Же в чужину емъ загналъ ся?
Хоть помел[л]и, не видаю,
В чужемъ краю перебуваю.

Плачте очи, слезы лѣйте,
Отца, матеръ юж не вьзрите!
У чужипѣ мушу жити,
Изъ блескими ся не видѣти.

У чужинѣ перебувати,
Такъ чужину треба знати;
Ани честе, ни похвали,
Токмо досыть изъпевагы

У чужинѣ перебувати —
Не дай, Христе, [й] умирати.
Слезы моя, Христе, приіми,
Житие чисте даруй ми.

Паралелі: I. Франко, Карпатор. літ. ст. 143—144.

59.

Р. II. Ч. 39.

Пасътырю душевныи, ты попе избраннї,
Лють грѣшныи очищати от Бога еси данъшии.
Якъ же другихъ очищаешъ,
Кетъ самъ сквернымъ изостаешъ,
Жиючи блудно.

.

А ты якъ самъ во тмѣ ходишъ,
И всѣхъ со собою водишъ.
Во ровъ некельныхъ.

Идутъ лѣта, попе, приходитъ кончина,
Абы ты не застала лютая година.
Глубоко спишъ, пробуди ся,
Заблудивъ еси, наверьни ся,
О попе пока[й] ся.

Охъ пока[й] ся, попе, бо ты чортъ возметь,
Коли не востаешъ, тогды ты порветъ.
Такъ ся тучишъ, . . . объсѣдуешъ,
Же чрево тѣгати не бирувшъ,
Попе, вже пока[й] ся.

Тѣсенъ путь до раю, врата гускии,
Людемъ показуешъ посты твердия,
А самъ (г)ѣшъ — ниешъ стравы дорогыи.
Глубоко спишъ, пробуди ся,
Заблудивъ еси, наверни ся,
О попе пока[й] ся.

Паралелі: I. Франко, Карпатор. література, ст. 144—145, Ч. 39.

60.)*

Р. II. Ч. 36.

Возърыдайте всё и възплачтите :
Жалость велику нынѣ изъпознайте.
Жродло слезъ моихъ в нѣхъ ся вливаесть,
Отъ жалю сердца южъ умлѣваесть.

Смутная бо труба южъ затрубѣла,
Нещасна смерти, щось уробила ?
Наша¹⁾ путь горя, где твоя зоря,
Котра свѣтила, тай насъ тѣшила.

О Мукачъ, Мукачъ осирощеный,
Такъ тешикъ врьделъ²⁾ баръзо смущеный.
Весь народъ люски южъ ламентуесть,
Уграхъ, Волохахъ велми жалуесть.

Смутная бо труба южъ затрубѣла,
Штрогая смерти мѣтлу трутила
И патерицу изъ руки выняла
И архъиере[й]ску плачу подала³⁾.
Южъ почиваесть [в] темной яськии,
Угасла наша потѣха нынѣ.

61.

Р. I. Ч. 7.

Плачи душе, рыдай — горе,
Памята(й)вши⁴⁾ пекелное море,
Како имаша избыти когда Богъ приидеть⁵⁾ судити.

Ангелы въ трубы гды затрублять⁶⁾,
Мертвыхъ от гробовъ возбуждать ;
Рѣки огненныя потекутъ,
Всю тварь со собою⁷⁾ повлекутъ.

*) Отся пісня написана на смерть якогось епископа Мукачівського, як то видно зі слів: О Мукач, Мукач осирощеный! — якого саме, трудно вгадати; 1) В ориг. наше; 2) прошу, Семигород (з мадар.); 3) В ориг. подала.

Р. III. Ч. 28.: 4) спамятай си; 5) прииде; 6) пред тым ангелы в трубы затрубят; 7) грѣшных с собов; по другій строфці иде тут отся нова:

Судія справедливий
Сядет на престолѣ:
Грѣшных во муку отженеть,
Праведных у радост поведеть.

Извѣнят ся¹⁾ лица прекрасна,
Наполнят ся страха ужасная²⁾.
Тогда не можло³⁾ познати,
Где царь, где князь, где владыка, где пищъ, где богатый.

Идучи грѣшныи⁴⁾ волають,
Отца и матеръ проклинають :
Проклять той день и година,
В нюже мати мя зродила⁵⁾.

Мы ся грѣховъ охранѣмо⁶⁾
Исусъ Христа возлюбимо⁷⁾.
Пой намъ рачить⁸⁾ даровати
Съ⁹⁾ ангелы, архангелы въ небѣ царствовати.

Паралелі: Богогласникъ, ч. 45. — I. Франко, Карпатор. література, ст. 138, ч. 7. — Р. III. Ч. 28.

62.

Р. I. Ч. 8.

1 Горѣ, горѣ душе моя,
Ко творцу своему :
Бѣжи, бѣжи¹⁰⁾ съ еленемъ
Къ¹¹⁾ источнику живому ;
К нему тамо припади¹²⁾
И его ся наслади¹³⁾.
Который¹⁴⁾ завше памятаесть¹⁵⁾,
Кто ко нему прибѣгаесть.

2 Единъ, единъ той источникъ
Неизчерпаемый,
Всегда желаемый¹⁷⁾ ;
Вѣрнымъ, вѣрнымъ¹⁶⁾ токмо людемъ
А гды з него чернаесть¹⁸⁾
В ничто себе вмѣняесть¹⁹⁾,
Мыслимъ себе²⁰⁾ червми быти
И в²¹⁾ пряхъ ся претворити.

3 День онъ страшный грядеть,
Гды²²⁾ судія приидеть²³⁾

1) вмѣнят ся; 2) вжасна; 3) не мож буде; 4) грѣшнѣ; 5) мя мати родила; 6) охраняймо; 7) послушаймо; 8) бы нам рачил; 9) со. Р. X. Ч. 28: 10) бѣжитъ; 11) ко; 12) прѣпадѣмъ; 13) изъ него ся насладимъ; 14) котрый; 15) напаяесть; 16) добрымъ, вѣрнымъ; 17) отвореный; 18) вкушаесть; 19) за ничъ себѣ тримають; 20) мыслятъ себѣ; 21) во; 22) гди самъ; 23) судити стаесть.

Грѣшнихъ разлучити¹⁾
И егенѣ²⁾ предавати³⁾,
Абы там ся⁴⁾ мучили,
Червь пекелный кормили,
Во источникъ презирали
И о творцѣ забывали⁵⁾.

4 Єдну душу маєшь
Прочто єи утрачаєшь?
Якъ єсть она драга
Якъ свѣцка слава
На тварь божу створена,
Кровію єсть откуплена,
А от тебе доброволне
Діаволу єсть преданна⁶⁾.

1) людей отлучити; 2) геенѣ; 3) предати; 4) додане: на вѣки;
5) три останні стихи звучать так:

Же о творцу забыли
И животъ свой на семь свѣтѣ
Полѣншати не хотѣли.

6) ся строфка звучить інакше:

О мизерни человекѣ,
Єдну душу маєшь,
Про что же єй в день и в ночи
И завше встречаєшь?
Охъ якъ она є предрага,
Драма нѣшъ свѣцка слава,
На образъ божій є створена,
Про злость твою затрачена.

Дальших строфок у сїм рукописї нема, а останна звучить так:

О Боже мой, створителю мой,
Рачъ же ми то дати,
Жебы ємъ моголъ за грѣхи мои
Въ день и в ночи плакати;
Тебѣ завше служити
И тебѣ ся молити,
А по смерти ис тобою
Во царствї ся радовати.

Р. II. Ч. 2 — ідентичний з надрукованою віршою; за те Р. II.

Ч. 60 — се тільки незначний відривок.

Р. III. Ч. 27: 6) два останні стихи сеї строфки відмінні:

Ты сам єи доброволне
У пекло завдаєшь.

Строфок 5—6, 7—9 нема. Кінцева строфка (в сїм рукописї 7)
така:

5 Онъ Луцѣперъ з діаволы
Всегда в пеклѣ пребываетъ,
Всетечниковъ, клеветниковъ
К себѣ прїзываетъ.
В рукахъ погаръ тримаєть
И всѣхъ грѣшнихъ чекаєть,
Бо ихъ хоцєть напоити,
Вѣчнымъ огнемъ розпалити.

6 Небо, небо утрачаєшь,
Гды сваволно живєшь;
В смордѣ грѣхов тяжкихъ
В день и в ночи пребываетъ
А до неба горнего,
Ничтоже тамъ сквернаго
Можєть ввійти и пребыти,
Развѣ неповиннаго.

7 Плачи, плачи, человекѣ,
Покѣ часу маєшь;
Престань, престань уже грѣшити
И царство достанєшь.
Вдай ся до покаянїя,
Звитяжишь свѣгъ діавола,
А найпаче тѣло твоє,
Бо оно єсть найзрадливорє.

8 Алчи, жажди, человекѣ,
Христа ради во свѣтѣ жїючи;
На источникъ благодати
Всегда взираючи;
А гды с него черпаєшь,
В ничто себе вмѣняєшь;
Да испустить ласку свою,
Охолодитъ душу мою.

Нинѣ же вси христїане
Істочника пїйте,
Плачем, жалем и слезами
Бога умоляйте.
Он бо єст отецъ ласкавий,
Прїме вашѣ молитвы
И дастъ царство пребы[ва]юцєє
Во вѣки вѣковъ.

Зрештою не має сеї варїант важнїйших відмін.

- 9 Земля, земля затвердѣла,
 Плода не даваѣтъ;
 Сердце, сердце камяное
 И Богъ его не пріймаѣтъ.
 Твои очи отвори,
 Слезамъ токи испусти,
 Жебы землю оросили,
 Твое сердце умякшили.
- 10 Исусъ Христосъ Спаситель нашъ
 Всегда ожидаѣтъ;
 Кающаго, плачущаго ся
 До себе пріймаѣтъ.
 Токмо вы ся покайте
 И до него воляйте:
 Твоихъ ради святыхъ страстей,
 Свободи насъ от напастей.

Паралелі: Р. II. Ч. 2 і 60. — Р. III. Ч. 27. — Р. X. Ч. 28.

63.

Р. III Ч. 29

Горе человекѣ, тѣлу служащему:
 Бога оставляет, тѣло утучаѣтъ,
 На вѣчную муку.

Єда бы зналъ, што ся в пеклѣ дѣе!
 Там ся страшно мучит тѣло грѣшное,
 А ни҃ды не горить.

Аще ся не покажѣтъ ѣ тѣло не стягнеш,
 Довпаш во день судный, же ес быв безумный
 И пекло достанешъ.

Спасител волаѣтъ, до сердца толкает:
 Покай ся грѣшный, человекѣ жѣзерный,
 Буде[ш] спасеный.

Из боку своего кровь выпускаѣтъ:
 Терпитъ невинный и раны пріймаѣтъ
 За наше спасеніе.

Матка милостива просит за нас сына,
 Абы намъ и его умилостивила,
 Обы нас в царство пріялъ.

64.

Р. III. Ч. 61.

Восплачите ся и възрыдайте,
 Жалост вел[і]ю нынѣ познайте,
 Котрая жалост днес наступила,
 Гди страшна смѣрть меч поострила.

Меч(е) поострила и з нимъ утыла,
 Чадо нам міле от нас зудняла.

Страшная труба днес затрубѣла,
 Гди страшна смѣрть меч поострила.

Ци уж пожала, ци покосила,
 Чадо нам міле от нас изтыла.

Зостанте здравѣ, родичѣ мои,
 Бо уж я иду до вѣчнаго покою.

Зостанте здравѣ, Богу вас вручаю,
 В теперѣшномъ чяѣ от васъ отхождаю.

65.

Р. IV. Ч. 7.

Идутъ лѣта з сего свѣта,
 Приближат ся копецъ лѣта.
 Где ся маю я подѣти,
 Где прійде часъ моеї смѣрти?

Восплачут ся вси грѣшницы,
 Всего свѣта вси злоспицы
 Як то тогда загатубѣтъ,
 Душу мою поратубѣтъ.

Не будетъ тамъ поратунку,
 Токмо плачу и фрасунку.
 Нави стануть вси человекѣ,
 Незакрытѣ тѣмницѣ.

Не встыдят ся грѣховъ своихъ,
 Наполнят ся глумомъ многимъ.
 Не познати, где царь и воинъ
 В равно стануть яко единъ.

День приходитъ, грѣхъ ся родить,
 До покути не приводитъ
 Пойду, впаду предъ ногами,
 Богу Отцу со слезами.

А змилуй ся на до мною,
 Согрѣшихъ, отче, предъ тобою!
 Помилуй мя, Боже Отче,
 Сего свѣта ты мой творче.

З любовію прибѣгаю,
 Со слезами ты волаю:
 Помилуй мя, азъ есмь твоѣ
 Овча нынѣ заблудшее.

Исусе мой и творче мой,
 Призри на мя, азъ есмь рабъ твой!
 И намъ (?) стати высококого
 З неба кругу широкого.

День тамъ страшный грѣшнымъ
 [людямъ,
 Где на судѣ все тамъ станемъ
 А забудемъ свѣта сего,
 Где отиде душа с тѣла моего.

Тогда дрижить тѣло мое
 Душа тратить добро свое;
 До молодости вѣку моему,
 Наполненный есмь многимъ гнобѣмъ.

Тебѣ, врачу, прибѣгаю,
Спасеніє азъ волаю:
Испаси мя раба своего
И во грѣсѣхъ зачатого.

66.

Р. II. Ч. 52.

О широкий свѣте, пѣкьеде в тобѣ жити,
Прото я тя хочу нынѣ оставити;
Бо ты мене сегда горко мя смущаешъ
И во горькы[й] путь ми ноги направляешъ.

Дорогое житіє минушиъ,
Паки во горькую тму насъ (сеи) провади[шъ],
Младенъцу земьномъ показуешъ сласти,
Во горькую тму ведешъ до пропасти.

Помолѣтъ ся о мнѣ, братія моя,
Обы мнѣ была добрая дорога,
Бо туй¹⁾ трудно жити,
Дияволь, свѣтъ и тѣло кажетъ [в]се грѣшити.

Щасливи будете все соротницѣ,
Мои друзи, приятелѣ и [в]сѣ любими;
Аще хочете знати, где от васъ отходжу,
Увидите мою черьную одежу.

Днесъ бо з вами ся уже расълучаю,
Днесъ бо я васъ усѣхъ засмущаю.
Здравуйте, здравуйте всегда во Господѣ,
Да васъ Богъ сохранитъ в семь суетномъ свѣтѣ,
И паки здравуйте сегда во Господѣ,
В[о]лше расъ не буду во вашей краинѣ.

67.

Р. V. Ч. 1.

Вже прѣшов часъ, лишаю васъ,
Приятелѣ мойѣ;
Я вѣдходжу днесъ в дорогу,
Бывайте здоровѣ.

Я видходжу днесъ в дорогу,
В далеку сторону,
Маю стати пред судѣвѣ
Всевишняго трону.

Смутна мнѣ ест та дорога,
В котру я строю ся,
Бо на вѣки вже з дороги
Сеѣ не верну ся.

Бывайтеж ми здоровенкѣ,
Приятелѣ мойѣ!
Вчорамъ з вами бесѣдовавѣ,
Днесъ емъ па ослонѣ.

1) Сей вираз повторений два рази.

Днесъ лежу на ослонѣ
Мертвий перед вами;
Вже ся болше не увиджу,
Приятелѣ, з вами.

Вже ся з вами н[е] зобачу,
Н[е] буду говорити;
Днесъ вѣтходжу из межи васъ
В сиру землю гнити.

Днесъ вѣтходжу из межи васъ
В сиру землю гнити,
Тамъ ся будутъ моимъ тѣломъ
Хробаки живити.

Вже не виджу, приятели,
Свѣтовой утѣхи;
Тилко стали п[е]ред очи
Моѣ тяжки грѣхи.

Я на свитѣ не нажив ся,
Лиш гриху набрал ся,
А днесъ мене смерть постигла,
Щемъ не сподѣвав ся.

Прощайтеж ми, приятелѣ,
Можем образив васъ,
Можемъ колись непослушый
Й невдячен був для васъ.

Може колись в своим житю
Комуь зробив злое,
Днесъ вас прошу, п[р]иятели,
Опшугѣт ми тоє.

Прощайтеж ми, приятелѣ,
Не судѣт на сами,
Бо як мене днесъ видите,
Так ся стане з вами.

Я за житя также не дзбавѣ,
Що треба вмирати,
А всем мысливѣ, що маю часъ
Грѣхи спокутати.

І та[к] ми йшли дни за днями,
Рок завше за роком,
А днесъ маю о тімъ знати¹⁾
Отвіт п[е]ред Богомъ.

А днесъ маю запитаня,
Щомъ приробив тутка;
Аж днесъ виджу, що за грѣхи
Жде грѣшника мука.

Яж бемъ, братя, днесъ ваяв ся²⁾,
Покуту дѣлав бимъ,
Бога молив, грѣх не робивъ,
О смерти думав бем.

Но днесъ, братя, вже за пѣано
Покуту чинити,
Бо вже вѣдти н[е] пускають
Житя попр[а]вити.

Тилко, братя, щи днесъ маю,
Усеѣ надіи,
Жемъ до церкви за все ходивъ
[В] свята и недѣлѣ.

Жемъ до церкви ходив пилю
Слухати науки,
То думаю, же не пѣду
На вичныи муки.

Хоть не мовлю, що [я] піду
В[і]д разу до неба,
Бо за грѣхи в чістилице
Спокутати треба.

Алеж чистец ни ест пекло,
Тамъ пукута лекша;
Ходъ тамъ муки ест до статка,
Але много менша.

Але в пекло, хто дѣстав ся,
То вже вѣчно бѣдний;
Той н[е] буде вид вѣчнихъ [мукъ]
Николи сво[бо]дент³⁾.

1) здати; 2) бояв ся; 3) зам. свободний.

За таким вже хотби хтось ту
День и поч молив ся,
То той уже вид в'ячнихъ мукъ
Не осво[бо]дить ся.

Бывай здоров, милый свѣте,
Днесь ты оставляю!
Васъ сузд и всех сродников
В Богу поручаю.

А я буду молити ся
До Бога за вами,
Щоби васъ всех Господь приявъ
До в'чноѣ славы.

68.

P. V. Ч 2.

Уже ся час приближає,
Душа тѣло отставляє;
Вже приспала²⁾ година,
Душа тѣло отставляє³⁾.

Душа тѣло оставляє³⁾
И Богу ся представила;
Тѣло востало мертвое,
Котрое⁴⁾ все робило злое.

Тепер тѣло у[м]ирає
І в душив ся разлучає;
Уже силна кровъ застила,
Котра лишъ грѣху с[л]ужила.

Уже сердце ледом стало,
Котре в [г]рѣху ся кохало;
Уже вси жили умеллі,
Котре⁵⁾ грѣх и[а]д все любили.

Румняне личко поблѣдло,
Свою красу гдєсь подѣло;
Уже блѣде, нерумняне,
Як лист в осени зовяне.

Всихъ васъ Богу поручаю
Брата и суздды;
І ти, жоно, будь здорова
И вы любезнѣ¹⁾ дѣти.

Моѣ мили п[р]иятели,
Здорови бывайте!
А в молѣтвѣ и за мене
Не з[а]поминайте.

Уже очи не дивят ся,
На цилій свѣтъ [г]нѣвають ся;
Вже ся ни хотят (ся) дивити,
На грѣх никого зводити.

Вже ни будут ся дивити,
Пидут злотом (?) в землю гнити;
Тѣло пойдє в землю гнити.
Душа буде в'чне жити.

Душа тѣло оставяє,
Так на тѣло нарѣкає,
Каже: О, грѣшноє тѣло,
Менєсь слухати не хотѣло⁶⁾.

Не хотѣлос ня слухати,
Божій закон исполняти;
Теперь тобѣ едно гнити,
А я мушу в пеклѣ жити.

Ти змертвило, а я жива,
Черес тебєм нещаслива;
Через твои лєсти, блуди
Вижу в пеклѣ нужди.

Ти за житя гайновало
И у грѣху ся валяло,
А я мушу бѣдовати
И за тебе спокутати.

Тай я грѣхи не робила, —
Ти мой нуждѣ всь причина;
Я за твої гадки, дѣла,
Нераз муки претерпѣла.

Минѣ бы тяжє в тобѣ,
Нїже тобѣ теп[е]р в [г]робѣ;
Бо я в тобѣ бѣдовала,
Грѣхим вѣд тя відвертала.

Но ти было непослушне,
Так як скотина бездушна;
Щось хотѣло, тось робило,
Що лиш тобѣ било мило.

Но ти мене не слухало,
Бось на до мнов пановало;
Тобі ни мож розкав[а]ти,
Твоїї блуди перервати.

Но що тобі было мило,
Тое мене все дражило,
Бо ти завш[е] грѣх робило,
Менєс [...] неспокоило.

Минѣ тоє было мило,
Ко[б] болось ся все молило,
Законъ божій исполняло,
А видѣ грѣху видвертало.

Неразъ тобі то казанно,
Но ти тоє не слухало;
Бо як тобо¹⁾ то кавано,
Ты ся тому спротивляло.

Ті на мене ни зважало,
Лишєсь в грѣху ся валяло;
Самось собѣ догаждало,
На смерты ничєс не зважало.

Ті до збытку ѣло й пило
І всякийсь грѣх робило;
Я не моглам в тобѣ жити,
Мусѣлам ся отсавити²⁾.

Тепер тѣло души каже:
Грих єсть спїлно доло³⁾ наше;
Єсли былась нич не винна,
То бись не была мученна.

Та же Бог єст справедливый,
Ни карає, кто невинный;
А ты пусто нарѣкаєш,
Себе тепер вневиняєш.

Себе хвалиш и жалуети
І на мене нарѣкаєш;
Таже тобі лѣпше жити,
Ноже⁴⁾ менѣ в [г]робѣ жити⁵⁾.

Ти можєш грих спокутати
И до неба ся достати;
А я мушу в [г]робѣ гнити,
Собо[в] хробакы живити.

Мене буд[у]ть черви гристи
І точити моѣ кости;
Глина приляже на груди,
То за наші пієнѣ були.

О безумне грѣш[п]є тѣло,
Циж мене гр[ѣ]х, блуд, кортѣло?
Гд[е]ж я с тобо[в] спивку мал[а]?
Циж я в грѣхах розмишляла?

Щож ти минѣ прькавуєш,
Кед ти мертве нич не чуєш!
Хоть бись у огни горїло,
Твое єст [...] лекше дѣло,

Душ[е] моя грѣшна, бѣдна,
То ти пієсь менѣ вѣрна?
Ти лиш сама ся жалуети,
Що лиш ти бы⁶⁾ ташкей чась?

1) повинно бути: любі; 2) має бути: приспїла; 3) оставила;
4) котре; 5) котрі; 6) хтїло.

1) тобі; 2) мусѣлам тя оставити; 3) діло; 4) нїже; 5) гнити
6) тобі.

Циж я тягар не буду чути,
Тольку глину на свой груди?
Тольку глину и камѣня..
Душе! ни маєш сумліня!
Безумним [м]я называєш,
Мене ганеш, понижаш;
Колиж ти розумна,
Чомусь в дороги зблудила?
Кажеш, що лиш я єсм грѣшне,
За мене ся мучиш вѣчне;
Ану най те[е]р грѣх зроблю,
Коль вжем не в идно¹⁾ с тобою?

А поки смо в едно жили,
Обое смо враз грѣшили;
Теперь мусимо терпѣти,
Тяжки муки износити.
Тепер, душе бѣдна, вбога,
Моли, проси пана Бога,
Щоби ся пан Бог (и)змиловал
И до вѣчной злавы приялъ.
Бо пан Бог єст добротливый
І над нами милостивый.
Моли его со слезами,
Чей ся змилує над нами.

69.

P. V. Ч. 3.

О безумный человекъ,
Що ти думаєш, гадаєш?
Робиш тѣлу своему волю,
О душ[у] не зважаш.
Не зважаш на судъ божий,
На вѣчное пекло;
Доти грѣшиш, доки ти ся
Во очохъ не змеркло.
Не зважаш, же смерть преїде,
Послѣдна година,
Валяєш ся в тяжкихъ грѣхахъ,
Як в [г]ной скотина.
Ти думаєш, що так згниєш,
Як тотя скотина
И дух в тобѣ ни в[і]д Бога,
Жиєш, як (в) битлина²⁾.
Человѣче окаяний,
Где ся важиш скрити,
Як преїде Богъ в своей слави
Всѣхъ людей судити?

Якъ Бог спиде мир судити
И сядет на тровѣ
И як тоби скаже стати
На лѣвой сторонѣ?
Як судия справедливый
Скаже слова сійі:
Идите³⁾ ви в оген вѣчний
Грѣшни проклятіі!
Отями ся, человекъ,
Черестанъ грѣшити;
Моли Бога и покай ся,
В небѣ можеш жити.
Моли Бога со слезами,
Зложи пред ним руки;
Не тручай ся в тѣлом, в душев,
Сам у вѣчни муки.
А пан Бог єст милостивый,
Грѣхи отпускає,
Только хто ся щиро молить
И грѣхов ся кає.

1) в едно = разом; 2) битлина; 3) идѣте.

70.

P. V. Ч. 4.

О страхъ сердце проникає,
См[е]рть малжинство разлучає;
Смерть марженство разлучає,
На молодисть не зважає.
На жаль и плач ни зважає,
Острым мечом убиває;
Нема жадной оборони,
Лише дзвонит усѣ дзвони.
О, жаль сердце изтискає,
Смерть марженство разлучає;
Разлучає жену з мужомъ,
Своимъ острымъ оружием.
Аш ти, смерте, тось напасна!
Для молодихъ [..] несчасна.
О тось, люде, великей страхъ,
Умирати в такихъ летахъ.
Волѣв бим ся (и) не родити,
Нѣж н[а] свѣтѣ толко жити.
Ни дожиєш трийцять лѣта,
Вже смерть жене [з] сего свѣта.
Лише дижде ся до сили,
Бо¹⁾, треба йти до могили!
Кой на свѣтѣ лиш бы жити,
Ба, кой треба йти в землу гнити.
Ах несчасна година,
Гдеж ти, смерте, ся родила?
Гдеж ти, смерте, ся родила,
Чомусь так немилостива,
Же так люди убиваєш?
Мечом сѣчеш, убиваєш,
З сего свѣта изганяєш
І кров люцку проливаєш.
Скажи, смерте, вѣткись зайшла
И десь собѣ той меч найшла?
И тко ти дав оружие
Убивати, кто лиш жиє?

Скажи, смерте, гдєсь рождєнна,
На що ти сотворєнна,
И колько ти жиєш лѣт?
Ци про тебе не бывъ свѣтъ?
Скажи, смерте, кто тя вродивъ,
Таку страшну на свѣт сплотивъ?
И хто тобѣ дає знати,
Кому треба умирати?
Ой я часу ни чекаю,
Кедь в[і]д Бога розкажъ маю;
На жаль и плач не зважаю
І милости я не маю.
Я на божий розказ мушу
Взяти из человекъ душу;
Панъ Бог знає, кому жити,
А кого треба вмертвити.
Хочеш знати, гдєм рождєнна?
Се(д)ред раю сотворєнна.
Хто ня вродив хочеш знати?
Грѣх Адамов моя мати.
Питаєш ся, вѣткѣмъ зайшла
І дем собѣ зброю найшла?
Мѣшъ Бог давъ той меч в раю,
Котрим сѣчу и рубаю.
Котримъ сѣчу человекъ,
Як здоровыхъ, т[а]къ калѣки;
Як здоровыхъ, так убогихъ,
Не шкодую и молодыхъ.
Молодыхъ [я] не шкодую,
Ай старыми не п[і]хую;²⁾
Не шкоду[ю] и младенцѣв,
Ани дѣвчатъ, ани хлопцѣв.
Хто ся родивъ, мусит вмерти,
Не годєм ми ся смерти;³⁾
Сильный ми ся не абронить,
Ани лжец ся не [о]дмовить.

1) ба; 2) гордую; 3) оперти.

Як убогий вмерти мусить,
 Так богат ся не віткупить;
 Пере до мнов ся не спряча¹⁾,
 Ани втече, ани віплаче.

Владыка ся не віомить,
 Цѣсарь ми ся ни зборонить;
 Славныхъ борцівъ пережоу
 І на груди руки зложу.

Всѣхъ васъ з сего свѣта зглажу
 И до гробу пр[и]проважу;
 Роде грѣшній, тями собі;
 Же каждый з васъ буде в [г]робѣ.

Грѣхи своѣ спокутайте.
 На мене ся сподѣвайте:
 Ао як ничъ такъ день стою
 Перед вами из косою.

А вы о томъ ни збаєте,
 Бес часу вмираете;
 Скоршо²⁾ ваше жия,
 Бо вы Богу не служите.

Тотож, братя, подумаймо,
 Каждый с тим раздумаймо,
 Же прийде час нашої смерти
 І каждый з васъ мусит вмерти.

І я, братя, также мушу
 И я педамъ (?) Богу душу;
 А Богъ знає, в якимъ вѣку,
 Трудно знати челоуѣку.

Томъ ни в стани уж гадати
 І часъ смерти пр[е]деказати,
 Бо азъ есмъ грѣшни люде,
 Не вѣмъ, що з грѣшникомъ буде.

Бога тяжко образивемъ
 И на муки заслужи[в]емъ;
 Только можу то сказати,
 Же мусимо всѣ вмирати.

Смерти нашої ест причира
 Грѣхъ, пред Богомъ наша вина;
 Грѣхомъ Бога образивемъ;
 То бес часу умиравемъ.

Тать нам жия скорчає,
 Мам насъ некломъ покарає,
 Где будет плач, скреве[т] зубом
 И для грѣшникамъ погуба.

О, братя, отямѣт ся,
 Всякихъ грѣховъ стережѣт ся;
 На сѣмъ свѣтѣ спокутайте,
 На смерть, пекло памятайте.

Памятайте на судъ божий,
 Ци то старшей, ци молоджій;
 Всѣмъ намъ тоє треба знати,
 Же мусимо всі вмирати.

Памятайте на судъ божий,
 Ци то старший, ци молоджій;
 Всѣмъ намъ тоє треба знати,
 Же ще мусимъ з мертвыхъ встати.

Що ся стане в той часъ, люде,
 То вже в иншой пѣсни буде;
 Нк можъ наразъ всео сказати,
 В єдні пѣсни описати.

Только ще вамъ, братя, кажу,
 Очистими душу нашу;
 До сповѣди приступаймо,
 Святыхъ тайни приѣмаймо.

Ростаньме ся, братя, з грѣхомъ,
 Пак дыхамъ божимъ духомъ;
 На часъ смерти памятайме
³⁾

О, великий Боже отче,
 И цилого свѣта творче!
 Услиш[и] нас люди грѣшнихъ,
 Сохрани насъ ви[д] мукъ вѣчнихъ.

1) спряче; 2) скорочу; 3) одного стиха не ест.

Молимо тя со слезами,
 Вмилосерди ся над нами;
 Не скорчай [нам] наше жия,
 Со слезами молимо тя.

71.

P. V. Ч. 5.

Бес часу я умираю,
 Братя моѣ мѣлѣ;
 З тяжкимъ смуткомъ растаю ся
 З вами, приятели.

Ни часъ было мѣлѣ вмерти,
 Но смерть ни зважала:
 Моє жия [з] сего свѣта,
 Вѣк изъкорча[ла].

Но я духомъ не вмираю,
 Бо духъ вѣчне жие,
 Только тѣло из кистками
 В могилѣ зогниє.

Зомлисте ся, братя й сестры
 И вы малѣ дѣти,
 Моє тѣло послѣдней раз
 Ще днесъ вѣдвѣ[дѣ]ти.

Отож, братя, придивѣт ся
 На мня умершого,
 Бо уж мня не ввидите
 Ві[д] дия завтрѣшного.

Вже ся, братя, перед цѣлимъ
 Свѣтомъ зявтра зкрию;
 Муравою зеленою
 Все тѣло вкриють.

Покриют ся¹⁾ сировъ землив,
 Пѣскомъ, муравою,
 Растаю ся з сусѣдами
 З [с]воивъ родиною.

Растаю ся з цѣлымъ свѣтомъ,
 З полями, з горами;
 Вже ся по нихъ ни п[о]ступлю
 Своими ногами.

1) мѣ; 2) тѣшили.

Лишаю днесъ свой мастокъ,
 Лишаю худобу,
 Не возму ничъ найменшого
 З [с]обою до гробу.

Лишаю тут все р[о]скошѣ
 Свѣтовой угѣхи,
 Лишь не годенъ емъ лишити
 На семъ свѣтѣ грѣхи.

Тифъ зо мнов зобрали ся
 И перед очи стали;
 Вшитко мня ся днесъ лишило,
 А вни не пропали.

Лишила мня крѣпка сила,
 Очи мойѣ вмерли;
 Через грѣхи врата ми ся
 До неба залерли.

О великий Боже отче,
 Спасителю мира!
 Не дай, что бі са мнов тѣшила
 Пекелная сила.

Не дай, что бы ся мнов тѣшила²⁾
 Пекелныя слуги;
 Звяжи смуткомъ Луцѣпира
 И луциперски други.

Бо тко, Боже, без грѣха ест?
 Токмо ти на свѣтѣ!
 И ктож може смилу на твой
 Образ лица зрѣти?

Наветъ церковъ свята каже,
 Ирмоси ся пѣють,
 Же ангели на твой образ
 Взирати не смѣют.

На небо очи смертїѣ спущаю¹⁾;
 До приятели блискихъ волаю²⁾:
 Помилуйте мя³⁾, братїе⁴⁾ і друзи,
 16 Бо мя изѣдятъ земныі пружи.

Воспомняните вси любовь мою,
 Да не отрачу⁵⁾ надежду мою⁶⁾;
 Похибы моя не спаятайте⁷⁾,
 20 Но за мене вси Бога ублагайте⁸⁾.

Уже⁹⁾ ми декрет опредѣленный,
 22 Судия страшный, неумиленный¹⁰⁾.

Грѣшную душу во адъ высылають,
 А покаявшу царствомъ вѣнчаютъ;
 Смертный гробъ темный,
 26 Червь тѣло точить, а душу страхъ.

Страхомъ суду престоить,
 Да дашъ днесъ отвѣтъ
 твоему животѣ,
 30 Чтось нарбила на марномъ свѣтѣ.

А васъ умилно всѣхъ упрошаю,
 Сродниковъ своихъ равно вмоляю
 Возпомняните каждый во себѣ,
 34 Же скверно не вст ничто во небѣ.

Ни влази, ни сла[вы], богаства, утѣхи,
 Роскошѣ, молодость, земныя смѣхи.
 Исусъ Христосъ намъ крове заныши,
 38 Страшныя муки за насъ нещасныхъ.

Р. VI. Ч. 5.: По в. 6— ідутъ два як повисше; опісля слідує аж 13. 1) пуцавшѣ; 2) волаєшѣ; 3) ня; 4) братя; 5) утрачу; 6) свою; 7) памятайте; 8) простите, Бога умоляйте; 9) южь бо; 10) неумоленный; дальші стихи попереставлювані так: 39—40, 33—34, 35—36; по сьому два стихи нові:

Да не отрыгну всѣхъ во той часѣ,
 Абесте чули мой остатный гласъ.
 Дальше в. 37—38, а опісля:
 Блескихъ, далекихъ Богу вручаю,
 Бо я от васъ ся южь разлучаю.
 В кінци в. 41—45.

Блескихъ, далекихъ васъ упрашаю
 Э вами бо я ся днесъ розлучаю;
 Конецъ животу з вами,
 А я васъ всѣхъ вѣичую
 43 Многими лѣтами.

Тѣло ужъ моє гробу предайте,
 45 А за мене вси Бога ублагайте.

Паралелі: Р. II. Ч. 55. — Р. VI. Ч. 5.

74.

Р. V. Ч. 9

Фалшивая юность, зрадлива¹⁾ фортуна,
 Служить человекѣ²⁾ во молодомъ вѣку.

Теперь наступила³⁾ — гдес сила оставила,
 Старость человекѣ [д]⁴⁾ земли прихылила.

Куды ся оберну, слезы проливаю,
 Во старости своей сам ся обуждаю.

Чомъ ся ни каеш и не возрыдаешъ?
 Уже кончина вѣку, ужъ ся приближасъ.

Ужъ приходитъ время до гробу ступати,
 Не буду во свѣтѣ як орелъ лѣтати.

О роскошѣ мой, где ся сте подѣли?
 Цили во Дунаю есте потоцули?

И плачь не поможе, когда смерть приходитъ
 Жаль немилостивый сердцу ся знаходитъ.

О вѣгры бурны! от горь повѣвайте,
 Серца тяготу во мнѣ охлаждайте.

Излий на мнѣ, Боже, из небесе [росу],
 Ухлуди ти сердце, во мнѣ тяготу.

Р. II. Ч. 56.: 1) нечесна; 2) человеку; По в. 2-ім ідутъ отсі:
 Ахъ терая (?) старость послужилъ исъмалу,
 Ачей бы мой сердце май болше не вяло.
 3) черасъ отступила; 4) ить.
 Дальше ідутъ стихи: 11—12, 9—10. Опісля отсі:
 Гольловая (?) юность, оберни ся ко мнѣ
 Потѣшь человекѣ годѣиѣ.
 Потім 15—16, а останні два отсі:
 Расступѣте ся воды, до землѣ ступите,
 Юность молодости мой навернѣте.

О песчасна смерте! Что [ти] наробила?
 Что естъ пожала тай покосила
 Квѣточокъ бѣлый, еще недозрѣлый.

И ты сыра земле, жалую[сь] на тебе,
 Что ты отбираешъ голуба от мене.

Даремно жалуетъ, сіе естъ на мене!
 Узаль Богъ душу, а я тѣло мушу.

То естъ правда давна Богомъ приказанна,
 Еще прародителемъ во рай извѣщенна.

Не жалуйте о мнѣ, родители моѣ,
 Я иду до дому ко творцу своему.

Буду его просити, як Бога молити,
 Что бы вамъ даровалъ многа лѣтъ жити.

Жалую не мало, что есмь нещасливый,
 Что на семь свѣтѣ мало лѣтъ жилъ емъ.

Недавно мнѣ Богъ далъ, уже покликалъ,
 Что бы емъ предъ номъ весь отвѣтъ изложилъ.

Дякую я вамъ, родители моѣ,
 За вашиі труды при слабости моѣй.

Дякую на встатокъ всѣмъ вамъ, Християне,
 Котрѣ есте прішли на похоронъ мѣнѣ.

Паралелі: Р. II. Ч. 56.

Всѣ притомнѣ взирайте
 И на то памятайте,
 Же что на мнѣ видите,
 То ѣ на себе чекайте.

Неска минѣ, завтра вам,
 На то преjde и самъ царь;
 На то прійдутъ вшиткі [і],
 Што на сей свѣтъ рожденѣ.

Вшиткѣ тѣла заслуги ж
 Четыри [и]ли пять дошки
 Ёдинаго каждаго
 Сут истинно по смерти.

Оце лопату возьми
 И печать з неѣ вчини,
 На томъ то моємъ гробѣ,
 Котрый видишь при собѣ.

Я туй буду лежати
 И з Богомъ спочивати,
 Себе земнымъ червачкомъ
 Во ѣдѣня давати.

Докѣ труба ангелска
 Голосно не затрубитъ
 И ушитки поме[р]шѣ
 На сутъ божий возбудитъ.

75.

Р. V. Ч. 10

О люба моя жено,
 Зопставай ся здорова!
 Я ся в[і]т ты разлучаю,
 На Бога тя лишаву.

И ушиткѣ родичѣ,
 Зопстаньте ся здорови;
 Я ся в[і]д(ы) васъ разлучаю,
 На Бога васъ лишаву.

И вы моѣ сусѣды,
 Оп(ы)ставайте здорови:
 Я ся в[і]д(ы) васъ разлучаю
 На Бога васъ лишаву.

И ушѣткѣ притомни
 Опставайте здорови;
 Я ся в[і]д(ы) васъ раз(ы)лучаю,
 На Бога васъ лишаву.

И ши вамъ расъ дякую
 За остатню послугу;
 З Богомъ домовъ ступайте,
 О мнѣ Бога благайте.

76.

Р. II. Ч. 57.

Что мы человекѣ? Ёсмы и съчезаемъ,
 Якоже дымъ сея суетна замѣнымъ жисъ расъточаетъ.
 Страшливая смерть, страшлива, страшлива,
 Страшливая смерть.*)

Юже руки бреными емълетъ
 Кристалу фиялу ламълетъ — о щетна.

Днесъ буди цвѣтъ а завтра пепель —
 Сей естъ во всѣхъ живущихъ степень;
 Позри якъ естъ сего свѣта жисъ:
 Не фольгуеъ, не жалуетъ никого же смерть.

Что тогда человекѣская слава исъчезаетъ,
 Якоже трава, егда во гробы темнѣ несложитъ настъ,
 Несъподѣванны и во остатный часъ.

77.

Р. II. Ч. 59.

Плачи душе, рыдай горе,
 Расънамятай пекельное море,
 Како, како, како имашъ исбыти,
 Ёгда, егда, егда Богъ приде судити.

И смѣнятъ ся лица прекрасныя,
 Наполнятъ ся страха ужасного;
 В той часъ, в той часъ, в той часъ не можно спознати,
 Где царь, где князь, где владыка, где нищъ тай богаты.

*) Сей приспів повтараеъ ся по кождій строфці.

Тамо грѣшъници волають,
Отца ѿ матеръ проклинають:
Проклять, проклять, проклять то[т] день и година,
В ню же, в ню же, в ню же мати мя породила.

А мы грѣхи оставимо,
Исус Христа вослюбимо;
Той намъ, той намъ, той намъ рачивъ животь дати,
Со ангелы, архангелы, в небѣ царьствовати.

78. (а).

Р. IV. Ч. 4.

О Боже ласкавый, отче безконечный,
Творецъ сего свѣта естъ неба и земли.

Нихто не возможе ласку твою зрещи,
Бо вышній претворить, доки маеть жити.

Бо не знаешъ, котрый часъ конецъ маеть прійти,
Смерть изъ тѣла душу — когда маеть взяти.

Возлюбилъ есъ мене, отрока малаго,
Жебымъ не узнаваль свѣта погубнаго.

Нынѣ, мамко моя, я дякую тебѣ,
Же есъ мя носила тяжко во утробѣ,
А нотомъ прияла твердо болѣзнь себѣ.

Сокотилась мене якъ въ день такъ и въ ночи
И варовалася от огня и воды,
А я ж[ад]енъ хосенъ не учинилъ тебѣ.

О смерти зрадлива, что есъ учинила?
На что нянка и мамку до жалюсъ привела,
Мене маленькаго отъ нихъ разлучила?

Не рать былъ емъ вамъ днесъ жаль учинити:
Не моя есъ воля, мушу отъ васъ ити.

Лишаю васъ, няньку и мамко, на семь свѣтѣ,
Жебы Богъ животь вамъ дароваль на много лѣтъ прожити.

79. (б).

Р. II. Ч. 61.

О Боже ласкавый, Отче бесъконечный,
Творецъ¹⁾ сего свѣта есъ неба и земли,
Нихто не возможе ласку твою зрщи²⁾.

Бо не знашь³⁾, в котрый часъ к тому⁴⁾ маешъ прити,
Смерть от тѣла душу коли маеть взяти,
А тебѣ, Господи, во руцѣ предати.

Возлюбилъ есъ мене отрока малое,
Же быхъ не узнаваль⁵⁾ свѣта пагубнаго⁶⁾,
Але пошоль к тебѣ до царьства вѣчнаго.

Ко мнѣ малелекой⁷⁾ пославъ есъ ангела,
Который нагло взя[л] душу мою с тѣла,
Абымъ⁸⁾ отцу и мамъцѣ юшъ не заважала⁹⁾.

Охъ, смерти ма горка, якъ есъ мя зрадила.
Учора я з ня[нь]комъ, з мамъковъ говорила,
А днесъ переть ними лежу на жаль мертва.

Содотъкый мой няньку! перестанъ плакати,
Бо вже тебѣ за мновъ нѣщо жаловати,
Бо знаешъ, же буду в небѣ царьст[во]вати.

Мамъко моя любя! я дякую тебѣ,
Бо ты мя носила тяжко во утробѣ
И прияла за мно твердо болѣсъ себѣ.

Не рада я была¹⁰⁾ жаль вамъ учинити:
Не моя воля — мушу васъ лишити¹¹⁾,
А такъ¹²⁾ ко вышнему Отцу отлетѣти.

Дозиралась¹³⁾ мене якъ у день такъ в ночи
И обганялась¹⁴⁾ мя от огня от воды
А я жадный хосникъ не вчинила тебѣ¹⁵⁾.

Р. III. Ч. 59: 1) ты; 2) знати; 3) знашь; 4) ко кому; 5) быхъ я не зналъ; 6) суетнаго; 7) маленькому; 8) обыхъ; 9) уже не саважал; строфокъ 5—6 нема; потім иде 9, а по ній 7—8; 10) не рать бы былъ я вам; 11) от васъ ити; 12) и ко; 13) сокотилася; 14) и варовалася; 15) а я жадный хосенъ тебѣ не вчинивъ. Передъ 12 строфкою в отся:

Коне[ц] живота моего теперъ со вами,
Я васъ вѣпчю многими лѣтами,
Всѣхъ васъ Богу вручаю,
От васъ бо днесъ отхождаю.

Мои пушкы больше не будутъ ходити,
Ани ручки ня[въ]ка и мамьку обьимати,
Могуть ся про мене дѣти бавити.

Лишаю вась, ня[нь]ку, мамко, на семъ свѣтѣ,
Жебы Бохъ животъ вашъ деръжалъ долъголтѣ,
За дозуръ отцевски майте царство в небѣ.

Терасъ¹⁾ тѣльце мое лежитъ переть вами:
Якъ землю до землѣ треба юшъ предати²⁾,
Во тота нам усѣмъ послѣдная мати.

80. (а).

Р. VI. Ч. 1.

Южъ иду до гробу смутнаго, темнаго,
Где я буду спочивати ажъ до дня суднаго.

Ни мѣсяць, ни слонце не засвѣтитъ болше,
Где я буду мати во гробѣ мѣсто,

Где вшитки панове, великѣ кральове,
Кости своя изкладають и вѣкъ свой скончають.

Ни богачъ, ни убогъ, там ся не уткупить,
Але токмо каждый терпѣти мусить.

Добра ноць юшъ и вамъ, приятелѣ,
Котрѣсте ми были во свѣтѣ знаемы.

Вамъ такъ желаю, котрѣсте ся зыйшли,
За тую ласку велику дьякую.

Исусъ мой и Богъ мой, моя радость вѣчна(я),
Прими мя во царство, где радость ангелска.

Прими, Боже, душу мою, прими еѣ яко свою,
А ты, земле, тѣло мое, якъ мати дѣтя свое.

81. (б).

Р. III. Ч. 58.

Уш иду до гробу темнаго, смутнаго,
Де я буду спочивал аж до дня суднаго.

Звѣад ясных не ввижу, ни гласу не вслышу,
Але як звязанный терпѣти там мушу.

Ни мѣсяць, ни слонце не засвѣти на то,
Де я буду мати в темном гробѣ мѣсто.

1) тец-р; 2) котрох земли юж треба предати.

Там вшиткѣ кралеве и вшиткѣ панове,
Кости своя складають, о горко, болезне.

Ни богач, ни худобный, от того ся не откупит,
Але кождый собовъ то измѣрити мусить.

Доброє жѣтя юж тебѣ, мила малжонко,
Богу тя вручаю а варуй ся грѣхов.

Мой дѣтки як квѣтки, зосталисте во вѣки,
Чтѣт мое наказаніє, да будет на вас божіє благословеніє.

Добре жѣйте юж и вы, милы прѣтели,
Котрѣсте мнѣ были в свѣтѣ знаемѣ.

Вам также, которѣ ко мнѣ ся сходили,
Велико дякую за милость такую.

А Исус мой и Богъ мой, радость моя вѣчна,
Да прѣметъ мя [д] себѣ до царства небесна.

82. (а).

Р. VI. Ч. 4.

Голубе, голубе, то красно (ту)гуркавшъ,
Еще ты от мене скоро отлетѣль есь.

А я тобѣ давалъ, што есь от мя жадал,
Еще ты от мене ити не жаловалъ.

Ото мнѣ пужно на гробъ твой позрѣти,
Кетъ я не могу с тобов говорити.

О сердечко мое, вельку тугу маешъ,
Кетъ ты своего голуба голосъ не слушаешъ.

Ластовѣцѣ отлѣтають, тай назать ся навертають;
Ушъ тво[є] сердце назат ся не наверне.

Изпусти, Боже, с небесе росу,
Ухолоди сердце моего тяготу.

Конецъ животу моему с вамп,
Я васъ дарю многими лѣтами.

Сы[ц] мой премилый, радость сердца моего,
По что ты лишаешъ Отца своего?

Дякую вамъ, мамко, едина премила,
Же есь ня породила, в чистомъ новила.

Крестнѣ батечкове, наймилѣ призванѣ,
Люби вы моѣ, помилованѣ.

83. (б).

Р. III. Ч. 60.

Голубе, голубе, то красно гуркаль ес,
 Ёще ты от мене скоро отлетѣл ес.
 А я тебѣ давалъ, что ес от ня жадалъ,
 Ёще ты от мене отити не шкодовал.
 Хот бы был ми горы и долины даль,
 Волѣ(и)лъ тебе от мене не взялъ.
 Что мнѣ потому много в свѣтѣ мати,
 Як(е) я не маву с ким ся потѣшати?
 О мое сердечко, велику журу маю,
 Кег своего голуба голос не слушаю.
 Голубе прекрасный, сине мой любимый,
 Не давно ты Богъ даль, юж ты от нас узял.
 Ох то мнѣ нуно на сон твой поарѣти,
 Кет я не могу с тобов говорити.
 Бо очи запертѣ, языкъ загражденый,
 Руцѣ звязанѣ, а ноги спутаѣнѣ.
 Ох красота его барзо почорнѣла,
 Смертня година от нас его вудияла.
 О Боже, послѣ в небесе росу,
 Охолоди сердце и всю мнѣ тяготу.

84.

Р. VI. Ч. 2

О смерти, смерти, чомусь такъ страшлива,
 Надъ сакимъ створѣньомъ дуже безъочлива?
 Многимъ сиротамъ бываешъ нещаслива,
 Кто ти есь мати, где есь ся родила?
 Где ем ся родила, як ты хочешъ знати,
 Родилам ся в раю, а грѣхъ ми есь мати.
 Во которомъ всѣ люде мусять разлучати,
 Зачепше ся — мусять умирати.
 От тебе, смерти, войны утѣкають,
 З[б]роѣ от с[т]раха из рук упуцають.
 От тебе, смерти, царѣ ся ужасають.
 Прет тобовъ коруны из головъ знимають.

Глуха есь о смерти, не хочешъ слухати,
 Якъ жена газду албо чадо мати.
 Жалость, смерти, никда не бываешъ,
 Отца в жежи дѣтей залости збираешъ,
 Милыхъ товаришей вѣчне разлучаешъ.
 Хоть най изъ жалю млѣють, а ты ничъ не збае[ш],
 Видишъ, смерти моя, из свѣта ня зганяеш.
 Такъ немилосердно отдуху не маешъ,
 Потерпи мало, кет дяку маешъ.
 Люба моя жено, милый товаришу,
 Аш ем ти завинилъ, для Бога тя прошу.
 Вся родино моя, всѣхъ васъ перепрошаю,
 Благода[ть] божию всѣмъ вамъ желаю.
 Бога прошу, жебесте ся добрѣ мали,
 А по смерти в небѣ вѣчне радовали.
 Исусе Христе, ко тебѣ воздыхаю,
 На свѣтѣ семъ марномъ жити желаю.
 Тѣло мое гробу, лѣбимо предаю,
 Но во руцѣ твоѣй душу предаю.

85. (а).

Р. VI. Ч. 6.

О смерти округна, а не милостива,
 Каждому человекъ есть барзо страшлива.
 Она не убиратъ, бо паймолотшаго,
 Во великихъ роскошахъ, хотъ найбогатого.
 Ужилам у свѣтѣ, три лѣта прешли,
 А смерть округна не дала ми вѣка.
 Прийшла смерть округна, ноги потинае,
 На сироты моя никда ничъ не збае.
 Былемъ во свѣтѣ вдячный каждому человекъ,
 Теперь емъ подоб[н]ый земному черваку.
 Зоставай ты здрава, возлюбленна жено,
 Возлюбленѣ дѣти, приятелѣ вшиткѣ.
 А не плачите, Богу ся молитѣ,
 На Сафатъ-долѣнѣ там ся увидите

О дай пане Боже, на правицу стати,
Прерадосный гласъ от Христа слышати.

86. (б).

Р. IV. Ч 1.

Ахъ смерти окрутна а не милостива
Кждому человеку барзо есть страшлива.

Не дбаешъ ничъ на роки человека старого,
А ни на роскошъ хоть май молодого.

Что мамъ отповѣсти, кетъ ся ужъ так стало:
Богъ мя на свѣтъ даль, а уже покликаль.

Быль емъ свѣту вдячный кждому человеку,
А теперь емъ потданный земному черваку.

Стал ся термѣнь божій, же мушу отити,
Изъ своимъ малжонковъ мушу ся разлучити.

Сусѣды и пріятелѣ когрѣ туй стойте,
Тѣло мое мертвое до землѣ отдайте.

А кетъ емъ дакого въ свѣтъ прогн[ѣваль],
Сусѣдемъ и пріятелемъ уч[т]ивость емъ не даль:

То прошу чрезъ Бога, абы отпустили,
А тѣло мое мертвое до землѣ отпровадили.

Дякую мужови за ласку в хворотѣ
И за услугу твою великой тяшкости.

Най ти Богъ заплатитъ за твое стараня,
А посмотри, най ти дасть в небѣ пребыв[аня].

Не мамъ между вами покою сталого,
Бо емъ ужъ выкročилъ изъ тѣла смертнаго.

А прошу — отхожду до гробу смутнаго,
Где я буду спочивати ажъ до дня суднаго.

87. (в).

Р. VII а. Ч. 2.

А смерти окрутна, а не милостива,
Кждому человеку барзо ес страшлива.

Не цбамъ ничъ на старость человека старого,
А ни на роскоши, хоц и наймладшого.

Что мамъ отповѣсти, кед ся уж так стало:

Пань Богъ мя на свѣтъ даль, та юж и поволяль

Былемъ в свѣтъ вдячный кждому человеку,

Тепер емъ подданный земному хробаку.

Тепер ся отберамъ из дому своего,
Охабям пріятеля смутнаго кждого.
Стал ся уже термѣнь, же мусю отдыйти,
С дѣтками манжелку смутну охабити.
Здрава буд, манжелко, моя наймилѣйша,
Былас миѣ жичлива й умилована,
Смутна ты зоставашъ с тыми сиротами!
Уже ся не буду тѣшити от того часу с вами,
Дякую за ласку малженства вѣрнаго.
А за час живота все терпезливо[го].
Най тя Богъ пожегнать з неба высокоости,
А по смѣрти прійме до вѣчной радости.
Дѣточки наймилшы, з вами ся розлучамъ,
Боске пожегнаня з моимъ вам поручамъ.
Най вас Богъ опатруе з неба высокоости,
А по смерти прійме до вѣчной радости.
Сусѣде, пріятелі, котры ту стойте,
А мое мертве тѣло к гробу провадите!
Дякую за ласку удѣлену днеска,
Кждого отплата най буде небесна.
А гдыш емъ дакого во свѣтъ образилъ,
Пріятелемъ, сусѣдомъ учтивости не даль:
То прошу про Бога, бы миѣ отпустили,
А мое мертве тѣло к гробу припровадили.

88. (г).

Р. VII. Ч. 4.

O smerti okrutna, a ne lyostiva,
Každому cloveku jest barzo strašliva.
Stupila spoznannu do našeho domu,
Zasmutila moju premilu rodinu.

Užíval jem svita 24 lita —

Prišla smert okrutna, ne dala mi vjika.
Sam Xristoєъ bozibal¹⁾ vo novom zakoni,
Ostavajte gyiti²⁾ prihoditi ko mni.

Ach ženo premila, moje pofišina,
Žil jem tu s tobom jak tvoj muž laskavi:
Teraz už odchodžu do nebesnej slavi,
Za uprimnu lasku uprimne ti gyakuju³⁾.

1) возивал = вивав; 2) діті (мадяр. правонисъ); 3) дякую.

Czo sobi žadaš od Господа — жадаў.
 Kumove, švagrove, priklad z mene berte,
 Zavtra vo hrobji pri mŕi ležati możete ;
 Ešci jem pred včerom s vami besidoval
 A dneska na viki z vami sja rozlučam.

89.

P. VII. 4. 5.

Ach, človeče, na sebe pamjataj,
 A strašnu smert pred očami trimaj,
 Bo vidime, že vszi sja mineme,
 A do zemli tam sja naverneme.

A i vi vsi molodi i stari,
 Pozirajte na strašnji mari.
 Na nich ležu dneska položeni,
 Od vas vsitkich už jem opuščeni.

Pamjatajte že i ja s vami bil,
 Kolko roki jem sja s vami trapil ;
 I ja s vami mnogo tu praczowal,
 A zoz sobom jem dneska nič ne vžal.

Rozmišlajte jako nam svit platit,
 Jak bohačom, tak a i chudobnim ;
 Nahlej prides i nahli odides,
 V temnom hrobji na prach sja rozsipes.

I zaisto bjidni mi tu lude,
 Kotrich život jako dim sja prejde,
 Što vi dneska, to ja bŕl včera,
 Zautra može(š) liti, jak i ja sja prejti.

Na zem sja oberneš, jako svička zhasneš,
 Od hrobakoch zhineš, jako dim sja prejdeš ;
 Bo vsja krasa lem z bolota bŕla,
 To nam priklad až dneska davat.

Jak raz pride rozkaz najvišoho,
 Ňit pod solnkom, bi ne sluchal jeho.
 To nam divno, že i tu sja zjavil,
 Jeho rozkaz na mŕi sja vipolnil.

Ne zal mi je za dočasnim svitom,
 Lem mi najbarže zal to za milom ženom,

Vjirnim serdczom moho tovariša,
 Što jem zil vjedno tich to 12 lita.

Za duvernost manzelsku krasno ti gyakuiu,
 Ščaslivoho žifa od Boha želaju.
 Žij tu ščaslivo s tima gyitoczkami,
 Z kotrima moje filo odprowadžas na viki.

Ti premili sinu v delekej krajini,
 Už mŕa ne uvidiš, až na strašnim suđi ;
 Naj fa Boh pofišit z neba visokoho,
 I dast ti na tom svifi žifa ščaslivoho.

Teraz vola Boha, što mŕa povolal(a),
 Daj bim s toboŕm vo nebji prebival(a).
 Lubezni gyiti, pristupte že ku mŕi,
 Naj vam pogyakuju v poslidnej hodiŕi.

Bo ja už idu na vik spočivati
 I budu tam vsitkich vas čekati,
 Jak pridete sud boži sluchati,
 Jak pridete ko mŕi spočivati.

90.

P. VII. 4. 6.

Ach jak smutni jest život človeka,
 Toho vsehda smert okrutna čekat ;
 Ledvo počne svit sej uživati,
 Už sja musit smerti spogyivati.

Ledvo jem sja obhladla vo sviŕi,
 Už ho mušu dneska opustiti.
 Vo seređu povolal hlas boži :
 Divo, ber sja na pokoj vičnosti.

Odbiraj sja do temnoho hrobu,
 Zlož tam tvojej mladosti ozdobu ;
 Oddaj tvoji kosti rozboleni,
 Občoj našoj materinoj zemli.

A tak idu vjično spočivati
 I budu tam vsitkich vas čekati,
 Jak pridete ko mŕi spočivati,
 Koli budete sud boži sluchati.

Dotla že tu zostavajte zdravi,
Budte zdravi prijatele drahi;
Budte zdravi žalom obloženi,
Vi rodiče mojo premileni.

Otče, mati za lasku gyakuju,
Za visluhu ruki vam cziluju;
Ublžiña kazde odpuste mi,
Vi rodiče mojo premileni.

Babo krestna, matko, sto pri mni stojite,
Tilo moje ko hrobu provadite;
Naj račit vas pan Boh pofisiti,
Vo tomto sviti ščasliivo ziti.

Jim otče duchovni, prevelebni pane,
Dnes s ponizenostu takže daju vale;
Za odpravu smireno gyakuju,
Mnohaja lita od Boha zelaju.

Pristup ko mni, najmilejši brate,
Selzami oblate prijatele vsitki,
Naj vas Hospod vsitkich blahoslovit,
V tom to sviti naj vas neopustit.

Teraz idu do temnoho hrobu,
Budu spočivati do strašnoho sudu;
Budu obsluchoval božestvenō trubō,
Kotori rozbuđat vsich nas na tedi (суді).

Zijdeme mi sja na Josafat-dolini,
Jak živi, tak mertvi, pravedni i hrišni.
Pravednich povolał Boh do svoho carstva,
Hrišnikov pošlet do horjačoho pekla.

Bože moj, spase moj, kotriž mna povolal,
Daj, žebi mna Avraam na svoje lono prijal.
Daj, abim sja mohol tam dostati,
Z pročima pravednima tebe veličati,
Tebe veličati, v nebji prebivati,
Slava tebi Hospodi, až na viki amiñ.

91.

P. VII. Ч. 7

Jakij tot svit mili, jaki je prekrasni
Každому človeku, ale lem dočasni.

V nim duzo vidime, a dosti malo mame:
Jak nas Boh povolat i to ponehame.

Jake solncze mile, ked ono nam svitit,
A skoro prestane, temnota nastane,
Uže tohda človek rabotati prestal,
Vo svoiim pribitku v pokoj sja oddal.

Jak vo deñ rabotaš, tak v noči spočivaš,
Jak sobi zaslužiz, tak placzu odbiraš.
Boh bo spravodlivi spravodlivo sudit:
Dobrim svoje carstvo, peklom karajet zlich.

Proto pamjatajte, pred očami majte,
V tom dočasnom sviti Boha prizivajte;
Ale jak vidime, mi tak ne robime,
Boha prokliname, o nim zabivame.

Ale vo tom sviti jest zavisti mnoho,
V človeka staroho tak i molodoho.
I kazdij sja človek, lem o sebe staral,
Nižsoho od sebe uže za nič ne mal.

Hodz bi zme tu sobi vsitko priobrili,
Velikich bohatsvach bi zme sja tišili,
To vse tu zostane, vsitko zochabime,
Jak mladi, tak stari umerti musime

(Вариянт: Do temnoho hrobu tam pojti musime).

Proto i mi ne žal za dočasnim svitom,
Lem mi najbarže žal za mojim potomstvom,
Za zenom, za gytmi sto tu narikajut,
Že oni sja so mnom na vik rozlučajut.

Ostañ že tu zdrava, ženo premilena,
V tom velikom sviti budi potisena;
Zij že tu ščasliivo s tima gyitočkami,
Što jest z božej voli, naj sja stane z vami.

Najmilsi gyitočki, sto pri mni stojite,
Moje zimne tilo pred sobom vidite;
Ktože vas potisit, ktože poradu dast,
Ked ja už na viki, už odchodžu od vas.

Najmilsa rodino, ostavajte zdravi,
Ostavajte zdravi prijatele drahi;

Naj vas milostivij Господь blahoslovit,
V tom dočasnom sviti naj vas ne opustit.

Pritomno gyakuju ěloveku každому,
Na pohrebi mojem tu dnes pritomnomu.
Že ste doma svoju robotu lišili,
A na tim ostatku ste mi poslužili.

Išci sja obertam ku svojim srodnikom,
Vo Христѣ zhromaždenim, takže i susidam :
O primite, prošu, vsi od mene spolu
Smutne gyakovaňa teraz na ostatku.

Za vislulu vašu krasno vam gyakuju,
Žifa ščaslivoho od Boha vjinčuju,
Bo ja už odhodžu do temnoho hrobu,
De solnce ni misacz nigda ne uvidžu.

Kebi jem v životi dakoho obrazil,
Jednomu, druhomu počtivost ubližil,
Tak prošu pro Boha, bi mi odpustili,
Što jem sja prehrisil v mojem krechkom fili.

Teraz už ja idu do temnoho hrobu,
Budu obsluchoval božestvennu trubu,
Kotora rozbudit nas vsitkich dakedi,
Zijdemo mi sja vsi sovokupno tedi.

Bože moj, Bože moj, kotris mňa povolal,
Daj žebi jem s tobom vo nebji prebival;
Vo nebji prebival, a tebe veličil,
Imňa tvoje slavil, až na viki. Amiň.

92.

P. VII a. Ч. 1.

О жалосна, зармучена, нещаслива хвильо,
Котра такъ нагло отберашъ мое младе тѣло.

Не знало бсь, мое тѣло, жесь мало умерти,
А своимъ милымъ родичомъ ку зармутку быти.

Видимъ, видимъ, свѣте марный, же не машь ничь сталого,
Бо моего не сануешъ вѣку такъ младого.

Берте собѣ прикладъ з мене, младенцы и паны,
Отквитнете, такъ якъ и я в томъ паненскомъ ставѣ.

Что мнѣ днеска, то вамъ заутра, можетъ ся такъ пригодити,
От смерти ся жаден человекъ не може выслободити.

Дякуемъ ти за хованя, мой ми[ли]й отичку,
Такъ и вамъ, мила мамичко, за опатрованя.

Няй вамъ Богъ буде отплата в небесной радости,
Котру абысте достали, жадамъ з упримности.

И з вами ся, братя, сестры, скупне розлучаемъ,
А сусѣдамъ и сусѣдомъ упримнѣ дякуемъ.

И вамъ вшиткимъ за выслугу, котры сте ся ту зышли,
Нягай вамъ Панъ Богъ заплатитъ в кралевствѣ небесномъ.

Я ся южь от васъ отберамъ в дому смертelnости,
Рачиш, Пане Іезу Хрѣсте, привести до радости.

93.

P. IV. Ч. 2.

О все суетного свѣта
Марно идуть нашѣ лѣта :
Якъ роса утренняя,
Такъ суета человекская!
О марности, о болести,
Юж у смерти нѣтъ милости.*)

Яко прахъ свѣтомъ гонимый,
Такъ тотъ вѣкъ нещастливый ;
Сіе угодбляетъ ся,
Гды свѣтомъ разлучаетъ ся.

Яко цвѣтъ зѣля красное
От позору веселаго,
Воскорѣ премѣняетъ ся,
Гды со нами разлучаетъ ся.

Вчерамъ бесѣдовалъ с вами,
А днесъ лежу мертвый предъ вами ;
Нѣтъ ми пома[гаю]щаго,
Развѣ Бога спасающаго.

Красота ми есть почерпѣла,
Смерть мя з вами разлучила,
От всѣхъ сродниковъ, знаемыхъ,
Вселнхъ ся въ гробѣ земной.

*) Сей приспѣвъ повтoряеть ся по кождей строфцѣ.

Сталемся мертвий пред вами,
 Не бесѣдую з вами,
 Богу всѣхъ васъ поручаю,
 Во далекій путь отхождаю
 Не терплю земной красоты,
 Ни свѣта сего доброты;
 Иду судищу престати,
 Отвѣтъ от своихъ дѣлехъ дати.
 Предъ судию правдиваго,
 Господа Бога моего,
 Къ нему же ся помолѣмо,
 Со слезами ся восплачите.
 Блиски, далеки,
 Сродники, знаємы,
 В послѣдній часъ мя простите,
 Гды во гробѣ ту видите.

94.

Р. Ш. Ч. 57.

О всесуетнаго свѣта,
 Мимо йдутъ нашѣ лѣта,
 Гинуть як роса утренняя,
 Так суетна человѣческая.
 Якъ прахъ вѣтромъ гонимый,
 Такъ сей вѣкъ нашъ нещасливый;
 Во скорѣ ся премѣняєтъ,
 Во попел ся претворяєтъ.
 Вчера емъ бесѣдовалъ з вами,
 Я днес лежу мертвий пред вами;
 Красота мѣ почорнѣла,
 Смерть мя от вас разлучила.
 Стал емъ ся мертвий пред вами,
 Также и не бесѣдую з вами,
 От всѣхъ сродников и знаємыхъ,
 Отхожду во гробѣ земныхъ.
 Богу всѣхъ васъ поручаю,
 В далекій путь отхождаю;
 Иду судищу престати,
 От всѣхъ дѣлъ отвѣтъ дати.

Пред судище правдиваго,
 Господа Бога своего,
 Къ нему всѣ восплачите ся,
 Со слезами молити ся.
 Ближнии й далеки,
 Сродници й знаємы,
 Остатній раз мя простите,
 В сем гробѣ, де мя видите.
 Ужъ мя отъ днесъ не ввидите,
 Ани глас мой не вчуєте;
 Молите за мя грѣшнаго
 Творца и Бога моего.
 Смерть мя з вами разлучила,
 Очи мои заступила,
 А члонки ми почорнѣли,
 Ко земли ся прилучили.
 Молѣтъ за мя Бога, бы миѣ грѣхъ отпустилъ,
 И вѣчнаго царства сподобилъ,
 Да не буду осужденый,
 На лѣвици поставленый.
 Со святыми да предстану,
 Не лицемѣрному пану,
 Со ангелы ліковати,
 Тебе, Христе, оглядати.

95.*)

Р. IV. Ч. 3.

Прійшоль часъ мой того лѣта
 Ужъ пойти с того свѣта¹⁾):
 Плачу, слезы проливаю,
 Южъ васъ любимыхъ лишаю²⁾.
 Южъ ся з вами разлучаю³⁾,
 Далеко ся выбираю.
 Жійте и добрѣ ся майте,
 Мене тежъ не заб[ыв]айте.

*) Р. Ш. Ч. 56: Оба рукописи мають по 6 строфок, але в сїм іде перше 6, а потім 5. Відміни такі: 1) уж ми пойти сег[о] свѣта; 2) же-лаю; 3) уш ся от вас разлучаю.

Былъ з вами, якъ небылемъ¹⁾ ;
 [Єс]ли в чемъ васъ образилемъ²⁾,
 Майте милость, прошу майте,
 А за мене Бога ублагайте³⁾.

Не взялъ емъ со⁴⁾ собою ничего,
 А⁵⁾ треба барво много.
 Что мнѣ⁶⁾ теперъ ту почати?
 Мушу от васъ любимыхъ⁷⁾ жадати.

А на гробъ позирайте⁸⁾,
 Любовь мою споминайте ;
 Тежъ мя в потребѣ ратуйте⁹⁾,
 Бымъ могъ [с] Христомъ жити в небѣ.

Васъ любимыхъ оставляю,
 И во потребѣ¹⁰⁾ всѣхъ жадаю :
 Давайте о мнѣ Бога умолите¹¹⁾.

Паралелі: Р. Ш. Ч. 56.

96.

Р. V. Ч. 6

Болит мя, болит, смерть ся зявляє,
 Кто ми на сесе порадѣ дае?
 Даютъ б ми¹²⁾ люде усѣ такую:
 Усновѣдай ся, та мня спѣхують.

Я собѣ думалъ у срѣ[б]рѣ, у златѣ,
 Не [с]повѣдалъ ся, но все у роб[о]тѣ ;
 О люта смерти, будь милостива,
 Чомусь то мнѣ н[е] возвѣстила?

Бо ты зо мною усе ся дворилъ,
 У сребрѣ, у златѣ усе ся бавилъ.
 О, люта смерти, устой годину,
 Най я искличу свою родину.

1) былъ емъ з вами, якъ не былъ; 2) если в чемъ васъ емъ образилъ; 3) майте милость, майте, | прошу для Бога, прощайте; 4) с; 5) а там; 6) ми; 7) любыхъ; 8) На гробъ мой позрите; 9) тежъ мя ратуите в потребѣ; 10) и повторе; 11) Давайте, о мнѣ не забывайте, | тожъ ся о себѣ старайте; 12) мнѣ.

Родина тобѣ ничъ не поможе;
 Стунай за мною пане вельможе!
 О, люта смерти, пожалуй мене,
 Най не оставлю бес часу себе!

Я тобѣ часу [доста] давала,
 Дасколко разы наминала;
 Ты собѣ думалъ на вѣки жити,
 А ничъ не хотѣв на смерть лишити.

О, люта смерти, не дай ми страху;
 Я тебе прошу, возми заплату.
 Мѣнѣ бы душа каждая платила,
 А кетъ бемъ ся жити лишила.

Ни ся отъплатити, ни отокупити,
 Кожду мѣнуту лиш ся ладити.
 О, смерти, смерти, щось така страшна?
 Та же я ся скрью, обес ня не найшла!

Не треба (ся) тобѣ ничъ ся туляти,
 Я не пр[е]бачу жадномъ детяти.

О смерти, смерти, то зла година,
 Дѣти заплачут и вся родина.
 Не жалуйте мня друзи ны роды,
 Що я не прожилъ на многѣ годы.

О, смерти, смерти, най не йду у н[о]чи,
 Бо ми не видятъ тѣлеснѣ очи.
 Душев(е)нѣ очи ти ся утваряють,
 Грѣхи, злѣ дѣла, покой не дають.

О, жено моя, проси п[о]коя,
 Я добрѣ [в]жи вижу, сесе смерть моя.

А жона и дѣти, смутно взирае,
 Що смерть его духъ выганяе.
 Остатню сесю годину узирайте,
 А за мен[е] Бога благайте.

Паралелі: Р. IV. Ч. 5. Сей варіант майже зовсім ідентичний з на-
 друкованим.

97.

Р. IV. Ч. 6.

Размышляй о себѣ, о человеке каждый,
Порохъ земный, сосуть избранный.

Изъ землѣ созданный
Животъ твой марный;
Во свѣтѣ живешь,
На смерть не дбаешь.

Ты еси человекъ смертельный,
Во томъ надѣю маешь,
Же о души своей
Ничто не дбаешь.

Угучишь тѣло поести хробакамъ,
Либо звѣрямъ земнымъ, либо небеснымъ птахомъ.

А на остатокъ і душу загубишь,
Же свѣту служишь, а блудно живешь.

Ты, человекъ, ко грѣху похилый,
Чому не памятаешь, же вѣкъ твой недолгий?

Диму и парѣ жи еси подобный,
Скоро пзоваиешъ якъ квітокъ травный.

Нынѣ гайнуешь, завтра умираешь,
Якъ душа уйде, трупомъ ся станешь.

Роскошов земныхъ час ся юшь лишити,
Абесме могли вѣчно в небѣ жити.

98.*)

Каждый человекъ слухай уважно,
Въ книгѣ живота, что написано!
Молодой, и старый, бѣдный и богатый,
Умираетъ равно.

Где панска и царска, будь яка сила,
Котру бы округна смерть не сломила?
Въ день и ночь воюеть, плачь, просьбу не чуетъ
Смертельна сила.

Ударила моя остатня година, —
Жона и дѣти мои и вся родина:
Съ плачомъ ты просила, жебысь ся отдалила,
Смерте немила!

Но еще съ не найшла земная сила,
Чтобъ ты отпросила, смерте страшлива;
На мя съ ся спросила, житя съ мя збавила,
Смерте немила!

Но зачимъ я марный сей свѣтъ лишаю,
На немже мѣста ужъ нигде не маю:
Гробу ся предаю, и васъ оставляю, —
Вамъ ся кланяю.

Любѣ дѣти, внуки, и громадо мила!
Я велики (малѣ) лѣга межи вами пожилъ.
Но ужъ сямъ отдалиль, мене погубила
Смертельна сила!

Жійте всѣ счастливо, долго и весело, —
И не забывайте, что ся миѣ стало;
Знайте всѣ, что и васъ погубить во свой часъ
Смертное жало!

*) Сю віршу передруковую з угроруського „Листка“ 1892 р. ст. 235, без змін.

В. Забави при мерци.

Коли в нас, у Галичині, умре чоловік, то до мерця сходять ся люди, слухають псалтирі, що дяк читає, розмовляють із собою пошепки, декуди грають у карти, а в перервах між вічитуваними кафтизмами оповідають різні пригоди або анекдоти, щоби розсмішити присутних, а як ні, то говорять казку, якої всі присутні слухають уважно і від часу до часу роблять до неї свої примітки („Zwischenruf-и“). Рідко коли співають яку побожну пісню, а звичайно не співають нічого.

На Угорській Русі відбуваєть ся церемонія при мерци далеко ріжпородійша. Крім псалтирі співають там багато пісень, утворених спеціально для сеї ціли (воши надруковані під чч. 61—98, „Плачи душе“ — „Каждый человек“; деякі з між них співають одначе також у церкві в часі великого посту), а надто забавляють ся на різні способи, до чого мають теж свої окремі забави¹⁾. Надрукувавши повисше ті пісні, з яких багато було в нас доси зовсім невідомих, уважаю за потрібне подати тут і деякі забави при мерци. Розуміть ся, що їх мусить бути далеко більше, бо в кожній околиці найдеть ся щось пове; та вже й се, що є, кидь характеристичне світло на похоронні обряди угорських Русинів. Шість перших забав із коротеньким вступом подаю за угоруським „Листком“²⁾, п'ять дальших записав я в Унігварській столиці в часі свого побуту на Угорщині з уст селянина.

В Мараморощині є звичай, — пише „Листок“ — що коли хто вмер і лежить у хаті, то його рідня робить „за його душу“ добрі діла, пр. кормить голодних і бідних, нагих обдаровує одежою, що лишила ся по помершій і т. в. Крім того дяк мусить відчитувати при тілі псалтирю, за що бере відповідну винагороду.

Тому одначе, що тіло лежить по дві або й три добі в хаті і насуває різні жалібні спомини, то вечерами сходять ся „до тіла“ мужчини і женщины, молоді і старі, і своїми розмовами та забавами старають ся розвеселити рідню і розігнати її сум.

¹⁾ У нас такі забави звісні доси тільки між Гуцулами; пор. Мат. до укр. р. етн. т. V. Ст. 243—247.

²⁾ „Листок“, 1892 р. ст. 184—185, 209—211, 220—221 і 234—235. Сі забави записані в Терешулі і Дубовім, Марамороської столиці, невідомо ким. Записки пороблені, як звичайно в Угор. Русі, недокладно, тому я мусів дещо поаміювати в них у мові, але самого змісту не тикав.

Забави ті ріжні, але найчастійші і найбільше розповсюджені отсі:

I. Лопарька або лопатка. Присутні вибирають із поміж себе одного чоловіка за судю. Той сідає на призначенім для себе місци, говорючи так: „Я, як біров, того сужу, што Петро (або хто иньший) ище не мав пужду, за то мусит туй лігати, нашу бавку починати!“ — По сьому починають тручати викликаного судією (біровом), аби схилив ся йому на коліна. Коли він те зробить, біров кладе його голову під полу петека і завиває її так, аби той нічого не бачив. Тоді один із присутних підносить ногу викликаного, а другий хапає приготувану на те лопатку (лопарьку), бе нею по його підомві і передає скоро лопатку иньшому в руки, аби викликаний, що зараз же встає, не пізнав, хто його вдарив. Засуджений встає і говорить: „Побили мя, пане!“ — Біров: „Найди собі, Іване!“ — Побитий: „Што буде за яндик (дарунок)?“ — Біров: „Што собі знайдеш!“ — Тепер він угадує, хто його вдарив, але мусить угадати за першим разом, бо коли ні, то кладе ся знов і його бють доти, доки нарешті не згадає, хто вдарив. Коли вгадає, тоді кладе ся той, що бив і тепер сього бють так само. Як черга перейде вже по всіх, тоді біров підносить ся з місця і говорить, що чесна громада працює від давна, був би час уже дещо з'їсти, та коли біда, бо в селі є вправді млин, але мельник умер і нема кому змолоти збіжа; з тої причини треба поперед усього постарати ся за мельника. Підемо отже тепер до сусіднього села по мельника, а ви тимчасом приладьте зерно на мливо, бо мельник зараз прийде. — По сих словах біров із трьома мужчинами виходять на двір, по чім починаєть ся нова забава.

II. Мельниця, дід і баба. Двох мужчин перебирають у сінях, одного за діда, другого за бабу. Дідови роблять на плечах горб, дають із кляча бороду і вуса, закладають на голову вивернену шапку, накидають на плечі подерту гуцю і дають у руки костур (бігарь). Так само вбирають і бабу в жіпоче платє, роблять їй горб — і мельник уже готовий. Та доки давний біров із товаришами шукають так за мельником, тимчасом у хаті ладять млин. Ставлять посеред хати жамелик (малий столець), садовлять на нього одного чоловіка, накривають його веретою, кладуть на його голову решето, а в руки дають деревляну мірку, в якій стоїть короткий палик. Коли все готове, роздаєть ся стукіт до дверей: ідуть! Отворяють двері і входить біров, а за ним тягнеть ся дід. Він підходить до млина і починає здоровити людей: „Дай Боже, што може, чесні газдове“. — Люде відповідають: „Най буде і тобі, што просиш собі“. — Дід: „Я уж собі випросив“. — „А што такое?“ — питають його. — Дід: „Торбу“ (себ то горб із заду). — „А на што тобі, діду, просити било торбу?“ — „На то, бо я мельник, та на торбі добрі міхи з муков носити!“ — „Но, діду, коли ти мельник, та

тебе туй потреба, бо ми маємо мельницю. Чи будеш молоти?“ — „Ой, ой, буду; муку на меляй (кукурузу), а пшеницу на овес ізмелю, чому піт“. — „А што за мірку будеш брати, діду?“ — „Я? Із віка мірку, а з двох дві“. — На се біров каже до діда: „Ти, діду, великий бітанга (гунцвот), бо лиш філілі показуєш, мельница стоїт, а людям треба муки!“ — „Стоїт? Та де є вам матиця, еге, забив єм, мельница?“ — „Но ти, діду, сліпий, перед тобов мельница, а ти не видиш!“ — „Е, йдіт, я не сліпий, але сліпа ваша мельница, што мня не видит“. — Дідо зачинає шукати за млином і звальє решето з млина. — „Но, діду, што ти наробив?“ — Дідо втікає, але в дверях притримують його. Дідо питає ся: „Кому голова отпала?“ — „Тадь не голова, діду, ай ти мельницю показив (попеував)!“ — „Показив? Но, я поправляю!“ — Він іде до млина, оглядає його і спостерігає камінь що упав: „Ой, ой, тадь сеєсь камєнь миши поїди, як хочете молоти?“ — „Тото ти, діду, показив, тепер го поладь!“ — Дідо поправляє млин, направляє решето (камінь), обертає ним і тисне; чоловік під веретою бє патиком по мірці і гучить, як млин. Мельник сипле на камінь зерно і каже, що млин готовий. Починають молоти. Дідо скаче з радости на одній позі. Доки в хаті мелють, ті що лишили ся в сїнях, обвивають у плахту кітку і дають на руки бабі намсь дитини. Дідо пригадає собі тимчасом, що він має родину і просить, щоб їому позволено привести її тут. Йому дозволяють і він виходить. В хаті настає тишина. Нарав чути плач — то йде родина мельника. Чути стукіт до дверей. — „Мож“ (herein). — Входить дідо і приносить на плечах хлопця в лахмітю, якого в сїнях убрали; входить і баба і приносить малу дитину (кітку) на руках. Дідо здоровить присутних: „Дай, Боже, гаразд, чесні газдове!“ — „Най дасть і тобі повен міх муки, бо видиме, маєш і діточки!“ — „Тадь так, чесні людкове, я, видите, чоловік з дітьми. На старость мя діти присіли. Баба лиш єден місяць, як дітину мала, айно не дивуйте ся, бо она не стара, лиш іскривала ся“. Звертає ся до бірова: „Прошу пана бірова, дайте ми квартіль (помешканє), бабі і дітям!“ — Біров показує: „Еге, там в углі на припїчку“. — Дідо веде туди бабу і діти. Бабі каже прясти куделю і дозирати діти, а сам іде до млина молоти. Як змолов, несе бабі миску муки (попелу), аби їсти варила. Баба бере збанок, наливає води в горнець і всуває до печі, але горнець вивертає ся і парить дитину. Дитина зачинає кричати: вар-вар-вар (баба тисне годі кітку за хвіст). Перестрашений дідо біжить до печі: „А што дітині, бабо?“ — „Попарилась!“ — „Йой-йой, солодка моя дітинко, попарила тя біда!“ — Дідо зачинає бити бабу в горб костурем, а баба хватає куделю і бє діда в горб. Настає величезний галас, а до того підсуває ся ще хто з присутних до кітки і начинає її сильно потис-

кати за хвіст, аби вавкала. Врешті дід лапає дитину на руки і кричить: „Гой, люде, умирає дітина!“ Тимчасом баба бє далі і діда і дитину. Дідо розсерджує ся тай бух! дитиною в бабу. Баба зачинає годі втікати, дід біжить за нею, а присутні регочуть ся з комедії.

III. Жид, коза і цап. Біров: Коли не мались щастя в мельницї, та починаймо инший гешефт. А што тепер в близкум, славнум вароші, в Пудплєші (розумієть ся найіздійше село), є ярмарок, то пуйдемо і купиме козу і цапа і будемо мати хосен; коза буде давати молоко, а цапа заріжемо, та вонь тогди уладиме гостину. — На се годять ся всі присутні. Тимчасом — поки біров говорить — на дворі перебирають одного чоловіка за Жида, одного за козу, а одного за цапа. Жида вбирають у чорну плахту, буцім у кафтан і підперізують ремєнем; борода з клоча, а пейси з загорненого волося перебраного (в Марамороші носять селяне довге волося), решту якого загортають під капелюх (клебан); у руки дають йому костур, а тонкий патичок у рот, намсь люльки. Козу і цапа вбирають у білі гунї; вони накривають ними людей, що влають звірів; в один рукав гунї встромляють кривий деревляний держак, який перебраний тримає в руці понад собою; на держак застромлюють козячу голову (штучну); із копачів роблять їй роги, з ложок уха, з клоча бороду, — Біров виходить на ярмарок, у хаті тихо. Чекають, доки він не верне з козою й цапом. В сїнях чути голос: Ме-ке-ке! — Отворяйте двері! — Отворяють. — А што там? — Еге, цапа не могу загнати до хижі, імайте го! — А цап скаче і реве, що ледви заженуть його до хати. Та цап і тут боїть ся і хоче втікати. Чути знов: Ме-ке-ке! — В тім надводить Жид на мотузку козу, але й вона боїть ся, реве й не хоче йти за Жидом. Один чоловік підганяє козу і прєсївує: Старий Мошко козу веде, іги-іги! — А Жид собі: Ізгибла би, чом не іде, іги-іги! — Тепер заходять до хати. Біров: Но чесні газдове, я не лиш козу і цапа — ай і Жида за пастиря привюв вам! — Відповідають: Дуже добрі! — Біров: Но, Жиде, та як ти хочеш коварити? — Жид: Я дуже добрий ковар! Я на своїх ногах буду ходити, своїми очима буду дивити ся, своїм ротом буду кричати, своїми руками і палицев буду махати, своє їсти і пити, но ви будете ми платити. — Відповідають: Будемо. — Та што ми дасте? — Відповідають: Даме ти скору із цапа, як ся подре. — Жид: Тото мні мало, но дайте ми іщи і мясо з него! — Мясо піт! Но, даме ти іщи і хвост та роги. — Жид: Та най буде, ци я збаю? — По сьому Жид зачинає пасти кози. Козу веде на мотузку, а цапа гонить — буцім то по скалах — на постіль, де сидять дівчата і жінки, далі на піч, де сидять старі баби, що утікають перед цапом, бо бєде. Всї присутні сьміють ся. Жид сьмієть ся також, випускає з рук мотуз, а коза ревуци втікає на

двір. Жид біжить за козою, а цап побачивши се, зачинає теж бігти на двір. Жид хватає козу в дверях, бе костуром і кричить: Крі, іграти! — Коза зачинає танцювати по хаті, а цап побачивши се, і собі йде з нею в тапець. Жид командує цапом і козою і показує, котру дівку цап, та котрого чоловіка коза має вибирати до танцю; але й чоловіки і жінки втікають перед ними. Розлючений жидівськими наказами цап бе його чолом, Жид кричить: ай вай — і втікає, а коза за ним.

IV. Грушка. Пор. дальше ч. X „Шийку бити“. Се та сама забава.

V. Головенька. Хлопці і дівчата сідають на лавки. Один із них запалює скіпку і подає своєму сусідови, а сусід дальше по черзі, доки скіпка не згасне. В кого скіпка згасне, той — коли він хлопець — мусить цілувати дівчата, коли дівчина — хлопців. Забава тягнеться доти, доки всі не перецілують ся.

VI. Ниточка. Хлопці і дівчата сідають на перемишу побіч себе, при чім мусить бути паристе число. Один з поміж них бере в кулак тільки ниток, кільки є пар і один кінець нитки дає тримати хлопцеві, другий дівчині (не конечно сусідам); середину нитки тримає в пальцях, доки так не обділить усіх. Коли обділять, тоді випускає зі своєї жмені нитки, а пари, що тримають кінці одної нитки, цілують ся. Се повторюють кілька разів.

Дальші забави записані вже мною в Ворочові (Унгвар. стол.) від Пилипа Опаленика, 1896 р. Вони такі:

VII. Ді до. Йак сьа змёркне, та прийдуть хлопці, дьўки і старі льўди ід мерцьови. І кажут хлопці: Зробме дьїда! І попросьат уд газдїнї шатъа і поведуть до дрьґойї хїжї ўже котрого ўберуть за дьїда. І вольме на сьа шатъа поверха того, шчо майє на собї, та нахпїауть соломи до того шатъа, же такїй грубєзний!... І шапку на нього зладьать і вўса іє клочьа, начорньать го чьадом, шчо й не знати, чїй то парубок бўде. Та го вўсадьать на пен, та зладьать му кропїло і води до мїсочьки тай так му кажуть — вун майє коло себе двох впашуў: Дьїду, гоў! — А вун каже: Гоў! — А шчо робиш? — Гусакї пекў. — Та чьом сьа не печє? — Во з цього масьть не течє. Не теклї й не бўде, поки онтот легїнь, шчо онди стойїть, не поцьїлўє молодїцу отгутў. — А йак поцьїлўє, то дьїдо гойкать: Пойїли сьа, пойїли, бодаж на ланць сидьїли! — Так ўшїткїм легїньїм дасть цїлувать, шче й старїм дасьть і дьакови, шчо чїтать, та сьа сьмїуть. —

VIII. Сусїда бавити ся. Закладуть у карїку дошкї, тай посьїдауть собі ўсьї, дьўки і хлопці, а ўсе йедєн хлопчїсько, дрьґа дьўка, так сидьать. А ў середїнї йедєн стойїть легїнь с каньчухом,

шчо ўплїте із рушнїка. Та прїйде ід дьўцьї і каже: Чи льўбїш того легїньа? — Унї каже: Льўблў. — Та поцьїлўї го. — Прїйде д дрьґуї, дрьґа каже, же не хочє. — Та чьом не хочєш? — Онтого хочьу, Васильа, Івана... Тогдї той, шчо при пьўї сидьїу, пьїде гет, а прїйде дрьґїй, та пак того поцьїлўїє. А той шчо с каньчухом, та ўсе ўдарить, йак не льўбїть. Так йде за шаром, тай довьїдўїє. Та так дбўго сьа баўльять.

IX. Вєати сїль. Покладуть дошкьу сєрєк хїжї і посьїдауть малї хлопцьї на тотў дошкьу, такї десьатиручьнї, ай бўльшї. Та тотї хлопцьї сьуть дробь, а йедєн дрьґого закарїчить попут плечї¹⁾, а дваїє сьа ўберуть за панўу, муцьнї хлопцьї. Та йедєн продаїє суль, а дрьґїй кулўїє пац, а чьотирї стойать ў сїньох красти суль. Та нан доганьать, же пўдла суль, тот, шчо кулўїє. А сєсь, шчо продаїє, та каже, жебы коштоваў, ци солєна (на сьмїх). Так тот заїде коло них, та поплўїє йїх, а унї ўшїткї тогдї на пана сплўють. А ун потому заричьїть на них так: Е-е-е! А унї ўшїткї так сїмо заричьать, кўлько йїх йє, дробу. Потому унї сьа кладуть, дваїє панови, а тогдї, шчо ў сїньох, покрадуть суль. Ухопльять за нїги та тьагнуть по землї, шчо голова му бїє по поровї. Натьагнуть го так, шчо вун йойкать.

X. Шїйку бити. Сплєтуть собі ручнїк дбўгїй на твердо та собі ў карїку сьадуть хлопцьї по 15 до 20 ручьнї. Мєньшїй не йде, бо слабїй, не годєн бїгї. А гўнї засьонкауть (заннуть) та обернуть тым ў зад, шчо бўло ў передьї. Та йедного дадуть ў сєредїну хлопчїська, муцьного та тогдї лем ўшїткї атак чїньать: Шой, шой, шой... та йедєн до дрьґого даїє нонуд гўнї мбўчьки шїйку, а ўсе уїмуть і бїють того, шчо ў сєредїнї та скоро дауть йедєн до дрьґого, абї тот не ўхвїтнў. Та не йедєн дустїає і пїадєсьать на плєчї, а йак ухвїтїть собі, та ўже ун пьїде сїєсти, а тамтого бїють.

XI. Лопатку бити. Йедєн сьаде собі на кут, на прїпїчьок, та му дрьґїй їмїть нїгу та му ўдарить дванацьать по нозї лопаток та-кбў малбў лопаткоу, шчо газдїнї завївауть огєнь. Та йому сьаде на колїна дрьґїй хлопчїсько і вун йому так застєлїть рукама очьї, шчо не вїдїть. А нїгу му пудбїмуть та ўдарить му в долу по нозї лопаткоу хоть хто, та кажуть, абї ўгануў, хто го ўдарїу по нозї, бо тот, шчо го ўдарить, вєрже лопатку на землў. А ун кєдь ўганє, та ўже

¹⁾ Тримає так із заду, що руки його стоять на грудях у того, кого тримає.

тот пуйде та сьаде там, та ўже того бйуть. А кедь не ўгане, то бйуть го доўго, шчыо вун йойкать пак. Бйуть лопатку, кўлько майуть дьаку.

Паралелі: Отсе варіант забави, поданої під ч. I. Тому що в попереднім числі є деякі відмінні подробиці, як тут, то подаю оба числа.

Отсі забави протягають ся в піану ніч. Колиж скінчать ся, тоді присутні відмовляють 3 рази „Отче наш“ і 3 рази „Богородице діво“ за душу помершого, а опісля ровходять ся домів, співаючи на відходнім іще одну з надрукованих висше пісень.

II. Рукописи з Бачки і Сриму.

A. Опис рукописів.

8. Рукопис Лўкара.

Сей рукопис дістав я в Керестурі (1897 р.), від одного з тамошніх учителїв, д. Лўкара, від чого й даю йому назву. Він не має ні початку, ні кінця, надто перша картка його і одинайцята пороздирані так, що з них лишили ся тільки половинки. Здасть ся одначе, що з початку не багато в ньому бракує. На другій сторонї першої захованої картки при титулі пісні подане число 6, по якому слїдують иньші порядкові числа пісень. З того можна б догадувати ся, що в рукописі бракує зовсім перші 4 пісні, з пятої заховало ся три строфки (2—3 на 2 ст.). Чи багато карток бракує при кінці, того очевидно годї знати. Увесь рукопис має 36 карток (72 сторін), кварта. Походить очевидно з початку XIX ст. Писаний мабуть кількома руками, кирилицею. З початку письмо досить велике, полууставне, зближуєть ся дальше до скорописи, а опісля переходить у малий полуустав, писаний виразно і, як видно, вправною рукою. Чорнило виблїдло майже всюди. Декуди пробували переписувачі давати прикраси, особливо в ініціялах, але се не повело ся їм зовсім.

Рукопис вистачений церковною мовою, тому одначе, що переписувачі не розуміли її добре, то поплутали багато слів так, що нераз наслідком того виходить иньше значінє речень. Цїкаво, що майже всі пісні, які приходять теж у Богогласнику, мають тут такі зміни, що я вважав потрібним надрукувати їх тексти, щоби представити їх докладно. Деякі строфи в тих піснях попереставлювані, деяких бракує, деякі зовсім нові, иньші знов значно позмінювані. Також поперемінювано декуди поодинокі слова на місцевий диялект, за чим мусїли ціти зміни в ритмі і рими, наслідком чого повиходили пісні в новій редакції. Ось зміст сього рукопису :

1. (Конець четвертої строфи: З матками сѧ пожегнали, жарто не мали, ст. 1).
2. Пѣснь на Рѣзтво Х҃ово. Поч. Кнтай дѣтѧ малое, агна незлобное (2—3 строфи нема; ст. 2—3).
3. Пѣснь на Рождество Х҃ово. Поч. Нова радо[ст] стала (ст. 4). Пор. Богогл. ч. 13.
4. Пѣснь на Рождество Х҃ово. Поч. Предвѣчный родилсѧ под лѣкти (ст. 5—6). Пор. Богогл. ч. 7.
5. Пѣснь на Рождество Х҃ово. Поч. Дѣтѧтко сѧ намъ народило (ст. 7).
6. Пѣснь на Рождество Х҃ово. Поч. Дивнаѧ новина (ст. 7—8). Пор. Богогл. ч. 8.
7. Пѣснь на Рождество Х҃ово. Поч. Всѧ жзици восплиците рѣками (ст. 9—10).
8. Пѣснь на Рождество Х҃ово. Поч. Янгель пастиремъ мовилъ (ст. 10—11).
9. Пѣснь на Рождество Х҃ово. Поч. Скниѧ все златаѧ ковчехъ завита (ст. 11—12).
10. Пѣснь на Богоавление Х҃ово. Поч. Йѡрдѧнъ рѣко оуготови сѧ (ст. 13—14). Пор. Богогл. ч. 35.
11. Пѣснь на Богоавление Х҃ово. Поч. Крепѧет сѧ владика во Йѡрдѧнѣ (ст. 15).
12. Пѣснь на Стрѣтение Х҃ово. Поч. Богородице дѡво, оупованне х҃ртнѧномъ (ст. 16—17).
13. Пѣснь Бѣци на Благокищенне. Поч. Анкѡй днесъ Снѡне (ст. 17—19). Пор. Богогл. ч. 113.
14. Пѣснь на цвѣтнѡю недѣлю. Поч. Радѡй сѧ з҃кло дци Снѡна (ст. 20—21). Пор. Богогл. ч. 52.
15. Паки на цвѣтоносне. Поч. Днесъ благодать насъ собирлетъ (ст. 21—22: бракуе строф. 2—5 і кінця).
16. Пісня на великдень. Бракуе початку першої строфи, друга зачинасть ся словами: Што ницете живаго, снѧ в҃кшаше (ст. 22—24).
17. Перваѧ пѣснь великопоснѧ. Поч. Ѡ дѣвице пречистаѧ (ст. 25—26).
18. Пѣснь великопоснѧ. Поч. Црю Х҃рте, нане мили (ст. 27—28). Пор. Богогл. ч. 47.
19. Пѣснь великопоснѧ. Поч. Марѡ пот кр҃жемъ стала (ст. 28—29).
20. Пѣснь великопоснѧ. Поч. Третаго дня стала створитель (ст. 29—30).

21. Пѣснь на велико(т)дны четвертокъ. Поч. Южъ сѧ декретъ подписѣтъ (ст. 31—32). Пор. Богогл. ч. 49.
22. Пѣснь пр҃той Брци. Поч. Бѡди восхвалена ѡ вснхъ родовъ земныхъ (ст. 33).
23. Пѣснь пр҃той Брци. Поч. Радѡй сѧ црце, наша застѡпнице (ст. 33—34).
24. Пѣснь пр҃той Б҃городици. Поч. Дивны твоѧ тайны ч҃лаѧ лви сѧ (ст. 34—35). Пор. Богогл. ч. 139.
25. Пѣснь пр҃той Б҃городици. Поч. Вселеный свѣтѣ, людѣе страны (ст. 36).
26. Пѣснь пр҃той Б҃городици. Поч. Ѡ мѣти дѡво ч҃лаѧ (ст. 37).
27. Пѣснь пр҃той Б҃городици. Поч. Рождество славно присно дѣкѡѧ (ст. 38). Пор. Богогл. ч. 92.
28. Паки на просѣцю. Поч. Марѡе, родичко божаѧ (ст. 39—40).
29. Пѣснь ѡпциѧ. Поч. Здравствуйте вси на многаѧ л҃кта (ст. 40).
30. Пѣснь [на] Оуспенне пр҃той Бѣци. Поч. Йрхѧнгели з неба пришаѧ до Богородици (ст. 41—45).
31. Пѣснь на цвѣтнѡю недѣлю. Поч. Радѡй сѧ з҃кло дци Снѡна (ст. 45—46). Пор. Богогл. ч. 52.
32. Пѣснь на Воздвиженіе Ч. К. Поч. З емпировъ горнихъ Б҃гъ сѧ завлаетъ (ст. 46—50).
33. Пѣснь пр҃той Бѣци. Поч. Чистаѧ Богородице (ст. 50—51).
34. Пѣснь на Сѡшествіѣ[є] С҃таго Дх҃а. Поч. Источникъ дх҃овни (ст. 51—53). Пор. Богогл. 69.
35. Пѣснь на Превращеніе Гдѡе. Поч. Велимъ гласомъ ис оужасомъ (ст. 53—55).
36. Пѣснь во смѣртиѡ. Поч. Повичте ми, соловне, правдѡ (ст. 55—57).
37. Пѣснь пр҃той Бдци. Поч. Дѣво мати превлагаѧ (ст. 57—59).
38. Пѣснь пр҃той Бдци. Поч. Потъ твои нокровъ прикига[є]мъ, пречистаѧ дѡво (ст. 59—60).
39. Пѣснь пр҃сѣтой Бдци. Поч. Исполни сѧ нѡво и земля (ст. 60—62). Пор. Богогл. ч. 137.
40. Пѣснь с҃томѡ Николаю. Поч. Гори сладостъ ископайте (ст. 62—63).
41. Паки с҃томѡ Николаю. Поч. Николаю всѣтѣтелю (ст. 63—65).

42. Пѣснь [на воскресеніє Х. Поч. Бсталъ панъ Хртосъ з мертвихъ нѣк (ст. 66—67).

43. Пѣснь ѡ мѣченію Хрвімъ. Поч. Їсъ Хртосъ крижовані (ст. 67—68).

44. Пѣснь Їсѡ слаткомѡ. Поч. Похвалѡ принесѡ слаткомѡ Їсѡ (ст. 69—70).

45. Пѣснь Басилію великомѡ. Поч. Їзаниѡ сѡ благодатъ ко оустнахъ твоихъ Ѡче (ст. 70—72, кінця бракує).

9. Рукопис Михайла Мункачія.

Сей рукопис назвав др. І. Франко рукописом Ф. Шовторя (Апокріфи, II, ст. 195) на підставі того, що на окладинці написано се ім'я подібним почерком до почерку текстів. Я не знаю, хто зладив рукопис — може й Шовтор — але я дістав його від М. Мункачія, тоді богослова (1897 р.) і від властителя даю йому назву. Рукопис представляє з себе досить обемистий зошит, оправний в текстурковій окладинці, звичайної вісімки. Папір звичайний, білий, полубльований переписувачем. З початку пагінації карткові, від 14-ої картки йде вже пагінація на сторони. Карток 10—12 бракує. Рукопис писаний зразу кирилицею, опісля скорописю. Від 152 ст. чветі картки до кінця. На остатній картці і окладинці відписаний уступ із якоїсь мадярської читанки чи христоматії — по мадярськи. На першій окладинці такий напис: 1886 рокѡ шестаго нове[мбра] 8 Кер[с]т[с]р[к] двоухъ завили, а двома спадли з[озъ] тв[р]нѣ предъ крачѡнскимъ пѣц[н]емъ на три тижнѣ. Страшно.... В кількох місяцях понаписувані імена ріжних осіб, очевидно як проби пера. Ст. 100—107 чветі. З сього рукопису надрукував дещо др. І. Франко (Апокріфи, II), що буде й зазначене далше. Зміст рукопису такий:

1. Уривок із якогось учебника географії, що зачинаєть ся словами: „Что развѣнмѣмъ подъ словом вселенна“? — уложеный у формі питань і відповідей. Він обіймає картки 2—9. Кінця бракує. Замітний тільки своєю мовою, в якій мішаєть ся церковщина з місцевим діалектом.

2. Відривок божого листу, без початку, нічим не важний (ст. 13—15).

3. Благословъ домѡ. Поч. Ѡ пригорковѡ Їсѡса терпиннѡ (ст. 15—18).

4. Воздиханіє ко Богѡ. Поч. Ѡ Господѣ Їсѡсе назорейскі (ст. 18—19).

5. Писнь Пѣо[й] Богѡдци на Бов[е]ден[іє]. Поч. Во Голомоновой церкки лки сѡ (ст. 20—23). Пор. Богогл. ч. 102.

6. Пѣснь прѣстой Богородици. Поч. Ѡ пресватаѡ царице, помочнице наша (ст. 24—25). Пор. Богогл. ч. 150.

7. Пісня без титулу. Поч. Кедъ ше Їсѡ Хртѡ на нько вккералъ (ст. 25—26).

8. Пѣснь Пресватой Богородици. Поч. Мати дѣкко наша, пано Маріє (ст. 26—27).

9. Писнь прѣтой Бого[родици] [сѡ] поздравленієм. Поч. Битай ѡ дѣкко Маріє (ст. 27—28).

10. Пѣснь прѣ[стой] Бого[родици]. Ѡходъ. Поч. З Богомъ ѡстанъ ѡ Маріє (ст. 29—30).

11. Пѣснь ко прѣ[стей] Бого[родици] великоносна. Поч. Їй любезна матко, оу тнхъ великхъ мѡкохъ (ст. 30—33). Пор. Апокріфи, II, ст. 237—239.

12. Пѣснь на Поведеніє (нам. на Вознесеніє) Христова. Поч. Иже совершники смотреніє (ст. 34—36).

13. Писнь Бѣци на процесии. Поч. Ѡ Мариа панѣ красна, ѡ Мариа, Мариа (ст. 37).

14. Божий лист. Поч. Сиа кнѣга, которѡ самъ Господѣ Богъ послалъ, рече (ст. 38—59).

15. Молитва. Поч. Дѡше Христова оскати мене (ст. 59—60).

16. Писнь Бѣци на процесіи. Поч. Ѡ Маріѡ панѣ красна, ѡ Маріѡ, Маріѡ (ст. 61—65). Пор. ч. 13, де подано тільки три перші строфи.

17. Найновше чѡдо, хторѡ ше стало ѡ Америци 1886-го рокѡ 1-го маѡ. Поч. Америка є место найвекшей несретѣ (ст. 65—67).

18. Писнь, паки ѡ Ядами і Єви. Поч. Плакалъ сѡ Ядам предъ раемъ (ст. 68—70).

19. Писня. Поч. Маріѡ, Маріѡ, красна раньша звиздо (ст. 70—72).

20. Пѣснь страстна. Поч. Христе царю справедливый (ст. 73—74). Пор. Богогл. ч. 48.

21. Сказаніє о зачатіи и рождѣствіи пѣстиѡ Бѣци и присно дѣкви Маріи. Поч. Богомтци Іоакимъ и Яна (ст. 75—89). Др. Ів. Франко опублікував сю поему в Апокріфах, II, ст. 74—98 зі старшого рукопису і повнійшого. Перед сѡм „сказаніємъ“ на ст. 75 такий напис: Боже, помози ми сѣ дѣло благо почати и скончити. Во има Ѡца и Єна стѡго Дѡха, аминь. Молитвами Богородици. Сѡл кнѣга нарече сѡ „Страстословъ“ ко славѡ единосвѣтнѡ, животворящна и нераздѣльна Троици, Ѡца и Єна

и святаго Дх̄а, ко честь и хвалѣ честнаго и животворцаго креста и вси хъ святихъ и мое писанкѣ роковотствѣюща от сотворенїа мїра] 7394, а штк [Христа] 1887-го.

22. Молитка свтїи Яни. Поч. Перше кирѣю ко единого Бога Отца (ст. 89—90).

23. Сїм радостей Богородицї. Ст. 91—92. Пор. Апокрїфи, II, ст. 369—370.

24. Розмова Ісуса з матїрю перед муками. Ст. 95—98. Пор. Апокрїфи, II, ст. 219—220. — На ст. 99 наведений початок оповїданя про житє Ісуса: Кедъ шѣ Христосъ і т. д. Пор. поннше ч. 29.

25. Божий лист, відмінний від попереднього і мовою і змістом (ст. 105—111).

26. Сон Богородицї. Поч. Ісуса Христа страсти в снї явили сѣ кили матєри єго (ст. 111—112; а тут одна картка нунумерована, тому називаю її а).

27. Про 12 пятниць. Поч. Отъ побожнихъ людей исбрани пости церковнї (ст. 112 а — 112).

28. Ради в часї громів. Поч. Коли идешъ, такъ грємит (ст. 113).

29. Житє Ісуса (без кінця). Ст. 114—152. Ст. 114—132 і 135—151 надрукував др. І Франко. Пор. Апокрїфи, II, ст. 191—194, 194—196, 211—213, 213—218.

10. Рукопис М. Туринського. А.

За посередництвом д. Миколи Ерделї*) в Ліповацу (Сримська стол. Славонїя) дістав я в позикку чотири дуже інтересні рукописи

*) З д. М. Ерделїм познайомив ся я особисто перед двома роками у Львові, куди він приїхав із своєю донькою, бажаючи її примістити у тутешнїх Василянк. Зараз по приїзді удав ся він до мене, маючи письмо від одного могого знайомого з Керестура і я давав йому потрібні інформації в його справі, які міг. Д. Ерделї забавив тут цілий тиждень і познайомив ся через мене з ріжними нашими людьми. При одній дискусїї на тему руськості Бачванців жартуючи сказав до нього д. Маковей: Що ви за Русини, коли ви говорите якоюсь мовою не подїбною до руської? — На те відповів йому д. Ерделї, що таким висловом досить образив ся: То ваша бешета нє є чїста руска, а наша оправдїва руска! А опїсля звертаючись до мене сказав: Панє, як мї ешчі дахто пове, же ѡ нє руснак, дораз будєм біц! — Наводжу сї слова на доказ сильної національної свідомості між нашими колонїстами-селянами (Д. Ерделї, як і Туринський — селяне, але дуже інтелїгентні, як у загалї більшість Бачванців).

від д. Михайла Туринського в Бачинцях (Срим, Славонїя), що перше жив у Керестурі, матері руських осель у Бачцї і Сримі. Як д. Ерделї, так і Туринському складаю на сїм місци щїру подяку за те, що дали менї змогу використати сї рукописи.

Рукопис А має формат кварта і був оправний у шкіру, як видно з хребта, на якому останки її ще лишили ся. Перехований він майже в цілости, бо з початку бракує з першої піснї тільки 23 вірші, далї є все. Рукопис має 224 ст. і містить 118 пісень, що всі понумеровані. З останньої картки, на якій був зміст співанника, полишив ся ще невеличкий клаптик — майже четвертина картки. Увесь рукопис писаний одною рукою з разу похиленим, а далї звичайним полууставом, дуже виразним і читким. Написів нема нїяких у цілім рукописі, тому й не можна знати його походження докладно. В кождім разї написано його на полудни, бо на се вказують слїду бачванського говору. Малюнків, крім звичайних досить інїціалів, нема теж нїяких. Зміст його ось який:

1. Літанїя до Богородицї. Початку бракує, в тільки вірші від 24—42. Вірші 24—25 звучать:

Марїє, тѣла нашего исцеленїє,

Марїє, грѣховъ нашихъ штищїенїє.

По кождім віршу повтаряють ся сталїй рефрен: Про за Іс Хр̄. [Преси за нас Ісуса Христа].

2. Пѣснь на просїцкю. Поч. Радшї сѣ вселенѣ похвало, лїлїа (ст. 2—4).

3. Пѣснь на покаянїє человеккомъ. Поч. Фалшивѣа юностъ, зраднїка фортѣно (ст. 4—7).

4. Пѣснь на Оуспенїє прєсктой Богородици. Поч. Ю Оуспенїє прєдъстаетъ (ст. 8—10).

5. Пѣснь на Оуспенїє прєсктой Бдїци. Поч. Архангели з нека пришли до Бдїци (ст. 10—14).

6. Пѣснь на Оуспенїє прєсктой Бдїци. Поч. Торжєство днєстъ вси воскликните (15—16).

7. Пѣснь прєсктой Бдїци. Поч. Чїстѣа Бдїце (ст. 16—17).

8. Пѣснь прєсктой Бдїци. Поч. Бѣди восхвалєна шт вси хъ родовъ земнихъ (ст. 18—19).

9. Пѣснь прєсктой Бдїци. Поч. Богородице вѣрнимъ шѣ корона (ст. 19—20).

10. Пѣснь прєсктой Бдїци. Поч. Радшї сѣ црце, наша застѣпнице (ст. 21—22).

11. Пѣснь прєсктой Богородици. Поч. Рѣже сличнѣа, дѣво стѣла (ст. 22—23).

12. Пѣснь пресѣтой Богородицѣ. Поч. Дѣво мати превлагла (ст. 23—25).
13. Пѣснь пресѣтой Богородици. Поч. Дивни твоѣ тайни чистаѣ ави сѣ (ст. 25—27). Пор. Богогл. ч. 139.
14. Пѣснь великопосна. Поч. Ѣ дѣквице пречистаѣ (ст. 27—29). Пор. Богогл. ч. 116.
15. Пѣснь великопосна. Поч. Маріѣ подѣ крижомѣ стала (ст. 30—33).
16. Пѣснь пріѣстой Бѣдци Повчанской. Поч. Радѣи сѣ, Маріе, небесна царице (ст. 34—36).
17. Пѣснь на рождѣство пріѣстой Бѣдци. Поч. Радѣйте сѣ вси людіе, дѣва сѣ раждаетъ (ст. 36—38).
18. Пѣснь рождѣствѣ Богоматере. Поч. Радость веліѣ нынѣ ави сѣ (ст. 39—40). Пор. Богогл. ч. 96.
19. Пѣснь на Коведеніе пресѣтай Бѣдци. Поч. Какъ проницаетъ, во црковѣ стѣплетъ (ст. 40—41).
20. Пѣснь Богородицѣ похвалнаѣ. Поч. Чѣдна вси помощнице, пречистаѣ мати (ст. 42).
21. Пѣснь Оуспенію пресѣтай Богородицы. Поч. Пречистаѣ дѣво мати, небесна царице (ст. 43—44).
22. Пѣснь пресѣтой Бѣдци на просѣцию. Поч. Бѣди восхвалена ти мати небесна (ст. 44—45).
23. Пѣснь пресѣтой Богородици. Поч. По[д] твой покровѣ привигаемъ, пречистаѣ дѣво (ст. 45—46).
24. Пѣснь пресѣтой Бѣдци на просѣцию. Поч. Ѣставай тѣ здрава, пречистаѣ дѣво (ст. 46—48).
25. Пѣснь пріѣстой Богородици. Поч. Исполни сѣ нѣко и земля (ст. 48—50). Пор. Богогл. ч. 137.
26. Пѣснь на Стрѣченіе Хрѣтво. На дѣ пѣсни пріпив. Поч. Бѣдѣ дѣво, оупованіе хрѣтіаномѣ (ст. 50—52).
27. Пѣснь на Стрѣченіе Хрѣтво. Поч. Свѣтло днесѣ ликѣймо (ст. 52—54) Пор. Богогл. ч. 40.
28. Пѣснь человекѣкомѣ на покланіе. Поч. Гори, гори, дѣше моѣ, ко творцѣ своемѣ (ст. 54—55).
29. Пѣснь покланна. Поч. Помышляю шкаланый азъ (ст. 56—58).
30. Пѣснь великопосна. Поч. Христианѣ плачите (ст. 59—60). Се якась вѣставна картка, написана вѣншим письмом і на вѣншим папері. Також порядкового числа нема при нѣй. Через те даю я низше знов число 30 (з додатком а), щоби не переривати тяглости рукопису.

- 30 (а). Пѣснь покланнаѣ. Поч. Часѣ оужѣ, человекѣ, ш грѣховѣ престати (ст. 61—63).
31. Пѣснь покланна каждомѣ человекѣмѣ. Поч. Чѣйте, людіе, трѣвѣ господню (ст. 63—65).
32. Пѣснь на всѣмѣкѣ дѣнь. Поч. Южѣ йдѣ ск[в]апливе (ст. 65—68).
33. Пѣснь на Благовѣщеніе Бѣдци. Поч. Посланѣ выстѣ архангѣ Гавріѣлѣ (ст. 69—71).
34. Пѣснь на Благовѣщеніе Бѣдци. Поч. Ликѣи днесѣ, Синове, возиграйте гори (ст. 71—73). Пор. Богогл. ч. 113.
35. Пѣснь на Благовѣщеніе прѣтей Бѣдци. Поч. Да пріидетѣ ксеми мирѣ радостѣ (ст. 74—75). Пор. Богогл. ч. 111.
36. Пѣснь цвѣтоносіѣ. Поч. Радѣи сѣ зѣло, дци Сімна (ст. 75—77). Пор. Богогл. ч. 52.
37. Пѣснь на цвѣтоносіе. Поч. Днесѣ благодать насѣ собираетъ (ст. 77—79).
38. Пѣснь великопосна. Поч. Црю Хрѣте, пане мили (ст. 79—81). Пор. Богогл. ч. 47.
39. Пѣснь великопосна. Поч. Южѣ сѣ декретѣ подѣписветѣ (ст. 81—84). Пор. Богогл. ч. 49.
40. Пѣснь ш мѣченію Хрѣвимѣ. Поч. Ісѣсѣ Хрѣтосѣ крижовани (ст. 84—85).
41. Пѣснь ш страсти Хрѣтвои. Поч. Ягнице ст[р]ачена, дѣше зармѣчена (ст. 85—86).
42. Пѣснь великопосна страданіѣ Хрѣтока. Поч. Жалостѣ на крѣтѣ панѣетъ (ст. 87—88).
43. Пѣснь ко Бѣсѣ шцѣ на страданію Хрѣтовимѣ. Поч. Ѣ Бѣжѣ шчѣ нѣсни (ст. 88—91).
44. Пѣснь на великѣи четвертокѣ. Поч. Повѣчѣ же ми, солоріе, правдѣ (91—93).
45. Пѣснь великопосна. Поч. Подѣкѣи межѣ пѣнѣ Бѣсѣ (ст. 93—94).
46. Пѣснь великопосна. Поч. Яхѣ л мѣка зармѣчена (ст. 95—96).
47. Пѣснь Воскресенію Хрѣтосѣ. Поч. Веселте сѣ, радѣйте сѣ, вси крѣни (ст. 96—97).
48. Пѣснь Воскресенію Хрѣтѣ. Поч. Радѣйте сѣ, ликѣствѣйте (ст. 98—99).
49. Пѣснь Воскресенію Хрѣтѣ. Поч. Воскрѣсѣ Ісѣсѣ ш грѣва (ст. 99).

50. П'єсьнъ Воскрєсенію Хрѣтвѣ. Поч. Ёъ Хрѣтосъ з мертвѣхъ вѣстѣлъ (ст. 99—101). Пор. Богогл. ч. 62.
51. П'єсьнъ на Воскрєсеніе Хрѣтово. Поч. Вєстѣлъ панъ Хрѣтосъ з' мертвѣхъ ѿнк (ст. 101—102).
52. П'єсьнъ на Воскрєсеніе Хрѣтово. Поч. Вєселн нам(а) дєнь днєсь настѣлъ (ст. 103—104).
53. П'єсьнъ на Воскрєсеніе Хрѣтво. Поч. Воскрєсь Ёъ ѿ гроба, радостъ велѣа (ст. 105—107).
54. П'єсьнъ страстна. Поч. Хрїстє царю справедливий (ст. 107—111). Пор. Богогл. ч. 48.
55. П'єсьнъ страстна. Поч. Оуже Шлѣткъ подпїсєткъ (ст. 111—114). Пор. з ч. 39 повєше.
56. П'єсьнъ страданіа Хрѣтва. Поч. Ѡ Іисусє поранєный (ст. 114—115).
57. П'єсьнъ Бдрѣцк Повчанской. Поч. Ко твоей свѣткѣ иконк (ст. 115—116).
58. П'єсьнъ Богородицк. Поч. Подъ твой покровъ прїбїгаємъ (ст. 116—119).
59. П'єсьнъ Богородицк. Поч. Воспойте согласнє (ст. 119—122).
60. П'єсьнъ на Вовєденіе прєсѣтой Бдѣцк. Поч. Вєличай дшє моѣ прѣчїстєю паннѣ (ст. 122—123).
61. Молїтва прєсѣтой Богородицк. Поч. Прєсѣтѣа Марїє, благословєнаа дѣво (ст. 123—125).
62. П'єсьнъ Ёсє слѣткомѣ. Поч. Похвалѣ прїнесѣ (ст. 125—126).
63. П'єсьнъ великомѣченикѣ Геѡргїю. Поч. Гойнє выхвалѣйте, вѣкрннн воспойте (ст. 126—128).
64. П'єсьнъ на Вознесєніе Іисъ Хрѣтово. Поч. Иже совершєнный смотреніе (ст. 128—131).
65. П'єсьнъ на Вознесєніе Хрѣтво. Поч. Бзудє Бгъ ко висєцн горн (ст. 131—133). Пор. Богогл. ч. 68.
66. П'єсьнъ Гошєствїю сѣаго Дхѣа. Поч. Источннкъ дхѡвннй (ст. 134—135). Пор. Богогл. ч. 69.
67. П'єсьнъ на Гошєствїє сѣаго Дхѣа. Поч. Бгъ во Снѡнк (в) чѣдѣаи сїѣткъ (135—136).
68. П'єсьнъ сѣомѣ Іѡанѣ Бгѣсловѣ. Поч. Іѡна Богослова (ст. 136—138). Пор. Богогл. ч. 196.
69. П'єсьнъ сѣ. Іѡаннѣ Крєстїтелю. Поч. Вєселн сѣ краснаѣ пѣстїнн (ст. 138—139).
70. П'єсьнъ апѣлѣ Петрѣ и Павлѣ. Поч. Ѡргѣнн игрантє (ст. 140).
71. П'єсьнъ Прєшєврѣженію Хрѣстовѣ. Поч. На Ѡавѡрк прєшєврѣжєа Ієсѣ Хрѣтосъ славно (ст. 141). Пор. Богогл. ч. 79.

72. П'єсьнъ на Прєшєврѣженіе Гднє. Поч. Вєлїм гласомъ и оужасомъ (ст. 142—143).
73. П'єсьнъ на Оуѣсѣкновєніе чєннѣа главы(н) сѣаго пррѣка Іѡана Крєстїтелѣа. Поч. Человѣккъ ѿвєсннй (ст. 144—145).
74. П'єсьнъ на Воздѣженіе Чє Крѣта. Поч. З ємѣпїровкъ горннхъ Бгъ сѣ зѣѣвѣлетъ (ст. 145—148).
75. П'єсьнъ на Воздвїженіе Хрѣтво. Поч. Ѡ древо прєвѣлєнє (ст. 148—149).
76. П'єсьнъ архѣангєлѣ Мїхѣаїлѣ. Поч. Хвалїм тѣ всн сгоднє (ст. 150—151).
77. П'єсьнъ сѣомѣ Іандрєю. Поч. Ко всю землєю изїдїтєткъ (ст. 152—153). Пор. Богогл. ч. 168.
78. П'єсьнъ кѣмѣченицн Варварѣ. Поч. Ѡ, Варваро, мѣченицє (ст. 153—154). Пор. Богогл. 171.
- 78 а. П'єсьнъ ѣ на непорочное Зачатїе прєсѣтѣа Бдї. Поч. Вєсємїрнѣ радостъ Іаннѣ гѣвѣлетъ (ст. 155—156). Пор. Богогл. ч. 108. (Тут вєставлєнн знов двѣ карткн, писѣнн тѣм самїм почєркѡм, що попередно вєставлєна і мїстѣять трї піснї, якї вїдзначую буквѣаи а, б, в, при ч. 78).
- 78 б. П'єсьнъ сѣїтелю Хрѣтовѣ Нїколѣю. Поч. Болшѣаго нѣткѣ на землн трѡна (ст. 156—158). Пор. Богогл. ч. 178.
- 78 в. П'єсьнъ сѣїтелю Хрѣтовѣ Нїколѣю. Поч. Ѡ свѣткѣїїѣ Ѡтчє (ст. 158). Пор. Богогл. ч. 180.
79. П'єсьнъ сѣомѣ Нїколѣю. Поч. Горн сладосткѣ искѣпѣйте (ст. 159—160).
80. Паки сѣомѣ Нїколѣю. Поч. Нїколѣє сѣїтелю (ст. 160—163).
81. Паки сѣомѣ Нїколѣю. Поч. Ѡ кто, кто Нїколѣа любїткъ (ст. 163—164).
82. П'єсьнъ Вєлїкомѣ Вєсїлїю. Поч. Ізлїлї сѣ благодѣть ко оуѣстнѣхъ твоїхъ, шѣчє (ст. 164—166).
83. П'єсьнъ вєсѣднєвнѣ покѣаєннѣа. Поч. Дѣа расъ ѡслѣпѣнн, кто на смєрткѣ нє памнѣѣтєткъ (ст. 167—167). Пор. Богогл. ч. 229. По євоѡу їдутъ: Стїхїрнн Богородїчннн покѡїннїмъ, котѡрн сѣ на вєлїкомѣ и на малѡмѣ (сѣ) нєгрєкѣ спѣкѣютъ (ст. 168—172). На ст. 173—174 перепїсѣна знов подѣѣѣа для тѣх, що вїдпрѡвѣдѣжувѣлн тїло до грѡбу, замїтна євоїм дїѣѣлєктѡм.
84. П'єсьнъ на вєлїкнн нєгрєкѣ. Поч. Плѣч сѣ и оужаслєю сѣ (ст. 174—175).
85. И паки старѡмѣ чєлѡкѣкѣ. Поч. Южъ мнн прїшѡлъ чѣсѣ до грѡвѣ стѣннннн (ст. 176).

86. И паки старомъ чловѣкъ. Поч. Юшъ преселимъ сѧ ѿ касъ зо свѣта марнѣго (ст. 177).
87. И паки старомъ члвѣкъ. Поч. Заплатилъ ѧ емъ южъ циломъ животъ (ст. 178).
88. Сього числа бракуе, нема одначе слѣду, щоби звѣси видерто картку. Мабуть переписувач помилив ся тильки при пагінації.
89. Пѣснь на погребъ младенцемъ. Поч. **Ѡ** немилостиваѧ смерте, што емъ ти прекинилъ (ст. 179—180).
90. И паки младомъ на погребъ. Поч. Прелестъ диволска Ядама прелстила (ст. 180—181).
91. Пѣснь дѣтини малой. Поч. Прекрасна есъ аръ (ст. 181—182), На ст. 183—185 поміщені: Їрмоси на Рождество Хрѣтво.
92. Пѣснь на Рождество Хрѣтво. Поч. Слака во вѣшнихъ Бѣс, воспойте людіе (ст. 186).
93. Паки на Рождество Хрѣтво. Поч. Єгда придетъ конецъ вѣка (ст. 187—188).
94. Паки Рѣ Хрѣтв. Поч. Шедше тріе црѣи (ст. 188).
95. Паки Рѣж. Хрѣс. Поч. Анкѣи днесъ, Єіѡне (ст. 188—189).
96. Паки на Рѣж. Хрѣтво. Поч. Єси ѡзыцы воспещите рѣками (ст. 190).
97. Паки на Рѣж. Хрѣтво. Поч. Предвѣчни родилъ сѧ по лѣкти (ст. 191—192). Пор. Богогл. ч. 7.
98. Паки на Рѣж. Хрѣтво. Поч. Вѣдѣ Бѣъ, вѣдѣ творецъ, же миръ погибаетъ (ст. 192—193). Пор. Богогл. ч. 5.
99. Паки на Рѣ. Хрѣтво. Поч. Яггъ пастиремъ мовилъ (ст. 193—194). Пор. Богогл. ч. 26.
100. Паки на Р. Хрѣво. Поч. Витай, дѣта малое (ст. 194—195).
101. Пѣснь на Рѣж. Хрѣтво. Поч. Маріѧ дѣвка намъ породила (ст. 195—196).
102. Пѣснь на Рѣж. Хрѣтво. Поч. Синъ вѣи сѧ намъ народилъ (ст. 197).
103. Пѣснь на Рожд. Хрѣтво. Поч. Крикните анѣли на небеси согласно (ст. 198—199).
104. Пѣснь на Рѣж. Хрѣтво. Поч. В день вѣаго народена (ст. 199—200).
105. Пѣснь на Рѣж. Хрѣтво. Поч. Бѣъ предвѣчни народилъ сѧ (ст. 201—202). Пор. Богогл. ч. 27.
106. Пѣснь на Рѣж. Хрѣтво. Поч. Дивнаѧ новина (ст. 202—203). Пор. Богогл. ч. 8.

107. Пѣснь на Рѣж. Хрѣтво. Поч. Єй паненка миленаго сынка (ст. 203—204).
108. Пѣснь на Рѣ. Хрѣтво. Поч. Гори сладость искапайте (ст. 204—205). Пор. ч. 79 повише.
109. Пѣснь на Рѣж. Хрѣтво. Поч. Гдѣ сѧ спѣшишь, Іѡсифе, карзо ск[в]апливе (ст. 205—206).
110. Пѣснь на Рѣж. Хрѣтво. Поч. Нова радость стала (ст. 206—207). Пор. Богогл. ч. 13.
111. Пѣснь на Рѣж. Хрѣтво. Поч. [По] Вифлѣеми тайна сѧ кзавила (ст. 207—208).
112. Пѣснь на Рѣж. Хрѣтво. Поч. Єкіниѧ всезлатаѧ, ковчехъ завита (ст. 208).
113. Пѣснь на Рѣж. Хрѣтво. Поч. Гди Хрѣсъ Спасителъ малъ сѧ народити (ст. 209—210). Дальше йдутъ: Їрмоси на Богоавленіе (ст. 210—213).
114. Пѣснь на Богоавленіе Хрѣтво. Поч. Йѡрданъ рѣкко дуготови сѧ (ст. 213—215). Пор. Богогл. ч. 35.
115. Паки на Богоавленіе Господне. Поч. Кричаецъ сѧ владика во Йѡрданѣ (ст. 215—216).
116. Паки на Богоавленіе Гдѣне. Поч. **Ѡ** Галилеѧ Хрѣсъ ко Йѡрданѧ (ст. 216—217).
117. Паки на Богоавленіе Гдѣне. Поч. Хрѣтосъ Гдѣ свѣтитъ сѧ (ст. 217—218).
118. Пѣснь Ядмока. Поч. Гдѣ Бѣъ Ядама (ст. 218—219). Дальше до ст. 224 йдутъ ріжні ірмоси.

11. Рукопис М. Туринського. Б.

Отсей рукопис неодностайний. З початку (ст. 1—20) і при кінці (ст. 189—208) приліплені картки якогось сѣрого, бібулястого паперу, середина писана на звичайнім, трохи вже пожовклім папері. Формат рукопису — мале кварто, але висота його менша, як ширина, через що рукопис набирає виду кантчикки, які звичайно друкують у таких форматах. Окладинки заховані ще добре. Письмо не всюди однакове, але писане мабуть одною рукою, тильки раз пильнійше, другий недальше. Рукопис не дуже інтересний для нас, бо головна його частина — се виїмки з євангелій, в яких глави, зачала і ин. писані кинноваром. Вони тягнуть ся від ст. 21—123, по чім слѣдують „изясненіѧ“ євангелій — частинами; по кожній виясненій частині слѣдує ще коротке „хрѣстїанское оученіе“ та „пра-

ковчиніє“, але вони незамітні теж нічим. Від ст. 191—197 подані поученя Христа грішникам на спасене, виголошені будім із хреста. При кінци говорять ся про прихід Христа. Цілий рукопис має отже 208 ст., але ними покориставмо ся тут тільки в дуже незначній частині. Зміст сього рукопису такий:

1. Алфавитъ дѣховни (ст. 2—9).
2. Сон Богородиці і божий лист (ст. 10—16).
3. Пѣснь страстна. Поч. Пій любезна матко (ст. 17—20).
4. Євангелія з вяясненями „хрїстїанскими“ та „нравоччїніями“ (ст. 21—189).
5. Поуки Христа грішникам для спасеня (ст. 190—197).
6. Ё страшном пришестькїи Іса Хрїта (ст. 198—208) з додатком: Размишленїє ѿ геенк ѿгненой.

12. Рукопис М. Туринського. В.

Отсей рукопис, писаний рукою Туринського, має формат кварта звичайного аркушевого паперу. Оправний в дуже сильні, грубі окладинки зі шкірою на хребті. Написів ні прикрас не має ніяких. Як видно з титулової картки написаний він у Керестурі 1888 р. Усіх записаних сторін звичайним полууставом в 187; дальше йдуть чисті картки, а при кінци поданий зміст пісень. На початку бракує одной картки (третьої), через те й нема цілої другої пісні. Остання пісня в рукописі нескінчена, з незаписаних карток видно одначе, що переписувач мав намір її закінчити. Рукопис інтересний особливо через те, що в ньому пробиваєть ся новий вплив на літературу Бачванців, а власне сербський, який замітний теж в устній літературі. Зміст рукопису такий:

1. Писнь перва на просїцію. Поч. Маріє, родичко вожила (ст. 1—4).
2. Писнь 2 на просїцію. Поч. Радїи сѧ вселенаѧ похвало (ст. 4, дальше нема). Се літанія, як і попередня, що має тільки три перші стихи.
3. Пісня на Успеніє. Титулу нема, але строфи не бракує вїякої. Поч. Пречистаѧ дѣво мати, нескєсна цаце (ст. 7—8).
4. Пѣснь на Оуспеніє (в ориг.: сїсе) прѣти Богородици. Поч. Ко Успеніє прѣдѣстаетъ (ст. 9—11).

5. Писнь на Успеніє прѣто Богорѣци. Поч. Архангели з нека пришли до Богородици (ст. 11—15).
6. Писнь 6. На Упїє прѣтой Бѣци. Поч. Радїите сѧ ангеломъ лики (ст. 16—19). Пор. Богогл. ч. 121.
7. Писнь 7. На Успїє прѣтой Богородици. Поч. Торжєство днесъ вси возкликниме (ст. 19—21).
8. Писнь прєскатой Богородици. Поч. Чистаѧ Богородице (ст. 21—22).
9. Писнь прєскатой Богородици. Поч. Єустакаѧ тѧ здрава (ст. 22—25).
10. Писнь 10. Приходъ со Фисетѧ. Поч. Є Богомъ ѡстанъ ѡхъ Маріє (ст. 25—27).
11. Писнь 11. Поздрѧ[кленї]є дѣкви Марии. Поч. Битай о дѣво Марїє (ст. 27—29).
12. Писнь прєскатой Богородици. Поч. Мати дѣво наша на[н]іо Марїє (ст. 29—31).
13. Писнь прєскатой Богородици. Поч. Марїє, Марїє, раниа звиздо (ст. 31—34).
14. Писнь прєскатой Богорѣци. Поч. Селени ските, людїє страни (ст. 34—36).
15. Писнь прѣстой Богорѣци. Поч. Бѣди восхвалєна ѡ вснхъ родовъ земннхъ (ст. 36—37).
16. Писнь прѣтой Бѣдици. Поч. Дѣво мати прєблагаѧ (ст. 38—39).
17. Писнь прѣтой Богорѣци. Поч. Богородице вирннхъ ѡборона (ст. 40—41).
18. Писнь прѣстой Бѣродици. Поч. Радїи сѧ, Марїє, нескєсна царице (ст. 41—44).
19. Писнь прѣтой Бѣци. Поч. Є прєскатаѧ царице (ст. 44—46). Пор. Богогл. ч. 150.
20. Писнь прѣстой Бѣци Повча[нскої]. Поч. Є Марїє новчанска (ст. 46—47).
21. Писнь прєсї Богородици. Поч. Матко кожа и сина (ст. 47—49).
22. Писнь Богоро[дници] Повч[анскої]. Поч. Марїє свѧтаѧ Богородице (ст. 49—51).
23. Писнь прѣтой Богородици. Поч. Повче граде весєли сѧ (ст. 51—53).

24. Писнь на [Боведе]ніє прѣтой Боѣци. Поч. Соломоновою цѣрквы лви сѧ (ст. 53—57). Пор. Богогл. ч. 102.
25. Писнь на Во[веде]ніє прѣтой Бѣци. Поч. Величай дѣше моя, пречистѣю пан[н]ѧ (ст. 57—58).
26. Писнь прѣтой Богородици. Под. Дѣво мати превлагла. Поч. Ѣ мати дѣво чистаѧ (ст. 59—61).
27. Писнь прѣтой Богородици. Под. Нова радость стала. Поч. Дивна твоѧ тайни (ст. 61—63). Пор. Богогл. ч. 139.
28. Писнь пресѣтой Богородици. Поч. Архангелъ Гавриилъ принесе гласъ Маріи (ст. 63—65).
29. Писнь на Рѣство пѣтой Бѣци. Поч. Радѣйте сѧ вси людие (ст. 65—68).
30. Писнь Богородици. Поч. Я пекваймо писмици (ст. 69—72).
31. Писнь прѣтой Богородици. Поч. Хрѣстиане по всемъ свитѣкъ пойте весело (ст. 72—74).
32. Писнь прѣтой Богородици. Поч. Хкаленъ Ісусъ Маріѡ (ст. 75—76).
33. Писнь прѣтой Богородици. Поч. Ѣ пресѣтаѧ Маріѡ (ст. 77—81).
34. Писнь на Рожѣво Богородици. Поч. Ските велми и приѣмли (ст. 81—84).
35. Писнь на Успеніє Богоро[дици]. Поч. Тронѣ вишни днесъ двигни сѧ (ст. 84—88). Пор. Богогл. ч. 120.
36. Писнь на Рѣж. прѣтой Боѣци. Поч. Радость веліѧ лви сѧ (ст. 88—90). Пор. Богогл. ч. 96.
37. Писнь прѣтой Богородици. Поч. Ѣ Маріє, панѣ красна (ст. 90—94).
38. Писнь пресѣтой Богородици. Поч. Царѧ благаго царици (ст. 94—97).
39. Писнь на Бове[деніє] Богоро[дици]. Поч. Какъ проникаетъ (ст. 97—99).
40. Писнь прѣтой Боѣдици. Поч. Радѣи сѧ, Маріє, небесна царіце (ст. 99—103). Пор. ч. 18 повнеше.
41. Писнь [на] Рожѣво Бого[родици]. Поч. Радость великыи лви сѧ (ст. 103—104). Пор. ч. 36 повнеше.
42. Писнь прѣтой Богородици. Поч. Исполни сѧ нево и земла чѣдесе твоихъ царице (ст. 105—107). Пор. Богогл. ч. 137.

43. Писнь великопосна. Поч. Царю Хрѣсте, пане мили (ст. 108—110). Пор. Богогл. ч. 47.
44. Писнь великопосна. Поч. Южъ сѧ декретъ подѣписветъ (ст. 110—114). Пор. Богогл. ч. 49.
45. Писнь ѡ мѣченію Хрѣстовимъ. Поч. Ісусъ Хрѣтосъ крижовани (ст. 114—115).
46. Писнь ѡ страсти Хрѣстовой. Поч. Ягнице стачена (ст. 116—117).
47. Писнь ѡ страданіи Хрѣстовомъ. Поч. Жалость на крестѣкъ панѣтѣ (ст. 117—119).
48. Писнь [ѡ] страданію Хрѣстовимъ. Поч. Ѣ Боже ѡче нечесни (ст. 119—123).
49. Писнь на велики четвѣтокъ. Поч. Повичъ же ми, соловіє, правдѧ (ст. 123—125).
50. Писнь великопосна. Поч. Подѣкѣиме-шъ панѧ Богѧ (ст. 125—127).
51. Писнь великопосна. Поч. Яхъ ѧ матка зармѣчена (ст. 128—129).
52. Писнь ѡ страданіи Хрѣстовомъ. Поч. Хрѣсте царю справедливи (ст. 129—133). Пор. Богогл. ч. 118.
53. Писнь ѡ страданіи Хрѣтовимъ. Поч. Оуже Пилатъ подѣписветъ (ст. 134—137). Пор. ч. 44 повнеше.
54. Писнь ѡ страніи Хрѣстовимъ. Поч. Ѣ Ісусе поранени (ст. 137—138).
55. Писнь великопосна. Поч. Маріѧ подѣ крижомъ стала (ст. 138—143).
56. Писнь великопосна. Поч. Ѣ дѣкице ирѣѣстаѧ (ст. 144—146). Пор. Богогл. ч. 116.
57. Писнь великопосна. Поч. Хрѣстиане плачите (ст. 147—149).
58. Писнь ѡ страсти Хрѣтови. Поч. Ии любезна матко, оутихъ великихъ мѣкохъ (ст. 149—154).
59. Писнь покаяна. Поч. Часъ оужъ, человекѣ, ѡ грѣховъ престати (ст. 154—156).
60. Писнь покаяна каждомѧ. Поч. Чѣйте, людіє, трѣвѧ господню (ст. 157—159).
61. Писнь на Рожѣво Хрѣтво. Поч. День божаго нарождѣна (ст. 159—161).

62. Писнѣ на Рожд. Хрїстоко. Поч. Марїа дѣква намѣ по-родила (ст. 162—163).

63. Писнѣ на Ро[ждѣство] Хрїстоко. Поч. Богѣ и Господѣ всього свѣта (ст. 163—171).

64. Писнѣ на Рѣко Хрїстоко. Поч. Бѣ жслехѣ лежить (ст. 172—174).

65. Писнѣ на Рождѣс. Хрїстоко. Поч. Радостѣ сѣ намѣ завлаєтѣ (ст. 174—176). Пор. Богогл. ч. 31.

66. Писнѣ на Рож. Хрїстоко. Поч. Радѣйте сѣ вси людѣе (ст. 176—177). Пор. Богогл. ч. 30.

67. Писнѣ на Рож. Хрїстоко. Поч. Цитѣ мислени днесѣ сѣ родитѣ (ст. 178—179). Пор. Богогл. ч. 12.

68. Писнѣ на Рожд. Хрїстоко. Поч. Народзело ше намѣ па-холоатко (ст. 180—181).

69. Писнѣ на Рож. Хрїстоко. Поч. Хрїстосѣ роди сѣ (ст. 181—185). Пор. Богогл. ч. 9.

70. Писнѣ на Рождѣ Хрїстоко. Поч. Гѣтѣ костока косѣа звизда жснаа (ст. 185—186).

71. Писнѣ на Рож. Хрїстоко. Поч. Шѣдне трѣе цари (ст. 186—187), без кінця.

13. Рукопис М. Туринського. Г.

Отсей рукопис рїжнить ся від иньших головно тим, що записаний самою прозою з виїмкою поеми про „зачатїе и рождество“ Богородицї. Визначуєть ся також тим, що значна його частина списана чистим бачванським диялектом, хоч в ѣ уступи в церковній мові. Він становить велику книжку зі звичайного паперу, кварто, оправну в сильні і грубі окладинки. Усіх сторін 358. Хоч рукопис містить рїжні статї, то на титуловій картцї його стоїть такий напис: **То сѣ толкованни страсти Господа Іса Хрїста. Писалѣ Турински Михалѣ, житель керестѣрски. Писани сѣ аншара дрѣгого, докончалѣ фебрѣара штернастаго, по наши рокѣ 1888.** Рукопис зладжений дуже старанно, виразним письмом, полууставом. Написів нї прикрас не має нїяких. Зміст його отсей:

1. Сон Богородицї і божий лист (в угро-руських рукописах вони звичайно приходять разом). Ст. 3—13.

2. Присвѣята малої дитини Хрїстови (ст. 14).

3. Про сѣв. Івана і хрест Ісуса (ст. 15—27).

4. **О страсти Хрїстоко[ї]** (ст. 27—229). Се цілий роман про муки Хрїстові, зложений з трьох окремих частин. В першій і третій частині приходять епізоди, що випередили страсти, або наступили по них. Друга частина — се самий опис страстий. Представлене рїчи дуже гарне і богате на апокріфічні подробиці.

5. **Г** страшномак пришестїи Ісуса Хрїста (ст. 229—241).

6. Размишлѣнне ѡ генѣ ѡгненой (ст. 242—247).

7. Благословѣ домѣ (ст. 247—252).

8. Воздуханне ко Богѣ (ст. 252—254), два, перше і друге.

9. Вишчоканье сѣй Дѣкки Марїи (ст. 254—260).

10. **Сїа** кнїга, которю самѣ Гдѣ Богѣ посалѣ (ст. 260—281). Се знов божий лист, тим разом без сну Богородицї.

11. Виїмок із божого листу, що зачинаєть ся словами: **Рече Господѣ синомак израилевимѣ** (ст. 281—284).

12. Молитва Богородици. Поч. Помани о всемлостива (ст. 284—286).

13. **Г** жїтїа сѣихѣ ѡтецѣ. Сказанїе, како претѣрпи Хрїстосѣ Господѣ ради спасенїа нашего (ст. 287—292). Се оповідане Хрїста про його муки сѣв. Пафонтїю. Вчисляєть ся в ньому, кїлько Хрїстос дістав ударів і кїлько мав від них ран.

14. На празники пресвѣтой Бѣродици треба ше молатѣцѣ (ст. 292—296). Се — сїм радостей Богородицї, які надрукував уже др. І. Франко (Апокріфя, II, 369—370), тїльки в иньшій редакциї.

15. Три чуда Богородицї, винятї з якоїсь книжки. Тут поданї чудо 6, 8 і 27 (ст. 296—299).

16. Молитва пресвѣтой Богородици. Поч. **Г** пресвѣтла и пречиста и благословенна прїсно дѣкко Марїе (ст. 300—305).

17. Молитва 2 пресвѣтой Богородици. Поч. Пресвѣтла Марїе, благословенна дѣкко (ст. 305—307).

18. Сказанїе ѡ зачатїи и ѡ рождѣствї пресвѣтой Бѣди и прїсно дѣкки Марїи (ст. 307—348). Се та сама поема, що її надрукував др. І. Франко (Апокріфи, II, 84—98), на жалѣ нескінчена, як і попередня.

19. Споменѣ кични Керестѣрски (ст. 350—355). Се хронїка важнїйших подїй керестурських і иньших. Вона починаєть ся роком 1746, кінчить ся 1894.

20. Тут на одній сторінцї (358) уложена порівняна табеля арабських, церковних і римських цифр; останнї не поданї всюди вірно.

Виїмки з сього рукопису будуть опублікованї пізнїйше.

14. Рукописи Юрія Манойла (А, Б, В).

Від д. Юрія Манойла, дяка в Керестурі, дістав я три рукописи, які містять у собі відривки писаних викладів в унїварській препарандії (семінарії). Літературної вартости вони не мають, тому застановляти ся ближше над ними не буду, мають одначе історичну вартість, як докази руських викладів у тій середній школі, по чім давно вже сліди поросли травою. Перший з тих рукописів (А) містить науку арифметики (кусник); писаний дрібним полууставом, рукою Івана Манойла, діда Юрія, бувшого дякоучителя у Квасові, Берегеської столиці. — Другий рукопис — се відривок із педагогіки. Він писаний в унїварській препарандії 1875 р. д. Ю. Манойлом. — Третій рукопис, що містить відривок науки про „образованіє чувствованій“ всякого роду, писаний теж в Унїварі, батьком д. Ю. Манойла.

Б. Тексти.

99.

Р. X. Ч. 92

Слава во вѣшнихъ Богу,
Воспойте людїе,
Днесъ Христось раждаєт ся
И пеленами повиваєт ся
Богъ правдиви, агнецъ незлюбиви.

Царє днесъ шествуйте,
Христу дари даруйте;
Пастирїє свиряйте,
Пѣснь нову воспивайте
Со ангели и со архангели.

И ви, гори, возиграйте днесъ съ нами,
Дебри и кедри веселите ся!
Каменъ Мойсей порази,
Воду людемъ источи.
Каменъ от гори отсиче ся,
Христось от Дѣви намъ роди ся,
Живнь вѣшнь приведеъ и напаяєт ся.

И вы, гори и холми,
Возиграйте со нами;
Дебри й кедри селнїя!
Лїванъ гори прослави ся,
Воздвигайте ся, вси веселите ся.
Марїя днесъ повиваєт ся,
Спаса Христа намъ раждаєт ся,
Емануїла єго нарицаєт ся.

Богу во Тройци буди от насъ хвала,
Вожїей Матери на небеси слава;
На небеси и человекъ буди поклоненїє
И умиленїє.

100.

Р. X. Ч. 93.

Єгда придетъ конецъ вѣка,
Богъ от Дѣви народи ся,

Спасти хотяй чловѣка,
Самъ чловѣкъ яви ся ;
За презѣлну свою благодать,
Воспринялъ естъ нашу слабость,
Даби возвеличилъ насъ.

Пой, Адаме, ликуй Ёво, се бо плодъ вашъ прорастане,
Иаъ Ёсеа свято древо во вертепѣ процвѣтае.
Мірѣ, врагѣ, похоть истреби ся,
На семь дровѣ умертви ся,
Крѣпостію божества.

Прочь отиди печаль всяка,
Да воспрійемъ мы міру,
Разжени ся темность, мрака,
Днесъ возсия свѣтъ міру,
Хотяй всѣхъ насъ просвѣтити,
Освятити самъ своєю кровію.

Срадуйте ся вси намъ лѣса,
Зеленте ся вы древеса, вѣтви земнаго круга,
Спасъ бо прійде обновити
И всяку тварь обдарити
Щедротами своими.

Умъ въ похвалу восперите,
Благодушествующе уста въ пѣсняхъ отверзите,
Тайно ликовствующе чистимъ сердцемъ и удесц,
Всѣми чувствами и тѣлеси
Славословите его.

101.

Р. X Ч. 95.

Ликуй днесъ, Сіоне, возиграйте горы,
Согласит ся труба со ангелски хори ;
Красно процвѣтайте,
Весь міръ наполняйте — кедрѣ ліванскія.

Сотецем ся купно от коонецъ веіи цари,
Царскія несите со собою дари,
Небо свѣтилами,
Земля же цвитами — славно украси ся.

Гавріилъ приносить благодать новую,
Духъ святы осѣнилъ Дѣву пречистую :
А зачнеши сна
От Духа єдина — дѣвою породитишь.

Ісусъ имя ему будетъ наречено,
Архангелскимъ гласомъ дѣвѣ извѣщено
Спасеть міръ
От преисподнаго ада — силою божества.

Первый Адамъ из рая изгнанъ чрезъ невѣсту,
Вторый Адамъ Христосъ чрезъ дѣву пречисту,
Иаъ земнаго края
Адама до рая — прійдетъ воздвигнути.

Мы же что за сіє принесемъ невѣстой ?
Мзду небесной и земной царицѣ
Должни будемъ дати,
Что от насъ пріяти — въ даръ себѣ изволитъ.

Богу честь и хвала, да будетъ во вѣки,
Возгласитъ труби и вси чловѣцы ;
Марія оттуду,
Прослави ся всюду — безъ грѣха зачата.

Паралелі : Записки, т. XVII, ст. 96.

102.*)

Р. X. Ч. 96.

Вси языцы воспещите руками,
Яко Христосъ избавитель естъ с нами.

Во Вифлеемѣ Іудейстѣмъ роди ся,
Яко отрокъ пеленами пови ся.

Пастиріє во цѣвнинахъ¹⁾ свиряють,
Хвалу Богу рожденному воздають.

Тріє цари от Персиди придоша,
Смирну, золото²⁾ и кадило дадоша.

Ангелъ во слѣ Іосифу сказуєтъ,
Гдѣ ся Иродъ со воинствомъ готовить.

Да убієтъ несквернаго младенца,
Прежде вѣчна и всѣхъ тварей первенца.

*) Р. VIII. Ч. 7 : 1) цимпницахъ ; 2) ливанъ, смирну.

Востань скоро, Іосифе, во Єгипеть побѣжи,
Рожденому смертію послужи.

Да погубить во Єгиптѣ ідоли¹⁾,
Иже быша діяволу создани.

За то сииде Бога слово предвѣчно,
Да сокрушить вся ідоли коначно.

И погибнетъ вся сыла ихъ во преки,
Да царствуетъ Христосъ Богъ нашъ во вѣки.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 7.

103.*)

Р. X. Ч. 100.

Витай дѣтя малое,

Агня незлобивое!

Днесъ во Рождестви твоємъ,

Вси согласно ликуємъ.

Радуетъ ся, веселимъ ся днесъ во рождествѣ твоємъ,

Радуетъ ся, веселимо ся, яко с нами Богъ**).

Небо росу испусти,

Земля травовъ прорасти.

Ангели пѣснь спѣвають,

Богу честь, хвалу воздають.

Богъ от двѣи³⁾ рождени,

Грѣхъ Адамовъ зглаждени.

Труба, труби трубите,

Рожденаго хвалите.

Триє цари кланяють⁴⁾,

Трои дари давають.

Давидъ в гусли вдаряетъ,

Рожденаго вихваляетъ.

А ты, вертепе, украси ся,

Земле южь не смуди ся.

Слава во вышнихъ спивають,

Богу честь, хвалу адавають.

Паралелі: Р. VIII. ч. 2.

1) болванци; 2) да.

*) Р. VIII. Ч. 2: 3) Богу Отцу от двѣвъ; 4) клякають.

**) Сї чотири стрічки повторяють ся по кожій строфіці.

104.*)

Р. X. Ч. 101.

Марія дѣва намъ породила
Квѣтокъ райски пожаданий,
Которо[го] свѣтъ оплаканий
З давни пожадалъ.

Во Вифлєєми, в¹⁾ Давидомъ доми,
Цанъ натъ паны раждаєт ся
И целенами повиваєт ся
Барзо убогими²⁾.

Котрого³⁾ небо не вомистило,
Земля его вомистила,
Же ся на ней народила
Божія слава.

Ієсей заснуль,
Квитокъ заквѣтнуль;
Давидъ в гусли ударяєтъ,
Же ся уже⁴⁾ исполняєт — его пророцество.

Мойсей вѣщаєт и розказуєт,
Яко Богу честь давати.
За Месію его мати,
Емауила, Израїля⁵⁾.

Царіє пршли,
Честь єму дали,
Яко Богу и царєви,
Небеснихъ силъ цесарєви — барзо сличную.

И мы пойдѣмо,
Честь єму даймо,
Отрочаткови малому⁶⁾,
С чистой паны⁷⁾ рожденому — Ієсусу Христу.

Же ся народилъ,
Насъ увеселилъ,
Нехъ му будєтъ честь и хвала,
По всемъ свитѣ процвѣтала — на вики виковъ.

Паралелі: Р. XII. Ч. 62.

*) Р. XII. Ч. 62: 1) в — нема; 2) убоги; 2) которого; 4) уже — нема; 5) Израїля — нема; 6) малецкому; 7) панѣ.

105.

Р. X. Ч. 102.

Синъ Божи ся намъ народилъ,
 А насъ грѣшнихъ вислелодилъ.
 Витай сишу Божий, витай.¹⁾
 Витаймежь го сполу вшитки,
 Спиваючи ему писмі.
 Народило ся намъ дѣтя красно,
 Свитло яко слонце ясно.
 Марія, панна пречиста,
 Породила Ісуса Христа.
 Ангели намъ раду дали,
 Бісме его привитали.
 Народилъ ся намъ избавитель,
 А нашъ мили откупитель.
 Йоанъ Креститель тебѣ прешолъ,
 А ті есъ самъ на свѣтъ пришолъ.
 Пророцы намъ раду дали,
 Бысме Христа вихваляли.
 Хрисге пресъ твоє славне нарождєня,
 Дай намъ грѣховъ отпущєня.

106.*)

Р. X. Ч. 104.

В день¹⁾ божого нарождєня,
 Весело люде, благо вамъ буде,
 Хвалу Богу заспиваймо,
 Весело всюде.
 Ангель пастиремъ такъ звѣстовалъ,
 Же ся народилъ, насъ увеселилъ,
 Краль Иродъ ся зафрасовалъ,
 Дѣти побити далъ.
 Били, сикли, мордовали
 Сроги²⁾ катове, власни збойцове,
 Крїчать дѣти³⁾, плачуть матки
 Кирваве, сердечне.

1) Сей приспів повтараєть ся по кождїй строфіцї.
 *) Р. XII. Ч. 61 : 1) день ; 2) стройни ; 3) дѣтки.

От перси ихъ отривали и растинали¹⁾,
 Рици рев малихъ²⁾,
 З матками ся пожегнали,
 Жаль то не мали.

Знакъ кирваве, слези вилвають
 Плачливе матки о своихъ дѣти,
 Лежать збити баранкове,
 Якъ в полю снопки.

Руки матки заламують,
 Власи таргають и омлѣвають,
 В небо гласи пробивають,
 Сердечне плачуть.

Рахѣль наїѣ такъ рекущи³⁾,
 Потѣхи не малъ, праве умиралъ,
 Натраючи на своихъ дѣти⁴⁾,
 Тяшко умлѣвалъ.

Охъ, Ироде окрутиѣку,
 Велика⁵⁾ то вина, же твоего сина
 Между дѣтми забитого⁶⁾,
 Што за причина.

Хіѣль есъ⁷⁾ т[р]афити⁸⁾ на Ісуса, сина божого,
 Але ти его не викоренишъ
 С кралевства⁹⁾ его,
 Бо небо его и земля его¹⁰⁾.

Паралелї: Р. XII. Ч. 61.

107.

Р. X. Ч. 107.

Еї паненка,
 Миленого синка
 Намъ породила,
 Обвинувши до ясличекъ его есъ
 Спїй, моє дѣятко, [положила.
 Мале пахолятко!
 В нежь ся тѣшила,
 Такъ му спивала.

Волъ и осель на него дихали,
 Такъ му рыкали :
 Краль нашъ, наїѣ нашъ, лежитьъ
 Такъ го витали, [между нами,
 Тежь и немовлятко,
 Различни пташатка
 Ему спивали
 И вихваляли.

1) распинали ; 2) ризи не мали ; 3) рекущи ; 4) на своего сина ;
 5) велка ; 6) между дѣтками на забитохъ далъ ; 7) есъ ; 8) трафити ;
 9) кралевства ; 10) додано ще : и сей свить его.

Котрый своей великой милости,
Тое учинилъ,
Послалъ сына своего з небесной
Абы насъ спаслъ. [высоти
Котрый от нарождена,
Жадне потѣшеня
Не малъ нашъ мили.
Христосъ едини.

108.

Р. X. Ч. 108.

Гори сладость исканайте,
Все людіе возиграйте;
Вифлеємъ веселит ся,
К тебѣ дѣва приблизит ся.

Цяря ти иматъ родити,
Дѣвою лаки пребити:
Гори сладость искапайте,
Все людіе возиграйте.

Богъ во вертепѣ раждасть,
Волъ и осель послушасть.
С [свя]той же дѣви народи ся
И з нея воплоти ся,
И во тѣло облече ся.

Се свѣтъ во тмѣ просвѣти ся,
Нашъ животъ и пут яви ся.

Протошъ и ми, разумне створиная,
Бго витаймо,
Бго славне нарождена
Чтіймо и вихваляймо
Тешъ Отцу небесному
На насъ ласкавому
За дари дякуймо и ему служмо
Во вѣки вѣковъ амиинь.

Слонце во ноци нагинасть,
Свѣтъ той и намъ просвѣщасть;
Звѣзда царемъ луно водить,
Бгда на вертепѣ приходитъ.

Ліванъ, злато, дайте смирну,
Честъ воздайте царю смирну;
Царіе дари южъ носѣте,
Рождшему ся поклоните.

Царіе дары южъ приносятъ,
Рожденаго ои просятъ:
Дадѣмъ и ми величье,
Несѣмъ жартву и пѣніе.

Невидимому,
Во трієхъ персонахъ единому,
Гори сладость искапайте,
Все людіе возиграйте.

109.

Р. X. Ч. 109.

Где ся спѣшишь, Іосифе, барзо скапливе,
Чемъ ту соби не отпочинешъ в шопѣ щасливе?
До Египту утѣкаешъ,
А спокою ту не маешъ — вигнаиный.

Египетъ тебе очекуеть, крушить болвани,
Послѣшай ся з отрочатъ въ египецкихъ страни,
Изъ Марією, з матку его,
Пану двору небеснаго — въ египецки страни.

О, Ироде окрутнику, прочъ ся такъ журишь,
А пре дѣти вифлеємски чемъ такъ барзо смутишь?

Кровъ невинну вливаешъ,
Христа убити жадаешъ — якъ дьяволъ.

Рахиль плачетъ чадовъ своихъ и нарикасть,
Вифлеємъ тежъ смутнимъ гласомъ велми воласть — дѣтки умливають.

110.

Р. X. Ч. 113.

Гди Христосъ Спаситель малъ ся народити,
И в яслехъ на слами малъ зиму терпити,
Исаия пророкъ явно пророкуеть
И сина божяго Мануиломъ називаеть:
Се дѣвая, рече, юшъ пороуди сина,
Богомъ избраная Марія едина,
Ты еси невѣста презъ мужа названа,
За всехъ Бога моли, о мати упримна.

И ми тя, Маріе, вшитки вихваляемъ,
И сина божяго от тебе витаемъ:
Витай сину божий, витай, много нарождени,
Изъ неба на землю от Бога послани.

Прото, хрістіяне, добро памятайте,
Новорожденому поклонте ся;
Люди синъ божи волаеть,
Бы насъ рачиль сподобити,
З Богомъ отцемъ и духомъ царствовати.
Зачалъ ся в чистотѣ,
Народилъ ся в радости:
Радуймо ся, веселмо ся,
Ісусъ Христосъ, Спаситель нашъ, народилъ ся.

111.)*

Р. X. Ч. 103.

Крикните, ангели, на небеси согласно,
Вы людіе на землѣ пойте пѣсни прекрасно.
Царіе вдарте в струни,
Возиграйте князи в труби,

*) Р. Ш. Ч. 9:

Крикійте, ангели, от небесъ согласно,
Вы, людіе, на земли пойте пѣсни прекрасно.
Царіе, вдарте въ струны, взыграйте князи в трубы,
Христосъ раждаетъ ся, славѣте, языци разумѣйте,
Яко с нами Богъ.**)

Слава во вышнихъ Богу, ангелы гласять,
Хвалу сину дѣвья, дары приносятъ.

Пастыріе бѣжатъ кунпо един по другому,
Вземши в руцѣ баранка, несутъ до Вѣфлеему.

**) Сей приспѣвъ повтаряеть ся по кождій строфіцѣ.

Христось раждаєт ся, славите,
 Язици разумыйте яко с нами Богъ.¹⁾
 Пастиріє бижать скоро, єдинъ по другому,
 Взавши в руки баранки, илуть до Вифлєсму.
 Пастиріє заграли рожденому в пѣщали,
 Царіє от востока кланяют ся со дари.
 Аврааме, не сомнѣ ся и Исаакъ синъ твой свободи ся,
 Христось во Вифлєсми днесъ от дѣви роди ся.
 Пойми нивѣ, Гедеоне, твое руно, святче,
 Христось в дѣвы роди ся, всю тварь к себѣ прївлече.
 Прїиметь силу дамаскову и плїнь самарїнскую,
 Побиждаєть вси власти, князи моавитскїя.
 И мы вынѣ прїйдѣмо, дари Христу дадѣмо,
 Ливанъ, смирну и злато, будетъ от насъ прїято.

112.*)

Р. X. Ч. 94.

Шедше тріє цары,
 Ко Христу со дары,
 Иродъ ихъ прїгласи,
 Гдѣ¹⁾ идуть, вопросы.
 Отвѣщаша ему:
 Идемъ къ²⁾ рожденому.
 Къ³⁾ рожденому идите,
 И миѣ возвѣстите.
 Авъ шедъ поклоню ся,
 Пред царемъ смирю ся,
 Новорожденому,
 И царю нашему.
 Звѣзда идеть чуднѣ⁴⁾,
 Съ востокъ на полудне;
 Камо звѣзда предста⁵⁾,
 Тамъ обрѣли Христа.

Паралелі: Р. XII. Ч. 71.

Пастиріє заиграли, рожденому восклицали,
 А царіє от востокъ кланяли ся со дари.
 Слава Богу отцу, котрый нам послалъ
 Сына своего єдинородного, збавленіє намъ далъ.
 Сподоби нас, Христе, весело здѣ прїазновати,
 Богоявленія ти всѣмъ дочекати.

1) Сї чотири стрічки повтаряють ся по кождїй строфїї.

*) В Р. XII. Ч. 71 є такі відміни: 1) гди; 2) ко; 3) ко: 4) чудни; 5) преста; 6) путь; 7) дальше пісня нескінчена.

113.

Р. X. Ч. 111.

Вифлєсми тайна ся ввзявила,
 Гди пречиста Дѣва породила,
 Во яслехъ на слами, не мѣ¹⁾ полатѣ,
 На твердой зими изъ бидляти.

Которому в неби херувими,
 Ангели и вси серафими,
 Служать непрестано пѣснь поюще,
 Святъ Господъ саваофтъ глаголюще.

Теперь ту на земли днесъ яви ся,
 Изъ Марїи Дѣвѣ воплоти ся.
 Дѣва досто[й]ная совершити,
 Будущаго гнѣва выкупити.

От востока тріє цари прихождають,
 С подарунки к нему приношають;
 Ливанъ, злато, смирно припошають,
 Якъ царю и Богу отдавають.

114.

Р. XII. Ч. 63.

Богъ и Господъ всего свита,
 Послѣдняя уже лѣта;
 Духа свята воплотил ся,
 От Марїи народил ся,
 Нашъ избавитель.

У вертепи вифлєемстѣмъ,
 Междъ народомъ юдейстѣмъ,
 При Августѣ велителю,
 Всей вселенѣ властителю,
 И кесарю.

Той бо посла велѣніє,
 Исполняя хотѣніє,
 Хотя зрїти явленную,
 Власти своей вселеннью,
 Да убит ся.

Писалъ о томъ Кирипею,
 Владѣющу Сирїєю;
 Тогда спїшию идяху,
 Во градъ кождо свой течаху
 Написати ся.

Шель Іосифъ с Марїєю,
 Суще юже неправдою;
 Єгда прїспи къ Вифлєсму,
 Прїспиху же днїє сему
 Рожденому.

И породи та младенца,
 Христа Бога и первенца,
 Бога роди превичнаго,
 Для живота намъ вичнаго,
 Дѣва чиста.

1) Нам. вѣ.

Тамо бяху пастиріє,
Младіє же и старіє;
Тии остадѣ¹⁾ ту пощѣ бдяще,
Свирили же свирающе
И играюще.

Явѣ славу Христа зряху,
Пѣснѣ ангелску вси слышаху;
Страхомъ биша одержими,
Но ангель ста между ними,
Утѣшая ихъ.

И рекши к нимъ: Небойте ся,
Вси ви нишѣ устройте ся,
Ити снншно къ Вифлеему,
И к новому днесь Ёдему,
Христа зрители.

И абие ускорима,
Млада Христа купно зрнша,
Поклонѣ ему яко Богу,
Должни дали, по премпогу
Радую ся.

Се бо Христосъ народі ся,
Имже радость умножи ся;
Нынѣ по мнѣ вси грядите,
Рожденому честь дадите,
Не медлите.

И се звизда на востоци,
Писаная во пророцихъ,
Яви себе свитозарно,
Триемъ царемъ волкомъ²⁾ явно,
Необычно.

Сію вгда они зрили,
Не прес тоту бити мнѣли,
Аще въ жиэпи расстаяху,
Мисль єдну вси прияху,
По ней ити.

Ишли купно къ Вифлеему,
В далшу страну незнасму,
Богомъ суще направлени,
Звиздою же наставлени
Во Іудею.

Въ Іерусалимѣ гдѣ приспиша,
Тамо звизди не увриша,
Ибо тая от нихъ скриласъ,
Рождшаго ся всимъ розгласила,
Трема царма.

Яко тия тамъ искаху,
Яви у всехъ вопрошаху:
Гдѣ рожей ся царъ іудейскій,
Въ странѣ сей еврейской,
Всимъ намъ рците.

То слышавши скверни Иродъ,
Таже и весь жидовски родъ,
Зило сему дивнша ся,
И вси купно чудиша ся,
О глаголемъ.

Собра Иродъ священники,
И людскія³⁾ вся книжники,
О нѣмъ о семъ глаголаше,
О Христѣ всехъ вопрошаше,
Гдѣ родит ся.

Родит бо ся въ Вифлееми,
Въ Давидовомъ племі,
Писаша бо намъ пророци,
Ими учимъ єй отроки,
Да вси читають.

Тогда Иродъ гнѣвъ сокривше,
Отай волхви пригласявше,
О времени извистити,
Вгда и азъ имамъ знати,
Глаголаше.

Шедше нишѣ къ Вифлеему,
И спитайте о младому,
Рождшему ся дѣтяти,
Вгда и азъ имамъ знати,
Поклоню ся.

Они царя послушавше,
Во Вифлеемъ потъ свой взявше.
И се звизда уже бяше,
Паки ихже предваряше,
Ихъ ведуши.

Достихжеи же Вифлеема,
Звизда та имъ би знасма,
Явно надъ домоу тѣмъ стала,
И младенца показала,
Гдѣ лежаше.

Волсви зряще сію вину,
И ушедше у храмину,
Увидѣвше тамъ младаго,
Христа Бога повитаго,
Поклонѣ дали.

Сокровица вси отверзаше,
В них же дари драги взявше,
Предъ нимъ купно вси припали,
Яко Богу честь давали,
Достойную.

И абие вистиша ся,
От ангела явиша ся,
Ишимъ путемъ во свояси,
Вснже наки в тия часи,
Отидоша.

Тогда Иродъ зазорливи,
Аки звирь немилостиви,
Зрящи себе укорена,
От волхвовъ тѣхъ посрамлена,
Въ ярость прїйде.

Въ Вифлеемъ сїй вся повисти,
Посла онъ врагъ дѣтъ избити,
Дво лѣтъ и нижає,
Христа бити тамо,
Окаянный.

Но Богъ свнше привираяй,
И младенца сохраняяй,
Соблуд сего отрока,
Рождшаго ся безъ порока
Гриховнаго.

Не пусти онъ на рани,
Но во вгипетской страни,
Іосифу сказаль ити,
До умертвия тамъ бити,
Иродова.

Сїя вчинилъ вседержитель,
Рода вичного соблюдитель,
Да от темнаго же всяки родъ
Шекелнаго рода волни
Вчинить.

Къ сему нышѣ притецемо,
Похвалная вси рцемо,
Зашлетъ єго явлену,
Дадимъ хвалу преславлену,
Во вѣкъ вѣка.

Нова радос[т] стала, яко в пѣбѣ хвала,
Надъ вертепомъ звѣзда ясна свѣту осияла.

Где Христосъ родил ся, а дѣвы воплотил ся,
Якъ человекъ пеленами убоги повил ся.

Которому цари великіє дари,
Ливанъ, смирну отдавали, златомъ покладали.

1) Нам. осталѣ; 2) волхвомъ; 3) юдскія.

Пастушкове з ягняткомъ пере[д] тымъ дѣтаткомъ,
На колѣна упадали, ему ся кланяли.

Давидъ о немъ смѣлне виграваесть,
Гойне на вѣхъ струнахъ удариетъ, Бога вихваляєть.

Ангели спѣвають, во вишныхъ волають,
Якъ на небѣ такъ на земли покой повѣдають.

И мы тешъ спѣваємъ, когда оглядаємъ,
По Марии рожденаго, Бога предвичнаго.

Паралелі: Богогласникъ, ч. 13. — Вертеп Г. Галагана (К. Старина 1882, IX) ч. 4. — Коляди і щедрівки, Львів, 1900, ст. 22—23. — Коляды, Львовъ, ст. 31.

116.

Р. VШ. Ч. 5.

Дѣтатко ся намъ народило,
Вшитокъ свѣтъ увеселило.

Три кралеве прихаждали,
Трой му дари давають.

Взяло на ся чловеченство,
Что значило его боство.

Принесли му дари за то,
Миро, кадило и злато.

Позналь его воль и осель,
Што былъ небесни поселъ.

На то, Боже, начина,
Веселите ся вшитокъ створиши.

Святу Тройцу визнаваймо,
Богу честь и хвалу отдаймо.

117.

Р. XII. Ч. 68.

Народзело ше намъ пахолятко,
Ей, ей лелію, пана Марію, пашъ
[Христосъ*].

Яки же му поясъ даме?

Учимъ же го окупаме?

Яке же му мено даме?

У водички у студеной.

А дзе же му посцель даме?

А до чого же го обвине?

В ослечкохъ на слами.

До пеленкохъ, до шматочкохъ.

А хто же го витаць будзе?

Триє цари к нему придуть,

И вони го витаць буду.

*) Сей приспів повтаряеть ся по кождій стрічці.

118.

Р. X. Ч. 117

Христосъ Господь свѣтит ся,
Всеми міру явви ся,
Пришедъ от Галилея:
Га, га, га, пришедъ от Галилея.

Авъ крещаю водою,
По миѣ грядеть Христосъ,
[С] хрісмомъ, благодатію.
Гу, гу, гу, [с] хрісмомъ, благодатію.

На Йорданъ ко Іоану,
Сыну Захаріюну,
Крестити ся от него:
Го, го, го, крестити ся от него.

О Іоане предтече,
Славный божій пророче!
Моли за насъ грѣшныя:
Га, га, га, моли за насъ грѣшныя.

119.

Р. X. Ч. 116

От Галилея Христосъ ко Йордану,
Глашаше пророку, пророку Іоану:

Простри руку, пророче, косни ся версѣ,
Создателя своего и моли всехъ.

Крещенія прося, ижъ не вѣдѣ грѣха,
Сей есь баранокъ божій, паша потѣха.

Гласъ с небесе слишаше сянъ мой любими,
Образъ носяй голубины.

На Йордану вѣдѣ царицу,
Во божестви единомъ, нераздѣльную.

Крещему ся во Йорданѣ вси восплещимо,
На во гласнихъ пѣніяхъ вси заспиваймо.

Слава Богу во тройци, вси викричаймо,
Надъ Йорданъ явленому ся, Боже, поклонъ отдаймо.

Христе Боже явлей ся, ижъ насъ просветилъ,
Ту на земли падонѣ¹⁾ жити сподоби.

Церковъ свою сохрани, недвижимъ от ниѣ,
Племени кровъ небориму.

Рачъ, Христе, здорити (?) тебѣ спѣвати,
Во[с]танія бо твоего всимъ дочекати.

¹⁾ Зам. падолѣ.

120.*)

Р. X. Ч. 26.

Богородице Дѣво, упованіє христіаномъ,
Покрый, соблюди и спаси на тя уповающихъ.

Богоносне Симеоне, приди подими Христа,
Бго же роди дѣвая чистая Марія(мъ).

Подъемлетъ рукама старецъ Симеонъ,
Содѣтеля закону и владуку всехъ.

Пріємлетъ на руку старецъ Симеонъ,
Иже вся съдержашаго рукою своею.

О дщи Фануилева, прійди, стани съ нами,
И благодари Христа спаса, сина божія.

Анна цѣломудренная провѣщаваеъ страшная,
Исповѣдуеъ Христа творца небу и земли.

Не старецъ мене держитъ, но азъ того,
И то от мене отпущенія проситъ.

Не старецъ мене держитъ, но азъ старца держу,
Иже рукою содержу всяческая.

Старче, прійди весело, на стрѣтеніє Христово,
И радуѣя, прійми владуку и виждителя твари.

Неспостижимое есть¹⁾ содѣянное о тебѣ,
Ангеломъ и челоукомъ мати, Дѣво чистая.

Чистая голубице, пескверная агнице,
Агнца и пастиря приносить во церковь.

О, Христе, всехъ царю, побѣду на враги,
Вѣрному си рабу, царю нашему, даруй.

Трисятелнаго²⁾ тріпностаснаго божества,
Благочестно да похвалимъ.

Богородице Дѣво³⁾, міру благая помощнице,
Покрый и соблюди от свакія⁴⁾ нужди и печали.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 12.

*) Р. VIII. Ч. 12: 1) встество; 2) воста слава трисятелнаго; 3) в мѣсто нынѣ дѣво; 4) всякия.

121.*)

Р. X. Ч. 27.

Свѣтло днесъ ликуймо¹⁾, псалми восклицаймо²⁾,
Бога отца створителя у всехъ вихваляймо³⁾.

Же намъ далъ благодать пребити⁴⁾,
Со синомъ своимъ единымъ всемъ намъ⁵⁾ кралевати.

Старче, прійди весело на стритеніє Христово,
Поклонъ отдай Ісусу Христу и Маріи пречистой⁶⁾.

Подіймо⁷⁾ рукама творца всего свѣта,
Нехай и насъ благословить на многая лѣта.

Голубица чиста, Марія пречиста,
Во церковь вѣноситъ папа⁸⁾ Ісусъ Христа.

Вѣрнихъ воспойте, духовно играйте,
Створителя вѣсего свѣта, Бога, прославляймо⁹⁾.

О Христе, всехъ царю, вишнихъ господарю,
Рачъ намъ тоє даровати, в неби царствовати¹⁰⁾.

Со святими лики и ангелскими хори,
Бысмо могли пребивати во сионскомъ дворі.

Тебе вихвалати, святъ Господь спѣвати,
Тебе Бога во тройцѣ единого знати¹¹⁾.

Паралелі: Р. I. Ч. 5. — Богогласникъ. Ч. 40.

122.**)

Р. XII. Ч. 55.

Марія подъ крижомъ¹⁾ стала, жалосне²⁾ плакала,
Гди на смертъ сина своего смутне позирала³⁾.

Серцемъ умливала, усти страпленими,
Ко сину жалосне мовить предъ вшиткими⁴⁾.

*) Р. I. Ч. 5: 1) ликуйте; 2) восклицайте; 3) всемъ прославляйте; 4) на земли пребыти; 5) насъ; 6) и матери бго; 7) подыми; 8) приносить во церковь панна; 9) створителя, своего Бога, прославляйте; 10) пребивати; 11) тебе, Бога единого всегда во тройци знати.

***) Р. VIII. Ч. 19: 1) крѣжемъ; 2) жалосне; 3) жалосне патрила; 4) ся строфка і дві дальші звучать так:

Сердцемъ землянымъ (?) вздыкала, усти страпленими,
Так то к своему сину мовить ту гнетъ предъ вшиткими.

Ахъ сину мой наймиленши, якъ барзо високо
 Виснишь на крестѣ распяти, от мене далеко.
 Ни ты на крижу распятимъ достати не могу,
 Ни у твоимъ утраплю спомочи не могу.
 Веденъ билъ есь от Анаша, ко Каяфашови,
 Укрижованъ и оплюванъ, оданъ Пилатови.
 Пилатъ го далъ невинаго Жидомъ роспаленимъ¹⁾,
 Баранка пониженаго, аки звиремъ лютимъ²⁾.
 На муку велику и на смерть престрашну,
 От Жидовъ всихъ проклятихъ тебе осуждену³⁾.
 Руди твои пресвяти на крестѣ ростягнули,
 Ноги сполу в едно в гвоадахъ прибили.
 Ребра твои пресвятии копиемъ пробилы,
 Кровь и воду сердца твоего сятю испустили.
 Пресвятое тило твое такъ барзъ скатовали,
 Штири тисящъ и пять ранъ велики задали.
 Одежди пресвятии ис тебе сторгали,
 Якъ изъ разбойника злаго, Жидове невірни.
 Остатное слово твое: Жажду, дажд ми пити!
 Оцетъ и желчь донесли ти, Жидове прокляти.
 Остатную горкостъ тоби трунку, сину, дали нити,
 Бо ти имъ далъ во ихъ нуждахъ святовъ мановъ жити.
 Отъслужили ся ти, сину, за твою угоду,
 Же ши имъ не далъ ископати якъ быдломъ в голоду.
 Матки, котри синовъ своихъ двоухъ, троухъ маєте,
 Кетъ⁴⁾ вамъ в нихъ еденъ зомре, якъ барзо жалите⁵⁾.

Ахъ мой сыну наймиленшый, виснишь на крѣжу распяти,
 Такъ барзо високо, от мене далеко.

Такъ же и я тебе не могу, Ісусе, дося[г]ти,
 Анишь тобѣ, мой синокку, не могу спомогти.

1) злореченымъ; 2) баранка великопочнога яко вилкомъ строгимъ; 3) строфок 7—14 нема в сѣм рукописі; 4) гдижъ; 5) парѣкате; дальше йде строфка, якої нема в Р. XII:

Терасъ я смутна мати, якъ я не маемъ парѣкати,
 Не маючи лемъ одинаго и того имамъ стратити.
 Остання строфка — що йде за сею — рѣвна 18 стр. Р. XII.

Ахъ я смутна матка того сина маю,
 С котримъ во великимъ жалю днесъ ся разлучаю.
 Якъ же я мамъ плащаницею тѣло покрити,
 На високимъ крижу цюлованя дати.
 Боже отче в високости, рачъ же ми то дати,
 Абимъ могла синомъ моимъ сполу погребъ мати.
 Ахъ сину мой намилейши, моли отца своего,
 Би мя рачиль слободити жалю великого.
 И по онимъ великимъ жалю приялъ до свитлости,
 Где в нимъ буду пребивати сполу во радости.
 Прошу тебе, Христе царю, рачъ мнѣ даровати,
 Бимъ пребивалъ во царстві твоємъ со всеми святыми.
 До теѣ радости вичней, ясней, неконечноѣ,
 Намъ отъ початку свѣта в небы стотовано.
 И всихъ напоминають, хрістіяне мили,
 Бисме вси на семъ свитѣ животъ полѣпшали.
 Молим ти ся Богу с плачемъ ай с чистимъ сердцемъ,
 Ближнихъ своихъ миловати, нищихъ ратовати.
 Нищихъ ратовати пре Бога живаго,
 Кажди памятали, же есь приказалъ.
 Если исполнимо, хрістіяне мили,
 Тогди ми вступимо пресятой коруни.
 Христе пресъ твое умученя, дай намъ гриховъ отпущеня,
 Бисме могли вихваляти, со ангели ликовати.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 19.

123.*)

Р. X. Ч. 46.

Ахъ я матка вармучена, что мамъ учинити?
 Мой синъ смерть окрутне рачиль подступити.

Пойдемъ, плакати будемъ надъ его ранами,
 Сина своего премиленаго омиемъ слезами.

Онъ в заградѣ на молитви кирвави потъ¹⁾ вилялъ,
 Аби тяшки и окрутни грѣхи наша омѣлъ.

*) Р. XII. Ч. 51: 1) плоть.

Корунованъ, поличкованъ, синъ мой наймиленшій,
 Оцетъ и желчъ то естъ терп[к]и горкій напои пѣль¹⁾ естъ по семъ нинѣ.
 О ти фалшиви Юдашу, что естъ ти учинилъ,
 Же си его невинаго тымъ злимъ Жидомъ продалъ?
 Ахъ Жидове злы, окрутни, прочъ сте его зранили,
 Ёго святу тварь солнечну слинами спалили?
 Ахъ поглядите, што ся на свѣтѣ дѣе,
 Человикъ грѣшни Бога своего на смерть осуждаеъ.
 Ламала matka свои руци, гдижъ вѣдѣла сына в ташкой муцѣ,
 Сина своего премиленаго, а на святымъ крижу распятаго.

Паралелі: Р. XII. Ч. 51.

124.)*

Р. XI. Ч. 3.

Яй любезна матко,
 У тихъ великихъ мукохъ,
 Шерцо ци роспадне,
 У тихъ великихъ жалюхъ.
 Гледа вона сина,
 Нѣгде¹⁾ го не найце²⁾,
 Питала ше Яна³⁾:
 Чи ши го не видель⁴⁾?
 Гуторель святы Янъ⁵⁾:
 Жалослива Матко!
 А твой любезни синъ
 Пилатовимъ дворе.
 Жици⁶⁾ го влапели,
 Терасъ е у суце,
 На шмерць му судцели,
 Сенѣтенцію дали⁷⁾.
 Матка того чула,
 Дорасъ ше рушела,
 Барс ше понагляла,
 До Пилатоваго двора.

1) пиль.

*) Р. XII. Ч. 58: 1) нѣдзе; 2) найдзе; 3) Иоана; 4) видзель;
 5) Иоанъ; 6) Жидзи; в сѣм Р. всюди приходить правильно „дз“ нам.
 „ц“, тому окремо не буду його всюди визначувати; 7) сентенцію.

Обрасъ ше ей пременель,
 От велкого крику;
 Розопнѣ¹⁾! — въщицки
 Такъ крѣчали.
 З великимъ народомъ Ісусъ
 Рушель ше до драги,
 А драга Марія
 Чула и плакала:
 Любезни мой сину,
 Натъ тобу ше жалімъ.
 А тотъ велики крижъ,
 На Христа вонъ спаднулъ,
 Позбиваль вонъ лѣца,
 Барсъ з нѣхъ тамъ крєвъ цекла.
 Уцераць²⁾ любезна маць его³⁾,
 Не могла прегвариць
 От жалю велкого.

А потъ крижомъ Христосъ
 Вельо расъ вонъ спаднулъ,
 Нѣхто не дошмеваль
 Ёму тамъ помагаць.
 Овалялъ ше му обрасъ,
 Долу нѣмъ поцекло⁴⁾,
 Веронка вицела,
 Хустку му подала,
 А Хрїстови⁵⁾ вона
 Тамъ була служиѣца.

Побожна Веронка⁶⁾
 Барсъ за Хрїстомъ плаче,
 Хустку му подала
 Та ше поуцераць.
 Богъ ше гу вѣй нагнулъ,
 Хустку ей навадь даль.

Побожна Веронка
 Попатри на хустку,

1) розпни и; 2) сього слова нема; 3) його; 4) крєвъ цекла; 5)
 сього слова нема; 6) Верунка; так і дальше звучить се слово.

А то Христовъ обрасъ
Шицокъ на ней осталъ.
Побожна Веронка
Бара ше вона злякла¹⁾:
О мой люби пане,
Не забуць ти за мене.

А на Калварію
Его тамъ отнесли²⁾,
А тотъ велики крижъ
На жемъ му звальели,
А его голого,
Гвоздами прибили.
Такъ нашого Христа
Жиди росняли³⁾.

Жалослива матка
Терасъ го опатра,
Его велки болѣ
Єи давели;
Христа облапела,
Кревь з него⁴⁾ сцерала,
Попатрела на сина,
Дорасъ тамъ замлила.

Жалослива матко,
И ангели плачуть,
Слунко и мешачокъ
Жалосливо швѣца;
Ище и камене
Шицко попраскало,
Такъ нашого Христа
Шицко жаловало.

Подъ небомъ звирина
Терасъ шицка плаче,
Бар[с] ше тамъ зацмело,
Цевятей гоцини;
Зармуцело ше тамъ
Драге слунко нашо,
Нема мешаць ясноць
Анѣ нашо звизди⁵⁾.

1) злякла; 2) отвели; 3) розопали; 4) нього; 5) гвиади.

Зармуцело ше тамъ,
Цо подъ небомъ шицко;
Шицка жем ше тресла,
Квитки пожовкнул¹⁾,
Ище родни древа,
Шицкі ше стубели,
Мертви ше рушели,
Труни вохабели.

А Христови шерцо
С копію пребили,
Драга маць вицела,
Доразъ на жемъ...²⁾.
Барзъ тамъ Христось скричаль,
Святу душу видалъ,
Любезному отцу
Христось душу видалъ.

Паралелі: Р. XII. Ч. 58.

125.*)

Р. X. Ч. 14.

О дѣвице пречиста,
Мати благословеная,
Всехъ родовъ избраная.

Во рождестви Ісусъ Христа,
Вшедшаго ти Бога неса,
Обрите ся дѣво чиста.

Симеонъ старецъ прорече,
Єгда Христа кровъ истече,
Твое сердце мечъ просече.

От невірнихъ закланаго,
Убитаго, испльованаго
Агница пренепорочнаго.

Слонце во тму премини ся,
Луна во кровъ претвори ся,
Богъ бо на крестѣ яви ся.

Ты же с плачемъ вопияше,
Непрестано и ридаше,
Гласъ жалосний испущаше.

Уви мнѣ, сину прекрасни,
Свѣте очи твои ясни,
Про что єсь такъ барзо страшни?

Виджу тебе скирвавлена,
Ребра твоя прободена,
От рода не умилена.

Уви мнѣ, любими сину,
Оставляєшь мя єдину
В девятую дня годину.

Что Жидомъ сотворилъ єси?
Почто на крестѣ вошелъ єси?
Престолъ имашъ на небеси.

1) пожовкнули; 2) на жем спадла.

*) Порівнанъ тут не подаю раз, що вони незначні, друге що паралельний текст є в Богогласнику.

Испусти гласъ чадо мое,
Нехай слышу слово твоє,
Вижду, же уж остатное.

Кому мя ту поручаєшь?
Кому мя в опіку даєшь?
Покиль еще духа маєшь.

Видишь мене убогую,
Видишь мене мизерную,
За весь міръ опушеную.

Где приклоню главу мою,
С кимъ потѣшу жалость мою,
Чемъ мя не берешь собою?

Христось на крестѣ прорече,
Іоана синомъ нарече:
Се мати твоя, чловеце.

Незлюбиви агне царю,
Самого тя благодарю
На небеси господарю.

Претерпиви за насъ страсти,
Свободи насъ от напасти,
Диявольской ненависти.

Дай ся вирнимъ оглядати,
Гди маєшь от мертвихъ встати,
По всемъ свѣтѣ царствовати.

Паралелі: Франко, Карп. літ. Ст. 139. — Богогласникъ. Ч. 116.
— Р. I. Ч. 10. — Р. VIII. Ч. 17. — Р. XII. Ч. 56. — Записки,
т. XVII. Ст. 53—55. — Малый пѣснословецъ, Коломия, 1895, ст.
39—41. —

126.*)

Р. X. Ч. 30.

Християне плачите,
Смутне вси приступите;
Все сердце да ся смутить,
Котре Ісуса вѣритъ.

Іерусалиме славны,
В тебѣ вырокъ мукъ явны,
На Ісуса спаса свѣта,
Гди ималь трицять три лѣта.

Жиди все собраша ся,
На Христа шаташа ся;
Кричать: Маріина сына,
Распны¹⁾ Назарянина.

Слухай, кажди чловеце,
Пилать сія прорече:
Не вижду я въ немъ вини,
Не естъ смерти повини.

*) Р. XII. Ч. 57: 1) распни и.

Много нань клеветали
И во лице ударяли;
Повторяли словеса:
Распни, распни Ісуса.

Ахъ грѣшнику, страхай ся,
Зряше¹⁾ сія, покай ся;
На смерть Христа готують,
Жида Спаса крижують.

Все створиня рушит ся,
Все вирни смутят ся,
Бгда видять на крестѣ
Христа распята за ны²⁾).

Слонце въ тму преминыт ся,
Луна въ кровь претворит ся,
Скали ся распадають³⁾,
Мертви от гробовъ во[с]тають⁴⁾.

Земля велми трясет ся,
Зависа распаде ся;
Сія Христа жалуетъ,
А грѣшницѣ не плачуть.

Ктожь будетъ такъ невдячны,
Ктожь твердѣши натъ скали?
Котри Христови раны
Видять вмордовані.

Ахъ грѣшнику кай ся, кай (ся),
Бгда хочеть⁵⁾ войти в рай,
Котри Христось отвираєть,
Гди на крижу умираєть.

Отворь сердце отцови,
Подай місце духови,
Поклони ся синови,
Яко твоему Спасови.

Ахъ престаєть южь грѣшити,
Христа знову ранити;
Покашь любовь за любовь
И не грѣшъ на віки віковъ.

Паралелі: Р. XII. Ч. 57.

1) вряще; 2) ни; 3) распадали; 4) востали; 5) хочешъ.

127.*)

Р. X. Ч. 37.

Днесь благодать насъ собираеть,
Духа святаго всимъ намъ подаеть.

Во Вифтанію Христосъ приходить,
Всихъ насъ от грѣховъ южь выслободить¹⁾.

Четверодневна зъбудилъ от мертвыхъ²⁾
И всихъ возведе от ада пожернихъ³⁾.

Всѣди на жребя подъ яремнича,
Хотяй насъ збавити от прелестника⁴⁾.

Грядый Сионе, возвесели ся,
Прियाи Христа въ себи⁵⁾ спѣши ся.

Во Іерусалимъ идеть от Вифтанія,
Вислободить насъ⁶⁾ от ада и змяя.

Изъ усть младенецъ хвалу приємлетъ⁷⁾
И царство свое днесъ восприємлетъ⁸⁾.

Іже⁹⁾ приходить ко волной страсти,
Хотячи всихъ насъ от грѣховъ спасти.

И юдейскіи вси¹⁰⁾ пособници,
Горко рыдають, якъ¹¹⁾ преступници.

Мы незлобывы¹²⁾ уподобим ся
И чистимъ серцемъ приоздобим ся¹³⁾.

Осана Богу во вишнихъ рецимо,
Згодне поюще вси восклицаймо¹⁴⁾.

Іже насъ избавилъ от всихъ нашихъ грѣховъ,
Нехай ему будетъ хвала на¹⁵⁾ вѣки вѣковъ.

Паралелі: Р. III. Ч. 38. — Р. VIII. Ч. 15.

(Конецъ буде).

Р. III. Ч. 38: 1) высвободит; 2) з мертвыхъ воздвигнув; 3) и всѣхъ пожертыхъ из ада уволил; 4) хотя избавити от прелести челоуѣка; 5) нынѣ; 6) высвободити; 7) приймуеть; 8) царство свое вѣрнымъ днесъ даруеть; 9) еже; 10) Іудейская вся; 11) яко; 12) незлобиво; 13) чистыми сердцами приготовимъ ся; 14) алилуя поюще мило крикиѣмо; 15) слава во.

В Р. VIII. Ч. 15 — не ціле, тому пропускаю його.

Памяти Александра Лазаревського.

31 марта (13 цвѣтня) умер в Киіві, в 68 році життя Александръ Матвѣевичъ Лазаревський.

Для каждого, хто бодай здалека слѣдив за розвоєм української історіографіі в 2-ій пол. XIX в., сі слова не потрібують пояснень. Покійникъ належав до чільнихъ репрезентантівъ того наукового руху, що почавши ся з оживленнемъ українофилства з кінцемъ 50-х рр., кладе властиві підвалини для наукової історіографіі України-Руси. Імена Костомарова, Антоновича й Лазаревського яснють в історіі сього періода нашої науки — вони надавали їй тон, пробивали перші міни науковихъ дослідівъ в минувшість України і вказували дороги цілому поколінню робітниківъ. При тімъ кождий з сихъ трохъ головнихъ репрезентантівъ української історіографіі 2-ої пол. XIX в. мав свою спеціальну сферу в нашій історіографіі, свій методъ і манеру і свої спеціальні вихідні точки. Спільнимъ було у всіхъ нихъ те, що кождий з нихъ не обмеживъ ся самимъ обробленнемъ готового історичного матеріалу, а в великихъ масахъ вносивъ його самъ — того вимагавъ доконче тодішній станъ української історіографіі. Спільна була й українофільська призма їхъ історичного сьвітогляду, та демократичний, народолюбний характеръ його, спільний всій тодішній стадії культурного розвою української суспільности; за тимъ починаютьъ ся вже різниці. Коли в Костомарові мали ми майстра-оповідача, в роді Амедея Тері, з якимъ його неразъ порівнювано, з спеціальною інтуїцією для етнографічного елемента, етнографічно-національного характеру в історіі, з спеціальнимъ інтересомъ для старої Русі й політичної історіі козачини, а в Антоновичу маємо конструктивний ум, з спеціальнимъ нахиломъ до зведення історичнихъ фактівъ до можливо простихъ схем, з неохотою до наративної манери, такъ сильної у Костомарова, з спеціальнимъ

замилуванням для відносин суспільних, головню в литовсько-польськїм періодї нашої історїї, — в Лазаревськїм мали ми провідника, можна сказати — фанатика документальности, рівно неприхильного і до романтичної оправдї історичних фактів і до теоретичних конструкторь, при тїм спеціалїзованого знову в зовсїм відмінній сферї, майже або й зовсїм не рушаної його товаришами — Гетьманщинї кінця XVII й цілого XVIII в.

В маленькїй замітці, яку пишу я під сьвіжим вражіннем сеї утрати, не можу я мати ані заміру докладно схарактеризувати сю характеристичну фігуру, сю довгу й енергічну діяльність. Треба надїятись, що ближшї співробітники покійника з кругу Київської Старини, котрої душею й першим, можна сказати, співробітником був він протягом кількадесяти лїт, сповнять невдовзі обовязок, який на них в першій лїнії лежить — дати образ житя й діяльности їх сенїора й товариша*). Я-ж обмежу ся кількома словами — на помнику по покійнім.

Олександр Лазаревськїй родив ся в 1834 р., в небогатїй поміщицько-урядничїй родинї в Конотопськїм повітї. Родинні традиції, окруженнє, молодечї вражіння, обставини житя як найтіснїйше вязали його з сферою, що потїм стала предметом його спеціальних інтересів і наукових студїй — старою Гетьманщиною. Оден з молодших синів, він виростав під доглядом своїх старших братів — Василя, Михайла й Федора, типових українофілїв, приятелїв Шевченка. Молодечї лїта прожив він в далеких переїздах, на чужинї, і так звичайна у Українцїв постальїя підогрїла і в сьвідомість перевела фізичне привязаннє до вітчизни. Пізно відданий до школи, вже розвиненим і сформованим підростком, він не уложив ся в рами шкільної науки. На шкільній лавцї він шукав відповідї на питання, які насувала його любов до вітчизни, він багато читав, студював, і в 1853 р., учеником VI класи петербурської гімназїї подає до друку в чернигівськїх Губернських Вїдомостях свою першу працю — „Указатель источниковъ для изученія Малороссійскаго края“.

Бібліографічний показчик української історїографїї і етнографїї під пером гімназїаєста — се був гороскоп цілої діяльности

*) Остатня книжка Київської Старини (за май) принесла цїнний показчик надрукованого покійником, старанно уложений його земляком (Степаном Пономарьовим?), і некрольоґ, досить формально зроблений; обїцяно „рядъ очерковъ и воспоминаній“, але пожадана таки методично зроблена монографїя, а не самї принагіднї „начерки й спогоди“.

тадановитого Чернигівця. Протягом кількох лїт він друкує в тих же Губернських Вїдомостях річні огляди літератури українознавства, видає поправлене й доповнене виданє свого показчика, переходить далї до рецензїй і маленьких монографїй та публікацїй документів. Гетьманщина зістаєть ся невідмінно центром його інтересів, хоч не бракує принагідних заміток — документальних вказівок, матеріалів і т. и. з иньших сфер. Одиноко стоїть, без впливу на дальшу наукову діяльність Лазаревського його університетська праця про хронограф — Записка о русскомъ хронографѣ, написана на тему дану проф. Сухомліновим. Вона відкривала йому дорогу до університетської кар'єри, але молодого Лазаревського вона не звабила — мовляв не чув у себе здібности до професури, а борше може й тому, що тягнуло його в сфері, академічною наукою в Росїї не признанї і тоді й досї. Він обертав ся тоді в петербурськїх українофільськїх кругах, одягав ся по українськи і був близьким чоловіком до Шевченка, як і його старшї брати, — перебував при нїм при його смерті і провожав його тіло на Україну. В тодішнїм органї російського українофільства — Основї, він брав діяльну участь, але ще більше тягнуло його до практичної українофільської роботи, — мабуть і тому також перспектива академічної кар'єри не могла його звабити. Коли починаєть ся емансипація селян, Лазаревськїй кидає Петербург і переходить на ґрунт, вистаравши ся собі посаду правительственнаго комісара при переведенню реформи.

Служба на Україні (в Чернигівщинї й Полтавщинї, потїм в Києві, в ріжних „вїдомствах“, в міністерствї внутрішних справ, в „акцизї“, в банку, вкінці в судівництві), при розвиненїм уже здавна замилуванню Лазаревського в історїї Гетьманщини й добрим обзнайомленню з нею, дала йому спромогу оцінити вартість архівальних останків Гетьманщини, які тоді ще зацілїли по ріжних урядах (деякі з них потїм зникли, і ексцерпти Лазаревського часом лишили ся одиноким їх слїдом), він з западом забираєть ся до вишукування й студювання сих останків урядових і приватних архівів, а результатом сих студїй, по придрїбнї принагіднї замітки, які містить він особливо в ріжних чернигівськїх виданнях (Чернигівськїм Листку, Чернигівськїх Губернських Вїдомостях, Записках статистич. комитета) починає появляти ся ряд більших його публікацїй. Він розпочинаєть ся монографїєю про його тіснїйшу вітчизну — Конотопская старина, 1862. В 1868 р. виходять двї капітальнї публікацїї, якими

зазначають ся дві серії його праць про Гетьманщину — Мало-російські посполитые крестьяне (1648—1783 г.), историко-юридический очеркъ по архивнымъ источникамъ, и Обзоръніе Описи Малороссіи, розпочате Лазаревським, продовжене М. Константиновичем, що потягнуло ся на довгі літа, але на жаль не було зібране до купи в осібнім виданню й лишило ся в цілості мало приступним.

Монографія про селян в Гетьманщині, оперта на зовсім нових матеріалах, завдяки їм лишила ся підставовою працею й досі, по тридцяти літах, але ще важнійше її вихідна точка — погляд на Гетьманщину. На місце романтичної ідеалізації в козаколюбнім і українофільським дусі, якою обвивано її в українських шляхотських кругах, де виріс Лазаревський, — розвинув він страшний образ суспільно-економічної еволюції Гетьманщини, що полягала в обрабованню й поневоленню свобідного й економічно-самостійного козацтва й поспільства козацькою старшиною — предками шляхотських українофілів XIX в. В сім становищі автора дав себе знати перелом культурних і суспільно-економічних відносин, зроблений емансипацією селянства й свободолюбним духом українського відродження. Воно стає вихідною точкою не тільки для самого Лазаревського, а можна сказати — для всього пізнішого студійовання Гетьманщини, що не тільки провідною гадкою, а й самим методом і преділекцією для певних питань — як раз суспільно-економічної історії — стоїть в найтіснішій звязку з історіографічною діяльністю Лазаревського (Єфименко, Лучицький, Багалій, В. і М. Василенки, Мякотін, й ин.). Як з одного боку се була перемога критицизму над романтичними легендами, народолюбства над шляхотським українофільством, так з другого боку треба признати, що в своїй острій критиці козацької старшини Лазаревський і його школа (її можна так назвати, хоч би й супроти чоловіка, що не мав нічого спільного з яким будь учительством) була дещо й односторонна й несправедлива до сеї старшини, складаючи на неї всю вину (яка мусить бути добре поділена між нею й тодішнім російським правительством і його політикою на Україні), а з другого боку — переочуючи за економічною експлуатацією й більше ідеальні чинники в діяльності козацьких патріотів.

Вони безперечно в ній були. Змагання до ширшої європейської освіти, до культури взагалі не можна об'яснити лише амбіцією доробкевичів. Ідею української автономії у козацької старшини не можна звести до самих лише змагань до свобідного

використовування української людности, і сій ідеї вміли українські каригровичі й доробкевичі з старшини жертвувати при нагоді й свою карією й мастки. А тим часом школа Лазаревського, слідяча гріхи української старшини супроти козацтва й народніх мас на полі економічнім й суспільнім, забувала зазначити сю другу сторону медалі, й результатом бувала не раз односторонність*). З сього боку характерне було становище самого Лазаревського супроти традиційного мученика старшини — Полуботка. Протип сеї традиції Лазаревський виступив іще маленькою заміткою в Основі 1861 р., а потім забив і колодию привалив в монографії про Полуботка — в Русскім Архиві, 1880, I — монографії цінній, але односторонній**).

За розвідкою про селянство ідуть менші монографійки Лазаревського з суспільного устрою Гетьманщини — про духовенство сьвітське й чернече, про сотників. Але тезі селянства відповідала антитеза старшини — її історію виношував тоді Лазаревський. Матеріалом для сеї історії мали послужити студії над поодинокими родами. Лазаревський починав їх публікувати в алфаветичнім порядку в 1868 р. (8 родів, А—В, в Записках черниг. статист. ком.), потім знову в 1875—82 р. (19 родів, А—М, і кілька поза порядком, головно в Р. Архиві 1875—6 і К. Старині 1882), і не полишає таких монографій і пізнійше (К. Старина 1884—1893, 15 родів***). Крім того від часу до часу давав він невеличкі розвідки про поодиноких репрезентів козацької старшини, головно з нагоди публікації в К. Старині того чи иншого старого портрета — аматором і збирачом таких портретів покійник був великим. Але як не цінні

*) Сі гадки тому десять літ підносив я в своїй статі в поводу „Малоросійського дворянства“ Єфименкової, одного з найбільш талановитих образків написаних зі становища школи Лазаревського, але сі мої замітки видруковані в такій часописи якою була нок. Правда (1892, цвітень), будуть мати, мабуть, повну сьвіжість повинні й тепер, і я їх тому повторюю — не на адресу нок. Лазаревського, а взагалі сього напрямку української історіографії.

**) Поправку до поглядів Лазаревського на Полуботка постарав ся потім дати д. Я. Шульгици в своїй статі про Полуботка в К. Старині, 1890, XII.

***) Сі історії родів доконче-б треба зібрати й видати осібно. Взагалі видання вартійших статей покійника — часто мало приступних, бо уміщених в різних періодіках, повинно бути першим обов'язком для прихильників покійника. „Посполитые крестьяне“ його вийдуть незадовго в перекладі в Історичній бібліотеці т. XXII.

самі по собі є біографією й історії родів, приходять ся дуже жалувати, що покійник величезного матеріала, зібраного ним по історії старшини — її суспільно-економічної еволюції, її побута й культури — котрої єдиним знавцем був він — не звів в оден образ.

Так само в монографічній схемі задумав покійник в 90-х рр. представити історію українознавства й українофільства серед української лівобічної шляхти почавши від кінця XVIII в. і до половини XIX, — в біографіях його головних репрезентантів — попередників кружка Київської Старини, як характеризував їх автор. З сеї серії вийшли статі про Полетик, Якова і Олександра Маркевичів, Ол. й Ів. Мартосів (в К. Старині 1891—7, переважно під титулом: *Прежніе изыскатели малорусской старини*). Дальше не пішло, не тільки не прийшло до одноцільного образа сього прецікавого національного руху. Перевага аналітичного напрямку над синтезом, очевидно, з літами ще збільшала ся в Лазаревським, і те що уважав можливим для себе молодий дослідник, на порозі своєї наукової роботи, вагав ся піднести на свої плечі зрілий майстер, в повнім узброєнні метода й знання; ширших тем — історії інституцій, верств, більших періодів він не дотикає і всю енергію переносить на призирання матеріялів, препарованне фактів, неустанно видобуваючи їх з архівів публичних і приватних.

В сей бік робота покійника звернена була вже від перших кроків наукової діяльності. Він був у сій сфері безпосереднім наступником Бодяньського, котрому присвятив свою першу працю — *Указатель в поправленім виданні 1858 р. і остатню — т. III Описанія Малороссиі, і ще більше — Максимовича, з котрим зближав його не тільки вибір тем, а й сам метод використання матеріялу, сам характер праць. Максимовичеве Оглядіє полковъ и сотень, Бубновская сотня були безпосередніми попередниками Описанія старої Малороссиі і иньших подібних публікацій Лазаревського, а в фактичних спростованнях, бібліографічно-документальних замітках Максимовича віє тойже дух препаровання „фактів“, „документів“, який потім в систему переводить Лазаревський. Розумієть ся, в дослідях сього заложені провідні гадки яких ще не чути у Максимовича (те осужденне козацької старшини й цілого панського життя), але метод, напрям, характер досліду — дуже близькі до себе.*

Не сходивши ся ближше з небіжчиком, не вмію сказати, скільки було впливу обставин звернїх, незалежних від нього,

і скільки особисті уподобання небіжчика відбили ся на його способі використання матеріялу. Археограф від п'ят до маківки, збирач матеріялу передовсім — він не лишив по собі ніякого більшого дипломатарія, який хоч в частині міг би рівняти ся з томами нагромадженими Костомаровим або Антоновичом. Правда, він не мав для того такої інституції під рукою, яку Костомаров мав в археографічній комісії петербурській, а Антонович в київській, але здаєть ся, при своїй енергії й широких конексах Лазаревський для такого дипломатарія міг би знайти приміщення, чи й сотворити для нього відповідну можливість, як би й особисті уподобання не тягнули його борше до такого півобробленого публікування матеріялу, яке практикував він переважно. Уже його монографії по історії фамілій в значній мірі входять у сю сферу публікацій півобробленого матеріялу. В повнім розвою сей метод виступає в серії його видань по історії землевладіння й суспільно економічних відносин. *Обозрїєніе Румянцевской описи, можна сказати, розпочинає сю серію публікацій. 1888 р. виходить перший том його капітальної праці — „Описание старой Малороссиі, матеріялы по истории заселения, землевладения и управления“, розложені по полкам. До смерті авторови удало ся видати лише три томи — полки Стародубський, Ніжинський і Прилуцький, але тимже методом обробив він і ще декотрі місцевости — Исторические очерки сель Конотопскаго уезда, юго-восточная часть, 1886, Исторические очерки полтавской Лубенщины XVII—XVIII вв., 1896, а також Изъ истории сель и селянь лѣвобережной Малороссиі, 1891. В них Лазаревський дає історію полка, ближше спинаєть ся коло полкової старшини, далі переходить поодинокі осадн і коло них збирає відомости джерел про суспільні, економічні й побутові відносини. Джереловий матеріял подаєть ся в ексцерптах, або просто переповідаєть ся, звичайно без цитатів (джерела вказані в передмові).*

Переглядаючи єї праці, що лишили ся головною рісє de resistance наукової діяльності покійника, приходять ся дивувати ся величезній праці, вложеній в неї, великому запасу невиданого матеріялу, постяганому автором, але — й жалувати, що покійник вибрав таку форму для використання сього матеріяла. Публікації сих джерел *in extenso*, чи в ексцерптах (менше важного) Описаніє заступити, розумієть ся, не може, і виданне їх зістаєть ся пекучим поступятком і після праць Лазаревського. З другого боку — жалко, що в таку механічну, словарного характера працю вложив ся покійник з своєю вели-

чезною ерудитською й талантом, замість — дати систематичний образ устрою, суспільних і економічних відносин... Його Описаніє на довго лишиться підручною книжкою для кожного, хто буде приходити в якусь стичність з історією Гетьманщини, але покійник міг би дати без порівняння більше, змінивши свій план.

Що спромоги публікувати джерела in situ покійник не був позбавлений зовсім, показує показне число тих джерелових публікацій, які вийшли з його ініціативи, або й ним самим були зроблені.

Осібнo (мабуть коштами дотичних фамілій?) були видані Лазаревським дві цінні збірки з приватних архівів — Сулимовській архів, 1884, і Мотыжинській архів, 1900, а в Київській Старині ще кілька дрібніших збірок подібного характера — Любецькій архів (1898), Отрывки изъ семейнаго архива Полетикъ (1891), Частная переписка И. Р. Мартоса (1896, не скінчена), і кілька дрібніших. З мемуарної літератури XVIII в. видав він в додатках до К. Старини Дневник Ханенка і розпочав повне виданне дневника Як. Маркевича, що спинилося одначе на третім томі, а в Читеніях київського історичного товариства (т. XII) — цінні Отрывки изъ дневника гетманской канцелярии за 1722-3 рр. З великої маси ним зібраних або до евіденції приведених документів публичного життя Лазаревський опублікував кілька спеціальних колекцій або описей, як Акты по истории землевладѣнія в Малороссіи 1630—1690 гг. (1890), Отрывки изъ нѣжинскихъ магистратскихъ книгъ 1657—1674 гг. (1877), Цеховые акты лѣвобережной Малороссіи (1902), Акты по истории монастырскаго землевладѣнія въ Малороссіи (1636—1730) (1891), Малороссійскія переписныя книги 1666 г. (1899), Опись конотопской сотни 1711 г., Генеральное слѣдствіе о маестностяхъ Черниговскаго полка (1892), Списки черниговскихъ дворянъ 1783 г. (1890) Матеріали для общественнаго и частнаго быта Малороссіи XVIII в. (1896), і різні дрібніші. В сумі того збереться чимало, але се — тільки відривки того матеріалу, який мав Лазаревський в евіденції, і то ще далеко не найбільше цікаві.

В кождім разі лишилося се гріхом української інтелігенції, „лівобічної“ передовсім, що маючи в своїх руках земські видання й фонди, й чимало приватних меценатів, а бачучи таку рідку археографічну силу як Лазаревський, не потрапила вона

для нього сотворити якогось археографічного видавництва для систематичної публікації матеріалів до історії Гетьманщини*) і заохотити його до такої публікації, коли він справді такої заохоти потребував.

За всім тим майже піввікова (року лише бракувало їй до п'ятдесяти літ) інтензивна діяльність Лазаревського полишила по собі великий науковий капітал в виданню сирого і препарованого матеріалу й його обробленню. Опублікований на вість про смерть Лазаревського показчик його праць містить коло 300 номерів публікацій різного рода, але сюди не ввійшли ще різні анонімні його замітки. Як ініціатор і головний діяч Київської Старини він також сею дорогою причинився дуже багато до студіювання Гетьманщини, котрій — очевидно не без впливу покійника і його школи Київська Старина присвячувала свою головну увагу. Як я вже вище зазначив, можна з повним правом говорити про „школу Лазаревського“ в історіографії Гетьманщини, хоч вона й не творилася ex cathedra. Се все, як я вже в початку підніс — робить Лазаревського одним з найвидніших репрезентантів української історіографії 2-ої пол. XIX в. Утрата понесена нею з смертю Лазаревського тим більше болюча, що покійник полишив їй в повноті сил, серед дуже інтензивної наукової роботи...

Ближше не сходившися з покійником, я не беруся до оцінки його як чоловіка. Те що знаю з других рук, свідчить про його високо характерну й благородну натуру. Карієризм був йому не знаний. Популярності, навіть в наукових кругах він не шукав — і не мав її; сьмішно сказати, що науковий робітник такої величини не був, по за Києвом і Черниговом, властиво членом ані одної більшої наукової інституції чи товариства! Се зрештою достроюється до одноцільності сеї характеристичної фізіономії. Всім своїм складом був він чоловіком місцевим, „лівобічним“, Чернигівцем — і в науці, і в життю. Суспільно-національний його світогляд задержався так як виливсь в часах народолюбного українофільства Основи — не подавсь він назад (і се для людей його покоління треба

*) Від минушого року таке видавництво утворене при Чернигівським Земським Збірнику п. т. Матеріали для історії економіческаго, юридическаго и общественнаго быта Старой Малороссіи, издаваемые под редакціей Н. П. Василенка. Очевидно, таке видавництво можна було створити й десять чи двадцять літ скорше.

вважати заслугою), але не пішов і наперед. Від новішого українського національного і наукового руху стояв він осторонь. Зрештою і в національним питанню, як і взагалі, не любив він загальних, програмових висказів, волів конкретну працю, й дійсно вірно й щиро служив своїй горячо любленій вітчизні так як розумів сю службу. І ся служба не повинна і — певно — не буде забута в українським потомстві.

М. Грушевський.

Miscellanea.

Ким свідчив ся Отокар?

Проба інтерпретації оповідання Галицько-волинської літописи.

В Галицько-волинській літописи маємо під р. 1257 оповідання про кінець австрійської справи, себто про облогу Гімберга Отокаром та поворот Романа Даниловича на Русь¹⁾. Отокар радить обложеному Романови залишити союз з угорським королем, обіцяє, що поділить ся з ним австрійськими краями, і каже: „азъ же глаголю правду и поставлю ти послуха, отца си папу и 12 пискуна, на послушество“.

В історичній літературі загально прийнято, що Отокар давав яко свідків „папу і 12 єпископів“; н. пр. покійний проф. Шараневич переклав се літописне місце так: „ich aber sage die Wahrheit und stelle dir Zeugen, den Pabst und 12 Bischöfe“²⁾. В сій лекції уважаєть ся отже слово „отець“ почесним епітетом Отокара папі (бо Отокар неначе-то зове папу своїм отцем) і через те просто ігноруєть ся. На мою думку не годить ся збувати його так легко, як се діялось до тепер, бо воно має правдоподібно зовсім иньше, важнійше значіння.

Вже відповідь Романа Отокареви: „правдою обѣщахся отцю си королеви Угорському“, що в стилевім укладі слова „отець“ що до дальшого дієімєнника не рїжнить ся нічим від попереднього речєня, уважав проф. Шараневич відповідним перекласти так: „Ich habe mich aufrichtig dem Vater und dem König von Ungarn gegenüber

¹⁾ Іпат. л. вид. 1871 р. с. 554—5.

²⁾ Нуратіос-Chronik роз. VII, с. IX; пор. ще розд. IV, с. 68.

verpflichtet“¹⁾. Тут отже в слові „отець“ добачив проф. Шараневич не якийсь почесний епітет Романа угорському королеви, а особу князя Данила. Іншу лекцію сего речення дав Костомаров, прикладаючи слово „отець“ до угорського короля, одначе при тім заступаючи його словом „тесть“²⁾. Але супроти сього, що Беля IV не був ніяким тестем Романа, лекція Костомарова упадає. Варто одначе звернути увагу на причину такої лекції. Звісно, що так між словами „отца си“ і „папу“, як також між словами „отцю си“ і „королеви Угорському“ нема в тексті (друкованім) ані якоїсь інтерпункції, ані злучника. Се власне й привело Костомарова до того, що прикладаючи слово „отець“ до папи³⁾, на тій самій основі приложив він його й до угорського короля з певною відміною, як вище подано.

Хоч, як сказано, між словами „отцю си“ і „королеви Угорському“ нема ані злучника ані інтерпункції, лекцію проф. Шараневича можна прийняти без застережень, бо в тім разі трудніше розуміти під словом „отець“ епітет угорського короля. Епітет скорше можна-б припустити в словах Отокарових і така гадка може потверджуватись (хоч тільки на перший погляд) иньшим місцем літописи, де папа названий отцем князя Данила: „Онъ же (Данило) вѣнѣць отъ Бога прия, отъ церкве святыхъ Апостолъ и отъ стола святаго Петра, и отъ отца своего папы Некентія, отъ всихъ епископовъ своихъ“⁴⁾. Але тут зовсім ясно видно, що літописець, оповідаючи з таким явним ентузіазмом про сей незвичайний факт, яким була коронація руського князя, ужив для папи назви „отець“ лиш яко реторичного звороту⁵⁾, для побільшення ефекту свого і так вже бомбастичного оповідання. Та се далеко трудніше припустити в словах Отокара до Романа, поданих в oratio recta без найменшої реторичної закраски, противно — з повною простотою стилю.

Думаю одже, що вірніша лекція Отокарових слів буде така, як я її подам і що, по всякій правдоподібности, в тім значінню переповів єї слова сам літописець: Отокар дає Рома-

¹⁾ *ibidem* розд. VII, с. IX.

²⁾ Русская Исторія въ жизнеописаніяхъ ея главѣйшихъ дѣятелей, вид. 1873, I, с. 145.

³⁾ *ibidem*.

⁴⁾ *Ипат.* с. 548.

⁵⁾ Притім може се бути антитезою до палєських слів: „сыну! прими отъ насъ вѣнѣць королевства“ (*ibidem*).

нови яко свідків „свого отця (короля Вячеслава), папу і 12 єпископів“. Неможливим се в кождім разі не буде, бо що король Вячеслав ще жив в часі облоги Гімберга Отокаром, можна виводити з сього, що літописець називає Отокара не королем, а „герцюком“ (себто герцоґом). Коли отже Вячеслав ще тоді жив, то годі припустити, щоб Отокар свідчив ся самим лише папою та католицькими єпископами (що були в кождім разі не конче певними свідками для руських князів), поминаючи власного батька. Мині здасть ся, що Отокар, засвѣдчившись попри се своїм отцем, міг тим більше числити на успішне поладженє справи. Також і Роман, як бачимо, у відповідь Отокарови покликує ся для більшої ваги на обіцянку, зроблену не лише угорському королеви, але й свому отцеві Данилові¹⁾.

Прийнявши таке розуміне літописного тексту, яке я піддаю, можна з того вивести деккі вказівки для докладнішого означення хронології сих подій. Найновішими часами вважаєть ся роком повороту Романа на Русь то загалом рік 1253²⁾, то знов кінець 1253 або початок 1254 р.³⁾ З тексту Г.-в. літописи вношу, що король Вячеслав жив ще в часі облоги Гімберга Отокаром. Його смерть наступила 22 вересня 1253 р.⁴⁾ З сього можна потягнути границю для дати облоги Гімберга: значить ся, вона могла відбуватись десь найдалше в початках вересня 1253 р. Відповідно до сього й поворот Романа на Русь мусів скорше наступити, себ то найпізніше з кінцем 1253 р.

Проф. Шараневич приймив для облоги Гімберга й повороту Романа на Русь 1253 р.⁵⁾ опираючись на грамотах, з котрих виходить, що Отокар вернув з Австрії ще перед смертю свого отця, а довідав ся про неї в таборі на Мораві, де був уже 20 вересня 1253 р.⁶⁾ Се промовляє також за мою гадкою, опертою на відмінній інтерпретації літописного тексту.

Богдан Барвінський.

¹⁾ Принявши таку лекцію проф. Шараневича, можна се уважати природною антитезою до слів Отокара.

²⁾ Грушевський — *История Украины-Руси*, III, с. 166.

³⁾ Грушевський — *Хронологія подій Галицько-волинської літописи* с. 39.

⁴⁾ Huber — *Geschichte Österreichs*, I, с. 553.

⁵⁾ *Bypatios-Chronik*, с. 67 і 71.

⁶⁾ *ibidem* с. 73.

Кілька причинків до біографії Юрія Гуци (Венеліна).

З нагоди столітя його уродив.

Сього року у цвітні минуло рівно сто літ від уродин одного з визначніших угорських Русинів, Юрія Гуци, звісного в науці під прибраною назвою Юрія Венеліна. Хоч діяльність його для Угорської Руси, як і взагалі для України проминула без значнішого сліду, але з тим усім годить ся нам згадати славного земляка, якого обставини понесли на службу иньшим словянським народам, а то тим більше, що можемо докинути кілька дат до його біографії, досі незвістних.

Сі дати мають свою маленьку історію. Весною сього року одеські Болгари задумали сьвяткувати 25-літню річницю увільнення Болгарії — і з тим сотню річницю уродин Венеліна. З огляду, що дата уродин його не була докладно звісна, звернули ся болгарські патріоти через одного з наших членів до проф. Грушевського з прошенням — чи не можна-б роздобути відомостей про рід і обставини перших літ Гуци. За посередництвом д. Ю. Жатковича удало ся нам дійсно кілька таких дат роздобути. Але тим часом російська адміністрація сьвяткування того ювідею не дозволила! Поминаємо отже ми провозвістника болгарського відродження тими звістками зібраними про нього.

Звістки сі складають ся з виписи з метрикальної книги села Мартонки (званої перед тим Kis-Martinka і Kis-Tibava по мадярськи), зладженої теперішнім тамошнім парохом Миколаю Балтовичем, і присланої мені о. Ю. Жатковичем зі Стройни, і також відомостей про Ю. Гуцу і його родину поданих о. Ю. Жатковичем у листі до мене. За уділене мені сих звісток складаю йому на сім місци подяку.

Мартонка лежить в окоузі і деканаті Свалявськім (Берегськїй столиці) і має переховані метрики від 1785 р. Прилучене село до парохії в Мартонці називаєть ся Велика Тибава (Nagy-Tibava); в ньому родив ся власне Ю. Гуца. Дословний метрикальний відпис звучить так: *Infrascriptus praesentium vigore fidem facio indubiam et adtestor in Baptisatorum et confirmatorum libro 1-o, pag. 107, Nr. 4. Eccl. Paroch. graeci ritus catholicae Martonkaensis sequentia contineri: Numerus currens: 4. — Baptisans et confirmans: Theodorus Hrabar, parochus Martonkaensis. — Annus, dies et mensis nativitatis: 1802, 22 aprilis. — Baptisationis et confirmationis: 1802,*

22 aprilis. — Domicilium: Nagy-Tibava. — Baptisatus et confirmatus: Georgius. — Genus: Masculus, legitimus. — Parentes: Ioannes Huca, praesbiter et uxor ejus Anna. — Patrini: Gregorius Huca, Michael Sinsák; Anna, uxor Gabrielis Misko, Helena Hidlafkaowics, uxor Theodori Hrabár, parochi Martonkaensis. Observatio: Nomen Huca in lingua slavica sonat „Гуца“. In quorum maius robur has propria manu subscriptas et sigillo parochiali extradedi literas Nicolaus Baltovics, administrator Eccl. par. Martonkaensis. (Слідує дата й печатка).

Юрій Гуца уродив ся тому в Великій Тибаві, що батько його, недавно висвячений на попа, не мав іще місця, тому очікував його там, пробуваючи у свого батька, дяка в Великій Тибаві. Незабавки дістав він парохію в Синевирі (Марамороськїй стол.), звідки перейшов до Скотарська (тепер: Kis-Szolyva, Берегськїй стол.). Опісля переніс ся ще раз до Студеного, де й помер. Мати Ю. Гуци перенесла ся по смерті чоловіка з дітьми до свого тестя до Вел. Тибави, де жила до смерті.

Брат Юрія, Іван, що родив ся у Скотарську, жиє ще днес у Великій Тибаві як 84-літній старець, але в найбільшій біді, бо сам не годен уже робити, а син його також дуже бідний чоловік. Сей Іван говорив часто о. Балтовичови: „Ой могли би ся пани змиловати і дати нам яку помоч, кедь Юрко такий славний бив чоловік“. Крім Івана ніхто вже не тямить у Тибаві Юрія тим більше, що він ховав ся у Студенім. Належить іще додати, що в Тибаві майже половину села становлять Гуци.

Болгарське правительство і суспільність повинні-б прийти в поміч бідній родині Ю. Гуци в пам'ять його заслуг для болгарського народа!

До шкіл Юрій Гуца ходив у Сукмарі і Великім Вараді. В 1822 р. вписав ся він на університет у Львові, на філософський відділ, де слухав головно викладів історії. Та вже в р. 1823 виїмав ся до Росії і звідти не вертав більше до рідної землі. Дальша біографія його звісна. Два роки пробув він у Кишеневі. Там познайомив ся з численними Болгарами, що повтікали з під турецької кормиги, заінтересував ся ними й посвятив ся студіям над Болгарією й Болгарами. В 1829 р. видав уже працю „Древніе и нынѣшніе Болгаре въ политическомъ и религиозномъ ихъ отношеніи къ Россіянамъ“. Праця написана некритично, але горячо, звернула від разу на себе увагу Болгарів і дала почин до їх національного розбудження. Діставши потім від петербурської Академії Наук летітимацію,

Гуца поїхав до Болгарії збирати археографічні й етнографічні матеріали та студіювати сучасний побут Болгарів. Не вважаючи на численні перешкоди, і то не тільки з боку Турків, але й самих Болгарів, Гуца не зражував ся й працював дуже енергійно. Вернувши ся до Росії, він на підставі зібраного матеріалу оголосив цілий ряд нових праць: „О характерѣ народныхъ иѣсенъ у Славянъ задунайскихъ“, „О зародышѣ новой болгарской литературы“, „Влахо-болгарскія или дако-славянскія грамоты“, „Критическія изслѣдованія объ исторіи Болгаръ“, „Нѣкоторыя черты путешествія въ Болгарію“. Його інтересувала й стара історія Руси, де він виступав рішучим антинорманістом і речником словянської теорії (Скандивоманія и ея поклонники, Мысли объ исторіи вообще и русской въ частности, О древнихъ жилищахъ русскаго народа і т. п.). Сі праці його рішучо вплинули на виробленне російського славянофільства, якого одним з духових батьків був він. Преважна частина з них була опублікована вже по його смерті. Передчасна смерть перервала кипучу діяльність ентузіаста. В 1839 р. (26 марта) він помер у Москві, полишивши по собі багато розпочатих праць і ріжні папери, в части доси не видані. З посмертних публікацій його особливо інтересна „О спорахъ между Южанами и Сѣверянами на счетъ ихъ россизма“. З неї видно, що українське почуте все жило в Гуці, хоч спеціального українського патріотизма в ній не бачимо вже. Україна перестала бути його вітчиною. Угорська Русь не інтересувала його серед ріжнородних студій, здаєть ся, зовсім. І в тім була його вина перед убогою тою вітчиною. Талановитий, енергійний, з прикметами новатора й провідника, він так би здав ся для відродження Угорської Руси!...

В. Гнатюк.

Шість листів пок. Ізидора Шараневича з рр. 1862—1864.

Пок. Богдар Кирчів передав мені в числі інших паперів, що їх одержав від свого тестя, пок. о. Миколи Кобринського, сьвященника в Ценеві Долинського пов., також отсі листи пок. професора львівського університету Ізидора Шараневича, писані до тогож о. Миколи Кобринського. З уваги, що ті листи не торкають ніяких приватних відносин, а можуть причинити ся де в чому до зрозуміння відносин Галицької Руси в початку

60-их років, як також для характеристики самого пок. Шараневича, публікую їх в цілости, заховуючи в повні їх мову й правопис. На основі сих листів прийдець ся дещо змодифікувати думку Впов. проф. Грушевського, висловлену в некрольогу І. Шараневича (Записки т. XLV, Miscellanea стор. 13), буцім то він аж до 80-их років намагав ся писати народнім язиком і тільки пізнійше на тім полі зробив уступку змаганням своїх союзників. Може відповіднійше буде сказати, що від початку 60-их років Шараневич у друкованих виданнях в ряди-годи робив уступки народньому язикови (прим. у Коссаковім „Львовянинѣ“), а звичайно писав мішаним язичисем, хоча говорив чисто по народньому. Се був якийсь фаталізм деяких старших людей (прим. також пок. М. Малиновского), що говорили гарно по народньому, а скоро тільки сіли писати, здавало ся, що раптом забували всяку живу мову, тратили почуте орґанічності язика, а часто навіть почуте значіня поодиноких слів і гонячись ніби то за висшим стилем впадали часом у забавні комбінації слів.

I. Возлюбленный друже! Черезъ Господина Гушалевича отримал-я 5 р. за Ильницкого сочиненіе Звенигородъ а 8 р. 10 кр. за Утреню. Рештку екземплярей затримай у себе, — може пѣзнійше коли спродати подарит-ся. Посилаю Тебѣ еще 10 екземплярей моего сочиненія „Стародавнего Львова, единъ екземпляръ по 60 кр. новыхъ, а для тебе еще единъ екземпляръ. Прошу Тя причитай все прилѣжно отъ дошки до дошки, а переконаеш-ся, що прилѣжно дуже вироблено, — и напиши коротку рецензію до нашего Слова. Попередѣйшихъ празникъ не был-я въ Твоихъ околицяхъ, али дасть Богъ дождати слѣдующихъ празникъ буду и Тебе посѣщу. — Я дармо не сиджу, роблю надъ велечивною гісторическою картою Южной Руси, и продолжаю нашего Зубрицкого гісторію о едное столѣтіе дальше. Прошу Тя спродавай мое Тебѣ посылаемое сочиненіе, али тѣлько такимъ щобы въ нихъ пусто пележало, я уже всего лишъ 10 екземплярей маю, а решта все помеже люде розійшло ся. Дякую Тебѣ щиро за твой трудъ около спродажи книжокъ и цѣлую Тебе и всѣхъ Твоихъ сердечно Твой другъ Исидор Шараневичъ. Дня 1 Цвѣтня 1862.

II. Любезнѣйшій Николаю! Еще минушого року послалъ я Тебѣ на спродажъ 12¹⁾ екземплярей моего сочиненія „Стародавній Львовъ“ на спродажъ. Прилучена картка почтова тое свѣдчить. Если Тебѣ подарил-ся спродати ты екземпляри, то прошу пришли мнѣ гроши, а если

¹⁾ Цифра невизначна — чи 10 попр. на 12, чи навпаки. — I. Ф.

нѣтъ, то пришли мнѣ оставши-ся экземпляры навадъ черезъ почту — и оттягни собѣ ласкаво выдатокъ почтовый книжочками.

Моя исторія Галицко-Володимирской Руси обрѣтае-ся уже въ печати — напечатано уже 7 листовъ, буде всего 25.

Еще разъ повтаряю мое прошеніе, въ причины, що Ставронтія тисне мене, щобымъ заплатилъ за печатанье реченого дѣльца, а мнѣ еще въ всѣхъ сторонѣ грошей не пописилано.

Слѣдующихъ празнинъ надѣю-ся быти на празнинахъ въ Вашихъ сторонахъ и Васъ посѣщу, а теперъ отпосылаю Тобѣ и Твоей родинѣ мое щирое поздоровленіе Твой другъ и пріяель Исидоръ Шараневичъ. Дня 5 Сѣчня 1863. Въ навечеріе Рождества Христова.

III. Любезный брате! Посылаю Тобѣ любезный брате 10 экземплярей моей исторіи на спродажъ, экземпляръ по 2 р. 50 кр. а. в., якъ спродасъ, то пришлю Тобѣ 1 экземпляръ даромъ. Если бысь хотѣлъ бѣльше экземплярей, то бы я Тобѣ прислалъ, щобы-сь порозпродавалъ. Вспирай мя брате! въ моихъ благородныхъ намѣреняхъ, лише никому мое дѣло не накедуй. Я въ немъ вылялъ всю душу мою, а другій томъ буде еще лучший отъ первого. Цѣлую Тя возлюбленный сердечно Твой Тя любячій другъ Исидоръ Шараневичъ. Дня 30 Червня 1863.

Гроши, якъ спродасъ, пришлешъ мнѣ въ Септембрѣ, за почту въ спродажи собѣ ѳтбери — даруй моей смѣлости — а если бы-сь бѣльше требовалъ — то напиши — я пришлю.

IV. Возлюбленный друже! Прошу Тебе возлюбленный Николаю, щобы-сь былъ ласкавъ, еще предъ 20-имъ Грудня почтою гроши за мою Исторію прислати, скѣлько уже ихъ собралъ-есь. Но певно, мой Возлюбленный! еще предъ 20-имъ, бо на 20-ого Грудня маю неохибный реченець до печати платити. Оттягни собѣ, що Тя почта коштовала. Адресуй: „An Szaraniewicz k. k. Gymnasiallehrer am akad. Gymnasium in Lemberg“. — Я теперъ роботаю надъ переводами гимназіальныхъ книжокъ на рускій языкъ, — бо у насъ на академическомъ гимназіумѣ заводит-ся языкъ рускій. Если маешъ що хорошего до Христоматин до 4. классы послати, то пришли на мои руки, я ужѣщу помежи иными хорошими статіями, котори уже въ моихъ рукахъ находятъ-ся. Цѣлую Тебе и всѣхъ Твоихъ сердечно Твой счирый другъ и пріяель Исидоръ Шараневичъ. Львѣвъ дня 4 Грудня 1863.

V. Возлюбленный брате! Отрималъ-емъ черезъ єрея и декана Ружицкого 20 р. а. в. за спродани экземпляры моей исторіи. По Твоему желаню послалъ я Тобѣ еще 8 экземплярей, спродавай ихъ по 2 р. 50, и тѣлько тамъ, где правдивое убожество, а воля счира купити ю, давай за 2 р. а. в., бо уважай мой брате, що и такъ туне я пускаю, и ледва

издержки до печати заплатити змогу. Дякую Тобѣ за Твои счири слова, Ты еще единъ, що такъ мило о мнѣ вспоминаешъ, прочи колеги на мя позабували. Цѣлую Тя Возлюбленный Брате сердечно Твой другъ Исидоръ Шараневичъ. Львѣвъ дня 18 Грудня 1863.

VI. Возлюбленный Николаю! На 1-вого Априля припадае реченець, въ которымъ я 3-ту рату долгу затыгнутого на печатанье моей исторіи заплатити съобовязалъ-ся. Я послалъ на Твое желанье 8 экземплярей Исторіи черезъ Декана Ружицкого. Если подарил-ось Тобѣ спродати ихъ, то прошу пришли мнѣ гроши еще предъ тимъ реченцемъ, бо Институтъ дуже натискае на мене, якъ реченець надходить. Цѣлючи Тебе мой возлюбленный сердечно, такожъ поздравляючи Твою родину, зѣстаю якъ всегда Твоимъ жичливымъ другомъ Исидоръ Шараневичъ. Львѣвъ дня 22 марта 1864.

Такъ виглядала в 60-их роках і довго ще потім продаж руської книжки в Галичині. Не диво, що й література, а тим паче наукова продукція йшла так пиняво і стояла на такім примітивнім ступні розвитку.

Др. Іван Франко.

Наукова хроніка.

Огляд часописей за р. 1901. — Часописи українсько-руські.

Літературно-Науковий Вістник (т. XIII—XVI) був і в сім році найгодовнішим органом літературно-наукового руху цілої України. Побіч великої сили оригінальної та перекладаної белетристики ведено тут і систематичний науковий відділ, де міщено статі більш загального інтересу з різного поля, головню в історично-літературного. Хоч Л.-Н. В. дізнав у сім році великої страти, моральної більшої, аніж матеріальної, — що заборонено його в Росії, то все таки видержав він на давнійшій становищі і висоті.

На першому місці із поміж історично-літературних розвідок покласти треба відчити дра І. Франка п. в. З останніх десятиліть XIX в. (т. XV). Автор переходить історію нашого національно-політичного та культурного життя в Галичині за останні 20 літ, характеризуючи поодинокі фази розвою національно-політичної свідомости, боротьби за неї і показуючи, як поруч із тим рухом поступала наша культурна праця, літературна і наукова. Наперед обговорює автор стан національного руху перед 80-и рр. в Галичині і в Росії, що після звісної заборони українського слова 1876 р. показував дуже маленьку життєвність, а навіть сумний упадок. Тоді виступає на арену публичної діяльності новий гурт молодих людей, названий тут „молодою Україною“, що викресав новий огонь і надав новий напрям національно-політичному й літературному рухови. До тої громади належав сам автор і товариші, що заснували в годом нову політичну (радикальну) партію. На чолі того нового руху стояв М. Драгоманів. Характеристика сього діяча займає значне місце в сім огляді. Серед дуже тяжких обставин, ворогованія уряду і своїх виростала діяльність „молодої України“, але вона вносила

цілу масу нових понять, нових ідей, напрямів у наше жите, силоміць зближала нашу суспільність із освіченою частиною Європи і серед безчисленних невдач, упадків, переслідувань та слабосильности новий національно-політичний та культурний рух раз-у-раз кріпшав. Докладніше представлена боротьба нового гурта із т. зв. новою ерою. Але не тільки на національно-політичнім поли приходилось вести боротьбу, нові літературні напрями, принесені „молодою Україною“ для нашої громади, мусіли теж здобувати собі в тяжким трудом признание. Та вона принесла не тільки нові напрями, але й нові таланти, літературний інтерес і літературна продукція захоплювали чимраз ширші круги, аж вкінці здобули тверді основи, на яких мусить стояти культурна нація. Науковий рух вийшов теж із сеї загальної еволюції і єсть сьгодні вповні життєвою проявою. Але автор довше здержуєть ся тільки на літературній еволюції, характеризуючи поодинокі її моменти і головних представителів нашого новочасного письменства (поминаючи себе).

До найліпших оригінальних статей наукової частини належить безперечно На порозі столітя М. Грушевського. Автор хотів нам подати короткий образ розвитку головних ідей серед української суспільности за XIX ст., передусім національно-політичної ідеї. Початок її, зріст, переімени й остаточні форми представлені вповні вірно й науково. Хиба дещо може вдаряти нас незначна тінь пессімізму при кінці статі, який ледви чи може бути оправданий (XIII).

С. Томашівський помістив тут просторий історично-літературний нарис п. в. Маруся Богуславка в українській літературі (XIV—XV). Він буде окремо обговорений у „Записках“.

1901 р. обходили галицькі москвофіли ювілей одного із своїх головних репрезентантів, себ-то о. А. Петрушевича, полігістора — археолога, історика, лінгвіста, політика і т. ин. Сьвято було маніфестацією цілої політичної партії, аранжери постарались наробити шуму в цілій Славящині. З тої нагоди скористав др. Франко і в ювілейній силуетці про о. А. Петрушевича подав дуже влучну характеристику сього „ученого“. Автор показує, як чоловік, обдарований великими природними здібностями, серед виїмково прихильних обставин життя, змарнував довголітню свою працю, бо не було у нього ясної мети, виробленої ідеї, що приносила-б життєвність для результатів труду, противно, партійне заслїпленнє, злоба, ненависть до найкращих стремінь нашого народа, ретроградність та недостача новочасного політично-суспільного й наукового підготовлення чинять його прямо чоловіком із шкідною діяльністю. Ближше обговорює його лінгвістичні та історичні праці і показує в них повну безкритичність, дивоглядність та нерозуміннє найкардинальніших домагань новочасної науки. Для об'єктивности автор наводить просторі

виривки із рецензії проф. Антоновича на „Сводну Лїтопись“. Свої замітки кінчить др. Франко, ось як: „...щоб витворити жите, треба мати в собі запас жита, огонь любови до жита і до людей, треба мати живе чуте для потреб тих людей. Ненависть, погорда і нетолеранція ніколи не сплодить таких плодів; навпаки, вона обтяжена проклятем; навіть найживійша річ, якої вона доторкнеть ся, робить ся трупом і поелом“ (XIII).

А. Кримський розбирає питанпе: чому О. Стороженко покинув писати по українськи? Він доходить до висновку, що націоналізм Стороженка не був оснований на ніякій благородній ідеї, що сам письменник визначав ся поганими поглядами з боку політично-суспільного, а вкінці знеохотила його сувора рецензія Пипіна на „Українські оповідання“ у „Современник-у“ 1863 р. Сю рецензію подає автор також у перекладі і з неї бачимо, що в головнім критик мав рацию, хоч і не всюди*) (XIV).

Поміж матеріялами до історії нашого письменства на першому місці треба згадати А. Яковлева нові матеріяли до біографії Т. Шевченка. Се зміст статі д. І. А., друкованої у „Рускім Богатстві“ 1901 р. В основу її покладені спомини авторового брата, що служив в уральськїм війську рівночасно з Шевченком в рр. 1854—56. Окрім того подані тут звістки на підставі військових документів. Матеріяли сї дають дещо нових подробиць до історії заслання Шевченка (XIV).

З Шевченком злучені теж спомини д. С. Шелухина про Івана Бойка, племінника поета, та його сина Леонтия — людей психічно хорих, хоч і талановитих (XIV).

До тої самої категорії покладемо спомини про Федьковича, зібрані д. Р. Заклинським. Обіймають вони опис візиту у поета о. О. Слюсарчука 1866 р. і д. Бучинського 1867 р., історію Федьковичевого букваря і співаника та спомини селянина Семанюка. Найінтереснійша та частина, що подає нам звістки про букварь та співаник; сюди додучені також пять листів поета в тих справах до д. Бучинського. Й інші звістки, хоч не першорядної вартости, часом навіть безкритичні, все таки можуть бути тепер дуже придатні, коли готувить ся основна монографія про поета зеленої Буковини (XIII).

До житєписи й характеристики сього поета не безінтересні також спомини І. В., подані дром Франком, про те, як Федькович виступав у Львові за копцертанта та прелеґента (XVI).

До категорії матеріялів належить також некрольоґ О. Я. Кониського, написаний дром Ів. Франком та спомини С. Єфремова про останні годили жита, смерть і похорон сього українського діяча. У першій статі бачимо коротку, але ядерну пробу характеристики покійного О. Кониського, як письменника, політика та громадянина. Друга визначаєть ся великим теплом і глибоким пієтизмом молодого приятеля покійника (XIII).

У жертвах нашого лихоліття С. Єфремова подані біографії і характеристики двох недавно умерлих українських письменників, Симонова і Носа (XIII). Замітимо тут, що не все можна скидати вину на обставини, в тім разі національно-політичні, коли початкові діячі спроневерюють ся першим своїм ідеалам і стають байдужні до національної справи. Винні тут ще і громада, і вдача самих діячів.

Б. Грінченко описав ювілей Ганни Барвінок, що його святкувала українська громада минулого року (XIV).

Цікавий причинок до історії українського руху з кінцем 70-х рр. творять спомини засланого без суду (М. Ковалевського). Він був арештований 1879 р. в Одесі в часі напінки за революціонерами після замаху на Олександра III, наказом всеможного новоросійського губернатора Тотлебена і засланий адміністративною дорогою на поселенне у Східню Сибир, куди перебув до половини 1882 р. Спомини відкривають ціле варварство російської державної адміністрації супроти найкращих горожан (XVI).

Про М. Ковалевського читаємо також статейку М. П., де піднесені його заслуги коло розвитку українського поступового руху і праця його на літературнім поли (XVI).

Як новини нашої літератури обговорені тут: „Нова хатица“ Шабленка (Г. Хоткевич), „Наша доля“ Яворницького (Вільхівського), „Збірник творів“ Тернава (Хоткевича) „Ідеальний батько“ Л. Яновської та видання коштом Ів. Череватенка і премії його (Грінченка). В тім же місци згадаємо інтересну статю Вільхівського п. з. Народопроевітні книжки. Автор переходить книжки, придатні до читання для пароду, що вийшли за рр. 1899—1901, й оціняє їх зі становища літературного етичного та освітнього. Таким способом переходить віп кілька десятків книжок, означаючи вартість кожної (XVI).

Проф. М. Кареев помістив у мартовій книжці свій гарний відчит про М. Михайловського, що кілька місяців перед тим святкував 40-літній ювілей своєї літературно-наукової діяльности. Окрім коротенької житєписи подав нам тут автор і характеристику сього діяча, як соціолоґа, політика й критика, в купі із широкою характеристикою сучасної йому російської суспільности, передусім освічених її верств

*) Се показав д. Стешенко у своїй розвідці про Стороженка.

і тих політично-суспільних течій, що опановували різними часами сю суспільність. Автор представляє діяльність самого Михайловського дуже симпатичними красками, хоч таки не ховає невдачі його ідеалістичних соціологічних поглядів. Одного не бачимо у с'їм відчиті, що нас спеціально інтересувало-б: звідки взялись у частини поступових російських діячів погляди, що російський народ піде иньшими дорогами політично-суспільного розвитку, а не тими, що західня Европа. Ся близькість Михайловського до російських слов'янофілів не пояснена. Все таки відчит проф. Кареева зі всякого боку заслугоє признання (XIII).

З історії иньших чужих літератур маємо тут розвідку п. Н. Кобринської про Августа Стріндберга (XIV) та д. Е. Дегена про Йоанну Амброзіус (XIV). Сюди-ж можна зачислити статю д. Ю. Кміта про Фр. Ніцше (XV). Автор бажав подати у короткім парисі найосновніші ідеї німецького філософа і схарактеризувати їх. Представлення одначе вийшло дещо мало безпристрастне, навіть одностороннє, бо автор оцінював цілу філософію Ніцше виключно з етично-суспільного боку. Не можна також закинути тому філософови повної безсистемности, як се чинить автор. Над деякими поглядами філософа варто було довше задержатись і їх обговорити генетично — може вони не вийшли-б такі страшні. Все таки статя д. Кміта перша на тім поли у нас.

Німецький поет Людвік Якобовський, б. редактор журналу Die Gesellschaft, прихильник української літератури, дістав по смерті щирій некрольої, написаний д. О. Маковесем (XIII).

Під спільним заголовком „На сучасні теми“ подано кілька дрібніших статей, що дотикають злоби дня. Про заборону Літ. Наук. Вістника у Росії писав др. Франко (XV), де вказував на певну систематичність російського уряду душити кожду національну течію серед Українців, як тільки яка зможесть ся на силах.

Той самий автор у статі про московську ластівку на Галицькій Русі обговорив й оцінив поезію Д. Вергуна, видані перед роком у Львові, п. з. „Червонорусекіє отзвуки“ (XV). Автор звертає повір передусім на політичні елементи сих поезій та на етичну вартість деяких із них. Загалом оціняє їх не суворо. Родовиті Москалі обійшлись із тими поезіями острійше. Окремо обговорена дром Франком політична діяльність д. Вергуна і його „слав'янскія начала“, які він пропагує у своїм Слав'янск-ім Вѣк-у (XVI). Те саме питання зачіпає статейка про гумористичний журнал, С. Б. (XIII). Проф. А. Кризький подав свої замітки про нашу літературну мову, навяжуючи їх до статей Н., друкованих у „Ділі“ 1900 р., по части полемізуючи з його поглядами, частійше годячись із ними, та подаючи свої уваги (XV).

Дальше маємо тут дві статі В. Гнатюка про справу українсько-руського університету у Львові, де автор зводить у купу цілу історію найновішої боротьби нашого студентства та нашої суспільности за сю національно-культурну інституцію (XVI). У статях В. Д. та Л. С. К—о про сучасну народню освіту в Росії, доказано з одного боку цілу безглуздість урядового обрусіння та гірку долю тих учителів і учительок, що раді-б проти того змагатись (XVI). Інтересна також статя В. Дорошенка про приступність освіти у Росії, де автор статистично показує, які неможливі відносини переживає російська суспільність наслідком малого числа середніх і вищих шкіл (XVI). Вкінці обговорені тут соті роковини прилучення Грузії до Росії, які обходив російський уряд посполу із грузинським дворянством; остання дістала від уряду за лояльність доволі користні гратифікації (XVI).

Природописні науки були також заступлені в с'їм році, хоч не можна сказати, щоб цілком відповідно. Характер сих статей більше популярний, але опертий на науковій основі. Сюди належать передусім дві розвідки д. І. Раковського. Перша з них — про вік нашої землі подає у приступній і привабливій формі найновіші здобутки геологічної науки, що безпощадно і безповоротно розбивають закорінену традицію про розмірну недавність нашої планети (XIII).

Друга статя того-ж автора про поезію в освітленю наук природничих. У с'їм році маємо тільки першу її частину. Д. Раковський бажав „розв'язати питання про основу поезії“ єдино мовляв можливим і раціональним способом — природними науками. Одначе до розв'язки питання, „звідки взялась поезія і як на неї глядіти зі становища природничих наук“, автор не доходить. Найважнішою(?) прикметою поезії уважає він ритміку, а радше наводить він ті ритмічні прояви, які бачимо у низших животин, звірят і ітахів. Помилки тут у тім, що автор бере заодно суть поезії з її формою. Звіряча отже ритміка ще не первісна поезія, а тільки первісна мова; у чоловіка і ритміка і мова тільки форми, а не зміст поезії. Для того то у першій половині розвідки д. Р. не бачимо цілком відповіді на те, що таке поезія (XV).

В с'їм році подибуємо тільки одним-одну економічну розвідку, а се про сервітуту і розмежування ґрунтів на правобережній Україні Ф. І. Немоловського (XVI). З неї довідуємо ся, що українське селянство в Росії в економічній боротьбі з великою земельною власністю попало у такі самі невідрадіні відносини, як у Галичині, бо повільне знесення сервітутів веде селян до маєткової руїни й економічної залежности від дідичів.

В наукових листках подано цілий ряд статей загальнішого інтересу, як про кризу в біології, міжнародний зв'язок академій наук, македонське питання, граматичний рід в аріо-європейських язиках, останню працю Макса Міллера (Буддизм та християнство), рукописи Г. Гайне, новонайдений грецький роман (Історія Хіони), мукдепські рукописи (XII) й інші більш публіцистичного характеру.

Про другу виставу образів Ів. Труша написав замітку М. Грушевський. Він підносить передусім великий крок поступу артиста від його першої вистави 1899 р., що зазначився головою у різnorodности і доборі тем, а також і в виконанню. З більших образів найвище ставить вид могили Шевченка, а з портретів — п. Драгоманівни. Дальше висказує рецензент бажання, щоб артист звертався і до жанру, якого початки видно було на виставі. Кількома гадками на адресу нашої артистично невибгливої публіки кінчаться замітки проф. Грушевського (XV).

У хроніці „Із російської України“ подав Spectator огляд українського життя за 1900 р. (XIII). Огляд знов загального сучасного російського життя подає нам стаття д. Майкута, на основі газет і журналів (XII).

Голоси російської преси з нагоди Шевченкових роковин зібрав д. С. Єфремов (XV).

Згадати також треба подорожні замітки А. К—ського із Швейцарії (I), а також огляд діяльності Наук. Тов. ім. Шевченка за 1900 р. (XIV).

Із перекладів на першому місці зазначимо замітки проф. д-ра Фрідріха Наульзена про будучність гімназій (пер. І. Копача), де автор з великим знанням, хоч не дуже прозоро, обговорює новочасне питання ваги класицизму у середніх школах. Признаючи велике педагогічне та культурне значіння старинним мовам, він таки не ворожить класицизмови довгої будучини (XIII).

Вкінці мусимо піднести велике багатство звісток і матеріалів у повсечаснім відділі п. з. Хроніка і бібліографія. Бачимо тут не раз дуже цінні статі й інтересні замітки, тому варто-б для сеї частини уложити окремих показчик.

С. Т.

Діло дало в сім річнику, як на щоденну газету, навіть дуже значне число розвідок та заміток наукового характеру, а в усякім разі далеко більше, ніж маємо в інших у.-руських газетах. Перейду їх по черзі.

Др. М. Зобків, доцент загребського університету, надрукував тут статю п. п. „Правне відношенє між парохом а сотрудником. Церковно і державно правне вотум (ч. 3—8). Розвідка ся пішла звідти: Духовна

власть відобрала була одному пароху право сновняти всі парохіяльні права й обовязки, дозволяючи йому тільки „читати службу“, а передала їх сотрудинові, при чім мотивувала свій поступок старістю пароха. Автор довідавшись про те, заремонстрував публично проти довільного пояснюваня законів духовною властю. Він переходить тому ріжні відповідні приписи у розвідці і виказує, що розпорядженє енархіальної власти зовсім безправне та що воно противить ся і церковному і державному праву.

Друга невеличка статя того самого автора, се: „Наша часопись правнича і економічна“ (ч. 233). Др. Зобків подає тут у формі письма до Наукового Товариства ім. Шевченка свої думки про се виданє, виказує деякі його недостачі й підносить проєкт заснованя окремого правничого товариства, що плекало-б у себе науку права.

Третя статя сього самого автора, се: „Уніятське єпископство в Хорватії“ (ч. 286). Як відомо, у Крижевцях існує здавна уніятське єпископство, засноване там для Хорватів і руських колоністів (Бачка і Срим). Тепер там навіть єпископом Русин, Ю. Дрогобецький, з північної Угорщини. Др. Зобків пробуваючи якийсь час у Крижевцях, зібрав історичні звістки про се єпископство і оголосив їх друком. З огляду на те, що про нього в нас не знав доси ніхто майже зовсім нічого, статя дра Зобкова показуєть ся дуже цінною й на часі.

Кілька поменьших статей маємо з історії і з помічних її наук. Одна з них має титул „Святослав і традиція о Святославі“ (ч. 87—88). Автор, що підписав ся псевдонімом К. Н. Огарок, подає тут деякі перекази про Святослава († 1015 р.) у Скільщині, але не записані докладно з уст народа, тільки переіменені вже в „артистичну“ форму. Сей „артизм“ виходить одначе на шкоду переказам, що записані докладно могли-б мати бодай фольклорну вартість, а так тратять і її. Крім того автор показуєть ся в цілій статі незвичайно наївний. Побережник Пороховник оповідав йому, що він походить від такого протопляста, що був воюком у Святослава та що навіть назву має від того, що боронячи Святослава, стріляв порохом. Очевидно автор вірить сьому. Ба що більше. Він вірить навіть, що рушниця, якою стріляв Святославів Пороховник, переховала ся в нинішнього Пороховника; він міг навіть її оглянути і купити, але не мав багато вільного часу, а Пороховник не міг її скоро найти, бо діти бавили ся нею і десь закинули... Наслідком того автор говорить ось що: „Більше не знав або й не тямив побережник, а хитрої цівки такої не найшов. А шкода. По виду її може-б археологі і розпізнали, чи вона справді так старезна, чи радше приналежить пізнійшій вікам“. Заблукавшись так далеко, мусів автор хоча-не-хоча звернути ся до питання, коли винайдено порох і чи стрі-

ляно ним уже за Святослава. Сьому питанню й присвячений цілий дру-гий фейлетон. Автор докажує, що порох знано давно перед Святосла-вом, та що він мусів бути уживаний між Русинами ще за Воло-димира. „Годі сумніватись, — пише автор — щоби такий мудрий і западний князь, яким був Володимир, не випросив або й не видурив так важної для оборони краю против Печенігів річі і майже неможливе, щоби споріднений з ним цар візантійський не виявив тайни роблення пороху перед союзником своєї держави. Тайну ту могла знати і виявити мужеві своєму і жепи його, царівна Анна“ і т. д. Може бути, що в тих давних часах царі та царівні мусіли знати всякі тайни, може бути, що Анна виробляла навіть сама порох — хто хоче вірити, може — та я таки повторю ще, що автор незвичайно наївний і міг цілком безпечно не виривати ся зі своїми теоріями, а часопись — не друкувати їх.

Подібного роду є стаття о. Застирця: „Село Накваша“ (ч. 128—129). Автор подає тут історичні відомости про се село, але звідки їх узяв, на чім їх опер, на скільки вони вірні — сього не знаємо. Він згадує тут дещо теж про народні перекази місцеві, але подає їх так само не в цілости, хоч се було-б далеко цінніше від історичних дат, нацитованих ним, але не опертих на історичних жерелах.

Той самий автор подав іще статю п. н. „Переказ про королеву та міщан в Галичи“. Він наводить тут оповідане про якусь галицьку королеву, що хотіла ріжними хитрощами під'ярвити тамошніх міщан, але се їй не вдало ся. Переказ інтересний, коли тільки його походжене не книжне, чого на борзі не може справдити.

„За руські старинности і згадка за історію наших сторін“ (ч. 204—205), так називаєть ся стаття, написана о. І. Ганкевичем. Автор подає в ній кілька історичних ремінісценцій про Звенигород над Збручем і його околицю, та говорить про ріжні польські шляхотські роди, що панували там у ріжних часах. Він бажає своїми замітками стягнути там істориків та археологів на розглядини околиці. Та ледви такі розглядини придали-б ся на щось, коли-б при тім не роблено розкопів, або бодай не з'інвентаризовано не старинних предметів, про які автор згадує, що вони досить часто там подибують ся.

Кілька статей помістив у фейлетонах „Діла“ молодий ще автор Ф. Королевський. Найбільша з них, се: „Публичний варшавський про-цес від 26 січня до 1 марта 1760 р. проти Я. Лейбовича Френка, про-водири каменецьких контрталмудистів“ (ч. 162, 165 - 166). У сій статі подає він виїмки з актів процесу звісного жидівського реформатора, не позбавлені інтересу. Шкода тільки, що він не визискав літератури сього

предмету (реферованої не раз і в наших Записках), через що й праця була-б зискала на вартости.

Друга його стаття, се „Кирографічні вірування в жидачівському по-віті“. Як відомо, між простонародем — не тільки нашим — існує ві-руванє, що кождий чоловік може записати свою душу чортови, а в за-міну за те дістати багато багатств і вести безжурне жите до означеного речинця, коли чорт зголосить ся по його душу. Д. Королевський подає в сій статі одно таке оповіданє, злучене з оповіданєм про хованця і цитує указ російської цариці з 1743 р. про кару на одного Українця за те, що був записав себе чортови. Автор повинен був одначе розглянути ся докладніше в фольклорній літературі, тоді міг би був написати справді дуже гарну і корисну розвідку на сю тему.

Третя стаття: „Питанє про першу славянську азбуку в освітленю російської науки“ (ч. 232) розбирає питанє славянської азбуки на під-ставі новіших праць на тім полі і виказує, що воно остаточно не по-рішене ще, тому й не можна про нього говорити так категорично, як се роблять автори наших шкільних підручників.

Дві статі дотикають буковинського поета, Осипа Федьковича. Перша, написана дром І. Франком, п. н. „Перше повне видає творів Федьковича“, приносить цілий ряд цінних уваг про твори поета, вида-вані як раз тепер філюльогічною секцією Наук. Тов. ім. Шевченка. — У другій: „Причинок до повного видання творів Ю. Федьковича“ подає др. В. Щурат зміст двох листів, писаних поетом до тернопільських сту-дентів і відривок посланія до них. Інформації до сеї замітки зачерпнув автор у д. Я. Танчаковського, якого батько був тоді в гімназії і нале-жав до студентської громади.

„Тверді етимологи“ — називаєть ся стаття д. Н. в якій він пере-ходить ріжні приклади і виказує на них, що хоч наші москвофіли вою-ють так сильно за етимологічною правописю, самі не знають її гаразд і нишуть так, як попаде, приладжуючись при тім найчасніше до поль-ської вимови і правописи. Того самого питаня дотикає також друга стаття того автора п. з. „Коловатиця правописна тверджків“.

Невеличка, але цікава стаття о. Левинського: „Греко-католицьке віроісповіданє в гімназії в Чернівцях“, де він подає коротку історію заснованя катехитурі греко-католицького обряду в черновецькій гімназії.

Др. М. Кос, лікар у Черемішли, надрукував дві популярні роз-відки з медицини. Перша „Очна катаракта“, друга „Зизоокість“. Виклад автора дуже приступний і ясний, тому шкода, що він не пише більше таких розвідок і не оголошує їх окремими брошурками, на що певно найшов би і накладця, от хоч би „Видавничу Спілку“.

Згадати належить тут іще два некрольоги; один проф. Мих. Борпикевича, звісного окуліста, що помер у Грацу 1899 р. (ч. 201—202); другий Адольфа Добрянського, звісного угорського москвофіла, через якого й доси не могло прийти національне відроджене угорських Русинів. У сім некрольогу є деякі помилки та недокладности, але про них скажу при нагоді деінде докладнійше.

Між перекладами подана стаття І. Житецького „Жиди в полудневій Русі“ (з Київ. Старини), та документ про віно козацької сотниківни Мницької при її виході за муж за Петра Стороженка (теж із Київ. Старини).

Белетристиці не присвячувало „Діло“ багато місця певно головню через те, що довші річи друкує воно в окремім додатку, „Бібліотеці найзнаменитших повістей“, в якій закінчено минулого року „Збірку начерків М. Твейна“, та розпочато друк повісти болгарського письменника, Ів. Вазова, „Під ярмом“. Були одначе коротші оповідання і в фейлетонах, в яких з наших письменників друкували свої праці: Т. Яницький, Т. Дуброва (псевдонім), В. Бирчак, В. Демячук, Е. Мандичевський, М. Яцків, О. Тирса (псевдонім), А. Крушельницький, Климентина П(опович) В(оярська), О. Борковський і ин.

В перекладній белетристиці стрічаємо імена: Турґенева, П. Льоті, Ед. По, І. Арапі, А. Чехова, П. Тодорова, Г. Седенберґа і кілька інших.

Буковина надруковала дві статі, що надають ся тут до обговорення, обидві написані дром Осипом Маковеем.

Перша стаття — се: „Збірник пісень Івана Велегорського з 1806 р. Матеріяли до історії Карпаторуського письменства“ (ч. 116—117). Др. Маковей подає тут опис невеличкого рукопису на 14 картках вісімки, владженого між 1805—1806 р. І. Велегорським, тодішнім богословом у Чернівцях. Рукопис містить 13 пісень, із того 6 духовних, а 7 світських. Тексти двох духовних пісень і всіх світських надруковані по описі. Крім того подає др. Маковей цінні уваги про генеалу сього збірника. З уваги на те, що буковинсько-руські рукописи доси terra incognita в науці, сей збірничок має свою вагу, та з другого боку належить зазначити, що місце для того в газеті невідповідне, бо він пропаде там безслідно. При нагоді повинен його др. Маковей передрукувати тим більше, що як згадує, має ще в себе иньший рукопис, який обіцяє описати.

Друга стаття має назву: „Про Федьковича“ (ч. 133—134). Вона складаєть ся з двох частин. У першій подає др. Маковей шкільні свідощтва Федьковича з двох перших клас реальної школи в Чернівцях, при чім констатує, що поет „мав якесь особливе вдоволене в тім, ши-

риту про себе і навіть про свого батька і про матір неправду“ та збиває тим самим слова самого поета, мов би то його аж у війську вчив фельдфебель по німецьки читати (!), бо реальна школа, до якої ходив Федькович була німецька і він у другій класі мусів уміти не тільки читати, але й говорити по німецьки, тим більше що свідощтва його дуже добрі. На підставі тих самих свідощтв, виставлених на основі метрики хресту, збиває він теж погляд, мов би то поет не був сином Гординського і каже, що коли-б його прозвище треба було змінювати, то в кождім разі тільки на Гординського, як він зветь ся в документах, а не инакше. — В другій частині подає знов др. Маковей переклад оповідання „Ein Don Juan“, друкованого в „Czernowitzer Zeitung“ 1868 р. і викаєує, що на підставі псевдоніму, теми та самого способу писання належить її уважати твором Федьковича. Ціла стаття, а особливо перша частина, приносить дуже важні причинки до біографії покійного поета і нею мусять покористувати ся редактори збірного видання його творів.

Крім того належить тут іще зазначити дві статі: 1) Дра Ів. Франка: „З остатніх десятиліть ХІХ в.“, передрук із Л. Н. Вістника (обговорена на иньшим місці) та: 2) Ф. Королевського: „Огляд російської літератури“ (ч. 21—24), де сей молодий автор подає короткий і популярний нарис російського письменства. Огляд дуже корисний для пересічного буковинсько-руського інтеліґента, що не має змоги деінде слідити за розвитком літератури сусіднього нам народа, бо коротко познайомлює його з усім важнішим у ній.

Рента фейлетонів „Буковини“ була задрукована самою белетристикою. З того повиходили деякі оповідання окремими книжками, які й зазначаємо тут: 1) Ревізор, М. Гоголя — в перекладі В. Сімовича; 2) Сільська учителька, Г. Яблочкова (псевдонім), у перекладі А. Крушельницького; 3) Карби, оповідання М. Черемшини; 4) Семчишини, драма А. Крушельницького; 5) Серце, оповідання А. Крушельницького; 6) І хтож вона була... оповідання М. Слободівної. Крім того при кінці року почали друкувати ся оповідання В. Кравченка, що незабаром вийдуть теж окремою книжкою. Взагалі належить завважати, що в „Буковині“ друкували сього року свої твори крім старших і відомих уже нашої публіці Д. Млаки, Маковей, Сивенького, Евг. Ярошинської цілий ряд молодих письменників, як: Мандичевський, Карбулицький, Лозинський, Мелень, Бирчак, Л. Кульчицький, А. Верховинець (псевдонім), І. Герасимович, Я. Весоловський, С. Яновська, Євсевій Ярошинський, Ярослав Левицький, С. Канюк, М. Слободівна — із яких деякі ставили тут перші кроки в нашій літературі і показали хоч іще невироблений, але несогірний талант. При тім новелістика була дуже сильно засту-

плена в порівнянню з поезією, в якій були заступлені імена: Воробкевича, Шпйтка, Лепкого, Яричевського, Чарнецького, Весоловського, Лозицького, Ів. Левицького.

Між перекладами — крім висше зазначених — подибуємо ще імена: В. Немпровича-Данченка, Мультигулі, А. Штріндберга, Чехова, Дагни Шибишевської, Віктора Ракші, Недзвецкого — але взагалі їх мало і оригінальна белетристика переважає.

Належить у кінці зазначити ще переклад статей про виховане з „Педагогіки“ М. Барановського, що вийшло теж окремою книжкою.

Руслан приніс кілька статей наукового характеру, але що вони повиходили окремими книжками, то я не буду над ними довше спинятися, тільки вчислю їх по черзі.

Перша така стаття і найбільша — се: „Причинки до історії руської справи в Галичині в літах 1848—1870“ Н. Вахнянина. Се передрук відповідних фейлетонів із львівської „Основи“. Вони приносять деякі цікаві подробиці до тодішніх відносин, але написані так, що їх дуже важко читати.

Друга стаття — се: „Львівська духовна семінарія в літах 1897—1901“ Ярослава Левицького. Подані тут інтересні звістки про життя і діяльність питомців за чотири роки. Автор обговорює докладно діяльність товариства „Читальні“, „Літературно-Наукового Товариства“ (з його окремими кружками: суспільно-економічним, літературно-науковим, славянським) і „Драматичного Товариства“. Говорить також про зносини наших питомців із угро-руськими та иньшими славянськими. Стаття ся має вагу через те, що познайомлює нас із відносинами в духовній семінарії, зовсім невідомими для ширшої публіки.

Третя стаття — се: „Котляревський і Артемовський“, дра К. Студинського. Се відповідь д. І. Степенкови на його рецензію иньшої книжки дра Студинського, що вийшла теж окремою відбиткою з „Руслана“ п. н. „Літературні замітки. Козацтво і гайдамаччина в Енеїді Котляревського. Характеристика поезій Петра Гулака-Артемовського“. Рецензія д. І. Степенка була надрукована в 42 т. „Записок“. Др. Студинський збиває в отсій статті погляди д. Степенка, не раз незвичайно різко.

Четверта стаття — се: „З'їзд галицького князя Данила з угорським королем Белею IV в Прешбурзі 1250 р.“, Богдана Барвінського. Вона буде обговорена на иньшій місці.

Є ще досить широка стаття д. О. Макарушки: „Туземний рай в поетичних творах Тараса Шевченка“, але вона не приносить ніяких нових поглядів на твори поета; се тільки популярний відчит, призначений для ширшої публіки з різним ступенем освіти.

Між перекладами подана стаття дра Ф. Паульзена „Партийна політика і мораль“, владжена дром І. Копачем. Вона вийшла теж окремою брошуркою, але як переклад не надасть ся тут до обговорювання.

На окрему згадку заслугоють статі о. І. Попеля з гуцульського життя, яких він помістив немало. Зібрані разом і видані окремою книжкою зробили-б вони величезний фурор, бо виказали-б наглядно, як страшно і безпощадно пишуть усякі сили се прегарне колись, але нині змарніле, наше племя, звязавшись із собою матеріяльними користями і виискуючи їх без огляду на закони, мораль і т. п. Автор повинен конечно взятись за суцільне їх оброблене.

Белетристики в „Руслані“ — розуміть ся — далеко більше, як наукових статей. Переважна частина її повиходила окремими книжками і я зазначу їх тут: 1) Л. Лопатинський: „Перед і за кулісами“, збірка оповідань. 2) Л. Лопатинський: „Перли, шутки та вигадки“ і „Хмаричари“. Се відбитка з „гумористичного кутика“, друкованого майже в кождім числі газети, але позбавлені всякого гумору. 3) О. Маковей: „Наші знакомі“, збірка гуморесок. 4) Богдан Лепкий: „Щаслива година“, збірка новель і 5) „Листки пануть“, збірка поезій. 6) Н. Вахнянин: „Оповідання і гуморески“, разом 25, всі передруки з давніше друкованих фейлетонів. 7) О. Кониський: „Молодий вік Максима Одинця“, роман. Крім того друкували ся в „Руслані“ ще деякі оповідання, що не вийшли окремо, як: Кониського (Кумедні пригоди), Веретельника, Мандичевського, Бирчака, Ол. Бачинського, А. Крушельницького і ин.

Між перекладною белетристикою є тільки одна більша річ; се: „Laboremus“, драма Бернштерна Бернзона, перекладена Л. Лопатинським. Крім того надруковано ще в фейлетонах „Руслана“ „Нікчемні тирані“, італійського письменника Джеролямо Роветта, перекладені Данилом Зарічним (псевдонім), кілька оповідань Петра Альтенберга та Мультигулі.

В. Г.

Часопись української молодіжи **Молода Україна** містила переважно статі публіцистичного характеру. Наукових статей було в сім році не багато. На першому місці треба покласти розвідку С. Людкевича про основу і значіне сьлівности в поезії Тараса Шевченка (чч. 5, 6, 8, 9), що одначе не скінчена в сім році. Автор після довшого, мало ясного і докладного вступу переходить до розбору найголовніших основ Шевченкової ритміки й поетичної форми взагалі. Т. Мелень дав пробу характеристики молодого письменника В. Стефаніка (8, 9). Ся літературна силуетка складаєть ся з високопарних звучних фраз, коротенького змісту головних оповідань та ентузіастичної оцінки їх. Годячись майже вповні на фактичну оцінку письменської вартости Стефаніка, мусимо замітити все таки, що літературні характеристики пишуть

ховання покійників). Окрім сих розкопів в 1896 р. на Волини провадив розкопки капітан С. Гамченко в басейні р. Случи, на західній границі давньої Деревлянської землі (про сі розкопки див. Зап. Н. Тов. ім. Ш. т. XLII).

З випадкових знаходок 1896 р., які дістались Археологічній комісії, перше місце займає, як звичайно, Київщина; в самім Києві знайдено скарб з золотих, срібних, мідяних і глиняних річей (описані в виданій Археологічною комісією праці проф. Кондакова Русские клады, т. I). Окрім дрібних випадкових знаходок з Київщини, Археологічна комісія дістала була для оглядання багату збірку стародавніх річей київського колекціонера д. Хвойки; за царським дозволом ця збірка була набута для недавно заснованого київського музею; вона складаєть ся більше як з 3000 предметів, знайдених переважно в Києві й його околицях і дає наглядний образ культурного розвитку на Україні, починаючи від примітивних людських виробів аж до прекрасних виробів значно пізніших часів. Дуже багатий тут відділ камінної культури; камінні молоти, долота, ножі, костяні і рогові топори, вістря стріл і пік, глиняна посуда, зроблена без помочи гончарського колеса, й ин.

І в 1897 р. роботи Археологічної комісії по переведенню розкопок звернені були на найбільш загрожені краї. Археологічні скарби, які що року знаходять ся в Кубанській області, притягають сюди що раз більше рабівників, а через се Археологічна комісія в 1897 р. відділила значну часть своїх засобів на продовжене розкопів, які тягнуть ся тут від 1895 р. В 1897 р. в Кубанській області розкопки провадив знов проф. Н. Веселовский; була відкрита Майкопська могила, де знайдено зовсім оригінальну, досі невідому багату стародавню культуру, яка вказує на звязь з стародавнім сходом (разом з кремінними вістряма стріл тут знайдено багато золотих і мідяних предметів — оздоб і начиня з фігурами львів, биків і ин.).

В Таврійській губ. і в 1897 р. далі провадились розсліди Херсонського городища; зі всіх знаходок найбільше звертають на себе увагу останки великої банястої церкви, в якій знайдено срібний сховок на мощі в виді невеликого саркофагу, на котрого стінах виштамповані в медальонах образки святих, византийських часів (по іконографічним прикметам він датований VI в.). Окрім того розкопки могил в різних місцях Таврійської губ. провадили в 1897 р. проф. Н. Веселовский, проф. Кулаковский, д. Думберг і д. Романенко.

В Катеринославській губ. розкопки скитських могил провадили А. Спіцин коло с. Башмачка Катеринославського пов. і в Херсонщині Д. Еварицький коло села Михайло-Апостолового, Херсонського повіту.

Зі знаходок остатнього можна зазначити великий бронзовий казан з орнаментами (важить 1 пуд 5 фунт.), золоті нашивні бляшки з образками оленя і кабана й ин.

З випадкових знаходок 1897 р. найбільш цікаві були: предмети старо-грецької культури, знайдені в Крими й Херсонщині, а то скарб пангикапейських монет, знайдений коло Керчи; багатий скарб золотих предметів жіночого убраня, знайдений в могильній катакомбі коло с. Нижших Сірогіз, Мелитопольського пов.; мальовані вази й урни, шклянні обручки, золоті бляшки й ин., знайдені коло с. Парутана, Одеського пов. (на місці стародавньої Ольвії), і т. и.

Ю. С.

Fr. Rawita-Gawronski — Wycieczki historyczno-archeologiczne po Ukrainie (Przewodnik naukowy i literacki, 1901, т. XXIX, ст. 45—57, 131—148).

Се описи чотирьох прогулок, які автор почипив до чотирьох місць на Придніпровю: Вишенки, Боровиці, Чигирина й Суботова. Ціль сих екскурсій мало зрозуміла. Автор описує всякі приготування в дорогу, сцени з чоловіком, що його возив, гумористичні епізоди, робить усякі „wycieczki“ та алюзії у минувшину, у політику, без відповідної причини обкидає заслужених людей болотом, вкінці приїздить на означене місце, покріпить своє здоров'я, кине оком по околиці, розпитає декого з людей, чи не знаходили яких археологічних пам'яток, і остаточно з незначним результатом, і то понайбільш голословним, переїздить у инше місце. Сама археологічна частина сих описів могла б мати лиш тоді яке значіння, як би їх методично описано, скласифіковано та ілюстровано. Инакше все полишаєть ся добрій вірі читача. І якже супроти того виглядають дивоглядні і голословні напасти автора на Вол. Антоновича, буцім то сей „перевертень“ ані дрібки не розумієть ся на археології. Але про те, як і про звісні авторови історично-політичні погляди на Україну говорити тут не станемо, бо сьому добродієвви вже ніхто нічого не витолкує в тім напрямі. Понад се автор декуди ставить свої гіпотези з поля археології, але всі вони не видержують критики. Без підстави напр. добачує автор у Вишенці сліди „кухонних сьмітників“ (на взір північно-німецьких), а тимчасом з поданих ним спостережень годі що иншого дорозуміть ся як тільки звичайних слідів життя (ст. 51). Так само виводженне назви „Вишенька“ від пня „виж“ (вижній) без усякої стійности. Назву сю він справедливо порівнює з назвою „Судова Вишня“ у Галичині, але поясненне її (горбок, що на ній відбувались суди) просто фатальне (ст. 53). Слово „вишня“ було й буде іменником, а не прикметником. Инший характер мають усі назви зроблені від пня „виж“. Ну, але до того треба мати яке-таке знаннє української мови, а поясненне

автора стає в розрив з найосновнішими правилами її. Додаток „Судова“ треба конче лучити із соймками, що тут відбувались. Головно сей додаток чисто орієнтаційний, бо недалеко себе маємо аж три Вишні (С. Вишня, Бенькова В., Год(о)вишня) і дві Вишеньки, — а всюди мають вони іменникове значіння. Походить ся назва імовірно від слова „вишня“ (Kirschbaum), бо годі назвати її ассіміляцією чужого слова.

Подібну стійність мають виводи автора про давніший біг Дніпра руслом нин. Тясьмина, про те, що Птоломей Метрополь — се Чигирин і т. ин. (ст. 141). Робить се він на основі Птоломєєвої карти, а першу догадку при тім чинить без геологічних розслідувань! Так само без найменшої основи його поясненне назви Припети від „при пути“, ріка по дорозі. Так ніби мали її називати грецькі купці! Се вже гумористично. При описі Чигирини й Суботова дав автор волю своїй ненависті до Хмельницького, козаків і Українців. Він її так далеко навіть посуває, що народні вірування в укряті скарби признає виключно Українцям, що мовляв жили виключно думкою рабунку і зілляли з тим свій характер. Се було-б також сьмішне, як би не безсумнівне.

Зазначу ще одно. Автор висловлює ся кількома словами з признаннем для археологічних праць д. Вовка, але цитує так: *Société scient. etc. t. I, 1899, Lwów*. Чи не умисно се?

Вкінці довідуємо ся з тих *wyciecz-ок*, що автор приготував якусь більшу монографію про козаччину. Яка вона буде, можна вже з гори знати...

С. Т.

Stanisław Kętrzyński — Kazimierz Odnowiciel (1034—1058) (Rozprawy wydz. hist.-fil. XXXVIII, с. 295—373).

В історії Казимира т. зв. Монаха, або Відновителя, є цікавий і для нас, а мало ще вяснений епізод — се його союз з Ярославом. На жаль тільки молодий автор сеї монографії для сього епізода не зробив нічого. Хронологію шлюбу Казимира з Добронігою бере він готовою від проф. Бальцера (с. 326), зовсім на ній не спляючись, від себе додає тільки здогад, що мабуть ще перед своїм виїздом чи утечею з Польщі Казимир вів переговори в тій справі з Ярославом і мав його обіцянку (с. 325). Коротенько згадує, приймаючи без ближшої аналізи, дати літописи, про походи Ярослава на Мазовше (перший він зовсім аподектично, без всяких застережень, уважає також зробленим в інтересах Казимира, що можна казати тільки гіпотетично), — і на тім кінець. Автор зовсім не задає собі питання — що могло привести Ярослава, одного з найсильніших володарів тодішньої Європи, до такої запопадливої опіки польського князя в його непевнім становищу? Певно, не ті 700 невільників, видачею котрих по гадці автора Казимир *niewątpliwie nadwyżężonemu gospo-*

darstwu krajowemu dotkliwą sprawił stratę, були причиною, що з Ярослава став ся *wierny sprzymierzeniec* Казимира (с. 334). А в мотивах сього союзу власне ціла загадка — які користи собі з того потягнув Ярослав?...

З иншого завважу, що автору очевидно незвісна згадка про поганські рухи в Польщі в Патерику. Хоч особисто я сам не високої гадки про джерельну вартість сеї звістки, але спинити ся над нею було треба. Переборшена також роля Болеслава Хороброго в в київських подіях — там він *jak we własnym domu gospodarował*. Видко й сучасні Поляки ще не в силі вийти з солодких мрій про се колишнє „господарованне“ в Києві. В дійсности, була се тільки хвилева констеляція, без важішого значіння й для Польщі й для Руси, окрім здобичи — про яку помпатично висловляеть ся автор — *koroną zaś wszystkich* (походів Болеслава) *była wyprawa na Kijów, skarbnicę złota pełną, którą Bolesław do dna wypróżnił* (с. 2).

М. Грушевський.

А. Лященко — Замѣтка о сочиненіяхъ Θεодосія, писателя XII вѣка, Спб., 1900, ст. 36 (відб. з *Jahresbericht der Reformierten Kirchenschule für 1899—900*).

В сій розвідці, дуже скромно названій „заміткою“, ш. земляк наш аберає результати дотеперішніх дослідів про староруського письменника XII в. Теодосія Грека, доповняючи їх своїми власними замітками. Письменник сей, можна сказати, відтворений (що правда — все ще гіпотетично тільки) на наших очах; до недавпа він не звертав на себе ніякої уваги; як одинокий твір його звістний був переклад пани Льва І. до патр. Флявіана. Аж проф. Голубінський, двадцять літ тому, виступив в своїй Історії рус. церкви з гадкою, що сей же Теодосій був автором слова О Латинѣхъ, згаданих в питаннях Кирика й загублених канонічних писань, а також принукав, що він же міг написати повість про Володимира, включену в Найдавійшу літопись. Потім ак. Шахматов окрім слова О латинѣхъ признав Теодосію Греку також посланіє про святакованне неділі й поученне про сьпіванне тропарів і пянство (Щерській Патерикъ и Щерская літопись, 1897). Д. Лященко, приймаючи сеї здогади своїх попередників, стараєть ся основніше їх умотивувати, а окрім сих писань, які уважає він напевно писаннями Теодосія Грека, пробує признати йому, хоч гіпотетично (гіпотетичним признає він і авторство Теодосія для літописної повісти), ще кілька, а то Слово о казнях божіих і Слово в суботу сиропустную, з докорами Киянам за убійство Ігоря Ольговича. Але за приналежностю сих писань Теодосієви Грекови ш. автори не вдало ся піднести ніякого дійсно поважного аргумента. Так само і що до писань давніше признавих сьому Теодосієви д. Л. мало що докинув до давнішої аргументації. Зістаєть ся невитолкуваною

трудність, яку підносив я вже в рецензії цитованої вище статті Шахматова (Записки XXV с. 11): що сі твори писані мовою досить живою й свobodною, а переклад послання Льва дуже тяжкою. Хиба припускати, що то була одна в перших проб Грека, і пізнійше він ліпше присвоїв собі словянську мову.

Правдоподібним здасться мені здогад автора, що сей Теодосій був печерським ігуменом за часів Ізяслава (с. 9). Ціна вказівка його на приписку послання Льва, в чином поминання Святоші (с. 6), так само й зближення з вступом сього послання послання Климента Смолятича (с. 10).

Натомість не можу прийняти висновків (с. 5) про високу освіту Теодосія на підставі його передмови до послання Льва — „ідеї“ тут не можу розуміти в філософичнім значінню, а згадка про „омирські й риторські книги“ для мене скорше б свідчила против глибокої науки автора. Слова „отъ Рима приде“ не значать нічого більше, як тільки парафраз того що автором послання був римський папа (с. 7). Аргументація автора про росповсюдження на Русі варязької віри не всюди мені трапляє до переконання (цінне одначе його зближення з нею русько-варязької молитви вид. Архангелським, с. 23), обмежує лише двома замітками: перше — патерикової легенди про Симона не годить ся брати en toutes lettres, друге — лядської божниці в Черяславі не було, се божниця „Летьска“, себ-то на Льті.

Автор заповідає ширшу роботу про Теодосія Грека; буду нетерпеливо чекати її, а сі свої замітки на його цінну розвідку пишу в надії, що вони можуть придати ся шан. досліднику при новім перегляді питання.

М. Грушевський.

Ир. Житецкий — Евреи въ Южной Россіи. Историческая справка (Кіевская Старина, 1901, кн. 1, ст. 57—80).

— Евреи въ Южной Россіи. Историко-этнографическія замѣтки. (Тамже, кн. 7—8, ст. 1—45).

Перша стаття має характер більш публіцистичний, ніж науковий, хоч оперта на численній літературі, навіть жерельній (цитованій сумарично). Ціль її була дати короткий огляд розвитку жидівського елементу в українських землях, разом із Галичиною, Буковиною й Угорською Русею. Виконана ся ціль досить гарно, докладно і прозоро, хоч твердження й висновки більше загальні, аніж оперті на фактичній матеріалі. Гарною стороною нариса назвемо те, що історія Жидів узята із т. ск. європейського становища: збільшення їх числа і характер їх на Україні-Руси получені і пояснені в купі з їх долею в західній і середній Європі. Огляд обіймає звістки про Жидів на Русі від найдавніших часів аж до найновіших. Всюди автор вказує на соціальні різниці і кон-

трасти між жидівською та українською людністю й пояснює її причини. Справедливо схарактеризована роля польського законодавства і шляхотської колонізації, як чинників прихильних для розросту Жидів. Що до первісних причин окремішности та експлоатативного характеру їх добачаємо певну неясність у автора. Він не рішаєть ся висловити, чи причиною їх був психічний їх напрям, чи він виробив ся під впливом численних переслідувань. Нам видаєть ся певнішим се друге пояснення. Самі-ж переслідування треба радше звести до релігійно-етичних мотивів. Сучасний пам антисемітизм показує се ясно, особливо в західній Європі. Вкінці доходить автор до сумного результату, що українські землі — осередок усіх Жидів на світі, бо удержують $\frac{2}{3}$ їх числа. А всі вони, майже виключно, творять спекулятивно-торговельну класу. В Австрії відносини сі треба назвати менш користними, аніж у Росії.

У другій статі переходить автор до обговорення сучасного пам економічно-соціального становища жидівського елементу в українських землях. Висновки свої він опирає головню на матеріялах Чубинського і панинських розвідках та статях. Деякі з поміж них може занадто публіцистичного характеру, щоб аж приводити висновки з них. Звідти подекуди затрачуєть ся спокійний тон і в автора. Головні одначе погляди і висновки його поважні й вірні. Він обговорює та характеризує Жидів відповідно до того, чим і як вони займають ся. Результатом того може бути ось що: з півтора мільона українських Жидів 75% займаєть ся непродуктивною роботою — спекуляціями всякого рода, а значна частина жебрацтвом; иньші всі працюють в тяжких обставинах: 21% єсть ремісників, наемників і т. и., а 4% обробляє землю. З характеристик кождої з тих головних галузей жидівського прожитку цікава та, що дотичить Жидів-хліборобів. Виходить, що змагання російського уряду, щоб притягнути їх до сільського господарства, не вдають ся.

С. Т.

Dr. Stanisław Kutrzeba — Sądy ziemskie i grodzkie w wiekach średnich (Rozprawy wydz. hist.-fil. т. XL і XLII, 1901—2).

Молодий краківський учений постановив на підставі судових книг відтворити організацію провінціального судівництва в Польщі кінця XIV і до початків XVI в. Титул не зовсім відповідає змісту, бо автор говорить також про суди вічеві і провінціоняльних сойнів; суди німецького права, духовні й домініяльні лишені на боці; при тім автор слідить лише організацію, не входячи в справу компетенцій, а також не входить і в історію інститутів, беручи їх готовими, як вони виступають в означенім ним часі.

Праця поділена на одинадцять розділ. Перший розділ, присвячений Краківському воєводству, займає перейшло третину всієї праці (Rozprawu XL с. 289—410); половину того займає друге малопольське воєводство — Сендомирське (розд. II, т. XL с. 75—138). Другу, меншу половину праці (с. 139—233 і 333—386) виповнюють сім інших воєводств — Ленчицьке (III), Сврадзьке (IV), Куявське (V), Іновроцлавське (VI), Руське (VIII), Познанське (IX), Каліське (X) й землі Велюньська (VII) і Вховська (XI) — деякі з них займають лише по кілька сторін. Бракує як бачимо Мазовша, Люблинського воєводства і кількох руських провінцій.

Непропорціональність в трактуванню поодиноких воєводств залежала не тільки від того, що нпр. Краківське воєводство служить автору за вихідну точку до підставових спостережень над судовою організацією, до яких він потім лише відкликається, — не тільки від не однакового багатства матеріялу (для деяких воєводств з-перед XVI в. судових книг не заховалося зовсім), але також і від не однакової приступності для автора деяких архівів (бачу, що судових книг перехованих в Росії автор зовсім не рушав), а в кінці, як признає сам автор — і брак часу, а raczej konieczność przeglądu wszystkich ksiąg w ciągu pewnego szczupło wymierzonego przeciągu czasu. Сі обставини — що автор обмежився тільки архівами галицькими і пруськими та що він, зачеркнувши собі за широко раму розвідки і вперед звязавши себе ще певним речінцем праці, потім старався доконче в границях того часу обробити хоч так як усі ті дев'ять воєводств — перші хиби розвідки. Розуміється, ad impossibilia nemo tenetur, і від автора ніхто не може жадати, аби він з рівною старанністю використав всі судові книги, видані й невидані, давньої Польщі до р. 1501, але супроти таких труднощостей чи не ліпше було обмежитися кількома воєводствами, більше типовими, і їх з можливою старанністю обробити?

Далі, автор не дуже любить відкривати перед нами процес, яким досягнені його висновки. Він досить скупо цитує, боїться ними заплутати працю, обіцяє в будучності натомість якусь хрестоматию судових записок і голословно заявляє, що його висновки оперті на масі фактів. Але бачучи, що деякі воєводства проробляв автор в границях „скупо визначеного часу“, а не знаючи, як саме проробляв їх автор, яким матеріялом і як оперував, не можемо мати повного довіря до його загальних висновків, бо не знаємо, як багатим запасом матеріялу підперті поодинокі його висновки.

Руське воєводство (с. 211—234) належить до легше оброблених автором, хоч він мав тут таку масу матеріялу як для ні одного иньшого, а також і попередників на полі дослідів (між літературою — с. 211 —

не згадує він праць не-польських, а випадало-б згадати хоч би розвідки проф. Линиченка з р. 1891 і 1894, але можливо, що до Кракова вони ще не доїхали), а організація судівництва має значні відміни від иньших провінцій. Автор коротенько говорить про поділ на землі й повіти, організацію судів земських і ґродських, ще коротше про підкоморські й вічеві. Єсть тут кілька нових і інтересних спостережень, і за браком такої схемки в дотеперішній можна подякувати автору і за се, але, розуміється, вичерпати порушених питань він абсолютно не міг в пій (подекуди сам зазначає се — нпр. про склад перемишльського суда комірників — с. 220).

Обвинувши зовсім історію інституцій Руських земель і виходячи просто від заведення польського права в 1435 р., автор не міг вияснити деяких порушених ним справ (нпр. про уряд руського генерального старости). В противнім разі він менше-б бачив тут умисних модифікацій в польській судовій схемі, умисних поліпшень (се його провідна гадка), а більше результатів давнішого життя краю. Справу старостинських судів не-ґродських (с. 226) могла-б шановному автору вияснити моя книжка про Барське староство, йому, розуміється, не зпана. Ріжних lapsus-ів вибрати не буду, згадаю лише одну важнішу справу: автор припускає, що львівський староста був заравом старостою буським (с. 228); я не знаю, чи памятав при тім автор, що Буськ належав уже до иньшого воєводства, але мині його припущення не лізе в голову, а що автор і тут цитує тільки одну судову записку, неясного змісту, тож годі мині сконтролювати його гіпотезу. Думаю, що се просте непорозуміння.

Обговоривши, бодай злегка, Руське воєводство, ш. автор так як би забув про два иньші воєводства — Белзьке й Подільське, а також хоч і згадав, але таки поминув зовсім землю Холмську. Правда, Подільське воєводство не має книг з XV в. (його земські книги зачинають ся лише від р. 1521), але поодинокі судові акти має, і на підставі їх все-ж таки можна було-б сказати про нього більше як про воєводство Іновроцлавське, обговорене автором на півстороні. Воєводство-ж Белзьке й земля Холмська мають порядний запас книг — що правда, не так в Галичії (в львівськ. архіві однак є також фрагменти книг белзького воєводства), а в Вилепськ. архіві. Там маємо (як каже урядова опись, котру я читав і винотував в р. 1892) книги холмські земські від р. 1428, ґродські від р. 1402(?), красноставські земські від р. 1430, підкоморські холмські й красноставські від р. 1443, городельські земські від р. 1469... Коли автор бодай перепросив читачів, що поминув Люблинське воєводство — люблинські книги тепер також у Вильні — то випадало-б перепросити й за Белзьке й Холмське. А властиво випадало-б, не перепро-

шуючи, заглянути до виленського й варшавського архива. Прецінь се-ж не до Мукдена дорога.

М. Грушевський.

Литовско-русскій сеймъ, опытъ по исторіи учрежденія въ связи съ внутреннимъ строемъ и внѣшнею исторію государства, Матвѣя Любавскаго, Мва, 1901, ст. 850+232+LXXII (відб. з Чтеній московських 1900—1 рр.).

Уже титул сей книги (що вийшла, до річи сказати зовсім не в 1900, як значить ся на титулі, а десь в половині 1901) показує, як широко ставить задачу своєї розвідки автор. В передмові він розсуває її границі ще ширше: нинішня праця має служити доповненням його книги Областное дѣленіе и провинціальное управленіе Литовско-Русскаго государства — там автор займає ся адміністрацією провінціальною, тут — центральною організацією держави, і то в звязку з суспільною організацією. Таким чином сі дві праці разом так як би мали дати образ цілого державного устрою в князівства Литовського. Такий план поясняє нам уклад обох праць, що не зовсім відповідає їх титулам — обидві дають далеко більше ніж їх титули обіцяють. Та хоч при теперішнім, дуже ще не розробленим стані історії державного права в кн. Литовського дослідники будуть, певно, вдячні авторови за його екскурси і в сферу суспільного укладу й історії вищої адміністрації в князівства, але... — забагато того всього як на історію сойму, а за мало як на історію устрою в кн. Литовського.

Книга складаєть ся з вступу, семи глав, додатків — документів, і показчика.

Перші дві глави — се генеза сойма в кн. Литовського. Автор виходить з погляда, висловленого ним у вступі (с. 19), що сойм „зародив ся в часі устанвлення унії в князівства з Польщею“, отже в гл. I—II слідить історію унії й взагалі польсько-литовських відносин від р. 1385 до смерті в. кн. Олександра. Властиво се начерк як на історію сойма не конче потрібний, а на історію унії дещо за побіжний. Коли вже шукати зародків сойма, то треба було піти іще далі — в історію ради в князівства, самий же сойм з'явив ся далеко пізнійше від початків унії. Замість оповідати історію унії *per longum et latum*, ш. автор з більшою користію для праці міг би вибрати самі характеристичні моменти, що вплинули на вироблення сойма й його склад. А так в історії унії никне генеза сойма, і читачу неясним лишаєть ся, що властиво уважає автор соймом — де кінчить ся рада й починаєть ся сойм, і коли він властиво народив ся — чи під час боротьби Витовта з Ягайлом, чи за Казимира, чи за Жигимонта Старого, коли властиво вперше сформуєть ся він. Не без того при тім, що автор не всюди наує над своїм викладом, безпотрібно захопивши

такі широкі границі, не всюди виказує знанне повійшої літератури (нпр. в питанню про велике-князівство Витовта й його відносин до Ягайла), подекуди знову западто на віру бере не зовсім певні виводи дослідників, не входячи в їх оцінку (нар. сильна залежність від генеологічних виводів Вольфа), подекуди за мало критично приймає оповідання ширшої русько-литовської літопити (вид. Нарбутом), Стрийковського і Кояловича; не кажучи що занадто буквально бере деталі оповідання Длугоша й інших більш певних джерел. З освітленням фактів не всюди можна агодити ся, єсть і просто дрібніші недогляди (в роді „затруднительного положенія“ а Казимира, коли Поляки вибрали його королем — с. 97), подекуди автор просто не орієнтуєть ся в фактах (нпр. в представленню ситуації в в. кн. Литовськім в перших роках Казимирового пановання — с. 106, або в справі Казимирового тестаменту — с. 126—7, або в справі Глинського — с. 148) але все ще не так важно, як і взагалі сі розділи в книзі автора мають другорядне значіння. За браком в науковій літературі відповідно уложеного огляду польсько-литовських відносин на ґрунті унії, й сі глави будуть користні.

Кінчать ся сі глави досить несподіваним екскурсом (с. 151—163) — про окремішність і автономію земель в князівства (доповнення до сказаного в давнійшій книзі автора).

Глави III, VI і VII присвячені історії соймів за обох Жигимонтів, аж до Люблинської унії. Се головна основа праці. Уложені вони так, що автор з початку оповідає події, які привели до скликання певного сойму, потім зберас відомости про самий сойм, переказує звістки про його хід і ухвали, і потім так само переходить до дальшого. Написано се все незвичайно тяжко, непрозоро; в масі деталей, ближше або дальше звязаних з соймом, губить ся всякий перегляд самої еволюції сойма, образ його устрою й функціонування. Пробує тому помогти автор своїми резюме при кінці кожної глави, але такі резюме виглядають знову подекуди западто аподектично: не видно, як витекають виводи з фактів (у ш. автора се взагалі буває, що виклад викладом, а виводи резюме з нього дуже мало витекають). Гинуть в тім і огляда заграничної політики в к. Литовського, спеціально литовсько-польських відносин, а вони, зібрані осібно, незагребані серед соймових протоколів, могли-б дати цінний перегляд, якого досі нема ще в літературі, тим більше що автор певно-б й поглибив його в такім разі.

Між оглядами сойма за Жигимонта Старого й Жигимонта Августа вставив автор кілька чималих екскурсів (с. 311—508) — глави IV і V. В главі IV читаємо про аристократичну верству в кн. Литовського, про раду в князівства й її вищі уряди, міністерства-б сказати по теперішньому. Глава V містить маленьку монографію про шляхетський стан в кн.

Литовського. Все це цінне — про вищі уряди в князівства досі ми не мали нічого окрім дуже побіжного начерка Бершадського в його Литовських Евреях, про шляхетську верству досі писалося переважно тільки в зв'язку з селянською верствою (кілька давніших, перестарілих уже монографій не йдуть в рахунок), але й екскурси ш. автора, втиснені між розділи про сойм, далеко не вичерпують предметів, деяких моментів зовсім не дотикають, інші трактують побіжно. Думаю, що як би автор вилучив їх в особні монографії, то на сім зискав би й автор, і читачі, і рада, і уряди, й шляхта в князівства, й литовський сойм, котрого історію автор міг би може прослідити з більшою точністю аналізу й прозорості викладу*).

За всім тим, розуміється, книга дуже цінна й дає користний вклад в державне право в кп. Литовського — в його літературі, завдяки двом тим працям, авторови нині належить ся безперечно перше місце, хоч не так квалітативно, як квантативно. Ш. автор і в сій праці вніс великий запас недрукованого матеріалу, і коли не тонкістю роботи, то масою її робить велику прислугу науці. Частину цього матеріалу подав він в додатках, що займають близько п'ятнадцять аркушів — тут містяться акти ближше чи дальше зв'язані з історією соймвання, і між ними є чимало дуже цінних.

М. Грушевський.

Ks. Stanisław Załęski T. J. Jezuci w Polsce, tom I, cz. 1—2. Walka z różnowierstwem 1555—1608. Льв. 1900, стр. 819.

Автор отсеї книги, вчений єзуїт Ст. Заленський, звісний в історичній літературі своїми давнішими працями про єзуїтів у Польщі („Czy Jezuci zgubili Polskę?“ „Historia zniesienia Jezuitów w Polsce i ich zachowania na Białej Rusi“) постановив завершити свою працю пишучи повну „ściśle przedmiotową i na tle dziejów narodu osnutą“ історію єзуїтів у Польщі. Майже 30 літ, як подає в передмові, громадив він для сеї праці матеріали, „gdzie i ile się dało, u osób prywatnych, w bibliotekach i archiwach publicznych i zakonnych“, а 1896 р. взяв ся до праці, що обіймає п'ять здорових томів, із яких маємо вже два томи в трьох книгах. В 14 розділах першого тому подає автор: 1) характеристику політичного та соціального стану Польщі коло половини XVI в., в хвилині приходу єзуїтів — характеристику справді блискучу і гарно

* В поодинокі питання не входжу. В IV і V т. Історії України-Руси, які писав я рівнобіжно з публікацією автора в Чтениях, мав я нагоду вяснити свої контрверсії з ш. автором в деяких точках, отже не маю що тут над ними розводити ся.

написану; 2) розвідку про початок, організацію та роль єзуїтів у боротьбі з реформацією; 3) перші кроки єзуїтів у Польщі за Жигмонта Августа та Генрика Валуа; 4) становище єзуїтів при Стефані Баторії, — швидко тут виринає на перший план особа Антона Поссевіна, якого працям і дипломатичним зношенням з Москвою присвячені розд. 5 і 6, а місяцям до Швеції розд. 7. Решта тому оповідає події панування Жигмонта III аж до поборення рокошу Зебжидовського 1608, отже 8) Жигмонт III і єзуїти, проба загальної характеристики цього „єзуїтського ученика“, в яким о. Заленський бачить найбільшого польського короля; 9) унія Руси в Римі і діяльність Петра Скарги; 10) місія єзуїтів у Молдавії; 11) роль єзуїтів у московських подіях за Дмитра Самозванця; 12) роль єзуїтів у рокошу Зебжидовського; 13) внутрішній розвій єзуїтської організації в Польщі 1564—1608 і 14) коротенькі життєписи та характеристики поодиноких виднійших письменників єзуїтів, що працювали в Польщі.

Що до становища, з якого автор трактує історію, то воно маркується двома точками: одна — його характер як духовного й єзуїта, а друга — його симпатія до тзв. краківської школи польських істориків. Яко духовний і єзуїт він не бачить і не може бачити в реформації нічого більше крім єреси, розпусти, зради католицизму, анархії, а в гуманізмі — відродження старого поганства та визволення розуму з під дисципліни церкви; як прихильник краківської школи бачить він головне нещастя Польщі в браку сильної королівської влади, в браку адміністрації та езекутиви, в самоволі магнатів світських і духовних, у перевазі анархістичного шляхетського елемента, в браку постійного війська й державного скарбу. В єзуїтах, бодай у ту першу пору їх діяльності в Польщі, він бачить вірну і тривку підпору королівської влади. „В дослідах і осудах — пише автор на кінці передмови — старавсь я бути безсторонним. Та коли польським єзуїтам сеї першої доби не закидаю помилок, хиб і провин, то не тому, щоб я закривав або за-таював їх, але тому, що навіть такі острі критики як Шуйський (!) не могли їх дошукати ся“. Як бачимо, і в уставленю історичного критерія голова краківської історичної школи для нашого автора — найвиша повага; де Шуйський, що писав перед 30—40 літами, не дошукав ся хиб (нізійше (I, 459 нота) автор зраджує таки, що у Шуйського „Zygmunt i Jezuci odebrali porządne cięgi“, значить, якісь хибі Шуйський таки знайшов) — там і автор в 1900 року не може чи не хоче знайти.

Що до жерел, якими користувався наш автор, то бодай у першій томі майже зовсім не видно оригінальних архівальних студій. Автор користується переважно монографіями та друкованими книжками, або друкованими жерелами першої руки. Бажаючи, як сам каже, „stworzyć

dzielo naukowe dające się czytać łatwo, z zajęciem, jak powieść“ (I, IX), він не нагромаджує деталей, не вдає ся в контрверсії, обмежуючи полеміку в нотах до minimum, за те оповідає й характеризує широкими рисами; не даючи спеціалістови нічого нового крім многих загальних тверджень і характеристик, виголошених певним і аподиктичним тоном там де оглядний історик мусів би класти багато знаків запитання або й повне non liquet, — книжка о. Заленського очевидно обчислена на широку публіку і певно буде мати у неї успіх завдяки талантові й тенденціям автора, популярним у значної частини теперішньої польської інтелігенції.

Для нас, розуміть ся, найважнійший в тім томі уступ про унію берестейську (§§ 61—62 в розд. IX), але він не дає для дослідника нічого нового і весь оснований на звісній „ювілейній“ праці кс. Ліковського про берестейську унію. При тім увесь той уступ коротесенький, обіймає ледво 16 сторін друку. Ані нових відомостей, ані нових поглядів автор не дає, жерелового, власного студіювання ані сліду. Русь у нього темна — тай тільки всього; що та „темна“ Русь мала якесь свої окремі традиції, окреме духове жите, окремі національні аспірації, про се ані згадки. Князь Острожський для нього „stary lis“, гордий та самовільний магнат, нещирий, самолюбний, тай годі; про якесь глибокі інтереси та ширші погляди, що не дали йому приложити руку до унії — ані згадки. Єпископ Терлецький для нього „najświeźniejszy z ruskiego episkopatu“; про всі розбої та безправства сього владки, ствержені документами — ані слова. Про якесь глибоке зрозуміння ролі міщанських братств, монастирів, грецького патріархату та руської шляхти в справі унії ані згадки. Одним словом, коли-б ціла праця кс. Заленського стояла на тій самій висоті, що уступи про берестейську унію, то їй що найбільше можна би признати вартість гарно написаної, але річево дуже слабенької та поверхової компіляції.

Так само не бачимо власної праці в иньших інтересних для нас уступах, прим. тих, що доторкають місії Поссевіна до Івана Грізного. Автор стоїть тут усюди на плечах о. Пірлінга і по за те хиба в ряди-годи цитує якесь польське жерело. Замість широких політичних горизонтів дає він гарно написані деталі, як одягав ся Грізний, як виглядала його грамота до Баторія, яке вражіння робили на Поляків укріплення Іскова — зовсім так, як коли-б автор брав ся писати барвисту історичну повість, а не поглиблену і об'єктивну історію єзуїтів у Польщі.

Найкраща частина сього тома, як уже було згадано, се розд. I — „Польша в хвилі приходу єзуїтів“. Се блискуча проба характеристики Польщі в тав. „золотім, Зигмунтівським віці“. Розуміть ся, власних жерелових дослідів і тут нема, але талант автора, на основі звісних

жерел і чужих праць дати широкий і живий та плястичний малюнок, виявляєть ся тут у повні. Думаю, що ся частина книги о. Заленського заслуговувала-б на ширшу популяризацию, навіть у перекладі на нашу мову, певно, з деякими поправками, — стілько там і розумних гадок і влучних ударів у саме серце шабляпового та нетямучого, а розпаошеного у нас псевдопатріотичного розуміння польської історії. І так коли польські псевдопатріоти все ще не можуть дати собі ради в Люблинській унії, вважаючи її немов якоюсь золотою буллою польської слави, верхом політичної мудрости і нерозривним шлюбомпаци й польської, руської й литовської, то по думці кс. Заленського „jako owoc kompromisuzawierała ona błędy i braki fatalnych następstw“ і коли не сплодила, то в усякім разі законсервувала і довела до буйного розросту ті сімена, що довели Польшу до загибелі (див. стор. 18—20). Так часто польські патріоти, говорячи про берестейську унію, товчуть про „темну Русь“, про упадок руського духовенства, про низький стан його моральности і про добродійства прилучення до латинства яко жерела просвіти; кс. Заленський не затаює осуду синоду пйотрковського з р. 1551, що й серед польського духовенства було не багато ліпше: „Młodzież w szkołach miejskich, która wychodzi na księży, nie bardzo kształci się w naukach, ale zamiast Minerwy czci Bachusa, pijaństwu i hulance oddana wala się po karczmach; stąd też pochodzi, że księża nasi najzawołani są pijacy, wicznie nietrzeźwi, ebrietate madentes et olentes crapulam“ (стор. 46). А коли зайде мова про нужденний стан селянства в Польщі, то кілько-ж то разів польські псевдопатріоти відповідають: се не дивниця, так було всюди, декуди було ще гірше. Цікаво, що в XVI в. польські патріоти зовсім так не думали, а навпаки, самі хвалили ся, що ніде в Європі селянин не приструнчений так, як у них. „Powiadacie sami — говорив їм Скарга в однім із своїх Kazań sejmowych, — iż niemasz państwa, w którym by bardziej poddani i oracze uciśnieni byli pod tak absolutum dominium, którego nad nimi szlachta bez żadnej prawnej przeskody używa“. А римський пунцій Фульвіо Руджієрі в р. 1565 у своїй реляції про стан Польщі, описавши в жаром щирого обурення стан селянства в Польщі говорить: „Така тяжка неволя упідлила їх до тої міри, що коли одержать батоги, — що часто трапляєть ся, приходять дякувати за се пану, і сьміло можна сказати, що нема на всім світі підлійшого невольника над польського селянина“ (стор. 63).

Ні, ні, вступний розділ праці кс. Заленського, як поправку до популярних панеїриків старої Польщі, варто розповсюдити, на польській і на нашій мові!

Ів. Франко.

Олександр Сушко — Єзуїти в заведеню Унії на Русі в доберестейській добі (Альманах руско-українських богословів, Львів 1902, стор. 117—195).

Отся праця молодого слухача теологічного відділу на Львівським університеті — гарне свідощтво не лише здібности автора, але також тої серйозности, з якою він займав ся працею над історією руської церкви й початків унії. Досить буде порівняти з нею відповідні уступи в книзі о. Заленского, а спеціяльно дуже невеличку та вбогу фактами монографію про Гербеста (I, 754—756), щоб переконатися, на скільки ширше захопив справу наш автор і детальніше освітив її. Для сього він не лише покористував ся новішими російськими працями, які здебільшого зовсім ігнорують о. Заленський, але сягнув також до рукописних колекцій бібл. Оссолінських.

Дві фігури єзуїтів, ініціаторів унії, рисує нам д. Сушко: Петра Скаргу — коротше, уривково, і Бенедикта Гербеста. Оповіданє про праці й заслуги сього остатнього, а з ним разом про роль ярославської, а далі львівської єзуїтських колегій — отсе головна часть змісту його праці. Справді, д. Сушко зробив багато для освітлення місіонарської праці Гербеста на Русі і вирисував сю фігуру на пів забутого полеміста та місіонаря досить живо й плястично. Чи переконав нас про його заслуги? Можливо, що для єзуїтського братства ті заслуги були великі, але ані для Русі, ані навіть для унії з представлення д. Сушка ми не можемо добачити їх. Чи взагалі Гербест працював для унії? Мені се видає ся дуже сумнівним. Далекіше натуральніше буде припустити, що працював просто над перетяганєм руської православної або протестантської шляхти на латинський обряд.

Всі свідощтва про Гербестові місії, зібрані д. Сушкою, вказують на се, а слова нашого автора, будім то властиво Гербестови належала ся та палська подяка за працю коло довершення унії, яку одержав Бернат Маційовський, видаєть ся мені неправдоподібною. Нехай і так, що „світ“ не знав Гербеста, скромного черця, але римська столиця мусіла добре знати, хто що робив, і єзуїти ревниво оберегали тріумфи та здобутки своїх членів супроти єпископів.

Дуже жаль, що д. Сушко не дав нам у своїй праці всесторонної студії про Гербеста, а спеціяльно про Гербеста-письменника з часу перед його вступленєм до єзуїтського ордену. Се було би тим важніше для його характеристики, бо вступивши до ордену і зробивши ся місіонарем Русі Гербест перестав писати, а по друге — намісь духа щирої прихильности до Русинів, який проявляв ся в його перед-єзуїтських писаннях, пізніше виявляєть ся дух різкої неприхильности, можна сказати — ненависти до Русинів. Усе те заслугувало би на близьку, де-

тальнішу студію. Як зачуваємо, д. Сушко приготує таку студію; може вона вияснить ті прогалини, які полишено в отсій праці і дасть нам справді повний та заокруглений образ того діяча, на якого дотеперішні історикп так мало звертали уваги, а якого сучасні латинники називали „апостолом Русі“, немов він справді працював у якімсь поганським краю!

Ів. Франко.

П. Жуковичъ — Послѣдняя борьба духовенства митрополичьей епархіи съ Потѣмъ и уніей (1609—1611) (Христіанское Чтеніе 1901, кн. VIII с. 258—291, кн. IX с. 270—389).

Д. Жукович, професор петербурської духовної академії, як видно, останніми роками поклав собі на меті простудіювати історію початків унії на Русі, зараз після Берестейського собору, при помочи нових матеріялів Публичної бібліотеки, архива уніятських митрополитів при Синоді й ин. Таким чином вийшла чимала книжка його під назвою: Сеймовая борьба православнаго западно-руссаго дворянства съ церковною унією. Сюди-ж належить і вище названа замітка його в Хр. Чтеніі 1901 року, що розглядає далі боротьбу православних з уніятами що до фактичного виконання сеймових конституцій, протягом трьох років (1609—1611). „Найважлище, — каже автор в початку, — задля православія в конституції 1609 р. було те, що тут за єрархією, що держала ся православія, признано, та ще й без жадної двозначности, право на законне істинуванє в Литовсько-польській державі й на спокійне держанє того, що належало її до часу видання конституції“. На сей пункт сеймової ухвали багато покладали надій теж ті православні, що вспіли вже зрікти ся унії від часів Берестейського собору. Вони сподївали ся можливости сміливо й рішучо оголосити себе православними. Але уніяти, а на чолі їх Потій — теж не дримали. За кілька тижнів до кінця сейму вони випросили собі у короля декрети, силою котрих всі відступники від унії повинні були піддати ся уніятській єрархії, вернути її монастирі, церкви, ґрунти й т. ин. Через те — ще не скінчив ся сейм, а вже зияла ся остра боротьба уніятської єрархії з прихильниками православія в Вільні, Городні й Новгородку, почало ся відбєрапанє від них церков, маєктів, актів. Православні старали ся оперти ся на відомій вже ухвалі сейму, подавали протести й боронили ся судом. Оборону вели: архимандрит монастира св. Трійці Самуїл Сенчило, міщане, з котрих складало ся православне братство в Вільні й здебільшого руська лавиця магістрату, городненський протопоп Василь Вербовецкий і новгородський протопоп Константин Григоревич. Трибунал, що складав ся з світських судиїв, став по стороні православних.

Тим часом Потій й його сторона зверталися до „*judicium compositum*“, де нарівно засідали судії світські й духовні (католицькі) й звичайно останні перемагали. Нарешті уніяти апелювали до надвального королівського суду; той орік що по ухвалі сойму 1609 р. усі релігійні суперечники мусять підлягати *judicio composito*, а не загальному трибуналові, і тим знищив православним усякі надії на який будь юридичний захист. „Проголосивши — каже автор — несправедно таку шкідну для православля постанову, королівський надвальный суд сам фактично й перевів його на користь унії. Він увільнив Потія й Йосифа Рутського (троїцького архимандрита, уніята) від кари десяти тисяч золотих польських, що паложив на них трибунал, згідно з соймовою конституцією 1609 р. Увільнено від такої-ж кари й уніятського ігумена Годкинського й одномисельний з ним городненський уряд. Навпаки виленського протопопа, трох священників й діакона, що виступили проти уніятського митрополіта засуджено кожного на таку-ж кару. Деякі з братчиків заплатили навіть головою. Унія перемогла. Уніяти почали вільно господарювати всюди по церквах, відбираючи усяке церковне добро. Тоді то один гайдук (пана Скліньського, що був у службі Януша Острожського) намірився вбити митр. Потія, але відрубав йому іно три пальці на руці та трохи покалічив. Сей вчинок, про який д. Жукович розповідає на підставі одного листа в рукопису Публичної бібліотеки, посприяв унії ще більше, бо уряд ще гострійше звернувся проти православних, й годі було й мріяти про яку будь правну боротьбу з унією.

Не так успішно боролася унія з православ'ям в південній половині митрополії. Намістник Потія в Києві протопоп Антоній Грекович муїв бороти ся з священниками, з шляхетством, з міщанами — з цілою суспільністю; до їх голосу тоді-ж прилучили ся протести запорожських козаків (з Григорієм Середою, а потім Григорієм Тискиневичем на чолі). Тут боротьба повинна була ще затягнути ся на довгий час...

Скасуванням православної перемишльської катедри в 1610 р., на яку ввійшов уніят Крупецький, д. Жукович закінчує свою невеличку замітку. Викладає він в ній документально, але сухо, так наче має на меті тільки спростовати різні недокладности в працях істориків унії. Дійсно, на підставі архивних джерел він робить деякі цікаві вказівки й спростовання. Трудно тільки згодити ся з словами в заголовку замітки: „Послѣдняя борьба“... Не до ладу вони тут. Як не як, а на 1611 році боротьба православного духовенства з унією не скінчила ся, що видно і з самої замітки. Се не була „остання боротьба“. С. Г.

Ludwik Kubala — *Zajęcie Kijowa przez Moskwę w r. 1654 i zatarg prawosławnej cerkwi ruskiej z pa-*

tryarchatem moskiewskim (Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie. Rok 1900/1901. Ст. 112—138).

В сїм відчиті на річнім засіданні краківської академії поважаний історик Хмельницький обрав своїм завданням прослідити один дуже цікавий момент українсько-московського антагонізму, а се на поли церковнім. Справа ся має велику історичну вагу. Звичайно історики вказують на релігійну єдність України і Москви, як на головну звязкову силу сих двох організмів. На око вона так дійсно виходить. Коли ще візьмемо під розвагу нахил українського і білоруського духовенства до Москви, особливо після Берестейської унії, коли то православні Українці під проводом київського митрополіта, мовляв, задумували мало що не державну зраду у користь Москви — то аналогічне пояснення релігійного мотива в політичних подіях пол. XVII ст. ніби й справді набирає багато певности. Тимчасом діло стояло цілком инакше. Доки погляди українських православних загорільців що до Москви обертались у крузі неадійснених мрій, доти доволі виравно зазначались поміж українським духовенством сї, що так назвемо новочасним терміном, москвофільські симпатії. Коли одначе дійшло до тіснішого політичного сполучення 1654 р., тоді показалося, що з'єднання не таке легке, як може думали давнійші ентузіясти, що більше — навіть показала ся сильна антимосквофільська, автономна, подекуди навіть польнофільська, тенденція. Вона обіймила не лише широкі круги політично свідомих людей, але в першій мірі саме духовенство. Тепер виявилось, що між Москвою та Україною є не тільки великі політичні різниці, але й православна єдність в дійсности не могла зватись єдністю.

Поминувши довголітнє розділення й окремі традиції, були між обома галузями значні обрядові різниці, а понад усе важною була неоднаковість устрою обох православних церков. Київський митрополіт був залежний від царгородського патріарха, а московська церков мала свого окремого патріарха; внутрішній устрій обох був теж відмінний: українські церковні інституції були оперті у значній мірі на демократичних або автономних принципах, відповідно до політичних порядків Польщі, а в Московщині церковний устрій та політичний державний лад мали той самий напрям і характер, були овіяні тим самим духом.

Тому зрозуміло, що Москва після 1654 р. поставила одну з найважніших завдань своєї політики супроти України — знищити відрубність української церкви, відірвати від Царгорода, піддати під управу московського патріарха і вирівнати всі різниці в устрою та обряді, розуміється ся, в тім напрямі, що українська церков муїла зближатись до московської. Се змагання викликало сильну реакцію серед українського духовенства, і то зараз у 1654 р. Головним репрезентантом тої

Може й нема в нашій історії иньшого часу, так привабного з того боку, як згадана половина віку. Після великої революції, хаотичного заворушення, порвання давніших суспільних, політичних, національних і культурних форм і інституцій, настає нове їх укладання, виростання й формованне нових стремлень та бажань, перемены, вироблювання та прояснювання всяких ідей і поглядів — словом витворюєть ся новий організм, можна сказати, новий нарід зі всіми його проявами, суспільними, політичними, національними і культурними. Але сей молоденький організм, повний укритої енергії й засобу життя та розвитку, стрічає відразу цілу масу ворожих обставин, що спиняють самостійний зріст і в кінці цілком його ломлять. З сього становища така тема була-б дуже вдячна.

Вкажу ще одну слабу сторону „Очерків“. Автора цікавлять головню події в освітленню карного права, инакше — криміналістичні. Він глядає тем, що розбуджують у нас цікавість своєю психологічною стороною, як висше сказано — більш белетристичних. Переважна частина їх така, що гарненько може бути перенесена чи то в княжі часи, чи у XX ст. Безперечно і при таких подіях бачимо нераз характерні історичні подробиці; але чи оплатилось задля них подавати *per longum et latum* ціле оповідання? Чи не краще було-б виловити самі подробиці? Деякі нариси, прим. про ворожбитство (53—55), інтересні з кожного боку, так само про школярів (56) і київських студентів (57) або й останній про Жидів та Циганів. Переважна частина иньших кримінальних учинків має лиш цікаві подробиці. Провини проти власности й сексуальні переважають усі иньші. Що до останніх, то можемо додати певну інтересну різницю поміж постановами тодішнього закону (Лит. Статута) й опінією загалу. Суди держались звичайно букви закона, що строго переслідував кожду прояву проти третього головного гріха. В караню деяких тяжших провин бачимо деякі цікаві правні норми, прим. що вбийника привязують до гробу забитого (7). Дуже мале місце (3 нариси) займають події зі сфери цивільного права, але мабуть шан. автор міг би знайти значно більше відповідного материялу, не менше цікавого від кримінального. А вже цілком поминено те, що кидало-б більше світла на громадські порядки та економічно-соціальні відносини між народом. Тяжко подумати, щоб приступні авторови материяли не давали нічого в тім напрямі. Вони мабуть не підходили тільки під белетристичну манеру „Очерків“.

Все таки, признаємо щиро, працю д. Л. треба повитати як важний вклад у нашу історичну літературу.

С. Томашівський.

Władysław Łoziński — Ormiański epilog lwowskiej sztuki złotniczej (Sprawozdania komisji do badania historii sztuki w Polsce. T. VII. Wyp. I i II, str. 242—271, 1902).

Ся статя служить продовженем і доповненем студії того-ж автора: *Złotnictwo lwowskie w dawnych wiekach*, що була доведена до 1640 р., себ-то до його упадку. „Вірменський епілог“ його, як його автор називає, требає дуже коротко, бо лише кілька літ при самім кінці XVII в., і потім наступає рішучий упадок золотничої штуки Львова. В часі того останнього проблиску Вірмене мали рішучу перевагу в золотництві у Львові, бо було їх аж 30, коли всіх иньших золотничих майстрів ріжних народностей було далеко менше. У тій перевазі Вірмен в золотництві автор глядає причини панованя у львівських золотничих виробх орієнтального орнаменту й техніки котрі сягають аж до половини XVIII в. Другу причину розвою сього орієнтального стилю бачить автор у побідах короля Собеского над Турками, через що прийшли до Польщі богаті кінські й рицарські прикраси забрані від Турків, а з тим і стиль орієнтальний увійшов в моду. Справді аж до середини XVIII в. золотничі прикраси на зброї і національній строю польським, без яких ані зброя ані той стрій обійти ся не могли, мають все орієнтальний стиль. Та тому була мабуть ще й та причина, на нашу гадку, що місцеві золотничі майстри не потрапили до тої штуки нічого свого внести і тому так пасивно стояли під сильним впливом чужинців. На доказ великого аматорства Поляків до східного стилю наводить д. Л. факт, що король Собеский діставши в руки замовлену ним у Фльоренції оправу до шаблі, хоч і похвалив роботу, та про те кавав її своєму двірському золотареві Бедросови, Вірменинови, переробити на східний лад, лишивши де що і з фльорентійської роботи. Не відомо тільки, чи робота на такій дивній мішанині що аискала.

В Польщі, пише автор, любовали ся як ніде, гарним і пишним кінським убраннем, та иньшими подібними предметами, конче потрібними до польського національного строю, і для того той хто хоче пізнати історію золотничої штуки мусть досліджувати польську зброю, як таку, на котрій знайшли собі місце усі галузи золотничої штуки. Трохи се дивно звучить. Адже досліджуванне польської зброї все ще не дасть інтересованому так богатого материялу, як слідженне орієнтальних мотивів просто в їх жерелах. Треба по них звернути ся на схід: не кажучи за Персію, але й полудневий Кавказ, в першій лінії Тифліс, дасть далеко багатіший материял, ніж усі польські збірки давного оружя; з європейських збірок великі музеї Ермітажа в Петербурзі й Оружейної Палати в Москві дають на дуже численних описах усі галузи орієнтальної золотничої техніки: як філігран, насіканне, інкрустация, а вже найбільше і то препишні

окази емалі, якої на польських пам'ятках, які автор признає, є тільки нечисленні й дуже лихі приклади.

Автор описує деякі предмети нольської рицарської зброї, вірменського періода, де мала місце золотничка штука, як: щити, сагайдаки та булави, спеціально обговорює деякі роди золотничої техніки, як ікрусталию, черненє, емаль, як такі, що находили найширше поле в золотничих виробках. На кінці описує особливо докладно чотири львівські пам'ятки з того часу: дві булави переховані у львівським міським музею, золоту пушку на агниці в львівській латинській катедрі, і булаву з рубінами у львівській катедральній скарбниці.

З львівських Acta consularia від 1678 р. зібрав автор деякі документальні дати про сей останній блиск львівського золотництва. Як сказано, воно завдячувало його головно Вірменам. Вони стояли в сій штуді так високо, що місцеві католицькі майстри, коли ще мали цех в своїх руках, не могли вдержати з ними конкуренції й шукали против них підпори на львівській ратуші і в надворнім суді. До р. 1654 Вірмене до цеху не належали, хоч уже були уніятами; в 1685 р. припущено до цеху 4 Вірмен, але при тім устава цехова забороняла вибирати на уряди цехові „націоналістів“, себ-то Русинів і Вірмен, і схизматиків. Але тішачи ся протекцією своїх можних клієнтів, між котрими був і сам король, Вірмене все вигравали справу з цехом, а в кінці припущено їх без ніяких обмежень до цеху. Там скоро взяли вони гору, і знов пішли на них скарги до ратуша і короля, але се їм переваги ані власти в цеху не відібрало — конкуренція була за сильна. Найбільше визначались у своїй штуді отсі Вірмене: Бедрос Мардерисович, Бедрос Захаріяшович, Кіркор Лятиневич, Арютон Дадурович, Норвес Мойзесович і инші. Окрім Вірмен цитує автор і кількох майстрів не Вірмен, що тоді визначались: Мартин Шарковський, Грегорій Недзельський, Яп Токарський і кількох инших.

Взагалі стаття написана старанно й пильно використовує небогатий матеріал, який авторови удало ся зібрати. *М. Г—а.*

Я. В. Яроцкій — Изъ прошлаго Волини. Сборникъ историческихъ очерковъ. Выпуск I, 1900, ст. 50 (без місяя друку).

В першій випуску автор подав шість статей, раніш друкованих в газеті „Волинь“ (в Житомирі).

В першій статі: „Шереметевы валы на Волини и ихъ историческое значеніе“ автор докладно описує окопи, що зістались на Волини від звісного походу боярина Вас. Бор. Шереметєва 1660 р., поясняє появу сих окопів в зв'язку з переходами Шереметєвого війська, коли воно

Дальше маємо тут дві статі В. Гнатюка про справу українсько-руського університету у Львові, де автор зводить у купу цілу історію найновішої боротьби нашого студентства та нашої суспільности за єю національно-культурну інституцію (XVI). У статях В. Д. та Л. С. К—о про сучасну пародню освіту в Росії, доказано з одного боку цілу безглуздість урядового обрусіння та гірку долю тих учителів і учительок, що раді-б проти того змагатись (XVI). Інтересна також стаття В. Дорошенка про приступність освіти у Росії, де автор статистично показує, які неможливі відносини переживає російська суспільність наслідком малого числа середніх і вищих шкіл (XVI). Вкінці обговорені тут соті роковини прилучення Грузії до Росії, які обходив російський уряд посполу із грузинським дворянством; остання дістала від уряду за лояльність доволі користні графікації (XVI).

Природописні науки були також заступлені в сім році, хоч не можна сказати, щоб цілком відповідно. Характер сих статей більше популярний, але опертий на науковій основі. Сюди належать передусім дві розвідки д. І. Раковського. Перша з них — про вік нашої землі подає у приступній і припадній формі найновіші здобутки геологічної науки, що безпощадно і безповоротно розбивають закорінену традицію про розмірну недавність нашої планети (XIII).

Друга стаття того-ж автора про поезію в освітленю наук природничих. У сім році маємо тільки першу її частину. Д. Раковський бажає „розв'язати питанє про основу поезії“ єдино мовляв можливим і раціональним способом — природними науками. Одначе до розв'язки питання, „звідки взялась поезія і як на неї глядіти зі становища природничих наук“, автор не доходить. Найважнішою(?) прикметою поезії уважає він ритміку, а радше наводить він ті ритмічні прояви, які бачимо у низших животин, звірят і птахів. Помилки тут у тім, що автор бере заодно суть поезії з її формою. Звіряча отже ритміка ще не первістна поезія, а тільки первістна мова; у чоловіка і ритміка і мова тільки форми, а не зміст поезії. Для того то у першій половині розвідки д. Р. не бачимо цілком відповіді на те, що таке поезія (XV).

В сім році подбуємо тільки одним-одну економічну розвідку, а се про сервітуту і розмежовання ґрунтів на правобережній Україні Ф. І. Немоловського (XVI). З неї довідуємо ся, що українське селянство в Росії в економічній боротьбі з великою земельною власністю попало у такі самі невідрадні відносини, як у Галичині, бо повільне знесення сервітутів веде селян до масткової руйни й економічної залежности від дідичів.

В наукових листках подано цілий ряд статей загальнішого інтересу, як про кризу в біології, міжнародний зв'язок академії наук, македонське питання, граматичний рід в аріо-європейських языках, осташню працю Макса Міллера (Буддизм та християнство), рукописи Г. Гайне, новонайдений грецький роман (Історія Хіони), мукденські рукописи (XIII) й інші більш публіцистичного характеру.

Про другу виставу образів Ів. Труша написав замітку М. Грушевський. Він підносить передусім великий крок поступу артиста від його першої вистави 1899 р., що зазначився головою у різnorodности і доборі тем, а також і в виконанню. З більших образів найвище ставить вид могили Шевченка, а з портретів — п. Драгоманівни. Далше висказує рецензент бажання, щоб артист звертався і до жанру, якого початки видно було на виставі. Кількома гадками на адресу нашої артистично невивагливої публіки кінчать ся замітки проф. Грушевського (XV).

У хроніці „Із російської України“ подав Spectator огляд українського життя за 1900 р. (XIII). Огляд знов загального сучасного російського життя подає нам стаття д. Майкута, на основі газет і журналів (XIII).

Голоси російської преси з нагоди Шевченкових роковин зібрав д. С. Єфремов (XV).

Згадати також треба подорожні замітки А. К—ського із Швейцарії (I), а також огляд діяльності Наук. Тов. ім. Шевченка за 1900 р. (XIV).

Із перекладів на першому місці зазначимо замітки проф. дра Фрідріха Наульзена про будучність гімназій (пер. І. Копача), де автор з великим знанням, хоч не дуже прозоро, обговорює новочасне питання ваги класицизму у середніх школах. Признаючи велике педагогічне та культурне значіння старинних мов, він таки не ворожить класицизмови довгої будущини (XIII).

Вкінці мусимо піднести велике багатство звісток і матеріалів у повсечаснім відділі п. з. Хроніка і бібліографія. Бачимо тут нераз дуже цінні статі й інтересні замітки, тому варто-б для сеї частини уложити окремих показчик.

С. Т.

Діло дало в сім річнику, як на щоденну газету, навіть дуже значне число розвідок та заміток наукового характеру, а в усякім разі далеко більше, ніж маємо в інших у.-руських газетах. Перейду їх по черзі.

Др. М. Зобків, доцент загребського університету, надрукував тут статю п. п. „Правне відношенє між парохом а сотрудником. Церковно і державно правне вотум (ч. 3—8). Розвідка ся пішла звідти: Духовна

власть відобрала була одному пароху право словняти всі парохіяльні права й обов'язки, дозволяючи йому тільки „чигати службу“, а передала їх сотрудникови, при чім мотивувала свій поступок старістю пароха. Автор довідавшись про те, заремонстрував публично проти довільного пояснюваня законів духовною властю. Він переходить тому ріжні відповіді приписи у розвідці і виказує, що розпорядженє епархіяльної власти зовсім безправне та що воно противить ся і церковному і державному праву.

Друга невеличка стаття того самого автора, се: „Наша часонись правнича і економічна“ (ч. 233). Др. Зобків подає тут у формі письма до Наукового Товариства ім. Шевченка свої думки про се виданє, виказує деякі його недостачі й підносить проєкт заснованя окремого правничого товариства, що плекало-б у себе науку права.

Третя стаття сього самого автора, се: „Уніятське єпископство в Хорватії“ (ч. 286). Як відомо, у Крижевцях існує здавна уніятське єпископство, засноване там для Хорватів і руських кольоїстів (Бачка і Срим). Тепер там навіть єпископом Русин, Ю. Дрогобецький, з північної Угорщини. Др. Зобків пробуваючи якийсь час у Крижевцях, зібрав історичні звістки про се єпископство і оголосив їх друком. З огляду на те, що про нього в нас не знав доси ніхто майже зовсім нічого, стаття дра Зобкова показує ся дуже цінною й на часі.

Кілька менших статей маємо з історії і в помічних її наук. Одна з них має титул „Святославіє і традиція о Святославі“ (ч. 87—88). Автор, що підписав ся псевдонімом К. Н. Огарок, подає тут деякі перекази про Святослава († 1015 р.) у Скільщині, але не записані докладно з уст народа, тільки перемінені вже в „артистичну“ форму. Сей „артизм“ виходить одначе на шкоду переказам, що записані докладно могли-б мати бодай фольклорну вартість, а так тратять і її. Крім того автор показує ся в цілій статі незвичайно наївний. Побережник Пороховник оповідав йому, що він походить від такого протоп'яста, що був воюком у Святослава та що навіть назву має від того, що боронячи Святослава, стріляв порохом. Очевидно автор вірить сьому. Ба що більше. Він вірить навіть, що рушниця, якою стріляв Святославів Пороховник, переховала ся в нинішнього Пороховника; він міг навіть її оглянути і купити, але не мав багато вільного часу, а Пороховник не міг її скоро найти, бо діти бавили ся нею і десь закинули... Наслідком того автор говорить ось що: „Більше не знав або й не тямив побережник, а хитрої цівки такої не найшов. А шкода. По виду її може-б археологі і розпізнали, чи вона справді так старезна, чи радше приналежить пізпійшим вікам“. Заблукавшись так далеко, мусів автор хоча-не-хоча звернути ся до питання, коли винайдено порох і чи стрі-

ляно ним уже за Святослава. Сьому питанню й присвячений цілий другий фейлетон. Автор доказує, що порох знано давно перед Святославом, та що він мусів бути уживаний між Русинами ще за Володимира. „Годі сумніватись, — пише автор — щоби такий мудрий і запопадний князь, яким був Володимир, не випросив або й не видурив так важної для оборони краю против Печенігів річи і майже неможливе, щоби споріднений з ним цар візантійський не виявив тайни роблення пороху перед союзником своєї держави. Тайну ту могла знати і виявити мужеві своєму і жепи його, царівна Анна“ і т. д. Може бути, що в тих давних часах царі та царівні мусіли знати всякі тайни, може бути, що Анна виробляла навіть сама порох — хто хоче вірити, може — та я таки повторю ще, що автор незвичайно наївний і міг цілком безпечно не виривати ся зі своїми теоріями, а часопись — не друкувати їх.

Подібного роду є стаття о. Застирця: „Село Накваша“ (ч. 128—129). Автор подає тут історичні відомости про се село, але звідки їх узяв, на чім їх опер, на скільки вони вірні — сього не знаємо. Він згадує тут дещо теж про народні перекази місцеві, але подає їх так само не в цілости, хоч се було-б далеко цінніше від історичних дат, нацитованих ним, але не опертих на історичних жерелах.

Той самий автор подав іще статю п. н. „Переказ про королеву та міщан в Галичи“. Він наводить тут оповідане про якусь галицьку королеву, що хотіла ріжними хитрощами під'ярмити тамошніх міщан, але се їй не вдало ся. Переказ інтересний, коли тільки його походжене не книжне, чого на борзі не можу справдити.

„За руські старинности і згадка за історію наших сторів“ (ч. 204—205), так називаєть ся стаття, написана о. І. Ганкевичем. Автор подає в ній кілька історичних ремінісценцій про Звенигород над Збручем і його околицю, та говорить про ріжні польські шляхотські роди, що панували там у ріжних часах. Він бажає своїми замітками стягнути там істориків та археологів на розглядни околиці. Та ледви такі розглядни придали-б ся на щось, коли-б при тім не роблено розкопів, або бодай не з'інвентаризовано не старинних предметів, про які автор згадує, що вони досить часто там подибують ся.

Кілька статей помістив у фейлетонах „Діла“ молодий ще автор Ф. Королевський. Найбільша з них, се: „Публичний варшавський процес від 26 січня до 1 марта 1760 р. проти Я. Лейбовича Френка, проволіря каменецьких контрталмудистів“ (ч. 162, 165—166). У сій статі подає він виїмки з актів процесу звісного жидівського реформатора, не позбавлені інтересу. Шкода тільки, що він не вивискав літератури сього

предмету (реферованої не раз і в наших Записках), через що й праця була-б зискала на вартости.

Друга його стаття, се „Кирографічні віруваня в жидачівському повіті“. Як відомо, між простонародем — не тільки нашим — існує віруванє, що кождий чоловік може записати свою душу чортови, а в заміну за те дістати багато багатств і вести безжурне жите до означеного речизця, коли чорт зголосить ся по його душу. Д. Королевський подає в сій статі одно таке оповіданє, злучене з оповіданем про хованця і цитує указ російської цариці з 1743 р. про кару на одного Українця за те, що був записав себе чортови. Автор повинен був одначе розглянути ся докладніше в фольклорній літературі, тоді міг би був написати справді дуже гарну і корисну розвідку на сю тему.

Третя стаття: „Питанє про першу славянську азбуку в освітленю російської науки“ (ч. 232) розбирає питанє славянської азбуки на підставі новіших праць на тім полі і виказує, що воно остаточно не порішене ще, тому й не можна про нього говорити так категорично, як се роблять автори наших шкільних підручників.

Дві статі дотикають буковинського поета, Осипа Федьковича. Перша, написана дром І. Франком, п. н. „Перше повне виданє творів Федьковича“, приносить цілий ряд цінних уваг про твори поета, видавані як раз тепер фільольогічною секцією Наук. Тов. ім. Шевченка. — У другій: „Причинок до повного виданя творів Ю. Федьковича“ подає др. В. Щурат зміст двох листів, писаних постом до тернопільських студентів і відривок посланія до них. Інформації до сеї замітки зачерпнув автор у д. Я. Танчаковського, якого батько був тоді в гімназії і належав до студентської громади.

„Тверді етимологі“ — називаєть ся стаття д. Н. в якій він переходить ріжні приклади і виказує на них, що хоч наші москвофіли воюють так сильно за етимологічною правописю, самі не знають її гаразд і нишуть так, як попаде, приладжуючись при тім найчасніше до польської вимови і правописи. Того самого питання дотикає також друга стаття того автора п. в. „Коловатиця правописна тверджків“.

Невеличка, але цікава стаття о. Левинського: „Греко-католицьке віроісповіданє в гімназії в Чернівцях“, де він подає коротку історію заснованя катехитурн греко-католицького обряду в черновецькій гімназії.

Др. М. Кос, лікар у Перемишли, надрукував дві популярні розвідки з медицини. Перша „Очна катаракта“, друга „Зисокість“. Виклад автора дуже приступний і ясний, тому шкода, що він не пише більше таких розвідок і не оголошує їх окремими брошурками, на що певно найшов би і накладця, от хоч би „Видавничу Спілку“.

Згадати належить тут іще два некрольоги; один проф. Мях. Борпикевича, звісного окуліста, що помер у Грацу 1899 р. (ч. 201—202); другий Адольфа Добрянського, звісного угроруського москвофіла, через якого й доси не могло прийти національне відродження угорських Русинів. У сім некрольогу є деякі помилки та недокладности, але про них скажу при нагоді деінде докладніше.

Між перекладами подана стаття І. Житецького „Жида в полудневій Русі“ (з Київ. Старини), та документ про віно козацької сотниківни Мницької при її виході за муж за Петра Стороженка (теж із Київ. Старини).

Белетристиці не присвячувало „Діло“ багато місця певно головню через те, що довші річи друкує воно в окремім додатку, „Бібліотеці найзапаментших повістей“, в яким закінчено минулого року „Збірку начерків М. Твейна“, та розпочато друк повісти болгарського письменника, Ів. Вазова, „Під ярмом“. Були одначе коротші оповідання і в фейлетонах, в яких з наших письменників друкували свої праці: Т. Яницький, Т. Дуброва (псевдонім), В. Бирчак, В. Демянчук, Е. Мандичевський, М. Яцків, О. Тирса (псевдонім), А. Крушельницький, Климентина П(опович) В(оярська), О. Борковський і ин.

В перекладній белетристиці стрічаємо імена: Тургенєва, П. Льоті, Ед. По, І. Арані, А. Чехова, П. Тодорова, Г. Седенберґа і кілька иньших.

Буковина надруковала дві статі, що надають ся тут до обговорення, обидві написані дром Осипом Маковеем.

Перша стаття — се: „Збірник пісень Івана Велегорського з 1806 р. Матеріали до історії Карпаторуського письменства“ (ч. 116—117). Др. Маковей подає тут опис невеличкого рукопису на 14 картках вісімки, зладженого між 1805—1806 р. І. Велегорським, тодішнім богословом у Чернівцях. Рукопись містить 13 пісень, із того 6 духовних, а 7 свѣтських. Тексти двох духовних пісень і всіх свѣтських надруковані по описі. Крім того подає др. Маковей цінні уваги про генеазього збірника. З уваги на те, що буковинсько-руські рукописи доси terra incognita в науці, сей збірничок має свою вагу, та з другого боку належить зазначити, що місце для того в газеті невідповідне, бо він пропаде там безслідно. При нагоді повинен його др. Маковей передрукувати тим більше, що як згадує, має ще в себе иньший рукопис, який обіцяє описати.

Друга стаття має назву: „Про Федьковича“ (ч. 133—134). Вона складаєть ся з двох частин. У першій подає др. Маковей шкільні свѣдоцтва Федьковича з двох перших клас реальної школи в Чернівцях, при чім констатує, що поет „мав якесь особливе вдоволене в тім, ши-

рити про себе і навіть про свого батька і про матір неправду“ та збиває тим самим слова самого поета, мов би то його аж у війську вчив фельдфебель по німецьки читати (!), бо реальна школа, до якої ходив Федькович була німецька і він у другій класі мусів уміти не тільки читати, але й говорити по німецьки, тим більше що свѣдоцтва його дуже добрі. На підставі тих самих свѣдоцтв, виставлених на основі метрики хресту, збиває він теж погляд, мов би то поет не був сином Гординського і каже, що коли-б його прозвище треба було змінювати, то в кождім разі тільки на Гординського, як він зветь ся в документах, а не инакше. — В другій частині подає апов др. Маковей переклад оповідання „Ein Don Juan“, друкованого в „Czernowitzer Zeitung“ 1868 р. і викаєує, що на підставі псевдоніму, теми та самого способу писання належить її уважати твором Федьковича. Ціла стаття, а особливо перша частина, приносить дуже важні причинки до біографії покійного поета і нею мусять покористувати ся редактори збірного видання його творів.

Крім того належить тут іще зазначити дві статі: 1) Дра Ів. Франка: „З остатніх десятиліть XIX в.“, передрук із Л. Н. Вістника (обговорена на иньшим місці) та: 2) Ф. Королевського: „Огляд російської літератури“ (ч. 21—24), де сей молодий автор подає короткий і популярний нарис російського письменства. Огляд дуже корисний для пересічного буковинсько-руського інтелігента, що не має змоги деінде слїдвти за розвитком літератури сусіднього нам народа, бо коротко познайомяє його з усім важнішим у ній.

Решта фейлетонів „Буковини“ була задрукована самою белетристикою. З того повиходили деякі оповідання окремими книжками, які й зазначаємо тут: 1) Ревізор, М. Гоголя — в перекладі В. Сімовича; 2) Сільська учителька, Г. Яблочкова (псевдонім), у перекладі А. Крушельницького; 3) Карби, оповідання М. Черемшини; 4) Семчишини, драма А. Крушельницького; 5) Серце, оповіданє А. Крушельницького; 6) І хтож вона була... оповіданє М. Слободівної. Крім того при кінці року почали друкувати ся оповідання В. Кравченка, що незабаром вийдуть теж окремою книжкою. Вагалі належить завважати, що в „Буковині“ друкували сього року свої твори крім старших і відомих уже нашій публіці Д. Млаки, Маковен, Сивенького, Евг. Ярошинської цілий ряд молодих письменників, як: Мандичевський, Карбулицький, Лозинський, Мелень, Бирчак, Л. Кульчицький, А. Верховинець (псевдонім), Г. Герасимович, Я. Весоловський, С. Яшовська, Євсєвій Ярошинський, Ярослав Левицький, С. Канюк, М. Слободівна — із яких деякі ставили тут перші кроки в нашій літературі і показали хоч іще невироблений, але несогірний талант. При тім новелістика була дуже сильно засту-

плена в порівнянню з поезією, в якій були заступлені імена: Воробкевича, Шпитка, Лепкого, Яричевського, Чарнецького, Весоловського, Лозинського, Ів. Левицького.

Між перекладами — крім висше зазначених — подибуємо ще імена: В. Немировича-Данченка, Мультатулі, А. Штріндберга, Чехова, Даґни Пшибишевської, Віктора Ракоші, Недзвецкого — але взагалі їх мало і оригінальна белетристика переважає.

Належить у кінці зазначити ще переклад статей про виховане в „Педагогіки“ М. Барановського, що вийшов теж окремою книжкою.

Руслан принос кілька статей наукового характеру, але що вони повиходили окремими книжками, то я не буду над ними довше спиняти ся, тільки вчислю їх по черзі.

Перша така стаття і найбільша — се: „Причинки до історії руської справи в Галичині в літах 1848—1870“ Н. Вахнянина. Се передрук відповідних фейлетонів із львівської „Основи“. Вони приносять деякі цікаві подробиці до тодішніх відносин, але написані так, що їх дуже важко читати.

Друга стаття — се: „Львівська духовна семінарія в літах 1897—1901“ Ярослава Левицького. Подані тут інтересні звістки про життя і діяльність питомців за чотири роки. Автор обговорює докладно діяльність товариства „Читальні“, „Літературно-Наукового Товариства“ (з його окремими кружками: суспільно-економічним, літературно-науковим, славянським) і „Драматичного Товариства“. Говорить також про зносини наших питомців із угро-руськими та иньшими славянськими. Стаття ся має вагу через те, що познайомлює нас із відносинами в духовній семінарії, зовсім невідомими для ширшої публіки.

Третя стаття — се: „Котляревський і Артемовський“, дра К. Студинського. Се відповідь д. І. Стешенкови на його рецензію иньшої книжки дра Студинського, що вийшла теж окремою відбиткою з „Руслана“ п. н. „Літературні замітки. Козацтво і гайдамаччина в Енеїді Котляревського. Характеристика поезій Петра Гулака-Артемовського“. Рецензія д. І. Стешенка була надрукована в 42 т. „Записок“. Др. Студинський збиває в отсій статі погляди д. Стешенка, не раз незвичайно різко.

Четверта стаття — се: „З'їзд галицького князя Данила з угорським королем Белею IV в Прешбурзі 1250 р.“, Богдана Барвінського. Вона буде обговорена на иньшій місци.

Є ще досить широка стаття д. О. Макарушки: „Туземний рай в поетичних творах Тараса Шевченка“, але вона не приносить ніяких нових поглядів на твори поета; се тільки популярний відчит, призначений для ширшої публіки з різним степенем освіти.

Між перекладами подана стаття дра Ф. Паульзена „Партийна політика і мораль“, зладжена дром І. Копачем. Вона вийшла теж окремою брошуркою, але як переклад не надасть ся тут до обговорюваня.

На окрему згадку заслуговують статі о. І. Попеля з гуцульського життя, яких він помістив немало. Зібрані разом і видані окремою книжкою зробили-б вони величезний фурор, бо виказали-б наглядно, як страшно і безпощадно пицять усякі сили се прегарне колись, але нині змарніле, наше племя, звязавшись із собою матеріяльними користями і визискуючи їх без огляду на закони, мораль і т. и. Автор повинен конечно взятись за суцільне їх оброблене.

Белетристики в „Руслані“ — розуміть ся — далеко більше, як наукових статей. Переважна частина її повиходила окремими книжками і я зазначу їх тут: 1) Л. Лопатинський: „Перед і за кулісами“, збірка оповідань. 2) Л. Лопатинський: „Перли, шутки та вигадки“ і „Хмаричари“. Се відбитка з „гумористичного кутика“, друкованого майже в кождім числі газети, але позбавлені всякого гумору. 3) О. Маковей: „Наші знакомі“, збірка гуморесок. 4) Богдан Лепкий: „Щаслива година“, збірка повель і 5) „Листки пануть“, збірка поезій. 6) Н. Вахнянин: „Оповідання і гуморески“, разом 25, всі передруки з давніше друкованих фейлетонів. 7) О. Кониський: „Молодий вік Максима Одиця“, роман. Крім того друк зали ся в „Руслані“ ще деякі оповідання, що не вийшли окремо, як: Кониського (Кумедні пригоди), Веретельника, Мандичевського, Вирчака, Ол. Бачинського, А. Крушельницького і ин.

Між перекладною белетристикою є тільки одна більша річ; се: „Laboremus“, драма Бернштерна Бернзона, перекладена Л. Лопатинським. Крім того надруковано ще в фейлетонах „Руслана“ „Нікчемні тирані“, італійського письменника Джеролямо Роветта, перекладені Данилом Зарічним (псевдонім), кілька оповідань Петра Альтенберга та Мультатулі.

В. Г.

Часопись української молодіжи **Молода Україна** містила переважно статі публіцистичного характеру. Наукових статей було в сїм році не багато. На першому місци треба покласти розвідку С. Людкевича про основу і значіне співности в поезії Тараса Шевченка (ч. 5, 6, 8, 9), що одначе не скінчена в сїм році. Автор після довшого, мало ясного і докладного вступу переходить до розбору найголовніших основ Шевченкової ритміки й поетичної форми взагалі. Т. Мелень дав пробу характеристики молодого письменника В. Стефаніка (8, 9). Ся літературна силуетка складаєть ся з високопарних звучних фраз, коротенького змісту головних оповідань та ентузіастичної оцінки їх. Годячись майже вповні на фактичну оцінку письменської вартости Стефаніка, мусимо замітити все таки, що літературні характеристики пишуть

ся дещо инакше. З історії чужих літератур бачимо тут статтю М. Галуциньського про Якобзена (1—3) і короткий вступ до неї І. Врика — кілька дат із скандинавської літератури (1). В картинах із природних наук поміщена стаття П. Ясенка про хемічні сполуки (4). Один з найкращих розвідок „Молодої України“ — се відчит проф. М. Кареева про змагання російської молодіжи до самоосвіти, де поданий історичний огляд сього руху, що зазначив ся великою культурною і політично-суспільною вагою (2—4). З пнших публіцистичних артикулів зазначимо ще: В. Темницького, Про студентські розрухи в Босні (3), І. Труша, вражіння з могили Шевченка (5, 6), М. Височанського Василяне в школах (5, 6), Гуцула про середні школи в Чернівцях (7), Е. Косевича про Українців на львівському університеті (8, 9), Л. Цегельського про еру Божинського у галицькій шкільництві (8, 9) й ин. Два останні числа (11, 12) вповні присвячені справі сецесії української молодіжи із львівського університета.

Учитель, орган руського педагогічного товариства, жив у сім році майже самими передруками і перекладами. Оригінальні статі нечисленні і майже в самій практичній педагогії. Між передруками бачимо і Хроніку львівської академічної гімназії, Е. Харкевича, хоч вона загальноприступна, навіть більше, аніж сам Учитель. Поминаємо її тут, бо про неї буде мова на пншій місці. За те піднесемо тут критику В. Білецького п. в. З поля вашого шкільного письменства на підручник все-світної історії для висших клас сер. шкіл, зладжений проф. Закшевським, а перекладений Ол. Барвінським. Рецензент виказує похибки автора, а ще більше нерекладчика.

Поміж розвідками поміщеними у **Богословск-ім Вѣстник-у**, якого мова чомусь чим раз більше твердне, — уваги заслугує тільки праця о. І. Рудовича про єпископів Шенцицьких (I—IV), ще одначе не скінчена в сім році. Буде обговорена окремо. Тут згадаємо ще тільки статтю А. Петрушевича про віроісповідання поновоставленого єпископа перед київським митрополитом від пол. XIV ст., при чім подана виписка із рукописи XVI ст., як складалось се віроісповідання (Диви Б. В. 1900). Стаття ся писана „язичієм“. Окрім того бачимо тут ще рецензії на „Молоду Україну“, „Громадський Голос“ і „Поезії Гавлічка“ в душі консервативно-клерикальній.

С. Т.

Залеского прожиті на Україні, і розд. IV, де оповідасть ся про його короткий побут у Галичині по упадку повстання 1831 р., ось і все, чим захоплює польський поет нашу країну. Пізніші часи життя на еміграції дають де-що до покавання славянських і українських симпатій та антипатій Залеского (його знайомість з Гоголем, засноване „Stowarzyszenia Słowiańskiego“ в Парижі, знайомість з Терлецким, погляд його на поезію Шевченка і т. и.), але на ті принагідні моменти д. Здзярський за мало звертає уваги, а може й за мало знайшов матеріалів для їх повного освітлення. Його критичний суд про жите й значіне Залеского загалом не глибокий, зрештою праця зроблена старанно і з певним артистичним почутєм.

Ів. Франко.

Michał Grabowski, jego pisma krytyczne i projesia polityczne, przez Dr. Tadeusza Grabowskiego (Przegląd Polski, t. 137 s. 381—459, t. 138 s. 88—125 i 245—283, 1900).

Імя Михайла Грабовського, одного з найвидніших представників українсько-польської письменської школи, в різних причин цікаве також для історика української літератури. Лишаючи вже на боці той факт, що сей український шляхтич в роках 1834—1844 був без сумніву першим критиком у польській літературі і мав значний вплив на сформоване поглядів і смаку цілого покоління, — для нас важно те, що він був одним із перших Поляків, які звернули пильну увагу на українську народню поезію, а особливо на наші козацькі думи (Literatura i krytyka t. II, 1837), а також те, що його особистий вплив зробив ся важним фактором у житю та розвою одного з корифеїв нашої літератури, П. Куліша.

Отся простора студія про Грабовського, написана його сином, не справджує надій, які можна би було привязувати до неї, не дає малюнка поглядів і змагань письменника на тлі часу й суспільности. Авторви важна головни еволюція естетичних поглядів Грабовського, хоч тут він виказує його повну залежність від французьких критиків та публіцистів клерикально-реакційної школи в роді Деместра, Вільмена, Шатобріана, Бенжамена Констана та Монталямбера. На сей бік справи, на звязки Грабовського з французькою реакцією автор звертає пильну увагу; натомісь його звязки та зносини з людьми близькими, його горожанська та сусідська діяльність на Україні полишена майже зовсім без уваги. Інтересні питання: як Грабовський, завзятий католик, дійшов до симпатизування з російським урядом та московськими славянофілами? як виглядала програма суспільної та політичної діяльности його, Генрика Ржевуского та Крашевського, уставлена на їх спільнім з'їзді в Чуднові 1840 р.? як виглядав лист Грабовського до Пісарєва, написаний 1843 р., що був початком адепоуляризованя шанованого доси критика? — на се все не

знаходимо в статі відповідних вияснень. Про знайомість Грабовського з Кулішем навіть не згадано, його листів до Куліша, опублікованих у „Правді“ 1869 р., не визискано. Загалом рукописних матеріалів автор визискав дуже мало; головне місце займають розгляди критичних праць М. Грабовського. На його повісті з українського побуту автор статі дивить ся дуже з висока і справедливо відмовляючи їм усякої артистичної стійности він разом з тим не вдаєть в оцінку ані в огляд тих матеріалів, легенд, традицій, які впливає в свої повісті Грабовський, хоч і признає йому яко збирачеві не малу заслугу. Автор студії — син письменника. Супроти сього легко зрозуміти деяку аполлоґетичну тенденцію його праці, охоту обминати драгливі та несимпатичні риси його характеру. Та про те жаль, що автор не кермував ся троха ширшим поглядом; М. Грабовський в усякім разі не маловажна фігура в історії українсько-польського духового розвою, фігура, що заслугує на виявленє повної правди про неї, тай при тім фігура, що може знести ту повну правду. Його заслуги лишать ся при ньому, хоч ми й повійше та глибоше пізнаємо межі його таланту, хибі його характеру та помилки в його діяльности, ніж хотів чи може міг виявити їх автор отсеї студії.

Ів. Фралко.

Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne, wydawane staraniem komisji antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie, t. III, 1898, IV, 1900, V, 1901.

Видавництво антрополоґічної комісії краківської Академії давнійше подавало дуже багато матеріалів і статей, що дотикали нас безпосередно. Від якогось часу змінило ся се одначе, і на сі три томи виданя окрім статей з археолоґії, що будуть обговорені осібно, подибуємо ледви кілька статей з антрополоґії, що нас обходять ближше, а з етнографії — таки зовсім нічого. Чим сей факт пояснювати, ми не знаємо, в кождім разі він хибя користний для нас, бо часто поміщувано в сім виданю матеріали в поповній формі, які опісля діставали ся до науки і були уважані за цілком бездоганні наслідком такої поважної фірми, під якою проходили. Добре отже, що тепер наступило обмеженє в сім напрямі.

Статей, що можуть інтересовати нас ближше, є три. Перша з них, се: „Trwanie życia w Janowie na zasadzie wykazu zmarłych w ciągu lat 110 (1785—1894) przez dra Maryana Udzielę“ (т. IV ст. 36—54). Автор подає тут наперед деякі загальні відомости про Янів, а опісля наводить статистику померлих за 110 літ, подаючи окремо Поляків (властиво римо-католиків), а окремо Русинів, і виказує, що Русинів умирає далеко більше від Поляків. Сей факт поясняє він тим, що

Поляки багатші звичайно, а Русини біднійші, через те відживленє в одних і других инакше і житєві сили иньші. Але па се не приводить він ніяких дат, методу обчислення не показує, тому й ми не можемо сконтролювати, на скільки сі висновки правдиві та чи не треба шукати деінде причин більшої смертльности греко- ніж римо-католиків.

Друга статя, се: „Wzrost ludności w powiecie sanockim, przez Leona Magierowskiego“ (IV ст. 54—69). Автор наводить тут статистику помірів, доконаних військовими лікарями на парубках при бранці і доказує, що з огляду на вірст займають у Сяницькім повіті перше місце Поляки, друге Жиди, а третє Русини. Найнижший вірст Русинів поясняє тим, що вони живуть у глибоких горах, живлять ся переважно вівсом, а працюють тяжко, і через те не можуть відповідно розвинути ся. При статистичнім зіставленю числа пописових із міст, місточок і сіл показуєть ся, що міста і села мають у загалі підсередній, а місточка високий вірст. Видно одначе й по селах тенденцію до понадсереднього зросту. Що до Русинів, то міста і місточка виказують у них підсередній, а села низький вірст. У загалі міста представляють у Поляків, Жидів і Русинів найвисший вірст; на другім місци стоять для Поляків і Жидів села, для Русинів місточка; на третім місци стоять із огляду на висоту зросту для Поляків і Жидів місточка, а для Русинів села. Що до фізичного розвою пописових, то на першім місци стоять Поляки, на другім Русини, на третім Жиди. При дальшій порівнаню Поляків із Русинами і Жидами бачимо, що Поляків припадає на низький вірст одна пята, Русинів і Жидів одна третя. При дальших категоріях зросту припадає одна третя Поляків на підсередній вірст, Русинів на понадсередній, а Жидів на підсередній. Одна четверта випадає у Поляків на понадсередній і високий вірст, у Русинів на підсередній, а в Жидів на понадсередній. Високий вірст виказує у Русинів одну пята, а в Жидів одну шесту.

Третя статя — се: *Materyały do geografii wola i matolectwa w Galicyi. Podali dr. St. Ciechanowski i Rysz. Urbanik* (т. III с. 22—37). В отсеї статейці подають автори статистику вола і кретинів у Галичині, опираючись головню на матеріалах зібраних військовими лікарями при бранці та на виказах краєвої Ради здоровля і „Wiadomości statystycznych“ Пілята. Через те, що в військових виказах фігурують тільки пописові, а в иньших ціле населенє, кіпцеві висновки не сходять ся цілком із собою, але все досить близькі. Показуєть ся з дат, наведених авторами, що західна Галичина — отже й польська людність — діткнена більше тими хоробами, як східна. Найвисше число хорих на вола виказує у східній Галичині коломиїський округ (32·44%); по нїм іде станіславський (11·79%), перемиський (9·18), бережанський (8·9%), львівський (7·9%), стрийський (4·7%), чортківський (1·24%), городецький (1·23%), воло-

чівський (0.22%), тернопільський (0.9%). В західній Галичині найвище число виказує вадовицький округ (71.07%); по нїм ідуть новосандецький (68.57%), сьвіцький (25.36%), тарнівський (24.98%), краківський (12.05%), самбірський (східний, 9.70%), ярославський (5.23) і ряшівський (4.43%). Кретинїзм так само розширений більше у західній Галичині; новосандецький округ виказує найвищий його процент (4.13), ряшівський найнивший (0.09); у східній Галичині натомість найвищий процент виказує коломиїський округ (2.37), найнивший перемишльський (0.06). Обі хороби стоять очевидно в якісь звязи з обставинами житя, але того зі статі не можна вже догадати ся.

З иньших статей належить зазначити: „Materiały do etnografii Podhala“, А. Стопки (III т.), де зібрано між иньшим значе число опришківських пісень таї кілька переказів про них; „Obszar języka litewskiego w gub. wileńskiej“, Аноніма, (III т.) де подані докладно границі литовської мови; „Opowiadania ludowe z okolic Andrychowa“, С. Гопета (IV т.), де заміщено досить гарну збірку казок, байок, анекдотів вірувань і инь.

Окремої згадки заслугоють: „Powieści ludu polskiego na Śląsku“, зібрані пок. професором Л. Маліновским (т. IV, ст. 3—80, т. V, ст. 3—265). Як видно, се велика збірка, владжена з фільольогічного погляду досить докладно, навіть окремою правописю, не вживаною в Поляків і опертою на чеській, але не всюди консеквентною; для фільольогів може про те ся збірка мати вартість. Та зовсім інакше стоїть справа, коли її возьмемо зі становища фольклориста. Поперед усього збірка уложена зовсім безсистемно; її впорядчик навіть не силкував ся завести яку систему, хоч би й таку, як от у Федеровского; на перший погляд здавало-б ся, що се не велика хиба, та коли хто возьметь ся до роботи над опрацюванем якої фольклорної теми, тоді зрозуміє, кільки то муки перекартковувати такі збірки, заки знайдеть ся що пригоже для теми. У звязи з тим стоїть теж брак відповідної літератури при поодиноких оповіданях, хоч би найменшої, хоч би обмеженої до самих видаць Академії. Та се вагальна хиба всіх етнографічних збірників Академії і про неї шкода говорити, бо видно видавцям не хочеть ся заглянути навіть до попереднього тому і зазначити в дальшій, що се було вже друкване; вони волять по двацять разів передрукувати те саме без потреби, ніж так сильно фатигувати ся. Через те збірка тратить значно на вартости, хоч при иньшій видаю могла-б бути дуже цінна. На карб пок. Маліновского можна знов почислити те, що він записував матеріали без розбору від ріжних оповідачів, не оглядаючись, чи вони добре, чи зле оповідають. Наслідком того багато текстів виглядає зі стилістичного

боку незвичайно кошлато, а з фольклорного — се часто незугарні відривки та змісти пераз дуже гарних оповідаць.

В. Г.

Lud białoruski na Rusi litewskiej, materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877—1893 przez Michała Federowskiego. Tom II. Baśnie, przypowieści i podania ludu z okolic Wołkowyska, Słonima, Lidy i Sokółki. Część I. Baśnie fantastyczno-mityczne, Kraków, 1902, ст. XXXII+358.

По кількالكітній перерві видала нарешті краківська Академія другий том праці д. Федеровского — обчисленої на 10 томів! Том перший приймила критика дуже прихильно, і зовсім справедливо. Етнографічні збірники, ладжені Поляками, мали — аж до найновіших часів — стільки хиб і недостач, що по просту треба було дивувати ся, як вони могли появляти ся в такій формі у сьвіт. Згадаю тут для прикладу хоч би Вуйціцкокого, Новосельского, Ілїньского і т. д. в давнійших часів — та навіть самі „Materiały antr. archeol. i etnogr.“ видавані краківською Академією з новішого. У перших усе так позмінюване, що хиба основа полишала ся справді людова, а все иньше було більше або меньше власністю відповідних авторів. У других друквано матеріали пераз не тільки без розбору, але й без усякого пляну. Матеріялам, зібраним пр. Рокосовскою, треба відмовити всякої вартости. Повторюванє одної і тої самої теми кілька, ба навіть кільканапцять разів, без цілковитих майже змінь, без подання анальогічної літератури, без указаня того, що було надруковане вже раз навіть у попередніх томах тих самих „Materiałów“ — сьвідчить про се доста.

Зовсім иньший характер мають збірки Федеровского. Пореред усього приносять вони дуже багато нового. Надто, переведена в них докладна систематика матеріалу і хоч би їм можна дещо закинути в тім напрямі, то всеж належить признати, що вони перевисшують усі дотеперішні подібні роботи. Крім того д. Федеровский дуже сумлінний збирач. Віп записує все так, як чує, з уст люду. Білоруських текстів не тільки не перекладає, але стараєть ся передавати їх із можливо найбільшою вірністю і длятого вводить навіть у правописи ріжні зміни, щоби тільки віддати вірно і звукові прикмети білоруської мови. Належить проте дивувати ся, що Академія надрукувавши перший том такої цінної праці Федеровского і маючи дальші матеріали в руках готові до друку, здержувала ся так довго з їх опублікованем.

Сей том поділив д. Федеровский на три часті: I. Зьвіріпний сьвіт. — II. Фантастичний сьвіт (мітичні істоти й зьвірі з надприродними прикметами). — III. Духовий сьвіт. Кожда частина поділена ще на роз-

діли. Перша має три розділи: 1) Звірята. 2) Звірята й люди. 3) Звірята й духи. Друга частина має чотири розділи: 1) Звірята обдаровані бесідою. 2) Звірята обдаровані бесідою й мітичні потвори. 3) Звірята, мітичні потвори й герої. 4) Всячина. Третя частина складається з аж із шістьох розділів: 1) Чоловік. 2) Істоти в людській постаті. 3) Люди-духи. 4) Духи, страховища й божища. 5) Бог, сьвяті й пони. 6) Перекази про місцевости. Розділи поділені ще на підділи, та вчисляти не буду їх тут. Зроблю лише загальну замітку, що сю систематику — хоч вона й не лиха — можна-б далеко більше упростити і матеріали, зближені до себе провідною думкою, помістити побіч себе, а не розбивати їх на окремі відділи, не друкувати на різних місцях; сей випадок можна напр. у сій томі приложити до легенд, що розкинені то тут, то там, зовсім непотрібно, а навіть зі шкодою для збірника.

Велика хиба збірника, — по моїй думці — брак усякої паралельної літератури, не кажу вже загально словянської, але бодай польської, російської та української. Може бути, що д. Федеровському трудно було се зробити, бо він жив у глибокій провінції і не може користувати ся потрібними книжками, та в таким разі повинен се був хтось зробити з поручення Академії у Кракові, де є бібліотеки і де можна було стягнути різні збірники етнографічні навіть із заходу. Читаємо книжку і стрічаємо ся раз-у-раз у ній з темами, що загально звісні і широко розповсюджені між ріжними народами. Для прикладу наведу тут кілька таких чисел: 5 (Заяць і Жаба); 6 (Коза і вовк); 24 (Як лис увільнив чоловіка від вужа); 37 (Чоловік, що розумів бесіду звірів); 70 (Чудесна сопівка, що викриває убійників); 78 (Батько, що хотів женити ся з донькою); 86 (Як давно убивали старців); 102 (Смерть кумою); 154 (Жінка перемінює чоловіка у пса); 236 (Дівчина і мрець-коханок); 248 (Як батько записав чортові сина); 306 (Покараний ангел); 342 (Спокутований грішник), і багато інших. Тимчасом при них нема ніде ніякої згадки про відповідну літературу, так як би вона не існувала, хоч про деякі теми є навіть спеціальні розвідки, як Драгоманова (Корделія замурза-корсіuszek, Про кровосумішника), Полівки (Про вбиваше старців, Смерть кумою), Вугля (Про чудеслу сопівку) і ин. Наслідком такого ігнорованя відповідної літератури є описля власне те нечисленне передруковуванє тих самих тем без ніякої потреби і нераз у попсованій формі, хоч оголошені вже варіанти і повійші і красші.

Говорю все те в інтересі самої збірки д. Федеровского, що має в кождім разі велику ціну, а з усуненєм наведених браків мала-б іще більшу. Велика її вага лежить не тільки в багатстві матеріалу, але й в тім, що вона приносить багато нового. Особливу увагу звертають на себе в тім напрямі оповідаия про внахорів, чарівниць, відьм, опирів,

чортів, та місцеві перекази. Крім того збірка ся визначаєть ся ще й тим, що вона вложена з записів самого Федеровского, а се незвичайно рідка поява у фольклористиці, особливо коли взяти на увагу великість матеріалу. Вже за сю саму великанську роботу, яку виконав д. Федеровский, хоч би тільки зовсім механічно, належить ся йому велике признає. Належить проте бажати, щоби вона як пайскоршо вийшла у сьвіт, а не квасила ся по кілька літ, як се було з отсим томом.

В. Г.

Списокъ населенныхъ мѣсть Кіевской губерніи, Изданіе кіевскаго губернскаго статистическаго комитета, К., 1900, ст. LXXX + 1896 малої вісімки + мапа.

Видаєне, як сказано в передмові, призначене для потреб урядових і приватних інституцій і крім того для ознайомлення з економічним життям губернії. Не знаю, о скільки задоволені з нього урядові особи, але сумніваю ся дуже, чи багато послужить воно для економічних інформацій; що-ж до помічної ролі при вищих наукових студиях, то прошу на се видаєне не покладати ніяких надій. Воно стоїть з сього погляду далеко нижше від праці пок. Похилевича; історичні примітки дані тільки при повітових містах, і то драгиві, нема ані місцевих топографічних назв (урочищ, частиц села і т. и.), ані навіть не вказано, при якій річці лежить осада — що вже було прийнято давно статистичними комітетами в схему таких описей. Дуже прикро бачити, що київський комітет не спроміг ся на ніщо ліпше й користійше.

М. Г.

Волинскій историко-археологическій сборникъ. Вып. II, Житомиръ, 1900, ст. 114+287.

З розвідок помічених у сій випуску, дві були вже окремо обговорені, а се Історичні відомости про м. Житомир о. Трипольського та Звичайні люде старої Волині д. Фотинського (Записки т. XLV). Окрім тих єсть тут ще три розвідки, які треба згадати. О. Трипольський подає нам опис і цілу масу виврків із волинського рукописного євангелія XVI ст. (1571). Се переклад на мову близьку народній, перероблений із звісного Пересопницького євангелія, з задержаннем деяких окремішностей — білоруської мови. При тім одначе дає він багато цікавого матеріалу для історії й нашої мови. Автор статі доказує, що се євангеліє написано було якимсь Петром у Володимирі заходом кн. Василя Загоровського. Остаточню ся памятка мусить бути предметом наукового розсліду, бо статя о. Трипольського до сього не може мати претензій*).

*) Автор думає напр., що гльосси і дописки в польській мові задля того самого мусять походити від лат. ксьодзів або унійтів.

У статті про іконографію Волинського музею подає д. М. Істомін перегляд перехованих у ній церковних образів. Він розділяє їх на дві головні категорії: стилеві візантійські і такі, що повстали під впливом західно-європейських напрямів. Друга категорія значно багатша не тільки числом предметів, але головню артистичною стійкістю.

Розвідка д. О. Фотинського про побратимство й обряд братотворення закроєна широко, однак не може назватись вдатною. Тема незвичайно інтернаціональна, однак автор виключно майже займається церковно-обрядовою стороною цієї суспільної прояви. Народних звичаїв у Словянщині, а в Українців спеціально — він доторкає дуже маленьку. Йому просто цілком незвідно про широко розвинене побратимство і по-сестерство у Галичині, спеціально в горах. Соціально-моральна сторона цього явища байдужна йому. Бачимо навіть фатальне помішання побратимства із брацтвом (церковно-релігійним), а навіть кумовством, хоч сі рідні цілком до себе не належать. А вже цілком безосновні його нарікання на „недостачу фактичних даних“, які читаємо на кіпці розвідки.

Вкінці випуска надруковано збірку матеріалів до історії волинських монастирів: Загорівського, Дерманського, Луцького Хрестовоздвиженського, Підборецького й Олицького братства. Перші творять pendant до розвідки д. Фотинського „Обыкновенные люди“. Подані тут грамоти, записи, процеси, докази чудес і т. ин.

С. Томашівський.

Научно-літературний збірник. Периодическое издание „Галицко-русской Матицы“. Подъ редакціей Б. А. Дѣдицкаго, 1901, том I, кн. 1—4, ст. 342+228+XXXII.

Як звісно, літературний і науковий рух розпочався в нас у Галичині досить вчасно і декотрі славянські народи не багато його випередили, а деякі почали його навіть пізніше. Головним центром того руху мало бути в нас окреме товариство „Галицко-русская Матица“, утворена на взір подібних матиць інших Славян. І хто знає, де нині стояли-б ми своєю культурою, коли-б амаганя перших основателів матиці були підтримані сильно відразу руською суспільністю, а проводирі матиці трималися на пряму зазначеного досить виразно на першій з'їзді галицко-руських „учених“. На жаль дісталася матиця в руки інертних людей, а до того зразу тільки тайних, а опісля зовсім явних русофілів. Вони, намість розвивати хоч би тільки „областную“ літературу і науку, воліли спочивати на ляврах, голосячи заєдно, що нам не потрібно нічого такого, бо ми „русскіє“, маємо готову, велику, світову „русскую“ літературу і науку, волимо отже нею покористовувати ся і бути дармоїдами,

ніж як небудь трудити ся. І „Гал.-русская Матица“ пережила цілих 50 літ у такій інертній безчинности, не дійшовши до ніяких користних результатів бодай для себе, не здобувши ніякого впливу на галицько-руську суспільність, хоч могла при иньшій діяльності здобути. Аж по 50-ти літах свого існування прокинула ся матиця із просоня. Відсвяткувала урочисто свій ювілей, змінила старий статут на новий і постановила в 1901 р. приступити до видавання літературно-наукового журналу, який і почав виходити. На жаль станула вона тут знов на хибнім і дуже ховзкім становищі. Маючи за собою сумну історію страчених даром 50-ти літ, отже й досвід і доказ, що успішна її діяльність може бути заповнена зовсім на інших, а власне національних основах, вона не зважала ся вірвати з традицією і посунути ся в тім напрямі, але зробила навпаки: арусифікувала ся ще більше і закинувши попередше „язичіє“ своїх видань, стала видавати „Научно-литературный Сборник“ у російській мові! І вже з тої причини ми не віримо в успішність діяльності матиці, та не бачимо виглядів аби нова реформа зреформувала її основно. Нове виданє буде вегетувати якийсь час, але скорше чи пізніше мусить упасти. До цього вже й тепер є познаки. „Н. Л. Сборник“ мав виходити чверть річними випусками; і хоч тепер уже червень нового року, хоч тепер повинен би появити ся вже другий випуск того виданя за сей рік, то доси що йно появили ся доперва четвертий випуск за р. 1901, хоч матеріальні обставини не стояли певно на перешкодї. А виданє заповідало ся инакше. Наші москвофіли постягали до нього на співробітників Росиян — Філевича, Францева, Ілінського і т. д. здавало ся отже, що все піде наперед. Та в тім і сук, що воно лише здавало ся. Бо який інтерес Росиянам заповнювати його своїми працями? Чи вони в Росії не мають своїх видань і далеко ліпших? Дадуть „відчипного“ одну-другу дрібничку, тай на тім кінець. А на яку публіку може виданє числитися — з другого боку? Для російської — воно не інтересне, з виїмком може кількох праць; для галицької, навіть москвофільської, що знов принесе воно? Російську мову? — вона-ж не має практичного значіння. Нові ідеї, нову культуру? Для кого? Для тих нечисленних москвофілів, що в теорії „русскіє“, але у практиці дуже далекі від них?

Найбільш ще цінне в сїм річнику те, що маємо тут із етнографії. Одна з таких статей була вже обговорена (Ю. Яворського, Къ історії галицко-руських колядокъ, Записки т. XLV). Друга стаття того самого автора має назву: „Очерки по історії русскої народної словесности. I. Легенда о панцині“ (кн. 1, ст. 39—63). Основу до написання її дала йому отся легенда: Розбійник убиває багато людей, навіть своїх родичів, але опісля кається і дістає від духовного тяжку покуту. Та хоч він

довго мучить ся над тим, аби її сповнити, се йому не вдасть ся. Вкінці здиває він атамана, що бє палицею по гробах і взиває навіть умерлих на панщину. Розлючений до крайности таким поступком атамана, розбійник вбиває його, і з тим покута його кінчить ся, а всі гріхи йому відпускають ся.

Д. Яворський подає вперед свій запис сеї легенди, а опісля порівнює його з подібними легендами иньших народів, та вказує на спорідненє її з легендами про кровосумішника і Мадея. Докладний розбір вказує, що легенда належить до інтернаціональних мотивів, а не була витвором нашого народа, як би на перший погляд могло здавати ся. Що до самого запису д. Яворського, то він вправді фонетичний, але та фонетика його зовсім не віддає вірно поодиноких звуків нашої мови. Та про се говорили ми вже давніше при иньшій нагоді, тому не будемо повторяти ся і виказувати на ново тих недокладностей, які д. Яворський повинен таки усунути.

Третя статя того самого автора, се: „Преданіє о смерти Костя Джуловича и его источники“ (кн. 2, ст. 171—176). Кость Джулович — се не видумана особистість, але справдішна, історична. Він був господарем і війтом у Сенечолі (Стрийського пов.) на початку XIX в. і став звісним для ширшого кружка людей через те, що арештував 1809 р. митрополіта Ангеловича враз із крилошанином Гарасевичом, що втікали зі Львова, занятого тоді польськими військами, на Угорщину. Арештованих відставив він до Стрия, сподіючись за те доброї нагороди. Та тимчасом австрійські війська відобрали Львів, митрополіта випущено на волю, а Джуловича і його помічника, Маланчука, засуджено за державну зраду на рік вязниці. Маланчук умер у тюрмі, а Джулович відсидів своє і умер аж 1811 р., у 60 році житя, звичайною смертю.

З іменем сього Джуловича звязаний такий переказ: його прокляв Ангелович, наслідком чого він умер наглою смертю. Казав зробити собі скриню на свої багатства. Жартуючи, положив ся у скриню і скавав: не знати, чи добра була-б для мене трумна. Хтось замкнув віко, а коли його опісля піднесли, Джулович уже не жив.

Д. Яворський застановляєть ся над сим переказом у своїй статі, підбирає паралелі до нього з переказів иньших народів і доказує, що характер переказу також вандрівний і хоч він причіплений до історичної особи, то належить до інтернаціональних мотивів. Д. Яворський звертає також увагу на те, що імя Джуловича в нашім переказі сходить ся з іменами героїв паралельних переказів иньших народів, що називають ся: Джуцджалович, Ганджалас, Джингонос, Джюфа, Дшауса і т. д. На нашу думку одначе імя Джуловича тут зовсім припадкове і висновків на його підставі не можна робити ніяких.

Запачити випадає ще дві фольклорні замітки: „Угро-русскія народныя пѣсни“, записані Р. Геровским (кн. 1, 85—87, кн. 2, 177—179). Подано тут 17 пісень із села Чертежа і 9 із Габури (Земплинської столиці), та 15 із села Сухої (Шарішської столиці). Пісні не нові, а записи їх, як звичайно у наших „Русскихъ“ і Поляків, недокладні.

Друга замітка, се: „Современныя народныя пѣсни“ (кн. 3, 256—258). Тут подав В. Лагола дві народні пісні — без ніяких коментарів — про боснійську війну 1878 р. і про смерть цїсаревой Єлисавети. Що остатня пісня була вже друкована, між иньшим у Л. Н. Віснику і окремо в Коломиї у Білоуса, сього В. Лагола зовсім не знає.

З иньших статей я згадаю тут іще про дві. — Перша, се: „Стихъ радостный А. Могилицкаго. Галицко-русскій литературный памятникъ 1838 г.“ (кн. 3, ст. 215—228). Під сею назвою опублікував О. Мончаловский певаний досі вірш Могилицького, перехований між паперами о. Петрушевича. Вірш має тільки історичну вартість, як літературна проба на досить чистій народній мові, але літературної стійкости не має ніякої.

Друга статя, се: „Стихотворныя опыты первыхъ русскихъ славяновѣдовъ“ (кн. 1, ст. 33—38), В. Францева. В отсій коротенькій статі подає д. Францев два певані досі вірші Осипа Бодяньського, один український, другий російський і один вірш В. Григоровича. Всі три вірші не мають ніякої літературної вартости і можуть хиба послужити як причинки до характеристики обох славістів. Бодяньський, як відомо, пробував частійше своїх сил у віршотворстві. Ще 1835 р. видав він три віршовані казки н. н. Наськы українськы казкы запорозьця Иська Матырынкы (Москва). З 1854 р. маємо знов дві його вірші „Политика Европы“ і „Онека“, опубліковані А. Кочубинським. На віршах опублікованих д. Францевим кінчить ся його стихотворна діяльність. Завважати належить, що російський вірш буцім то Бодяньського, опублікований д. Францевим, не напевно походить із під його руки. Се тільки здогад д. Францева, хоч і дуже правдоподібний. — Що знов до вірша Григоровича, то він цікавий тим, що се мабуть одинока стихотворна проба того славіста, зрештою, як я вже зазначив, не визначаєть ся він ніякими прикметами.

Крім сих маємо ще такі статі: Петрушевич: Историко-филологическія письма І. Кириллица и глаголица. — Свистун: Галичина могила. — Ілїнскій: Къ вопросу объ образованіи старославянскихъ нарѣчій. — П. Лавров: Труды В. Г. Васильевского по исторіи славянъ. — С. Лабенскій: Дневникъ Филиппа Орлика. — Филевич: По поводу теории двухъ русскихъ народностей. — Ілїнскій: Дибрскій отрывокъ сербской лѣтописи. — Свѣнцицкій: Начала философіи въ русской литературѣ XI—XVI в. — Свистун:

Опытъ установленія доисторич. культурныхъ періодовъ для русскихъ земель. — Ілінскій: Страничка изъ исторіи праславянскаго языка. — Харламович: Къ вопросу о просвѣщеніи на Руси въ домонгольскій періодъ. — Свистунъ: Значеніе философіи въ духовной жизни народовъ.

Як обговорені вище, так і сі статі — переважно дуже мало-значні. Деякі з них — інтересніші для нас своєю темою — будуть обговорені осібно. — Надто знаходимо в „Сборнику“ рецензії на: Прикарпатську Русь І. Левицького; Апокріфи і легенди, Слово о Лазаревѣ воскресеніи, Апокріфічне євангеліє Псевдо-Матвія, Карпаторуське письменство XVII—XVIII в. — дра І. Франка; Якуб Гаватович, М. Павлика; Обзоръ важнѣйшихъ пзученій Угорской Руси, В. Францева і кілька иньших.

Про загальну вартість „Сборника“ не буду сам говорити, аби мене не посудив хто в односторонности. Наведу за те вишок із осуду, надрукованого в „Слав. Вѣк-у“ (ч. 42, ст. 509): „Критика и библиографія заставляють желать еще многого. Почти вся она состоитъ изъ очерковъ Ю. А. Яворскаго. Но одного его — мало, тѣмъ болѣе, что очерки его страдаютъ нѣкоторою односторонностью. Въ нѣсколькихъ замѣткахъ онъ обращаетъ особенное вниманіе на г. Франка, вождя „литературнаго сепаратизма“ (також цікавий закид для Ю. Яворського!), а хотя онъ дѣйствительный редакторъ „Сборника“, забываетъ познакомиться галицкую публику съ новѣйшими литературными русскими произведениями, на пр. о Горькомъ, Чеховѣ, Мережковскомъ и др., произведенія которыхъ пользуются всемірною славою. Нельзя тоже не удивиться, почему пропущенъ отзывъ о вышедшихъ еще въ іюлѣ стихотвореніяхъ Д. Н. Вергуна, несмотря на то, что впервые на Галицкой Руси появилось изданіе стихотвореній на чисто русскомъ литературномъ языкѣ, и что даже украинофильскій органъ „Лит. Наук. Вѣстникъ“ не замедлилъ указать на нихъ. Объ иностранныхъ литературахъ и ея выдающихся представителяхъ даже нѣтъ и помину. Это большой недосмотръ. Не пужно быть партійнымъ, пристрастнымъ и кромѣ фольклора (хотя надо отдать справедливость Ю. А. Яворскому, что онъ в этой области стяжалъ себѣ извѣстность) (аж так!) ничѣмъ больше не интересоваться. Этимъ объясняется и то, что литературное отдѣленіе „Сборника“ гораздо слабѣе научнаго. Здѣсь имѣется нѣсколько живыхъ (по нашему нічого не вартих) рассказовъ и очерковъ Залозецкаго, Трублаевича и по одному рассказу другихъ писателей, какъ Вергуна, Габлы. Кромѣ того перепечатки съ удареніями для изученія русскаго языка“. — На нашу думку, ще найбільше важні в літературнім відділі „Сборника“ власне ті „перепечатки“. Але за для них „город городити“ ледво чи оплатитъ ся.

В. Г.

Видання й статі обговорені в сім томі:

Часописи за р. 1901: Літературно-науковий Вѣстник

Діло

Руслан

Буковина

Молода Україна

Учитель

Богословскій Вѣстник.

Отчетъ Императорской Археологической Комиссии з pp. 1896—7, 1898—1900.

Fr. Rawita-Gawroński — Wycieczki historyczno-archeologiczne po Ukrainie, 1901.

S. Kętrzyński — Kazimierz Odnowiciel, 1899.

А. Лященко — Замѣтка о сочиненіяхъ Θεодосія, писателя XII вѣка, 1900.

Ир. Житоцкій — Евреи въ Южной Россіи. Историческая справка, 1901.

— Евреи въ Южной Россіи. Историко-этнографическія замѣтки, 1901.

Dr. S. Kutrzeba — Sądy ziemskie i grodzkie w wiekach srednich, I—XI, 1901—2.

М. Любавскій — Литовско-русскій сеймъ, опытъ по исторіи учрежденія въ связи съ внутреннимъ строемъ и вѣшнею исторію государства, 1901.

Ks. S. Załęski T. J. Jezuci w Polsce, т. I, ч. 1—2, 1900.

О. Сушко — Гауіти в заведеню унії на Руси в доберестейскій добі, 1902.

П. Жуковичъ — Последняя борьба духовенства митрополичьей епархіи съ Погомемъ и унией, 1901.

L. Kubala — Zajęcie Kijowa przez Moskwę w r. 1654 i zatarg prawosławnej cerkwi ruskiej z patryarchatem moskiewskim, 1901.

О. Л. — Очерки народнои жизни въ Малороссіи во второй половинѣ XVII ст., 1901.

Władysław Łoziński — Ormiański epilog lwowskiej sztuki złotniczej, 1902.

Я. Яроцкій — Изъ прошлаго Волини, 1900.

В. Срезневскій — О нѣсколькихъ автографахъ И. И. Котляревскаго, 1902.

Изъ переписки И. И. Срезневскаго, 1901.

Письма М. М. Лазаревского къ Т. Г. Шевченку, 1901.

S. Zdziarski — Bohdan Zaleski, studjum biograficzno-literackie, 1902.

Dr. T. Grabowski — Michał Grabowski, jego pisma krytyczne i pojęcia polityczne, 1900.

Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne, wydane staraniem komisji antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie, III—V, 1898—1901.

M. Federowski — Lud białoruski na Rusi litewskiej, т. II ч. 1, 1902.

Списокъ населенныхъ мѣсть Кіевской губерніи, 1900.

Волинскій историко-археологическій сборникъ, II, 1900.

Научно-литературный сборникъ, періодическое издание „Галицко-русской Матицы“, т. I, 1901.

Inhalt des I Bandes. 1. Die sociale Bewegung der Ruthenen im XIII J., von M. Hruševskyj S. 1—28; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskyj 29—86; 3. Ševčenko's Jugendjahre, kritisch-biogr. Skizze von A. Konytskyj 87—123; 4. Die ukrainischen Volkslieder in den Gedichten des Bohdan Zaleski, von A. Kolessa 124—208; 5. Ueber die Gründung und bisherige Entwicklung der Ševčenko-Gesellschaft, mitg. von A. Barviňskyj 209—212.

Inhalt des II Bandes. 1. Ueber die alten griechischen Colonien am kimmerischen Bosphorus, von Panačovnyj S. 1—61; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskyj (Fortsetzung) 62—113; 3. Messapparat für Uteruscontractionen bei Geburtswehen, von Dr. A. Černiachivskyj 114—118; 4. Ein Blatt aus der Geschichte Volhyniens im XIV J., von Ivaniv 119—146; 5. Zum Jubiläum I. Kotlarevskyj's, Desiderata von M. Hruševskyj 147—161; 6. Wissenschaftliche Notizen 162—172; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 173—189.

Inhalt des III Bandes. 1. Ueber einen Phasenindicator und einige mit demselben ausgeführte Messungen, von Prof. J. Puluj S. 1—24; 2. Zur Erinnerung an Markian Saskevič, von V. Kocovskyj 25—35; 3. Ševčenko und Mickievič, vergleichende Studie von Dr. A. Kolessa 36—152; 4. Dialect der „Samišančič“, Beitrag zur slavischen Dialectologie von Prof. I. Verchratskyj 153—210; 5. Wissenschaftliche Chronik, von M. Hruševskyj 211—221; 6. Historische Notizen von A. Konytskyj und M. H. 222—231.

Inhalt des IV Bandes. 1. Ševčenko's Jünglingsalter bis zum Loskauf von der Leibeigenschaft (1829—1838), von A. Konytskyj S. 1—28; 2. Die Agrarverhältnisse in Galizien, Studie von W. Budzynovskyj 29—123. 3. Ueber die symmetrischen Ausdrücke der Funktionswerthe mod-m, von V. Levickyj 124—139; 4. Antrittsvorlesung aus der alten Geschichte der Ruthenen an der Universität Lemberg von M. Hruševskyj 140—150; 5. Wissenschaftliche Chronik: Jubiläums-Ausgaben zur Geschichte der Stadt Odessa, von J. Andrijenko 151—168; 6. Bibliographie 169—194; 7. Miscellanea 195—200.

Inhalt des V Bandes. 1. Professor Dr. Emilian Ohonovskyj, sein Leben und seine Werke, von E. Kokorudz S. 1—34; 2. Türkische Wörter in der ruthenischen Sprache, von E. Makaruška 1—14; 3. T. Ševčenko im Gefangniss, kritisch-biographische Skizze von A. Konytskyj 1—26; 4. Miscellanea 1—19; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neu herausgegebene Denkmäler der altruthenischen Literatur, von M. Hruševskyj 1—18; 6. Bibliographie 1—90; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—16.

Inhalt des VI Bandes. 1. Ruthenisch-byzantinische politische und kommerzielle Verhältnisse im XI und XII Jahrh., von dr. Gr. Velyčko S. 1—36; 2. Bittschrift von Honta's und Zelizniak's Erben, ein politisches Pamphlet, mitgeth. von E. Makaruška 1—6; 3. „Die Magd“ (Najmička) von T. Ševčenko, Habilitationsvortrag von dr. I. Franko 1—20; 4. Archiv des s. g. Kronschatzes in Warschau, archäographische Notiz von M. Hruševskyj 1—4; 5. Pathologische Veränderungen im Hoden bei einigen Infections-Krankheiten, von *.* 1—4; 6. Miscellanea 1—12; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1894, 1—38; 8. Bibliographie 1—68; 9. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—5.

Inhalt des VII Bandes. 1. „Adelphotes“, griechische Grammatik, herausgegeben in Lemberg im J. 1591, literarisch-linguistische Studie von Dr. C. Studynskyj S. 1—42; Beschreibung der Burgen Podoliens im J. 1494, mitgeth. von M. Hruševskyj 1—18; 3. Elliptische Modulfunctionen, von V. Levickyj (mit 2 Figuren) 1—30; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Fortsetzung) 1—28; 6. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—2.

Inhalt des VIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko S. 1—38 u. I—XVI, 2. „Lobrede auf Vitovd“, einige Bemerkungen über Bestand der ältesten ruthenisch-lithuanischen Chronik, von M. Hruševskyj 1—16; 3. „Froh tönende Euphonie“, ein Lobgedicht, gewidmet dem P. Mohyla im J. 1633, mitgeth. von Dr. C. Studynskyj 1—14; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von Al. Konytskyj, I Theil 1—20; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Schluss) 1—22; 7. Bibliographie 1—64.

Inhalt des IX Bandes. 1. Cathedral-Consistorien in der Ukraine und in Weiss-Russland in dem XV u. XVI Jahrhundert, von A. Lotočkyj S. 1—34; „Bittschrift Daniels des Verbannten“, ein Denkmal der alruthenischen Literatur aus dem Ende des Mittelalters, von V. Ščurat 1—28; 3. Neovitalismus und seine Irrthümer, von Dr. O. Č. 1—20; 4. Beiträge zur Kenntniss des Baues des Darmkanals von Hirudo medicinalis (mit Illustration), von I. Rakovskij 1—6; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die Verfassung des Grossfürst. Lithauen, von M. Hruševskij 1—12; 8. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des X Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Verhältnisse Kaiser Rudolfs II und des Papstes Clemens VIII mit den Kosaken im J. 1593 und 1594, mitgeth. von E. Barviňskij s. 1—34; 2. Varlaam und Ioasaph, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) 29—80; 3. Kirchenregister von Sambor, Beiträge zur Geschichte der Confessionsverhältnisse, mitgeth. von M. Hruševskij 1—8; 4. Miscellanea 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 1—12; 5. Bibliographie 1—60; 6. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XI Bandes. 1. Erste Verbannung des T. Ševčenko (1847—50), kritisch-biographische Skizze von O. Konyškyj S. 1—62; 2. Einige Actenstücke zur Geschichte des Kijever Gebietes, mitgeth. von M. Hruševskij 1—18; 3. Beiträge zur physikalischen Terminologie, I Theil: Mechanik, zusammengestellt von W. Levyčkyj 1—12; 4. Miscellanea 1—18; 5. Wiss. Chronik: Dr. R. F. Kaindls Untersuchungen auf dem Gebiete der ruthenischen Ethnographie. Uebersicht von M. Korduba 1—10; 6. Bibliographie 1—66; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—5.

Inhalt des XII Bandes. 1. Politische Ereignisse in Galizien im J. 1340 nach dem Tode Boleslaus-Georg des II, Untersuchung von Em. Terleckyj 1—26; 2. Beschreibung der Burg von Lemberg im J. 1495, mitgeth. von M. Hruševskij 1—12; 3. Drei Lobgedichte aus dem XVI Jahrh., mitgeth. von Dr. C. Studynskij 1—32; 4. Ukrainische Kosaken auf dem Kanal von Ladoga, von E. Radakova 1—20; 5. Miscellanea 1—20; 6. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Forts.) 1—26; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—6.

Inhalt des XIII Bandes. 1. Erster slavischer Staat, historische Untersuchung von M. Korduba 1—20; 2. T. Ševčenko's zweite Verbannung (1850—1857), kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—76; 3. Ein Fall von Vesania melancholica, von Dr. O. Č. 1—12; 4. Miscellanea — von M. Hruševskij 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Fortsetzung) 1—24; 6. Bibliographie 1—50; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des XIV Bandes. 1. Ukrainische Kosaken in Weiss-Russland in den J. 1654—1656, von Em. Terleckyj 1—30; 2. Beiträge zur Geschichte der Zeit des B. Chmelnyckyj, mitgeth. von S. Tomašivskij, I 1—14; 3. Taras Ševčenko in Petersburg (1858—1859), von A. Konyškyj 1—42; 4. Miscellanea: Einige geistliche Gedichte aus Galizien, mitgeth. von M. Hruševskij 1—16; 5. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XV Bandes. 1. Samuel Kuševič, lemberger Rathsherr und sein Notizbuch, von S. Tomašivskij S. 1—24; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jahrh., herausg. von M. Hruševskij 1—48; 3. T. Ševčenko's letzte Reise in die Ukraine (im J. 1859), von A. Konyškyj; 1—35; 4. † P. Kuliš 1—1; 5. Miscellanea 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Archaeologischer Congress in Riga im J. 1896, von N. Kniaževič, 1—8; 7. Bibliographie 1—60; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—8.

Inhalt des XVI Bandes. 1. Het'man Bohdanko, kritisch-historische Untersuchung von M. Hruševskij S. 1—18; 2. Legenden des Chitarer-Codex, aus dem Anfange des XVIII Jahrh., mitgeth. von V. Hnatiuk 1—38; 3. T. Ševčenko's letzte Lebensjahre, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—70; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896. I. Ukrainisch-russische (ruthenische) Zeitschriften 1—14; 6. Bibliographie 1—48.

Inhalt des XVII Bandes. 1. Polnisch-kosakischer Krieg im J. 1625, historische Untersuchung von S. Rudnyčkyj S. 1—42; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jhrh., herausg. von M. Hruševskij (Schluss) 49—98; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von A. Konyškyj, II Theil 1—22; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine 1—16; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar — April) 1—4.

Inhalt des XVIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 81—134; 2. Einfall der Kosaken in Očakov im J. 1545, mitgetheilt von E. Barviňskij 1—32; 3. Ein Project zur Hebung des Handels in der Ukraine aus dem J. 1784, mitgetheilt von N. Kniaževič 1—8; 4. Miscellanea, von Dr. A. I. Markevič 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der alruthenischen Geschichte, von M. Hruševskij 1—24; 6. Bibliographie 1—67; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—1.

Inhalt des XIX Bandes. 1. Steuerrecesse in Polen während der Regierung Kasimir des Jagellonen, von S. Tomašivskij S. 1—70; 2. Beschreibungen der Domänen von Peremyšl, mitgetheilt von M. Hruševskij 1—24; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine (Schluss) 1—32; 5. Bibliographie 1—51; 6. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai — August) 1—3.

Inhalt des XX Bandes. 1. Galicische Bojaren im XII und XIII Jahrh., von M. Hruševskij S. 1—20; 2. Varlaam und Joasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Schluss) 135—202; 3. Einige Gedichte des Ivan Nekraševič, mitgetheilt von A. Lotočkyj 1—10; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—48; 7. Redactionelle Notiz 1—2.

Inhalt des XXI Bandes. 1. Die Anten, ein Fragment zur ruthenischen Geschichte, von M. Hruševskij S. 1—16; 2. Die sociale Lage der weltlichen Geistlichkeit in der Ukraine und in Russland im XVIII Jahrh., von A. Lotočkyj 1—46; 3. Ernte in Ost-Galizien und in der Bukovina auf Grund des Jahrbuches des k. k. Ackerbauministeriums für das J. 1896 u. 1897, dargestellt von V. Budzynovskij (im Anhang) 1—36; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1897 1—10; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft im J. 1897 1—20.

Inhalt des XXII Bandes. 1. Ein vergessener ruthenischer Gnomendichter des XVII Jahrh., von Dr. I. Franko S. 1—16; 2. Beiträge zur Geschichte der Kosaken, von M. Hruševskij 1—14; 3. Ruthenische Ansiedlungen im Komitate Bač-Bodrog (Süd-Ungarn), von V. Hnatiuk 1—58; 4. Miscellanea 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba 1—42; 6. Bibliographie 1—54; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—3.

Inhalt des XXIII u. XXIV Bandes. 1. Chmelnyčkyj und sein Aufstand, historische Skizze von Michael Hruševskij S. 1—30; 2. Die Volksbewegungen in Galizien im J. 1648, von Stephan Tomašivskij 1—138; 3. Chmelnyčkyj's Aufstand in den Dichtungen der Zeitgenossen, von Dr. Ivan Franko 1—114; 4. Ein Porträt Chmelnyčkyj's nach einer ital. Gravüre vom J. 1683. 5. Miscellanea 1—20; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Quelle zur Geschichte des Aufstandes Chmelnyčkyj's (St. Temberski's Annales 1647—1656), von Stephan Rudnyčkyj 1—22; 7. Bibliographie 1—16; 8. Aus der Gesellschaft: 1) Die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar—April 1898), 2) Neue Statuten der Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XXV Bandes. 1. Silberfund von Molotiv (Ost-Galizien), eine archäologische Notiz von M. Hruševskij S. 1—6; 2. Beiträge zur Geschichte der Beziehungen zwischen Peter Dorošenko und Polen in den J. 1670—72, von O. Celevyč 1—26; 3. Der 1 und 2 November 1848 in Lemberg (ein officieller Bericht), mitgeth. von I. Levyčkyj 1—43; 4. Jubiläum der ukrainisch-russischen Literatur 1—1; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1897: a) In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften; b) Uebersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba (Schluss) 1—80; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1898) 1—4.

Inhalt des XXVI Bandes. 1. Kottljarevskij's Werke in Galizien, von Dr. I. Franko S. 1—14; 2. „Harte Zeiten“, Beiträge zur Geschichte Galiziens in den J. 1846—61, mitgetheilt von M. Zubryčkyj 1—16; 3. Inventarien der Domäne Ratno (Nord-Volynien) aus den J. 1500—1512, mitgetheilt von M. Hruševskij 1—40; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1896 (Schluss) 1—32; 6. Bibliographie 1—60; 7. Jubiläumsfeier der Wiedergeburt der ukrainisch-russischen Literatur, von O. Makovej 1—14.

Inhalt des XXVII Bandes. 1. Ein galizischer „Soldat der Zauberer“, mitgeth. von Dr. Ivan Franko S. 1—22; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung folgt) 1—68; 3. Miscellanea 1—18; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 1—12; 5. Bibliographie 1—52; 6. Jahresberichte der Gesellschaft für das Jahr 1898 1—22.

Inhalt des XXVIII Bandes. 1. Die Kosaken im Feldzuge von Smolensk in d. J. 1633—4, von Oleg Celevyč S. 1—72; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung) 69—94; 3. Miscellanea: Einige Actenstücke zur Geschichte der ruthenischen Ansiedelung jenseits des Bug, mitgeth. von M. Hruševskij 1—10; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba 1—36; 5. Bibliographie 1—45; 6. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XXIX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Fortsetzung folgt) S. 1—13; 2. Die ruthenische Sprache auf dem archäologischen Congress in Kijev und der Antheil der Sevčenko-Gesellschaft an demselben 1—1; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung) 95—200; 4. Miscellanea 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Mittelalter 1—31; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Schluss) S. 14—67; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskyj (Schluss) 201—276; 3. Zur Geschichte des „ruthenischen Ritus“ in Polen, Brief an die Redaction von Dr. Anton Prochaska mit Bemerkungen von Michael Hruševskij 1—8; 4. Miscellanea: Versuch einer Bibliographie des Gregor Skovoroda, von L. Č. 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898: In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften 1—24; 6. Bibliographie 1—38; 7. Bericht über die Thätigkeit der Sevčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Februar—April 1899), 1—4.

XXXI—XXXII Bände enthalten die für den Kijever archäologischen Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — I. Hälfte: Archäologie, Geschichte, Ethnographie. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) 7—10, 27—30; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Archäologie, Geschichte und Ethnographie (deutsch) 11—26; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Kommunikate (ukrainisch) u. A.: Gab es unter den ruthenischen Volksstämmen einen Volksstamm der Chorvaten? von M. Hruševskij. Ornamentik der Osterier in dem Galizisch-Volynien, von Dr. M. Korduba. III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Das Gräberfeld in Čechy (Bez. Brody), archäologische Untersuchung von M. Hruševskij, 1—22; Zvenyhorod bei Lemberg (Bez. Bibrka), historisch-archäologische Untersuchung von M. Hruševskij, 1—28; Ein Bleisiegel aus Stupnycia bei Sambor, eine Notiz von M. Hruševskij, 1—4; Sociale Classen und politischen Parteien im Fürstenthum Halič bis zur Hälfte des XIII Jahrh., von Dr. M. Korduba, 1—42; Zur Frage über die staatsrechtliche Stellung der Kijever Fürsten des XV Jahrh., von M. Hruševskij, 1—4; Die kleinrussischen Länder der polnischen Krone gegen Ende des XV Jahrh. Feindliche Einfälle und Organisation der Grenzvertheilung, von S. Rudnyčkyj, 1—54; Beiträge zur Geschichte der Kosakenaufstände vom J. 1595—6, von M. Hruševskij, 1—30; Die ukrainischen Kosaken in den Jahren 1625—1630, kritisch-historische Untersuchungen von S. Rudnyčkyj, 1—76; Die Überbleibsel des ursprünglichen Communismus bei den Bojken (Galizien), von Dr. V. Ochrymovyč, 1—16; Der slovakische Räuber Janošik in der Volkspoesie, von V. Hnatiuk, 1—50; IV. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1899), 1—4; V. Inhaltsverzeichnis des VIII Jahrganges der Mittheilungen der Sevčenko-Gesellschaft (B. XXVII—XXXI), 1—9.

Inhalt des XXXIII Bandes. 1. Bronzene Schwerte aus d. Bez. Turka (Galizien) von M. Hruševskij S. 1—4; 2. *Über den Accent in der ukrainisch-ruthenischen Sprache, Untersuchung von Dr. V. Ochrymovyč (Fortsetzung folgt) 1—64; 3. Varianten zu einigen Gedichten Sevčenko's, mitgetheilt von A. Konyskyj (Fortsetzung folgt) 1—16; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Neue Zeit; 2) Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 (Schluss) 1—54; 6. Bibliographie 1—46; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (September—December 1899) 1—5.

Inhalt des XXXIV Bandes. 1. *Ein Beitrag zur Geschichte der Dorfgeistlichkeit, aus den Samborer Akten des XVI Jahrh., von Michael Hruševskij S. 1—82; 2. Einige Beiträge zu einer kritischen Ausgabe der Gedichte Sevčenko's, von Julian Romančuk 1—32; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1899: in ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomasivskij 1—8; 5. Bibliographie 1—58.

XXXV—XXXVI Bände enthalten die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — II. Hälfte: Sprachkunde und Litteraturgeschichte. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) S. 5—6, 24—25; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Sprachkunde und Litteraturgeschichte (deutsch) 7—23; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Kommunikate, u. A.: Die Nasal-Vocale in des slavischen Sprachen, von A. Barvinskyj, 3—5; Ein Beitrag zur Kenntniss der Entwickelung der Volkssprache in der Litteratur der galizischen Ruthenen, von E. Kokorudz, 7—8; Der litterarhistorische und historische Hintergrund des Liedes vom Ihors Heereszug, von Dr. V. Kocovskyj, 10—12; III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Über die Mundart der sogenannten Doly, von I. Verchratskyj, 1—128; Die Ruthenen der Eperies-Diöcese und ihre Dialecte, von V. Hnatiuk, 1—70; Das „Slovo über die Auferstehung Lazars“, ein altukrainisches Poem au, apokryphische Themen, von Dr. I. Franko, 1—57; Ein neuer Beitrag zu den Studien über Ivan Vyšenskyj, von Dr. I. Franko, 1—4; Das apokryphe Evangelium Pseudo-Matthai über die Geburt und die Kindheit Maria's und seine Spuren in der ukrainischen Litteratur, von Dr. I. Franko, 1—32; Wer war der Verfasser der „Лаврентій“ (1599)? von Dr. C. Studynskyj, 1—20; Jakub Gavatovič (Gavat), Verfasser frühesten ukrainischer Intermedien aus dem J. 1619, von M. Pavlyk, 1—44.

Inhalt des XXXVII Bandes. 1. Die Ohringe des sog. Kijever Typus bei modernen Kaukasiern, von M. Hruševskij S. 1—4; 2. *Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko, 1—91; 3. Der Kijever Archäologen-Congress, von N. Knjaževyč, 1—11; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba, I. Allgemeines, II. Alterthum, 1—28; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXXVIII Bandes. 1. Drei Bleisiegel aus der Umgegend von Halič (mit Abbildungen), von M. Hruševskij, S. 1—4; 2. *Die Beziehungen des Hetman Ivan Vyhovskij zu Polen in den Jahren 1657—8, von D. Koreneč, 3—20; 3. *Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko, Beilagen, XII—XXV (Schluss) 91—162; 4. Miscellanea, 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 — Die in der Ukraine herausgegebene Zeitschriften, 1—25; 2) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter, 26—38; 6. Bibliographie, 1—56; 7. Inhaltsverzeichnis des IX Jahrganges der Mittheilungen der Sevčenko-Gesellschaft (B. XXXIII—XXXVIII), 1—12.

Inhalt des XXXIX Bandes. 1. Zum Andenken an Alexander Konyskyj, von M. Hruševskij, S. 1—14; 2. Ungedruckte Gedichte des T. Sevčenko, mitgetheilt von A. Konyskyj, S. 1—8; 3. Varianten zu einigen Gedichten Sevčenko's, mitgetheilt von A. Konyskyj (Schluss), S. 1—22; 4. Übersicht des gegenwärtigen Standes der historischen Forschungen über die ukrainische Litteratur. Die älteste Pe-

*) Die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten Referate sind mit einem Sternchen bezeichnet.

riode. Einige Probleme und Desiderata, von Dr. Al. Kolessa, S. 1—40; 5. Lateinische Infinitive auf ier, von I. Kopač, S. 1—2; 6. Miscellanea 1—6; 7. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba; III. Mittelalter (Schluss), IV. Neue Zeit, S. 1—56; 2) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 (Schluss), S. 57—78; 8. Bibliographie, S. 1—32.

Inhalt des XL Bandes. Ein Beitrag zur Geschichte des Aufstandes Nalyvako's, mitgetheilt von B. Domanyčkyj, S. 1—6; 2. Das Jahr 1848 und das griech.-kath. geistliche Seminar in Lemberg, mitgetheilt von G. Kmit, S. 1—10; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent, von J. Verchratskyj (Fortsetzung folgt), S. 1—113; Miscellanea, S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Die Arbeiten N. Kondakov's auf dem Gebiete der Geschichte altruthenischen Kunst, von M. Hruševskyj, S. 1—13. 6. Bibliographie, S. 1—41.

Inhalt des XLI Bandes. 1. Chronologie der Chronik von Halyč und Vodomyr (sog. Hypatios-Chronik), eine Untersuchung von M. Hruševskyj, S. 1—72; 2. Studien auf dem Gebiete des Karpatoruthenischen Schriftthums im XVII—XVIII Jahrh. I. Presbyter Johannes, Smera der Kumane und Entdeckung Tibets, von Dr. I. Franko, S. 1—50; 3. Miscellanea, S. 1—11; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivskyj, S. 1—9; 5. Bibliographie, S. 1—47.

Inhalt des XLII Bandes. 1. Kritische Analyse der sogenannten Thukidideischen Archaologie, von I. Kopač, S. 1—20; 2. Beiträge zur Geschichte der Rekrutenaushebung in Galizien am Ende des XVIII und bis Mitte des XIX Jahr., mitgetheilt von M. Zubryčkyj, S. 1—18; 3. Slovaken oder Ruthenen? Beiträge zur Erklärung der Frage über die Nationalität der West-Ruthenen in Ungarn, von V. Hnatiuk, S. 1—81; 4. Miscellanea, S. 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die althebraische Geschichte, von Dr. I. Franko, S. 1—19; 6. Bibliographie, S. 1—50.

Inhalt des XLIII Bandes. 1. Alexius Storoženko, Beiträge zur einer Charakteristik seiner Werke, von J. Stešenko, S. 1—46; 2. Aus der Korrespondenz des Dionysius Zubryčkyj (J. 1840—1853), mitgetheilt von Dr. C. Studynski, S. 1—66; 3. Miscellanea, S. 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften, S. 1—24; 5. Bibliographie, S. 1—41; 6. Von dem Museum der Ševčenko Gesellschaft der Wissenschaften, ein Aufruf an die ukrainische Gesellschaft, S. 1—3.

Inhalt des XLIV Bandes. 1. Ein Trinkerwunder in Korsun, Beitrag zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. I. Franko, S. 1—14; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent, von J. Verchratskyj (Fortsetzung), S. 113—224; 3. Miscellanea, S. 1—9; 4. Wissenschaftliche Chronik: Proben einer Biographie des Pantelejmon Kuliš und Charakteristik seiner Thätigkeit, von J. Stešenko, S. 1—28; 5. Bibliographie, S. 1—51.

Inhalt des XLV Bandes. 1. Haben wir authentische Urkunden des Fürsten Leo von Halyč? Kritische Untersuchung von M. Hruševskyj, S. 1—24; 2. Eine Denkschrift zur Vertheidigung der Rechte der Orthodoxen und Dissidenten aus der Zeit des Vierjährigen Landtages, mitgetheilt von M. Haluščynskyj, S. 1—12; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent, von J. Verchratskyj (Schluss), S. 225—280; 4. Miscellanea, S. 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Beiträge zur Geschichte der polnischen Gesellschaft in der Ukraine im XIX Jahrhundert, I—VI, von Dr. I. Franko, S. 1—42; 6. Bibliographie, S. 1—46; 7. Inhaltsverzeichnis des X Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIX—XLIV), S. 1—14.

Inhalt des XLVI Bandes. 1. Der Madeleine-Styl in der Ukraine, von Theodor Volkov (mit mehreren Illustrationen und Phytotypien), S. 1—12; 2. Der heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. Ivan Franko (I. Vorwort. II. Was wissen wir vom wirklichen heil. Clemens? III. Die Pseudo-Clementinen), S. 1—44; 3. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitgetheilt von Vladimir Hnatiuk (Einleitung, I. Die Gedichte aus Nord-Ungarn N. 1—54), S. 1—68; 4. Miscellanea, S. 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 (Schluss), S. 1—24; 6. Bibliographie, S. 1—44.

2. Beiträge zur ukrainischen Ethnologie, Bd. I, Preis 8 Kr. (Enthalt Abhandlungen über neueste archäologische Funde, über die Lebens- und Arbeitsweise der ukr. Fischer in der Dobruđa, der galizischen Kurschner usw., sowie auch eine Abhandlung über die farbigen Ostereier, ihre Herstellung und Ornamentik, mit 13 chromolithographischen Tafeln und zahlreichen Illustrationen im Text), Bd. II, 4 Kr. Die Huzulen, Land, Leute, Lebensweise, Industrie, Sitte und Brauch, religiöse Vorstellungen usw., mit über 300 Illustrationen, Bd. III, 4 Kr. (Neue archäologische Funde, Volkskalender, aus der galiz. Volksindustrie, Hochzeitslieder und Gebrauche a. d. Gouv. Černyhiv, Die Corporationen der Dorfjugend in der Ukraine, Bd. IV, 4 Kr. Die Huzulen (zweit. Theil), Bd. V, 6 Kr. Die Huzulen (drit. Theil).

Chronik der Gesellschaft, enthält die Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft, Sectionen und Commissionen derselben, erscheint 4 Mal im Jahre. Bis jetzt erschien N. 1—10 ukrainisch und deutsch.

НБ ПНУС

249172

Aus dem Lagerkataloge

der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg,

Czarnecki-Gasse 26.

Mittheilungen der Ševčenko Gesellschaft der Wissenschaften, redigirt von Prof. Michael Hruševskij, bis jetzt erschienen Bde I—XI. VII (Geschichte, Archäologie, Ethnographie, Sprache und Litteraturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde I—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd. (auch separat käuflich) 3 Kr., Bd. XXIII—XXIV (Doppelband) 5 Kr., Bd. XXXI—II u. XXXV—VI (Doppelbande) a 6 Kr.

Publicationen der Sectionen und Commissionen der Ševčenko-Gesellschaft:

A. Die historisch-philosophische Section publizirte bis jetzt:

1. Vier Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istorično-filozofičnoi sekcyi) entl. eine Geschichte der Ukraine von Prof. M. Hruševskij (I. Theil bis Anfang des XI. Jahrh., II — bis Mitte des XII. Jahrh., III—IV bis zum J. 1340). Preis I u. II B. a 4 Kr., III u. IV B. 5 Kr.
2. Historische Bibliothek, bis jetzt erschienen B. I—XXI.
3. Juridische Zeitschrift, bis jetzt XII Bde, a 2 Kr.
4. Juridische und ökonomische Zeitschrift, bis jetzt III B. a 3 Kr.
5. Juridische Bibliothek, bis jetzt II B. a 2 Kr.

B. Die philologische Section publizirte bis jetzt 4 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoi sekcyi), enthaltend: Bd. I. eine Biographie des ukrainischen Dichters Taras Ševčenko, von A. Koniskij (erster Theil), Preis 3 Kr. Bd. II. u. III. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde und Litteratur, von Michael Dragomanow (erster Theil). Preis a 4 Kr.; Bd. IV. Biographie d. T. Ševčenko, von Koniskij, (zweit. Theil), 3 Kr. Ukrainische Bibliothek, Bd. I. Sämmtliche Werke von J. v. Fed'kovic, Bd. I. Gedichte, Preis 7 Kr. 20 H.

C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medicinische Section publizirte bis jetzt 8 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk). Die beiden ersten Bände kosten a 3 Kr., Bd. III—VIII erschienen jeder in zwei Abtheilungen, jede unter einer besonderen Redaction; die mathematisch-naturwissenschaftliche red. von Iv. Verchratskij und Vlad. Levickij, die medizinische red. von D. E. Ozarkevyc. Preis jeder Abtheilung 2 Kr.

D. Die Archaeographische Commission publizirte bis jetzt folgende Werke:

1. Quellen zur Geschichte der Ukraine, Bd. I (Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken Halyč und Peremysl vom J. 1565—66); Bd. II (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Peremysl und Sanok im J. 1565); Bd. III (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Cholm, Belz und Lemberg im J. 1564—5); Bd. IV u. V (Galizische Akten aus den J. 1648—1659). Jeder Bd. kostet 4 Kronen, III Bd. 5 Kr.
2. Denkmäler der ukrainischen Sprache und Litteratur. Bd. I. Alttestamentliche Apokryphen; Bd. II. Neutestamentliche Apokryphen A. Evangelienkreis. Bd. I. Preis 4 Kr., Bd. II, 5 Kronen.
3. Kotljarevskij, Die travestirte Aeneis, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798, Preis 60 Heller.

E. Die Ethnographische Commission publizirt:

1. Das Ethnographische Sammelwerk (Etnografičnyj Zbirnyk); bis jetzt erschienen 12 Bände. Preis Bd. I—IV u. VII—X u. XII a 3 Kronen, Bd. V u. VI a 4 Kr. (Aus dem Inhalt: Weihnachtsfest am Kuban; Galizische Volksmärchen; Galizische Leiermänner, ihre Lieder, ihr Jargon; Beiträge zur Ethnographie der ungarischen Ruthenen; Legenden, Märchen, Fabeln, Novellen und Sagen der ungarischen Ruthenen; Volksüberlieferungen über die Czarenkrönung; Der Volksglaube in Ostgalizien; Sammlung der Volksanekdoten; Sammlung der Volksnovellen; Galizische Sprichwörter; Sammlung der Volkslegenden.

НБ ПНУС

249172